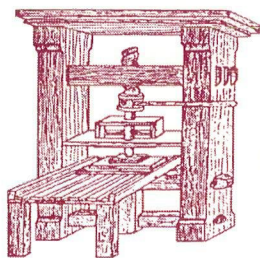

HUNGAROLÓGIAI KÖZLEMENYEK

A
MAGYAR TANSZÉK
FOLYÓIRATA

NYELVÉSZKONFERENCIA

4.
2002

ETO: 809.451.1+894.511

YU ISSN 0350 2430

HUNGAROLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK

**A MAGYAR TANSZÉK FOLYÓIRATA
2002. XXXIV. évf. 4. sz. ÚJ FOLYAM VIII. évf. 4. sz.**

2002.

4.

HUNGAROLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK
HUNGAROLOŠKA SAOPŠTENJA
PAPERS OF HUNGARIEN STUDIES

Az Újvidéki Egyetem
Bölcsész tudományi Kara
Magyar Tanszékének folyóirata

Megjelenik évente négy szám.

Kiadja a Magyar Tanszék
A Szerb Köztársaság Tudományügyi
és Technológiai Minisztériuma, valamint
az Illyés Közalapítvány támogatásával.

Felelős szerkesztő: Bányai János,
főszerkesztő: Gerold László,
szerkesztőbizottság: Bori Imre, Deréky Pál (Bécs), Fazekas Tibor
(Hamburg), Jankovics József (Budapest), Tuomo Lahdema (Jyväskylä),
Láncz Irén, Papp György és Utasi Csaba.

ETO-besorolás: Csáky S. Piroska
Angol fordítás: McConnell-Duff Márta

Szerkesztőség: BTK., Magyar Tanszék
21000 Újvidék/Novi Sad, Stevana Musića 24.,
tel.: (021) 58-673, e-mail: hungar@unsff.ns.ac.yu
Műszaki előkészítés: Csernik Előd, tel.: 064/14 10 272
VERZAL Nyomda, Újvidék, tel.: (021) 390-945
Készült 2003-ben 200 példányban

TARTALOM

EGYETEMI NYELVÉSZETI NAPOK

BÁNYAI János: Bevezető	7
RAJSLI Ilona: Az igenevek szerepe a magyar nyelv szintetikus és analitikus fejlődésében	9
KATONA Edit: visszaható igék – visszaható igei szerkezetek	17
PAPP György: Az analitikus–szintetikus nyelvi jelleg szintjei, kategóriái a szerb-magyar összevetésben	24
MOLNÁR CSIKÓS László: Szókészleti hiányok és a hiánypótlások a vajdasági magyar nyelvhasználatban	31
LÁNCZ Irén: A leendő tanítók helyesírási készségeiről	37
HOVÁNY Lajos: Északkelet-Bácska vizeinek jellemzői nyomtalanul nem tűnhetnek el	44
ANDRIĆ Edit: A vajdasági magyar diákok nyelvi hibáiról	48
BAGI Ferenc: Dr. Ivan Bojničić pl. kninski magyar nyelvkönyvének nyelvtani anyagáról	59
PÁSZTOR KICSI Mária: Sajtószövegek hírértéke nyelvi formájuk függvényében	70
CSEH Márta: Asszonynévhasználatunkról	76

TANULMÁNYOK

JUNG Károly: Hol is van az „eb hele”, avagy: döglött kutya-e a „holt eb”?... (További adatok egy Zrínyi-locus értelmezésében)	82
GEROLD László: „... a magyar vígjáték általa született...” (Kisfaludy Károly vígjátékírása)	90
PAPP György: Mit tehetünk és mit kell tennünk helyneveinkért	99

SZEMLE

A két Arany (BENCE Erika)	105
Martinkó András: A szó jelentése (CSEH Márta)	108
Id. Szinnyei József emlékezete (CSÁKY S. Piroska)	112

REPERTÓRIUM

CSANYIGA Mónika: Kilátó (1961-2001) II. Kritika	115
---	-----

SADRŽAJ

UNIVERZITETSKI LINGVISTIČKI DANI

Janoš BANJAI: Uvod	7
Ilona RAJŠLI: Uloga infinitiva i participa u sintetičkom i analitičkom razvoju mađarskog jezika	9
Edit KATONA: Povratni glagoli – povratne konstrukcije	17
Đerđ PAP: Nivoi i kategorije analitičko-sintetičkih karakteristika jezika u srpsko-mađarskom kontrastiranju	24
Laslo MOLNAR ČIKOŠ: Leksikološki deficiti u nadoknađivanju nepostojećih reči u govoru vođovđanskih Mađara	31
Iren LANC: O pravopisnim veštinama budućih učitelja	37
Lajoš HOVANJ: Karakteristike voda Severnoistočne Bačke ne mogu nestati bez traga	44
Edita ANDRIĆ: O lingvističkim greškama mađarskih učenika u Vojvodini	48
Ferenc BAGI: O gramatičkom materijalu u udžbeniku za učenje mađarskog jezika autora Dr Ivana Bojničića	59
Marija PASTOR-KIČI: Informativna vrednost vesti u novinskim člancima iz aspekta njihove jezičke forme	70
Marta ČEH: O upotrebi ženskih imena kod nas	76

STUDIJE

Karolj JUNG: Tumačenje jednog mesta u Zrinijadi N. Zrinjskog (Miklósa Zrinyija)	82
Laslo GEROLD: „...mađarska komedija je rođena zahvaljujući njemu...” (O komediografu Karolju Kišfaludiju)	90
Đerđ PAP: Šta možemo i šta treba da učinimo za očuvanje naziva naseljenih mesta	99

PRIKAZI

Dva Aranja (Erika BENČE)	105
Andraš MARTINKO: Značenje reči (Marta ČEH)	108
Memoari Jožefa Sinjeija starijeg (Piroška ČAKI ŠERES)	112

REPERTORIJ

Monika ČANJIGA: Kilátó (1961-2001) II. Kritika	115
--	-----

CONTENTS

UNIVERSITY LINGUISTIC DAYS

BÁNYAI János: Introduction	7
RAJSLI, Ilona: The role of the infinitives, participles and adverbial in the synthetical and analytical development of the Hungarian language	9
KATONA, Edit: Reflexive Verbs – Reflexive Verbal Structures	17
PAPP, György: Levels and Categories of Analytical and Synthetic Language Characteristics in the Contrastive Analysis of Serbian and Hungarian	24
MOLNÁR, CSIKÓS László: Lexical Deficiencies and Supplements in the Hungarian Language Spoken in Vojvodina	31
LÁNCZ, Irén: On the Orthographical Skill of the Future Generation of Teachers	37
HOVÁNY, Lajos: The Characteristic Features of the Waters in North-East Bácska Cannot Vanish without a Trace	44
ANDRIĆ, Edit: About the Language Errors of Hungarian Pupils in Vojvodina	48
BAGI, Ferenc: On the Grammar Part of Dr. Ivan Bojničić pl. Kninski' s Hungarian Textbook	59
PÁSZTOR KICSI, Mária: The News Value of Publicistic Texts Taken as a Function of Their Linguistic Form	70
CSEH, Márta: On the Use of Married Names of Women	76

STUDIES

JUNG, Károly: Contribution to the Symbolic Meaning of the 'Dead Dog' in Zrinyi's Epic	82
GEROLD, László: "... he gave birth to Hungarian comedy..." (Károly Kisfaludy's comedy writing)	90
PAPP, György: Actions We Can Take, and Actions We Have to Take for Our Place Names	99

REVIEWS

A két Arany /The Two Arany/ (BENCE Erika)	105
András Martinkó: A szó jelentése /The Meaning of a Word/ (CSEH Márta)	108
Id. Szinnyei József emlékezete /In Remembrance of József Szinnyei, Sr./ (CSÁKY S. Piroska)	112

REPERTORY

CSANYIGA, Mónika: Kilátó (1961-2001) II. Review	115
---	-----

BÁNYAI JÁNOS

BEVEZETŐ

Az immár hagyományosan megrendezésre kerülő Egyetemi Nyelvészeti Napok, a magyar tanszék tudományos konferenciája, mint minden évben most is az általános és magyar nyelvészet legidőszerűbb kérdéseit tűzte napirendre nyelvünk helyzetének és állapotának felmérése valamint jobbítása végett, azt a nem rejtett szempontot követve, hogy a kisebbségi helyzetben művelt nyelvtudománynak az általános mellett sajátosan, nem egyszer előnyösen megkülönböztető feladatai is vannak. Nem az én tisztem ezen feladatok szám-bavétele, ezért engedjék meg, hogy ezúttal egy szerintem mindannyiunk számára elgondolkodtató, a nyelvvel, az anyanyelvvel, a nyelvi tudattal, a nyelvi önmeghatározással összefüggő történetet mondjak el inkább. Nem én vagyok a történet szerzője, csupán olvasója és közvetítője. Idézet tehát a történet, amit bemutatok, mint beszédünkben annyi minden más. Ezen kívül a történet tanulságát sem kívánom megfogalmazni. Annyit azonban előrebocsátok, hogy van és nem is akármilyen tanulsága és időszerűsége van a történetnek.

A történet szerzője Kertész Imre, az első magyar irodalmi Nobel-díjas író. A történet az író *A kudarc* című regényének végén található, és röviden így foglalható össze.

Kertész Imre Köves nevű regényhősét, akinek a nevét a *Sorstalanság* nyomán jegyeztük meg, a magyar történelem egyik sorsfordító pillanatában, minden bizonnyal 1956 későőszén Sziklai nevű barátja menekülésre szólítja fel „a minden reményt megtagadó városból, ebből a minden reményre rá-cáfoló életből”. Sziklai mindent biztosított a meneküléshez, csak fel kell szállni a teherautóra, máris indulni lehet, mindegy, hogy hová. „Bárhová!”, mondja Sziklai, majd hozzáteszi, „Külföldre”, „és, mondja a szerző, Köves fülében a szó mintha ünnepi hangokat zendített volna fel hirtelen”. Mégis azt válaszolja Sziklainak, hogy nem mehet, majd a „Miért nem?” és a „Hát nem akarsz szabad lenni?” kérdésekre azt a választ adja, hogy hogyan akar-na szabad lenni, mégsem mehet, mert meg kell írnia egy regényt.

* A 2002. november 26-án és 27-én Újvidéken tartott tanácskozás anyaga

Innen most már szószerint idézem *A kudarc* részletét:

„– Egy regényt?! – képedt el Sziklai. – Pont most?... Majd megírod más-hol – mondta aztán, Köves félszegen mosolygott tovább:

– Igen, de csak ezt az egyetlen nyelvet ismerem már – aggályoskodott.

– Majd megtanulsz egy másikat – intette le Sziklai, türelmetlenségében szinte toporogva – úgy látszott, szólítják már sürgős teendői.

– Mire megtanulnám – mondta Köves –, elfelejtem a regényemet.

– Akkor írsz majd egy másik regényt – Sziklai hangja ezúttal már csak-nem ingerülten csengett, és Köves úgyszólván csak a rend kedvéért, semmit a megértés reményében szögezte le még csupán:

– Én csak a számomra lehetséges egyetlen regényt írhatom meg.”

Nem idézem tovább a regényt, ennyiből is kiolvasható, miért gondoltam éppen erre a történetre, amikor a nyelvünk helyzetéről szóló konferencia előtt a tanszék nevében tisztelettel üdvözlöm a tanácskozás résztvevőit.

Azt ígértem, nem vonom le a történet nagyon kézenfekvő és méginkább időszerű tanulságát. Engedjék meg, hogy mégis fűzzek Kertész Imre történetéhez egy rövid kommentárt. Köves regényírásra készül, az egyetlen regény megírására, és ez a regény egyetlen nyelven írható meg, más nyelven nem, még akkor sem, ha a másik nyelv, a majdan megtanulandó nyelv egyben a szabadság ígérete is. Az egyetlen nyelvet, amelyen a regény, Kövesé és másoké, mindenkié, aki regényírásra adta a fejét, megírható, anyanyelvnek hívjuk.

Csakhogyan van ebben valami félrevezető. Ha azt mondom anyanyelv, és a regényalak Köves regényének nyelve Köves, a szerző számára az anyanyelv, amiből azonban egyáltalán nem következik, hogy Köves, és mindenki más, aki az anyanyelvén ír és beszél, vagy éppen regényt ír, az anyanyelvről tud a legtöbbet. Köves nem azért mond le a menekülésről a szabad világba, mert legtöbbet az anyanyelvről tud. Ellenkezőleg, éppen azért, mert az anyanyelvünket tanuljuk legtovább, és minél tovább tanuljuk annál több ismeretlent, addig nem látottat, annál több rejtélyest és titokzatost fedezünk fel benne. Másszóval, szegény Köves nem azért ragaszkodik az egyetlen nyelvhez, amit ismert, mert azt ismeri a legjobban, hanem éppen azért, mert az rejteget számára legtöbb titkot, rejtélyt és ismeretlent. Ezen nyelvi titkok nélkül pedig nincs regényírás, de talán tiszta beszéd sincs. Legalábbis nélküle nem írható meg az egyetlennek hitt regény, mindenki életének regénye.

Nincs tehát tanulság, csak ez a rövid kommentár van, vagyis az, hogy éppen az anyanyelv, amit mintha leginkább ismernénk, rejt magában legtöbb ismeretlent, és éppen rejtélyessége teszi igazán alkalmassá a regény, a *Kudarc*, és minden más regény megírására. Ezért (is) érdemes róla, időszerű kérdéseiről, helyzetéről és állapotáról, napról napra, évről évre elgondolkodni. Ahogyan magyarországi barátaikkal együtt a tanszék tanárai, munkatársai és diákjai teszik.

RAJSLI ILONA

AZ IGENEVEK SZEREPE A MAGYAR NYELV SZINTETIKUS ÉS ANALITIKUS FEJLŐDÉSÉBEN

I. Bevezetés

Nyelvhasználatunk kérdéseit vizsgálva gyakran felmerül a dilemma, vajon mennyire befolyásolható a nyelv változása, tehet-e, és ha igen, mennyit tehet a nyelvhasználó egyén annak érdekében, hogy a nyelv maradéktalanul betölthesse funkcióját.

BENCÉDY József írja egy helyen – többnyire nem szakemberek vélekedésére válaszolva – a következőket: „Igaz, mindnyájan többet tehetnénk a nyelv és a nyelvhasználat művelése érdekében, de az is igaz, hogy *a nyelvi változások lényegében függetlenek a nyelvészek tevékenységétől.*” (BENCÉDY 2001; 137 – B. J. kiemelése) Ez a kijelentés kitűnő kiindulópont ahhoz, hogy bár egy pillantás erejéig betekintsünk nyelvünk változásviszonyaiba, a benne szakadatlanul munkáló tendenciák működésébe.

A nyelvben működő hatóerők rendkívül sokrétűek, tipologizálásuk történhet a megvalósulás tere, anyaga, célja szerint; ismét más szempontból az idősíkok, illetve a szinkronia-diakronia tengelyén. A klasszikusnak mondható felosztás külső és belső hatóerőket említ: a külső a mindenkori társadalmi és gazdasági változásokkal függ össze; a belső hatóerőkről – amelyekhez például a nyelvi ökonómia, a redundancia, a gondolkodásnak, vagy az esztétikumnak az igénye is tartozik (vö. BENCÉDY 2001; 137) – DEME László már az ötvenes években úttörő jellegű írásaiban kimondta: minden nyelvnek megvannak a maga, csak rá jellemző sajátságai, amelyek a változások, a fejlődés irányát is befolyásolják (l. DEME 1952 és 1958). Ezek a belső hatóerők azok, amelyek döntőbbek, erősebbek a nyelv életében; a külső tényezőkkel ellentétben biztosítani tudják a nyelv folyamatosságát. (Vö. HERMAN 1967; RÓNA-TAS 1978; 378)

A szintetikus és az analitikus tendencia a nyelv belső hatóerői közé tartozik, változó intenzitással hat a nyelv diakrón fejlődésében, ezért nyelvünk szerkezete, Bárczi szavával élve nyelvünk „jellemé” állandóan módosul, kölcsönhatásuk eredményét a nyelv mindenkori szinkron állapota jelzi.

Nyelvünknek e két fejlődéstörténeti sajátsága, illetve a rájuk való utalások gyakran csak egy-egy esettanulmány kontextusában kerülnek elő, a

nyelvtörténeti áttekintésekben szinte axiómaként bukkan fel a rájuk való hivatkozás; az ún. európai nyelvi térség tipológiájában viszont ismét más megvilágításba kerülnek nyelvünknek e jellemzői. (KÁLMÁN 1981)

Ezért ahhoz, hogy pontosabb képet kapjunk e két tendenciatípus működésének mechanizmusáról, fontos feltérképeznünk azt is, hogy a nyelvnek mely elemei, részrendszerei kerülnek velük kapcsolatba, melyek tehát e hatóerők működésének a területei. Meg kell keresnünk azt a belső rendszerezési elvet, amelynek tengelyén felsorakoztathatók a szintetizálás és az analitizálódás eszközei. Így például a szófaj-kategóriák szintjén végezve el ezt a kétpólusú vizsgáldást, megállapíthatjuk, hogy a magyar nyelv szintetizáló jellegét mindig nagyban meghatározta az igeveves szerkezetek ősi, alapnyelvi megformáltsága, funkcionális sokfélesége; ezek egy részének visszaszorulása, majd eltűnése eltérő tempójúvá tette a diakroniában az analitikus formák előretörését, ma ez a folyamat lassabb, mint az ómagyar kor táján, (kevés igeveves szerkezetünk maradt az aktív nyelvhasználatban), ám ugyanakkor más elemekben/részrendszerekben jelent meg az analitizálódás ténye.

Más kérdés, hogy mind az analitikus, mind pedig a szintetikus fejlődés felfogható *tendenciaként*; ezek ellentétes hatással működnek a nyelv történetében, de felfogható a fejlődés eredményeként, tehát *állapotként* is, mely a diakroniát alkotó szinkronmetszetek mindegyikében fellelhető. Tendenciaként természetszerűen nem függetlenek más irányvonalaktól, a nyelv szintetikus jellege például érintkezik a nyelvi ökonómia elvével, míg az analitikus törekvések a mindenkori nagy hatású redundancia működésével függnek össze szorosan.

Amennyiben – immár kizárólag a magyar nyelvre szűkítve a jelenségkört – tendenciaként kezeljük a szintetikus–analitikus-relációt, néhány alapelvet megkísérélhetünk körvonalazni:

1. Jelöletlenség – jelöltség szembenállás (pl. székláb ~ a széknek a lába)
2. Szintetikus alak (agglutinációból eredő, illetve más eredetű) ~ külön formáltság dichotómiája (háromszor ~ három alkalommal; tagdíj ~ tagsági díj)
3. ϕ elem – redundáns elem (pl. látlak ~ látlak téged)
4. Szintagma – (tag)mondat (pl. láttam elmenni ~ láttam, hogy elment)
5. Inkongruencia – kongruencia (pl. HB. oz tilvut gimilstwl ~ abból a tiltott gyümölcsből)

6. Szukcesszív mondatszerkesztés – szimmetrikus mondatszerkesztés (Itt a DEMÉtől kölcsönzött terminusok mellé idézem példamondatait is: szukcesszív: Pista visszatért az ebédről, feltette a gépre a csapágykarikát, szorosan gefogta, és úgy kiesztargálta, hogy századmilliméterig megegyezzen a mintával, amit adtak hozzá. A szimultán típus: Az ebédről visszatérő Pista a gépre feltett és szorosan befogott csapágykarikát a hozzá adott min-

tával századmilliméterig egyezőre esztergálta. (DEME 1952; 132) Ez utóbbi osztályzási jegy alapján a kötöttebb és az oldottabb szórend szembenállását is elképzelhetőnek tarthatjuk.

Meg kell jegyeznünk, hogy ez korántsem egy teljes szempontrendszer, s mindegyik osztályzási aspektus nyilvánvalóan tovább bontható különböző típusú és nyelvi szintű megoldásokra. Erre a feladatra azonban most nem vállalkozhatunk.

A nyelvészeti diszciplínák eltérő, és mindenesetre sajátos megközelítésben tapasztalják meg és értékelik e tendenciák működését. Konkrétan, csak egy-egy tipikus esetre szorítkozva: a nyelvművelés az egyes analitikus formák terjedésében a terpeszkedő kifejezések és káros személytelen formák térhódítását látja (pl. *elintézést nyer, kifogás tárgyát képezi*), és ezt a jelenséget joggal kifogásolja, a mindinkább szaporodó nominális szerkesztés nehézkességét is hangsúlyozza (vö. BENCÉDY 1994; 19); ám ugyanakkor felhívja a figyelmet az analitikus–szintetikus variánsok stílusértékének kifejezési lehetőségeire is; pl.: *beszédet mond – beszél*; vagy egyszerűen a változatok jelentésbeli különbségeire: *menni fogok – majd megyek – megyek*. A fordító úgyszintén más módon közelít a jelenségek köréhez, tágabb horizonttal, két vagy több nyelv vonzáskörében, és más értékrend szerint minősülnek nyelvünknek e sajátságai. Gondoljunk csak Németh László azon töprengéseire, hogy mikor gyengénk, és mikor erősségünk e szerkesztési sajátságok valamelyike, vagy Babits azon panasza, amikor változatos múlt igeidőink kiveszését fájlalva ügyetlennek, lomhának nevezi a „volt”-ok sorát (vö. GRÉTSY 2000). Ismét másként tekint e témára a történeti nyelvész, hiszen nála az említett értékrendbeli kategóriák helyét fejlődéstörténeti, genetikai-tipológiai determinációk foglalják el, számára a nyelv olyan állandó mozgásban levő struktúra, amelyből egyetlen jelenséget sem lehet izoláltan vizsgálni, netán értékelni.

Ha ennél az utóbbi megközelítésnél maradunk – mint már eddig is utaltunk rá –, a magyar nyelvben egy globális áttekintés alapján megállapíthatjuk, hogy a szintetikutól az analitikus felé történő tendencia a domináns, jöllehet mindig volt ellentétes irányú fejlődés is, illetve a nyelvi mozgásnak az a típusa, hogy a főként külső hatóerő gyöngülése után visszaáll a nyelv régi állapota. Ez volt tapasztalható a XVI. századi elbeszélő széppróza átmeneti széttagoló szerkezeteiben is: pl. *zsákmányt tesz a zsákmányol* helyett, *sebet vesz a megsebesül* helyett stb., amelyek areális – részben latin, részben német nyelvi hatásra szaporodnak meg. Újabb nyelvi eseményként említsük meg a magyar nyelv egyes kontaktusváltozataiban jelentkező analitikus formákat: pl. a vajdasági felmérésből GÖNCZ Lajos vizsgálataiban a *légi tér* (*a légtér* variánsaként), *hegedün játszik* (*a hegedül* variánsaként) stb. változótípusokat, amely jelenségek konklúziójában az áll, hogy az ana-

litizálódás erőssége a kétnyelvűség állapotával mutat összefüggést, pontosabban a környező indoeurópai nyelvek hatásával. (GÖNCZ 2000; 3)

És ekkor még mindig nem szóltunk e kérdéskörnek a nyelvi esztétikumot érintő területeiről, elsősorban arról, hogy e hatóerők működése terén eredendően mit hozott magával a nyelvünk előnyként avagy hátrányként, továbbá arról sem, hogy mi képviseli az ún. „pozitív” előjelű fejlődést és eredményt, illetve a kerülendő jelenségeket a nyelvi tervezés szempontjából. S nem lényegtelen kérdés az sem, lehet-e egyáltalán az analitikus, illetve a szintetikus megoldást részesíteni előnyben, s valamelyiket kerülni csak azért, mert a hagyományos nézet szellemében, hogy a régebbi „magyarosabb”?

II.

A fenn említett fejlődéssorok sokaságából a továbbiakban csak egyetlen elemet vizsgálunk meg közelebbről, az igenevek, igeneves szerkezetek alakulását. E csoport kiválasztását az motiválta, hogy az igeneveknek különleges helyük van e kérdéskörben: az uráli-finnugor nyelvek mondat szerkesztésének ugyanis szembevető sajátossága az igenevekben való gazdagság, de ehhez hozzátehetjük, hogy a magyar igenévrendszer – főleg a korábbi időszakokban – az egyébként rendkívül tömör szerkesztésű latinhoz viszonyítva is szintetikusnak mutatkozott.

A finnugor–ugor korból örökölt *-ó/-ő*, *-t ~ -tt*, *-ni* és *-va/-ve*, *-ván/-vén* képzős igeneveink mellé az ősmagyar és a korai ómagyar kor folyamán újak keletkeztek, különféle *-t* képzősök, az *-andó/-endő* képzősök stb.; így egy gazdag, örökös mozgásban lévő igenévrendszer bontakozott ki. Általánosságban az jellemző rájuk, hogy minél régibb eredetű egy igenév, annál komplexebb funkciójú, és annál bonyolultabb a fejlődése. Igenévrendszerünk ezért nem annyira alaki, inkább funkcionális szempontból mozgékony, rugalmas. (Vö. MNyTNy. II/1. 411.) Az igenevek sajátos, kettős természetű szófajok, ennek tudható be a funkcionális sokszínűség, főleg az ősi eredetűeknél ez azzal magyarázható, hogy az alapnyelvben szerepük nem differenciálódott; pl. az *-ó/-ő* képzősök közül a *szántó* igenév az *ember* főnévhez alanyként kapcsolódva aktív, a *föld* főnévhez kapcsolódva tárgyi viszonyt fejez ki, és passzív funkciójú.

Közülük több mára már kiveszett a használatból (*-atta/-ette*, *-val/-vel* képzősök), más igenévcsoportokat írásbeliségünk latin függősége befolyásolt és formált át (ilyen pl. az *-andó/-endő* képzős csoport).

Öröklött igeneveink maximálisan produktívak, a külön életben keletkezettek csak korlátozott jelentésű igéből hozhatók létre.

Az összes közül a melléknévi igenevek funkciója a legsokszínűbb és leg rugalmasabb. Csak néhányat emelünk ki közülük; pl. az *-ó/-ő* képzős igenév

alapvető funkciója – a folyamatos melléknévi igenév szerepének betöltése mellett utalhat a cselekvés helyére; pl. : *Farkashálólóhely* 'a farkas hálásának a helye' már 1214-ből; későbbi adat: JókK. : *lakohelyet* – lt. domum pro habitaculo' ; kifejezheti a cselekvés idejét: JókK.: *húshagyó napba* – lt. in die carnisprivi. Ugyanakkor nomen actionis szerepben egyenértékű az -ás/-és képzős főnevekkel: pl. *látogatóba ment* 'látogatásba ment'. Az ősi nyelvben – amikor még a grammatikai viszonyítóeszközök száma kevesebb volt – az igenévnek mintegy képzőpótló, ragpótló szerepe volt. Így pl. a létige igenevei közül a *lévőnek* az ómagyarban még fellelhető a *nap lévő* 'naphoz hasonló' szerkezete; pl.: CzechK. 63 *hó levő testöd* → metaforikus jelentés 'hó tested' → 'hóhoz hasonló állapotú tested'. Mint e kiragadott példából látható, ómagyar kori igeneveink, de főleg a legsokszínűbb és legrugalmasabb csoport: a melléknévi igenevek nagy kifejezésbeli lehetőségeket hordoztak magukban. Szófajváltás következtében melléknévként, főnévként továbbvitték a szintetizálás lehetőségét mind az összetételekben, mind pedig a jelzős szerkezetekben.

De említsünk meg más igenévtípusok alapfunkcióiból is néhányat!

A főnévi igenevek szintetikus sajátságát a már inkább modorosnak tekinthető *láttam elmenni* megformálás őrzi. Helyette a *láttam, hogy eltávozott* grammatikai szinonimát használjuk. Érdemes megfigyelni a napjainkban nyelvjárásból átértékelődő *el kell menjek* szerkezetet is, amely kétféle előzmény kontaminációja: *el kell mennem* és az *el kell, hogy menjek* szerkezeteké.

A -t képzős igenév komplex funkciójának következtében több irányba fejlődött, a valódi, befejezettséget kifejező jelentés (pl. GyS. *mundutt igények*) mellé új, már részben átmeneti szófajtípusok jöttek létre: *isten adta (gyerek), holta, laktában, nőtől nő, jövet* típusok.

Az -andó/-endő képzős igenév cselekvést jelöl, amely a mondat főigéjében kifejtett cselekvés után következik be. Bár teljes egészében magyar elemekből állt össze, terjedését a kódexfordítók is nagyban elősegítették. A kései ómagyarban produktívabb, mint később, ma csak néhány meghatározott tőhöz járul. A latin körülírt igeragozás (coniugatio periphrastica) megfelelőjeként e forma gyakori a kódexek nyelvében, latinizmus, a beszélt nyelvben jóval ritkábban fordulhatott elő. Határozós szerepben, így célhatározói mellékmondat rövidítésére is használták a fordítók, ez is latinizmus. Pl. JókK. 21. „*ezféle bosszúságokra törhetendő több napokon ...jár vala*”.

A latin hatás visszaszorulása mellett más képzők – így a -ható/-hető képzőböror kialakulása, valamint az -ékony/-ékény képző megerősödése kiszorította az -andó/-endő igeneves formákat. Főnévi (*jövendő, halandó*) és melléknévi (*romlandó, mulandó*) formák őrzik alapjelentését, a szükségesség és lehetőség általános kifejezését.

Sajátságos a határozói igenevek története is. A *-ván/-vén* és a *-va/-ve* képző a kezdetektől párhuzamosan él egymás mellett, korszakonként hol az egyik, hol a másik kerekedik felül, a sokféle funkció csak lassan differenciálódik és kötődik egyik s másik formához. A XIX. századtól a *-va/-ve* képzős igenév kerül előtérbe, szinte teljesen kiszorítja a *-ván/-vén* képzőst, s ezzel együtt a tömör kifejezőmód egy kitűnő módját is. Jóllehet a műfordítók gyakran éppen e forma mondatpótló értékét emelik ki nyelvünk erényeként, főként ha valamely indoeurópai nyelv a hasonlítás alapja: pl. a *beesteledvén* → *da es Abend wurde*; itt a képzős szót analitikusan *Amidőn* vagy *mivel-hogy este lett* forma helyettesítheti.

Az igenevek szintetikus jellegét főként azzal szokás kifejezni, mint ahogyan ezt néhány fenti példában már láttuk is, hogy az igeneves szerkezetek mellékmondatokkal egyenértékűek; ez szoros összefüggésben van a mellékmondatos szerkesztés kialakulásával. „Nyelvtörténetünk folyamán az igeneves szerkezetek a kötőszós és a kötőszó nélküli mellékmondatok előrenyomulása következtében visszaszorultak; ezáltal a tömör, igeneves szerkesztésmódot fokozatosan váltotta föl az analitikus, mellékmondatos szerkesztésmód, mely a kötőszók megszaporodásával járt.” (MNYTNY. I. 319.)

Itt visszakanyarodva a nyelvi változásokat működtető hatóerőkhöz, a beszélőnek azt az alapvető célját kell látnunk, miszerint érthető, világos, pontos és egyértelmű közleményre törekszik. A nyelvtörténet folyamán – a megértés szempontjából homályosnak vélt – igeneves szerkezeteket ezért váltja fel mellékmondatos szerkesztés. Pl. HB. *Kinek odutt hotolm ovdonia és ketnie* → *akinek adatott hatalom, hogy oldjon és kössön*. Ugyanezt látjuk a nagy kifejezésbeli lehetőségeket hordozó *-ván/-vén* képzős határozói igenév alakulása során is. Sokféle funkciója közül (amilyenek az idő, ok, mód, állapot, komplex határozói) az időviszonyítás kifejezése rendkívül sokféle: alkalmas az előidejűség, egyidejűség és az utóidejűség jelentésének megformálására egyaránt. A Bécsi Kódex mondatában: *és jövén meghirdetem tened* előidejűség-funkciójú, ahogyan a latin *veniens* igeforma is mutatja, tehát 'miután eljöttem, hirdetem' – az idézett szöveghelyen az igező- és bővítmény-nélküliség – amely a kódexek nyelvezetére jellemző – kidomborítja az igenév szintetikus jellegét.

Témánk szempontjából fontos jelenség a magyar igenevek személyjelezésének a lehetősége, amely feltehetően agglutinációs örökség. E sajátság a régi nyelvben jobban érvényesült; pl.: *látalak ülvéd* vagy *üleitied*, amely a 'te ültél, amikor látalak' felbontással helyettesíthető; BécsiK.: *Amely föld tégedet meghalvád fogadand* → *amely föld, miután meghallott, befogad*; vagy ismét más igenév esetében: JókK. *oda menvén prédikálnia* SzékK. *ne akarjad adnod*. A főnévi igenevek néhány használati előfordulásában megmaradt a személyjelezés: *neked el kell menned* – ebben a pozícióban a jelöltség növekvő irányú.

Archaikus színezettel – főként a tudományos nyelvhasználatban – előfordul az *említettem példa*, az *idéztük hely* típus, ezt az analitikus szerkesztés váltotta fel, illetve megmaradt az összetételekben: *napsütötte, szélfújta*; s a lazább szerkesztésű szintagmákban: *árvíz okozta (kár)*.

Az igenevek ma már korántsem játszanak akkora szerepet, mint nyelvünk korábbi korszakaiban. Használatuk állandó csökkenést mutat a nyelv történetében (Bárczi veszteségnek tartja csökkenésüket vö. BÁRCZI 1975; 267) Ez a folyamat az ősmagyar kor elejétől növekvő intenzitással figyelemmel kísérhető nyelvünk történetében, jelentős szerkezeti változást idézve elő. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy nemcsak a kötőszós mondatok szaporodása szorítja háttérbe az igeneves szerkezeteket, hanem képzőrendszerünk kiteljesedése is, s hasonlóképpen hat az összetett szavak rendszerének kifejlődése is.

Igeneveink fejlődésrajza jól mutatja az analitikus/szintetikus formák értékelésének ambivalens jellegét. Itt is, akárcsak az igeidők rendszerében markáns leépülés tapasztalható, amelyet más részrendszerek, elemek pótoltak, váltottak fel, új kifejezési lehetőségekkel és szerteágazó kapcsolódási képességekkel, mindez: a zavartalan közlésfolyamat, a megértés érdekében.

Hivatkozások

- BENCÉDY 1994=BENCÉDY József: A beszélt nyelv és a norma. In: A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában. Szerk.: Kemény Gábor és Kardos Tamás. MTA Nyelvtudományi Intézete 17–21.
- BÁRCZI 1975=BÁRCZI Géza: A magyar nyelv jelleme. MNy. LXXI. 257–68.
- BENCÉDY 2001=BENCÉDY József: A nyelvi, nyelvhasználati változások belső hatóerőiről. Nyr. 125. évf. 137–45.
- DEME 1952=DEME László: A nyelv belső törvényeinek törvényeinek kérdéséhez. NyK. 54. 10–36.
- DEME 1958=DEME László: A nyelv működésének objektív dialektikája. MTA Nyelv- és irodalomtudományi osztályának Közleményei XIII. kötet Bp. Akadémiai Kiadó
- GÖNCZ 2000=GÖNCZ Lajos: Analitizáló és szintetizáló nyelvi megoldások Kárpát-medencei magyar beszélőközösségek körében. Fórum Társadalomtudományi Szemle Galánta 3. szám 3–18.
- GRÉTSY 2000=GRÉTSY László szerk.: A mi nyelvünk. Tinta Könyvkiadó Bp.
- HERMAN 1967=HERMAN József: A nyelvi változás belső és külső tényezőinek kérdéséhez. AnyT. V. 155–68.
- KÁLMÁN 1981=KÁLMÁN Béla: A magyar nyelv európaisága. MNy. LXXVII. 129–36.
- RÓNA-TAS 1978=RÓNA-TAS András: A nyelvrokonság. (Kalandozások a történeti nyelv-tudományban) Gondolat Bp.

THE ROLE OF THE INFINITIVES, PARTICIPLES AND ADVERBIAL PARTICIPLES IN THE SYNTHETIC AND ANALYTICAL DEVELOPMENT OF THE HUNGARIAN LANGUAGE

In the structural development of the Hungarian language the dominant tendency is from synthetic to analytical forms and from unmarked → marked forms.

In old Hungarian among the synthetic forms the many and frequent infinitive, participle and adverbial participle phrases/structures had an important role. Nowadays, their role seems to be on the decline. The disappearance of certain types of structures and the declining of others has lead to a structural transformation of the Hungarian language: the perfection of derivative system, the enrichment of the types of compounds, and first and foremost, the frequency of joining sentences by connectives.

KATONA EDIT

VISSZAHATÓ IGE – VISSZAHATÓ IGEI SZERKEZET

Nyelvünknek, amely az évszázadok során különböző forrásokból töltkezett, mára olyan sajátos arculata alakult ki, amely magán viseli az őt ért hatások nyomait. Az areális nyelvészet kimutatta, hogy mi mindent kölcsönöztünk szomszédainktól. A kutatások azt bizonyítják azonban, hogy az a sajátos jelleg, amely annyira egyedivé teszi a hatások ellenére sem csorbult lényegesen. Alapvető szerkezetébe, morfológiájába ivódott természete nehezen bolygatható meg. Szintetikus vonatkozásainak analitikussal való kiegészülése, a leíró nyelvtan szavaival élve: *pótlása* a legtöbb esetben csak a kifejezőmód színesedését, a paletta gazdagodását, az árnyalási lehetőségek kiszélesedését jelentette.

A visszaható igei tartalmak szintetikus és analitikus kifejezésére módot ad a visszaható ige és a visszaható névmással alkotott igei szerkezet kettősége: *fésülködik-fésüli magát, szépítkezik-szépíti magát, gyötrődik- gyöttri magát*.

A visszaható ige fogalma

A szakirodalomban manapság nem egyértelmű, hogy mit tekinthetünk visszaható igének (verbum *reflexivum*nak), bár a definíciók azonos vonásokat is tartalmaznak. A leíró nyelvtan értelmezése szerint: „A visszaható ige szorosabb értelemben azt fejezi ki, hogy a cselekvés az alanytól indul ki, és visszahat magára az alanyra” (MMNYR. 205. o). Eme alapos leíró nyelvtanunk és ennek nyomán *A mai magyar nyelv* című egyetemi tankönyv felosztásában említést tesz *igazi visszaható igékről, kölcsönösséget kifejezőkről és álvisszahatókról*. Új összefoglaló jellegű klasszikus nyelvtanunk, a *Magyar grammatika* radikálisan csökkentette a visszahatók közé sorolható igék számát, definícióját pedig így fogalmazta meg: „A visszaható igék olyan cselekvést fejeznek ki, melynek alanya és objektuma maga a cselekvéshordozó. Kiható és bennható jelentésűek egyszerre, mert az általuk kifejezett cselekvésnek van objektuma, de a cselekvés hatása mégsem terjed túl a cselekvő körén” (KESZLER, 2000. 87. o). Ami azonban leszűkítő jellegét megadja a definí-

ciónak, az a következő: „A visszaható igéket át lehet alakítani azonos jelentésben cselekvő tárgyas ige + visszaható névmás kapcsolatára, pl.: *felruházódik-felruhazza magát*” (i. h.). A strukturalista grammatikák ugyanezt az ágens-patiens azonosságával jelenítik meg. A visszaható névmás a szereplőazonosságra utal, a strukturalista nyelvtan kifejezésével élve, az alapige patiensi szerepköre eleve lefoglalódik az ágensi pozícióba kerülő szereplő számára.

A szigorú definíció természetes következménye a MG-nak azon megállapítása, hogy: „Visszaható igénk nagyon kevés van” (i. h.) Bár véleményem szerint így sem kicsi a számuk, ha a mozgásmódokat, elvont cselekvéseket kifejező igéket is figyelembe vesszük, nem csak azokat, amelyek esetében az alany cselekvése a saját testére irányul: *elrejtőzik-elrejtí magát, kínlódik-kínozza magát, felkínálkozik-felkínálja magát, szégyenkezik-szégyenli magát*.

Összefoglalásként azt mondhatjuk, hogy míg a leíró nyelvtan igen szélesen értelmezte a visszaható ige fogalmát, a MG túl radikálisan leszűkíti azt. Az visszavonhatatlan szükséglet volt, hogy a(z *adódik* típusú) mediális tartalmak kiváljanak a visszaható igei kategóriából, de igen sok visszaható képzővel létrejött igében jelen van a visszaható tartalom. S végső soron a klasszikus grammatikák is jelezték a passzív és mediális árnyalatokat is. Károly Sándor a képzőket tanulmányozva kifejti, hogy: „A képzőknek... mintegy metaforikusan van visszaható jelentésük. Ilyenkor a visszahatás *elhomályosult belső motivációja* a képzett szónak” (KÁROLY, 1967. 211). Különösen sok mozgást jelentő ige tartozik ebbe a csoportba: *lopódkodik – lopja magát, törekedik – töri magát, rugaszkodik – elrúgja magát, beivódik – beissza magát* stb.”

A visszaható ige fogalma a szerb nyelvben

A szerb nyelvben a reflexivitás jele a *se* visszaható névmás, mely valódi visszahatói értelemben *sebe* alakra váltható. Mint a németben a *sich*, intranszitivvá (mediálissá) teheti az igét, és valódi visszaható névmási szerepe is van. (Természetesen a szerbben a *se* szóalak sok egyéb funkcióval is bír.) A *sich* intranszitiv szerepére vonatkozóan azt mondja Károly, hogy „sajátosan grammatizált névmás” (i.m. 206). Ez történt a *se* esetében is, amely azonban bizonyos igék mellett teljesebb alakban is megjelenhet. Stevanović szerint visszaható jelleg akkor is tapasztalható sok esetben, ha a *se* nem alakítható át a tranzitív igével tárgyas szintaktikai kapcsolatba.

Valódi visszaható igének a szerb nyelvben azt tekintik, amelyben a *se* szócska, a visszaható névmás hangsúlytalan alakja, átváltható a *sebe* visszaható névmássá, vagyis amikor a teljes alakú névmás a tárgyas igével szintaktikai viszonyba kerül. Olyan jelentésű igék esetében történik ez meg, me-

lyek azt fejezik ki Stevanović szavaival élve, hogy az alany önmagán végez valamilyen cselekvést, *brijati se – brijati sebe* (borotválkozik – borotválja magát) *češljati se – češljati sebe* (fésülködik – fésüli magát), *kupati se – mosakodik, fürdik*. Stevanović ezt még kiegészíti azzal, hogy idetartoznak mindazok az igék, melyek alanya és tárgya azonos, abban az esetben, ha az alany cselekvése önmagára irányul. Ezek, mondja, visszahatók függetlenül attól, hogy a *se* nélkül tárgyassnak tekinthetők-e, pl. *zatvoriti se – bezárkózik, spremati se – készülődik, braniti se – védekezik, javiti se – jelentkezik, törekszik – truditi se – törekszik*.

Valódi visszahatók szerinte azok is, amelyekben a *se* nem váltható át *sebevé*, de nélküle az ige tárgyas, *najesti se, vratiti se, pružati se, napiti se, načiti se*. Az élő jegyű alanyokkal állók közül visszahatók azok a térbeli mozgásra vonatkozó igék is, melyek nem élő jegyű alannal mediálisnak számítanak: *dovukati se – behúzódik, dići se – felemelkedik, vrteti se – forgolódik*. Mint kifejti, mindezeknél a valódi visszaható igéknél a *se* szócskában érződik a visszaható névmás accusativusi alakja: „I on se kod svih njih ..– oseća kao akuzativ povratne lične zamenice” (STEVANOVIĆ, 1961-1962. 32). Szerinte a *se* a tárgy jelenlétének a jele az alanyban. Az *álvisszahatók* közé azokat az aktív – cselekvő igéket sorolja, amelyek mellett a *se* nem a valódi akuzativusi tárgy, hanem a valamikori nem valódi (általában instrumentális) tárgy alakja.

Összevetés

Az az elv mindkét nyelvben érvényesül tehát, hogy a cselekvés tárgya és alanya ugyanaz a személy. Az ún. igazi visszaható igék analitikus alakra cserélhetők, s az analitikus igék visszaható névmási tárgya más tárggyal is felcserélhető. Analitikusabb és szintetikusabb forma a szerbben is van: *brijati se – borotválkozik = brijati sebe, svog prijatelja, borotválja magát, a barátját*. Az ilyen példákban a *se* szintaktikailag tárgynak tekinthető, amit a más tárggyal való helyettesítés lehetősége is megerősít. Ezen esetekben a szerbben is szintaktikai viszony van az ige és a visszaható névmás között. Különbség az, hogy a magyarban egy szintetikus alak áll szemben egy analitikussal, a szerbben két analitikus alak létezik, melyek egymás variánsai.

1. <i>brijati se</i>	–	<i>brijati sebe</i>	(<i>svog prijatelja</i>)
borotválkozik	–	<i>borotválja magát</i>	(<i>a barátját</i>)

A fentiek közül a középső alakok azonosnak tekinthetők, mivel mindkét esetben az ige és a visszaható névmás szintaktikai kapcsolatát figyelhetjük meg, míg a kiinduló alakban a magyar képzőnek a szerbben névmás felel meg, a különálló *se* morféma, amely az analitikusabb *sebe* formával egy töről eredtethető, tulajdonképpen azonos vele. A morféma lexémává alakítható át.

Itt a szerbbel való összevetéskor tüstént felmerül a kérdés, mi is az analitikus alak, ha szó szerkezetekről van szó, vagy ha különálló nyelvi elemekről, morfémaokról. Mi az összetett, maga az igealak vagy az igei szerkezet?

Az ige és a visszaható névmás kapcsolódásának típusai

Az utóbbi időben a magyar szakirodalomban előtérbe kerültek azok a szerkezetek, amelyekben a *magát* visszaható névmás igekötős igével olyan szerkezetet is alkothat, amelyben a visszaható névmási tárgy nem cserélhető fel semmilyen más tárgyi szerepű lexémával: *agyon dolgozza, rúzsozza magát, tönkreeszi, tanulja magát* (de: *tönkreteszi magát, másokat*).

Az akcióminőség típusai közül ezeket az exhausztivitás kategóriájába sorolják (KIEFER–LADÁNYI, 2000, 515.) vagyis abba, amelyben az ágens a cselekvést a végkimerülésig végzi. Az itt megjelenő tárgyat pedig *nem valódi névmásnak* nevezik. Tulajdonképpen megfelel ez Komlósy eredménytárgy-vonzatos példáinak (betegre *dolgozza magát, hülyére rohangálja magát*) melyekről úgy nyilatkozik, hogy *látszattárgyak* mind szemantikai, mind szintaktikai értelemben. Szemantikailag azért mert az ágens és a *patiens* azonos személy, szintaktikailag pedig azért mert más tárggyal nem helyettesíthetők (KOMLÓSY, 1992, 425).

Bizonyos fokozatosság a következőképpen állítható fel: a) a *magát* szemantikailag azonos szerepű tárggyal helyettesíthető (fésűli *magát, a babáját* – *češlja sebe, svoju lutku*); b) más jelentést adó, más szemantikai kategóriába tartozó tárggyal helyettesíthetők: *kialussza magát, kialussza a fardalmait* – *naspavati se* (1); c) nem helyettesíthetők más tárggyal: *agyon dolgozza magát* – *naraditi se*. A szerbbel való összevetésben azt tapasztaljuk, hogy csak az első esetben jelenik meg a *se* teljes alakja, amikor a magyar példának is van szintetikus és analitikus alakja is. A c típussal kapcsolatban pedig olyan fordítással is találkoztunk, amelyben az akcióminőséget adó tartalom külön lexémákkal fejeződik ki: *beskrajno mnogo* – *végtelenül sokat* (2).

1. „No, te vén korhely, **kialudtad már magadat**” (Rokonok, 7–8).

„No, bekrijo, matora, *jesi li se već naspavao*” (Rođaci, 8).

2. „... mert **agyon cigarettázza magát**” (Rokonok, 37).

„... jer je beskrajno mnogo pušio” (Rođaci, 42).

Mi a valenciahordozó?

A visszaható névmás a magyarban hagyományosan külön lexémának számít, s mondatrészként elemződik, tárgynak számít szintaktikai értelemben. Csakhogy sok esetben olyan szoros egységet alkot a visszaható névmás és az ige, hogy tulajdonképpen a határozói bővítmény inkább az ige és a

tárgy alkotta szószerkezethez járul, mintsem az igéhez, ezzel is azt a benyomást erősítve, hogy a névmás szerepe morfematikai szintű. Egyik-másik esetben át is alakítható szintetikus szerkezetté: *okosan viseli magát: okosan viselkedik*, a *beleártja magát* szerkezetnek a szinonimájával tehető ez meg: *beleavatkozik valamibe*.

3. „(... sőt ... nyilatkozatot íratott alá vele), amelyben *kötelezi magát*, hogy...” (Borisz, 38).
„(... čak mu je podneo na potpis izjavu) kojom *se obavezuje* da će ćutati” (Grobница, 41).
4. „(Ez a bolond gróf utoljára feleségül vesz), ha okosan *viselem magamat*” (Beszterce, 17).
„(Ovaj ludi grof će me na kraju krajeva uzeti za ženu) ako *se budem pametno ponašala*” (Opsada, 16).
5. „... kútfontk ezen a ponton is *beleártja magát* az általunk elképzelt képbe” (Borisz, 40).
„... i tu *se* dokument ponovo *upliće u* našu zamišljenu *sliku*” (Grobница, 44).

A hagyományos elemzés szerint itt vonzatszámkülönbségről beszélünk a magyar és a szerb szerkezetek között. Ehhez kétségtelenül alapul szolgál az a tény, hogy a mellékmondat, a módhatározó (okosan), a vonzathatározó (képbe) a tárgyhoz hasonlóan szerkezeti viszonyban van az adott igékkel, így azok trivalensek (alanyuk, tárgyuk, határozójuk van). A szerb igék: *obavezivati se, ponašati se, uplesti se* divalensek, csakhogy a tárgyuk az analitikus ige részévé vált már. Ha itt valenciaszámbeli különbségről beszélhetünk, az abból ered, hogy morfematikus elem (*se*) felelteti meg a lexémát, az áltárgyat (magát).

Egyes érzelmi (fiziológiai) megnyilvánulást kifejező mozzanatos igei tartalmak megjelenítésére nyelvünkben rendelkezésünkre állnak szintetikus és analitikus kifejezési módok is. A *nevet* igének és szinonimáinak pl. van szintetikus mozzanatos alakja: a *felnevet/kacag, elmosolyodik*. A *sír* mozzanatos párja lehet a *felsír*, de ez az alak eléggé kötött jelentésstruktúrákban jelentkezik: *felsír a csecsemő, a hegedű*. A szintetikus alakok közül a sajátos hangulatú el igeekötős *-edik, -odik -ödik* képzős *elpityeredik* szóalakot említhetjük, az analitikusak közül a *sírva fakad, elsírja magát* alakok a legismertebbek.

A szerbbel való összevetéskor ismét azzal a jelenséggel találjuk szembe magunkat, hogy divalensnek kell tekintenünk egy áltárgyas magyar szerkezetet a monovalens szerb összetett igealakokkal szemben (elneveti *magát – nasmēja se*).

Az alábbiakban vázoljuk a fenti típusba tartozó szerb és magyar igék és igei szerkezetek egy összevetési lehetőségét.

a) Monovalens igekötős szerkezetet – monovalens igekötős igei szerkezet feleltet meg: *elpityeredett* (vki) – *zaplakala je* (ona).

6. „Anyám *elpityeredett* (de feltörte, megsütötte rántottának)” (Őz, 23).
„Majka je *zaplakala* (ali ih je razbila i ispekla kajganu)” (Srna, 19).

b) Monovalens igekötős igealaknak monovalens összetett igealak felel meg a szerbben: *felkacagott* (vki) *nasmejao se* (neko).

7. „Minden egyes névnél *felkacagott*, (és ujjongott)” (Rokonok, 16).
„Kod svakog imena bi *se nasmejao* (i klicao)” (Rođaci, 19).

c) Az áltárgyat tartalmazó igei szerkezet ekvivalense egy monovalens összetett igealak (áltárgyat morféma feleltet meg): *elneveti magát* (vki) – *nasmeja se* (neko), *elköhinti magát* (vki) – *zakašlja se* (neko).

8. „... s hangosan *elnevette magát*” (Niki, 209).
„... i glasno *se nasmeja*” (Niki, 17).

9. „... és *elköhintette magát*” (Rokonok, 7).
„... pa *se zakašlja*” (Rođaci, 8).

d) A divalens igének: énekelni *kezd*, *rázendít* egy nótára (vki) – monovalens igével alkotott szerkezet felel meg.

10. „Mellettem valaki (jajgatott), és váratlanul énekelni *kezdett*”
(Čarnojević, 22).
„Kraj mene je (jaukao) jedan i *zapevao*” (Dnevnik, 17).

A magyarban, mint az oroszban, szintetikus alakkal is létrehozhatunk visszaható igét, és analitikusan is, mint a németben. A szerbben is van analitikus és szintetikus alak, azzal a különbséggel, hogy maga a *se* a morfematikus elem is és a lexéma is.

A forrásművek jegyzéke és rövidítései

Beszterce – Mikszáth Kálmán: Beszterce ostroma. Új Zrínyiász. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest, 1974.

Borisz – Danilo Kiš: Borisz Davidovics síremléke. Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1978. Fordította: Borbély János

Čarnojević – Miloš Crnjanski: Čarnojević naplója. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1973. Fordította: Csuka Zoltán.

Dnevnik – Miloš Crnjanski: Dnevnik o Čarnojeviću. Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1984.

Grobnica – Danilo Kiš: Grobnica za Borisa Davidovića. Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1985.

Niki – Déry Tibor: Niki. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp, 1977.
 Niki' – Tibor Déry: Niki. Forum, Novi Sad, 1963. Fordította: Aleksandar Tišma.
 Opsada – Miksat Kalman: Opsada grada Besterca. Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”, Zrenjanin, 1979.
 Őz – Szabó Magda: Az őz. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1983.
 Rođaci – Zsigmond Móricz: Rođaci. Forum, Novi Sad, 1963. Fordította: Lidija Dmitrijević és Danilo Grujić
 Rokonok – Móricz Zsigmond: Rokonok. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1972.
 Sma – Magda Szabó: Forum, Novi Sad, 1964. Fordította: Jadranka Damjanov.

Felhasznált irodalom

Elekfi László (1966): Az igék szótári ábrázolásáról. Szórtartani tanulmányok. Szerkesztette: Ország László, Tankönyvkiadó, Bp. 183–214.
 Forgács Tamás (1996): A valenciaelmélet nyelvtörténeti alkalmazásának elméleti és gyakorlati kérdései. Studia uralo-altaica. Suplementum 5, Szeged,
 J. Soltész Katalin (1959): Az ősi magyar igekötők. Akadémiai Kiadó, Budapest
 Károly Sándor (1976): A magyar intranszitiv–transzitiv igeképzők. Általános nyelvészeti tanulmányok, V: 198–218.
 Keszler Borbála (szerk. 2000): Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.
 Kiefer Ferenc–Ladányi Mária (2000): Az igekötők. In: Strukturális magyar nyelvtan. 3 kötet, Morfológia. Akadémiai Kiadó, Budapest, 453–518.
 Komlósy András (1992): Régecskék és vonzatok. In: Strukturális magyar nyelvtan. 1 kötet, Mondattan. Akadémiai Kiadó, Budapest 299–527.
 Stevanović, M.: (1961–62.) Problem glagolskog roda i povratni glagoli u srpskohrvatskom jeziku. Južnoslovenski filolog, 25. knjiga 3–47.
 Stevanović, M.: (1975.) Savremeni srpskohrvatski jezik I-II. Naučna knjiga, Beograd

REFLEXIVE VERBS – REFLEXIVE VERBAL STRUCTURES

It is possible to express the reflexive content of a verb in Hungarian synthetically and analytically due to the existence of two forms, that is, a reflexive verb, and a verb phrase containing a reflexive pronoun: *borotválkozik*, *borotválja magát*. There are two ways of expressing the former in Serbian, too. There is a more analytic form, and a more synthetic form: *brijati se* – *brijati sebe*. The difference between the two languages is that in Hungarian there is a synthetic form as opposed to an analytical form while in Serbian there are two analytical forms that are variants of each other.

When comparing the two languages the question of what the analytical form is arises. Is it the verb form itself that is compounded or is it the verb phrase?

Comparative analysis of the valency of verbs in the two languages confronts us with the phenomenon that we are to consider in Hungarian a verb phrase containing a pseudo object divalent as opposed to a monovalent compounded verb form that contains its object in the form of *-se* in Serbian.

PAPP GYÖRGY

AZ ANALITIKUS – SZINTETIKUS NYELVI JELLEG SZINTJEI, KATEGÓRIÁI A SZERB – MAGYAR ÖSSZEVETÉSBEN

0. A címül választott karakterológiai sajáttság az utóbbi évtizedekben a kontrasztív kutatások előterébe került, sőt bizonyos szociolingvisztikai vizsgálatokban nálunk divatjelenséggé vált, a nyelvek természetét sommásan minősítő megállapításokká, hogy a magyar nyelv egyértelműen és kizárólagosan tömörítő.

Mindez sokkal óvatosabban igaz, a feladatoknak pedig még az elején vagyunk, az értelmezéseknél, behatárolásoknál, a lehetséges taxonómiáknál, amelyeknek egy tanácskozáson csak töredékét tudjuk képviselni. Az érintett nyelvtörténeti, tipológiai szempontok mellett sürgős lenne a tömörítés – különformáltság írásképi, hangzóssági, szupraszegmentális vonatkozásainak áttekintése is és mindnek együtt egy középtávú kutatási tervben lenne a helye.

0.1 A címelemek megnevezésére csak idegen szakkifejezések állnak a rendelkezésünkre. Az ellentétes nyelvi megformáltsági lehetőségeket a *szintetikus* – *analitikus* mellékevekkel, a *szintetizáltság* – *analizáltság* főnevekkel jelölhetjük, állapotként vagy folyamati végeredményként.

0.1.1. A *nyelvi jelleg* szükségszerűen általánosító, a maga szintjén nem kell a nyelvi kategóriák természetébe, szerkezetébe, műveleti elemzésbe bocsátkoznia, nyitva hagyja a morfológiai, mondattani, szerkesztési szemantikai megközelítés lehetőségét is.

0.1.2. Igazán kikristályosodott elvrendszerű előzmények hiányában most csak az érintett nyelvi szintek és kategóriák rendszerének felvázolására vállalkozhatunk.

1. A tömörítés – szétagolva kifejtés gondjaival a nyelvhasználati gyakorlatban lépten nyomon szembesülünk. Mi, a „forradalmak gyermekei” John Reed művének vajdasági kiadásán művelődve, *Tíz világrengető napot* olvashattunk, viszont a magyarországi kiadásban meglepve olvastuk: *Tíz nap amely rengette a világot*¹; korábban sajtónkban bankszakemberek javallották, hogy a *Nemzetközi Valutalapot* „Valuta alapnak” kellene írni (esetleg a valutáris alap indokolná). Hasonló kétségek támadtak hajdanában a

Harcosszövetség *Harcos Szövetség* összefüggésében is. Sok esete fordul elő a műfordításban, pl. Pavić Brasnyó féle átültetésben: *Oči mu imaju boju surutke – Savószinü* szeme van, *Hoće da proneše – mintha tojást akarna kierőltetni*.²

Szakfordításokban is sok az ilyen természetű gond, a terjengős szerkezet: *hanyatt feküdt a hátán, megrúgta a lábával*. A magyar nyelv tömörítő, transzformképző természetéből eredően a magyar helyesírás szabályozásának egyik legnehezebb fejezete a külön- és egybeírás, azért is, mert ortográfiai elméletünk mellőzi ezt a tipológiai sajátosságot, hajlamot a magyarázatokból.³

2. A kutatási előzményeken a jelenség meglehetősen laza értelmezésével, rendszerezésével találkozunk. Göncz Lajosnál összetételek (összetett vagy képzett szavak) állnak szemben a széttagoló (két- vagy többtagú kapcsolatok) szerkezetekkel. David Crystal (1985) szerint ez strukturális kategória – az izoláló nyelvek jellemzője, ugyanis ezeknél a szavak nem viszonyíthatók, csak egymáshoz rendelhetők – egyetlen morféma van minden jelentéselemre, szemantikai vonatkozásra. Szintetizáltak viszont az agglutináló nyelvek képződményei, az egynél több morfémből álló szavak. Ün. poliszintetikus nyelveket is elhatárol, mint az arab, latin, görög, ahol a tömörítés még nagyobb mérvű.

A magyar fordítástudományban Tarnóczy Lóránt (1966) foglalkozik a jelenségcsoporttal *kifejezés mód* megnevezéssel. Szerinte a nyelvi érintkezések folyamán jól érzékeltethető különbségek tisztázatlanok, nem is alakultak ki objektív kritériumok, csak szembenállások. Annyi tény, hogy a gazdag viszonyozórendszerű nyelvek analitikusak, a gazdag ragozási rendszerek pedig szintetikusak. Genetikai okokkal nem magyarázhatóak, mert a tömörítő latinból alakult ki az analitikus hajlamú olasz és francia.

A fordításelmélet szemszögéből a kérdést Németh László (1973) fogalmazta meg: A magyar nyelv tömörségét az igei természetével, gyakoriságával magyarázza, a dinamikus sűrítéssel, az aprólékosabb főnévi konkrétsággal szemben. „Az angol nyelv ugyanazt a dolgot több szóval, de kevesebb szótaggal mondja el, mint a magyar. Főneveink, igéink csaknem kétszer olyan hosszúak, mint az angoloké; s hogy az angol ragjainak nagy részét előljáróval fejezi ki, csak a szavak számát szaporítja, hisz mint a rag, azok is egyszótagúak. Ez a különbség eleve lehetetlenné teszi – látszólag legalább – hogy a magyar (versfordítás az angollal terjedelemben és árnyalat-örzésben egyszerre tudjon versenyezni).

Károly Sándornál (1970) a kérdés lexikai – szerkezeti szinonimáknál ragadhatóak meg. Pl. a *terem – termést ad, nem fél – nem ismer félelmet, szerepel – szerepet alakít* stb.

3. Lássuk, mit tudunk ezekből a megállapításokból, illetve megfigyelt példákból elvonatkoztatni.

3.1. Az oppozíciós alakpár érzékeléséhez az azonos jelentéstartalom mellett legalább két eltérő szerkesztésű kifejezőmódra van szükség.

3.2. Ez kiteljesedhet nyelvet váltó (interlingvális) szinonimákban: *mogu da kažem – monhatom*, diakron ok-okozatiságban: *orr + száj = orca, nő + ember = némber*, végül szinkron megfelelésében is: *porol – port csinál*. Nehezen érvényesíthető akármelyik dimenzióban a helyes – helytelen ítélete, de megjelenhet: *földrajzi térkép – térkép, ágylepedő – lepedő*.

3.3. A kontrasztív elemzést a harmadik közös elemnél, az azonos információknál, a beszédhelyzetbe, mondatba hozott vagy ott kialakuló denotátumoknál, relációknál kell kezdenünk:

javíttattam – odaadtam, azzal az utasítással, hogy javítsák meg – dao sam na opravku

csákányoz – csákánnyal ütöget – udarati krampom

3.4. Abba nyelvközi összevetésben nehéz belebocsátkozni, mi a szituációba hozott jelentés, és mi a helyzet leképező jegy, mondjuk a *reko*h – egy pillanattal ezelőtt mondtam. Termékenynek tűnik viszont a főmorféma és segédmorféma megkülönböztetése.

3.5. Ezen a fokon érdemes a *tagolatlanság – széttagoltság, egybe- és különformáltság* eseteit szembeállítani, habár a *mondhat* éppen annyira tagolt, mint a *može da kaže*, a (háztető, *mint a ház teteje, krov kuće*, de nem okvetlenül különformált, és jelentős különbségek tapasztalhatók a jelentésrelációk, szintaktikai kapcsolatok jelöltségében – jelöletlenségében is. Hasznos összevetési rendszerhez azonban még újabb elemek is kellenek, mint az opponens párok *elemkiszűrődése*, illetve *elemkiépülése*, -beiktatódása: *Zakon o sistematizaciji radnih mesta – A munkahelyi leírásról szóló törvény, gitározik – svira na gitaru*.

3.6. Ha elfogadjuk a megkörvonalazott laza tipológiát, viszonylatokat, megpróbálhatjuk az adott nyelvpárra való alkalmazásukat. Két fontos dolgot előre le kell szögeznünk: az analitikus-szintetikus megfelelés, egyetlen nyelvi reláció esetében sem egyirányú, hanem részrendszerként, szintenként változó, a morfológiai, szintaktikai rendszerek konkrét sajátságainak függvényében, legfeljebb gyakorisági, megterheltségi különbségeket állapíthatunk meg, hogy a magyar szintetizálóból a szerbnél. Másrészt a nyelvek eltérő karakterológiai viselkedését semmiképpen sem korlátozhatjuk a szavak, morfémák szintjére, hanem jóval szélesebb haladványrendszerben vizsgálható.

4. Mint láttuk, az alakpárok megléte a nyelvhatároktól független *port csinál – porol – prašiti*, de fontos lehet időbeli viszonyuk, fejlődéstörténetük, szerves fejlemények, derivátumok-e, egymás összefüggő transzformjai,

vagy csak kialakulási etalonok. *Cserben hagy* → *cserben hagyás* → *cserbenhagyásos gázolás*; *Moly* → *molyféreg* → *a moly ez a féreg* → *a moly féreg*; *Az oroszlán bátor* → *oroszláni bátorság* → *oroszlánbátorság*; *Ez a mező sik* → *síkmező* → *sík síkság*; *a menny dörög* → *dörgés*; *a bort szűrik* → *borszűret, szűret*; *a víztől iszonyodnak* → *víziszony*; *isszák a vizet* → *ivása a víznek* → *ivóvíz – voda za piće, ivásra való víz*. *Vízi malom*, de nem *vízmalom*, *gőzös gép* → *gőzgép* → *gőzös*.

5. A szintetikus–analitikus megfelelés tehát feltételezésünk szerint a következő haladvány valamelyik pontján elemezhető:

A-nyelv

B-nyelv

5.1. Elemi közlések, mondatok (stemmák) – egymásra vonatkoztatott mondatok

5.2. Alárendelt mondat, tagmondat – alanyi–állítmányi derviatum

5.3. Predikatív elemű derivátum (képződmény) – predikatív elemet nem tartalmazó szerkezet

5.4. Jelölt viszonyú szószerkezet – jelöletlen viszonyú szószerkezet

5.5. Különformált szókapcsolat – egybeformált szókapcsolat

5.6. Szókapcsolat – szóösszetétel

5.7. Szószerkezet, szókapcsolat – szószintű elem

5.8. Analitikusabb szintű szókapcsolat – szintetikusabb szókapcsolat.

5.9. Szókapcsolat – szókapcsolati elem

5.10. Szókapcsolat – képzett, toldalékolt lexéma

5.11. Tagolt – konkretizáló elemből és jelzett szóból álló kapcsolat – tagolatlan szerkezet

5.12. Összetett jelentésszerkezet – elemi jelentésszerkezet

6. Próbáljuk mármost a szerb–magyar megfeleléseket erre a virtuális rendszerre rávetíteni

6.1. A fű zöld – Trava je zelena, A zöld fű szép – zelena trava je lepa. A zöld fű szépsége nekem tetszik – Lepota zelene trave mi se sviđa. Ez a két nyelvben azonosnak mondható.

6.2. A hercegi *hatosfogat után nyargaló hajdúk* – *kneževi panduri koji su jahali iza kneževog šestoprega... oglobili*

Iz tih sepeta *koji su se jednomerno klatili*

Ezekből az *egy ütemben himbálózó kosarakból*

Deo dohotka *koji je rezultat izuzetnih pogodnosti* – A jövedelem kivételesen *kedvező körülmények között létrejött része*.

Džemsova vojska stigla je do Bruse, drevnog glavnog grada Turske, u dolini *velike reke*. És Dzsems serege megérkezett Bruszába, a török birodalom ősi fővárosába, *amely egy nagy folyó völgyében feküdt*.

A példákban is kiviláglik két dolog. Az analitikus – szintetizáló hajlam nem egyirányú, hol az egyik, hol a másik nyelvi szerkesztésmód tűnik tö-

mörebnek. Másrészt a tömörítés általában morfológiai eszköztár függvénye. A magyar nyelvben erre a melléknévi igenevek adnak lehetőséget.

6.3. Számosak azok a nehezen tipizálható esetek, amelyekben a dinamikus vagy kevésbé dinamikus predikátum eleme épül be, vagy nem épül be a tömörebb szerkezetekbe.

Pojavio se čovek *snažniji od Herkula* – Egy *Herkulesnél is erősebb embert* jelent meg az ajtóban.

Bizonyos esetekben a magyar analitikusabb tulajdonságokat mutat, például

6.3.1. Az ún. jelzői értékű hátravetett határozós szerkezeteknél. *Radna organizacija u osnivanju* - alakulóban levő munkaszervezet, *zakon o vaspitanju i obrazovanju* – az Oktatásról és nevelésről szóló törvény, *upis u sudski registar* – a bírósági cégjegyzékbe való bejegyzés, *briga o deci i mladi-ma* – A gyermekekről, fiatalokról történő gondoskodás.

6.3.2. Analitikusabb marad a magyar nyelv a tagadó szerkezetek transformációinak esetében, ha igei jelentést kell tömöríteni.

Nesvrstanost – elnemkötelezettség; neizvršavanje radnih zadataka – Feladatok *el nem végzése*.

6.3.3. Egyébként a magyar fosztóképzővel oldja meg, tehát szuffixummal, amely szintetizáltabbnak tűnik a prefixumnál. *Nezakonit* – törvénytelen. Nem követhető viszont ez a főnévi alakulatoknál: *nemetali* – nemfémek, vagy az értelmezős tagadó szerkezeteknél: *država nečlanica* – *nem be-tagosodott állam*; *država nepotpisnica* – az egyezményt *alá nem író ország*.

6.4–6. Rengeteg alcsoport tartozik ide, azzal, hogy a szerb előjárós szerkezetek a leganalitikusabbak, vagy a deklinációs szószerkezetek, aztán jön az alkalmi kapcsolatnak tűnő birtokos szerkezet, jelölt és jelöletlen esetek, jelölt és jelöletlen minőségjelzős szerkezet. *Strudla sa makom* – mákos rétes, *stablo pred krčmom* – kocsmá előtti fatörzs, *odgovornost u radu* – munkahelyi felelősség, *blagovremeno obavljanje* – idejében történő teljesítés, *mirnodopske potrebe* – békebeli vagy -idei szükségletek – *kreditski odnosi* – hitelviszonyok, *mesto stanovanja* – lakhely, *javno mnenje* – közvélemény, *pravo nadzora* – felügyeleti jog, *predsednik republike* – köztársaság elnöke – *köztársasági elnök*.

Analitikus marad a magyarban is: *civilna zaštita* – polgári védelem, *teritorijalna odbrana* – területi védelem

Az alcsoporthoz tartozó példák bőségesek, át sem tekinthetők egy rövid előadás keretében. Csak néhány típust vethetünk fel.

Van, amikor a magyar tömörítő transzform két alakban is megvalósulhat: *Višak rada* – munkatöbblet – *többletmunka*.

Vannak csak a helyesírás szintjén érzékelhető esetek, mint a *kis asszony* és *kisasszony*, a *gyors vonat* és a *gyorsvonat* különbsége, amelynek ortográfiai érzékeltetése a szerb nyelvben elképzelhetetlen.

Más relációkban az összetételnek a magyarban képzőelemek felelnek meg, bár igen gyakran egyedi szófejlődés következtében:

paušalno plaćanje – átalányolás (átalányfizetés)

plaćanje avansa – előlegezés (előlegfizetés)

Az egyetlen összetételi elem megmaradásának számos esetét találhatjuk a magyarban, mint a *gulyás*, *tokaji* (Stemmája Gulyás főzte ezt a húst, ez a bor a Tokaj-hegyen termett).

6.8. *Szószerkezet, szókapcsolat* – motivált szó leglátványosabbak a különbségek a denominálás és melléknévi, névszói igeképzők adott funkciójú csoportjának elevenisége, termékenysége függvényében.

Ige- és valamilyen mélyszerkezeti bővítmény összeolvadása:

golyózik → *játszik a golyóval* – *igra sa klikerima*

gombázik → *gombát gyűjt* – *brati gljive*

benősül ← *pridomazetiti se*

szüretel → *szőlőt szed* – *brati grožđe*

aranyoz – *pozlatiti*; *rézze* *bevon* – *prebariti*, *bakarisati*; *ónoz* – *obložiti*
kalajem, *kajalistai*; *ezüstöz* – *srebriti*.

hálálkodik → *zahvali se nekom na nečemu*

zakaluđeriti se ← *belép a rendbe*

sípol – *svirati*

A kiválasztott példák itt sem egyirányú analitikus – szintetikus tömörítést mutatnak az elemzett két nyelv között. Megfelelő morfológiai elemek esetében a szerb is tömöríthet (*pridomazetiti se*). A *szüretel* magyar ige sajátos jelentéstörténeti fejlődése révén jelölheti a szőlő szedését. Már a kukorica begyűjtését nem lehet azonos módszerrel jelölni. Érdekesekek a különböző fémekkel való bevonás nyelvi megoldásai. A magyarban is van a *berezel* szó, csak egész más jelentést vett fel az idők folyamán.

A szerb *zakaluđeriti se* tömörebb magyar megfelelőjénél.

6.9. Összetett jelentés és jelszerkezet – egyszerű alak:

Hoću da idem, elmegyek

mogu da kažem – mondhatom, *nemoj da dođeš* – ne gyere;

A típus elsősorban az összetett igei szerkezetekre vonatkozik, vagyis az ige és segédige kapcsolatára, amelynek a képző a magyar megfelelője.

6.10. Analitikus jelentésszerkezet – tagolatlan jelentésszerkezet

Többnyire lexikai szinten realizálódik, amikor az érintkező nyelvek egyikében tagolatlan, sőt belsőleg motiválatlan elem van a másik nyelv alkalmi vagy tagolt kifejezése helyett. A szerb *pučina* nem egyszerűen tenger, hanem a *végtelen tenger*, *tenger végtelensége*, az öcs viszont *mlađi brat* (fiatalabb fivér), a *térkép geografska karta* stb.

7. Az elemzett nyelvek többnyire ellentétes hajlamának a terminusoknál, szakkifejezéseknél van különösen fontos szerepe, mivel a szövegkörnyezet-

től függetlenített jelentés, egyezményesség, gyakori ismétlődés a lehető leg-tömörebb, a szövegbe legkönnyebben illeszthető formát igényli. Ennek a vizsgálata azonban már külön kutatások tárgya lehet.

Jegyzetek, hivatkozások

- 1 John Reed *Days That Shook the World* című műve a Világirodalmi lexikon szerint Nyilas V. fordításában jelent meg 1957-ben és 1984-ben. A címe híven követi az eredeti alárendelt mondat szerkezetét. A vajdasági kiadás a Testvériség–Egység gondozásában jelent meg az akkori jó szokások szerint évjelölés nélkül. Feltehetőleg azonos szövegről van szó, amelyet a címével együtt a hazai kiadás szerkesztője stilizált át.
- 2 Milorad Pavić: *Kazár szótár*. Forum Újvidék 1987. Fordította Brasnyó István
- 3 A magyar helyesírás szabályainak a 11. kiadása (104–129. szabálypont) sem értelmezi az alárendelt összetételeket a transzfórmok képződésével, tömörítéssel, a szintaktikai kapcsolóelemek kiszűrődésével, csak a toldalékok meglétével, hiányával, jelentésváltozással, hagyománnyal. Talán a jelentéstömörítő összetételek című szakaszban jut legközelebb ezeknek a szinteknek a felismeréséig.

*

Crystal, David: *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Nolit, Beograd, 1988.
Göncz Lajos: *Analitizáló és szintetizáló nyelvi megoldások Kárpát-medencei magyar beszélő közösségek körében*. Forum, 2000/3
Károly Sándor: *Általános és magyar jelentésstan*. Akadémiai Kiadó. Bp., 1970.
Németh László: *Gályapadból laboratórium*. In: *Kísérletező ember*. Magvető Kiadó. Bp., 1973.
Tarnóczy Lóránt: *Fordítókalausz*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1966.

LEVELS AND CATEGORIES OF ANALYTICAL AND SYNTHETIC LANGUAGE CHARACTERISTICS IN THE CONTRASTIVE ANALYSIS OF SERBIAN AND HUNGARIAN

The agglutinative, synthetic nature of the Hungarian language and the analytical character of other European languages is often discussed in contrastive studies, but usually without defining or giving a taxonomy for the elements, categories and linguistic levels that mark this opposition. The author of this paper defines the relevant criteria (formation as one or more words, syntactic markedness or unmarkedness, the disappearance of morphological elements, etc.), and then proceeds to offer a typology relating to the contrastive analyses of Serbian and Hungarian languages: complex sentences, syntagmas containing a predicative derivative, transforms that although no longer contain a predicative element are still separately formed and marked, word-groups, compounded or complex words, elements of compounded words. He also analyses verbal structures that merge two or three nominal compliments into one verbal structure or verb of complex morphological structure – a special feature of Hungarian language.

MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ

SZÓKÉSZLETI HIÁNYOK ÉS HIÁNPÓTLÁSOK A VAJDASÁGI NYELVHASZNÁLATBAN

Lanstyák István *A magyar nyelv Szlovákiában* című könyvének egyik alfejezetében (176–184. oldal) vezette be az ún. *nyelvi hiány* fogalmát, és ezzel több szakember nemtetszését váltotta ki. Mindezt nem elhallgatva bővebben is kifejtette nézeteit Nyelvi hiány c. tanulmányában (amely az Irodalmi Szemlében jelent meg). A jelenség meglétét a szakemberek egy része elismeri, ám a könyvben bemutatott felfogáshoz képest eltérően magyarázza, a nyelvnek csak a lexikális szintjével (az úgynevezett lexikális résszel) hozza kapcsolatba, más részük teljesen elutasítja.

A magyar nyelv Szlovákiában c. könyv lektora eredetileg Sándor Klára szegedi szociolingvista lett volna, ám mivel nem jutott dűlőre a szerzővel egy szakmai kérdésben, amely a nyelvi hiányt illeti, „nem adta” nevét a könyvhöz, úgyhogy a későbbiekben Juliet Langman lektorálta. „Mindezt talán kissé rendhagyó módon - mégsem szült rossz vért. A történetek ellenére Sándor Klára számos tanácsáért, önzetlen segítségéért a szerző őszinte háláját fejezte ki” – mondja Simon Szabolcs a könyvről írt méltatásában.

Az MTA 2001. november 14-én *hiánykonferenciát* szervezett „A nyelvi hiány. Hiányok a mai magyar nyelvben és nyelvkultúrában” címmel. Főleg a magyar nyelvkultúra és a nyelvtudomány hiányairól beszéltek az előadók. Balázs Géza a magyar nyelvkultúra legfontosabb hiányait számlálta elő, Grétsy László a szaknyelvek kutatásának és művelésének hiányairól szólt, Buvári Márta a folyamatos nyelvújítás szükségességét hangoztatta, Prószéky Gábor a nyelvtchnológiai eszközök ismeretét hiányolta előadásában, Domonkos Ágnes az empirikus nyelvstratégiai kutatásokért és feltételeikért szállt síkra, Bódi Zoltán a netnyelvészet hiányát tette szóvá, Szűts László hiányzó szótár-fajtákat sorakoztatott fel stb. A tanácskozáson nyelvi hiányjelenségekről is szó esett. Hegedűs Attila a nyelvjárási környezetben jelentkező szókészleti hiányjelenségekről, Péntek János pedig kisebbségi környezetben, „a külső régiók magyar nyelvi változataiban” mutatkozó hiány tüneteivel foglalkozott.

Az anyaországi szóhasználatban számos olyan lexéma fordul elő, amely nálunk, Vajdaságban nem járatos. Zömük a Trianon óta eltelt nyolc évtizedes

nyelvi különfejlődés következtében vált hiány jellegűvé az itteni nyelvhasználatban. Különösen a hivatali, a jogi és a közgazdasági nyelv szavai közt vannak olyanok, amelyek ilyen sorsra jutottak. Vegyük például az *állóeszköz* és az *állóalap* szót! Nálunk a szerb *osnovna sredstva* szókapcsolat hatására alapeszközöket emlegetnek, amikor a termelési eszközökről (berendezésekről, gépekről, járművekről, ingatlanokról) vagy egyéb vagyontárgyakról (kórházakról, iskolákról, sportlétesítményekről) van szó. Ezeknek pénzürtékét a magyar közgazdaságtudomány állóeszköznek nevezi, magukat a vagyontárgyakat pedig állóalapnak. Egyébként az a tény is az állóeszköz és az állóalap javára szól, hogy van forgóeszköz és forgóalap párjuk is. Ezek viszonylag rövid idő alatt teljesen átalakulnak az újratermelési folyamatban.

A magyar hivatali nyelvnek jellegzetes tömörítő eleme a *tárgyév* összetétel. Ez körülírást helyettesíthet. Például a szerb *u godini za koju se amortizacija vrši* mondat szerkezet lefordítható úgy is, hogy *abban az évben, amelyre az amortizációt elszámolják*, de sokkal rövidebb megoldás is kínálkozik: az amortizáció tárgyévében. A tárgyév olyan szó, ami hiányzik az itteni magyar hivatali szóhasználatból. Társai (a tárgy hó v. tárgyhónap, valamint a tárgyidőszak) szintén nincsenek meg nálunk.

Az újabb szavak közül meg szeretném említeni a *századfordító* melléknevet és a *távmunka* főnevet.

A Magyar Televízió második (műholdas) csatornáján az egyik sorozatnak Századfordító magyarok a címe. Többek között például a nagy festőt, Csontváry Kosztka Tivadart mutatta be, mint azoknak egyikét, akik sokat tettek azért, hogy a XX. század minőségileg is több legyen a XIX-nél. Ahelyett, hogy azt mondanák: századfordulós magyarok v. a századforduló magyarjai, inkább a *századfordító* melléknevet hozzák létre, hogy megfelelő jelzót kapjanak. Ez a szó azt sugallja, hogy az illetők változtattak, újítottak a századon, mintegy megfordították.

Ennek a szóalkotásnak közvetlen mintája lehetett a már létező *sorsfordító* melléknév, amely a választékos beszédben arra utal, ami valakinek, valaminek a sorsát gyökeresen megváltoztatja. A sorsfordító valószínűleg másodlagos képződmény a szintén választékos sorsforduló (és szinonimája, a sorsfordulat) szóval szemben ('valaki vagy valami életében bekövetkező sorsdöntő változás', ill. mint irodalomtudományi fogalom 'tragédiában: a hős sorsának hirtelen fordulata').

Egyébként a többi *-forduló* utótagú összetételnek nincs *-fordító* utótagú megfelelője: *évforduló* (valamely eseménynek évenként visszatérő dátuma), *korforduló* ('jelentős történelmi fordulatot hozó esemény vagy időszak' a sajtónyelvben és az irodalmi szóhasználatban), *napforduló* (csillagászati fogalom: 'az évnek az az időpontja, amikor a nappal, ill. az éjszaka a leghosszabb', a nyári napforduló június 21-én van, a téli pedig december

21-én), *ezredforduló* ('az évezred utolsó évei és a következő évezred eleje'), *útforduló* (a kanyar ritkább megnevezése).

Érdekes, hogy több olyan *-ít* képzős igéből alkotott, melléknevesült vagy főnevesült melléknévi igenév is akad a magyar szókészletben, amelynek nincs *-ul, -ül* képzős igéből alkotott párja. Például: *szívderítő* (derűt, vidámságot keltő dolog), *vízlágyító* (kemény vizet lágygyá tevő szer), *kutyaszorító* ('szorongatott helyzet' a bizalmas stílusban, régen keskeny utcára, sikátorra mondták), *elmemozdító* (a választékos beszéd szava: 'gondolatébresztő, tanulságos'), *vérpezsdítő* ('az embert élénkségre és heves jókedvre hangoló') stb.

Annak a tevékenységnek *távmunka* a neve, amelynek során a munkavállaló nem a munkahelyen végzi munkáját, hanem tőle távol, és munkájának eredményét eljuttatja munkaadójához. A távmunka ott folyik, ahol a dolgozó számára a legmegfelelőbb (otthon, közlekedési eszközön, teleházban stb.). Végezhető minden nap, vagy heti néhány alkalommal, önállóan és rendszeresen, a munkáltatóval való közös megegyezés alapján. A távmunkát végző személy elektronikus úton tart kapcsolatot munkaadójával, leginkább a kommunikációs és az információs technológiák alkalmazásával ad számot munkájáról (általában valamilyen dokumentum formájában).

Mint újszerű munkavégzési forma a távmunka Amerikában alakult ki. Az USA lakosságából napjainkban több, mint tizenöt millióan dolgoznak ezen a módon. Ott két alapvető kategóriát különböztetnek meg egymástól, az egyik a *telecommuting* (amikor valamely vállalat, szervezet alkalmazásában van az ember), a másik pedig a *telework* (ebben az esetben pedig egyéni vállalkozóról vagy szabadfoglalkozású alkotóról van szó). Európában nincs ilyen különbségtétel, egységes megnevezések használatosak: *télétravail* (francia), *Telearbeit* (német), *telelavoro* (olasz), *telerabota* (orosz) stb. Magyar megfelelőjük a *távmunka*. Lehetett volna a *bedolgozás* szót is alkalmazni ebben az új értelemben, hiszen hasonló tevékenységre vonatkozik (azzal, hogy nem kapcsolódik az elektronikához).

A távmunka a *táv-* előtagú összetett szavaknak abba a csoportjába tartozik, amelyek nagyobb távolságot átfogó tevékenységgel vannak kapcsolatban, mint a sportnyelvi *távgyaloglás* (hosszú távú gyaloglás mint sportág, ill. versenyszám), a műszaki szóhasználatbeli *távközlés* (közleményeknek telefon, táviró, rádió stb. útján való továbbítása), a nyomdaipari *távszedőgép* (amelynek működtetése programozott adathordozóval vagy távirányítással történik), a kiveszőben levő *távházasság* (olyan házasság, amelyet a fronton levő férfi írásbeli nyilatkozata és az otthon levő nő kijelentése alapján kötnek meg) stb.

Önmagában az a tény, hogy valami nincs meg valahol, még nem feltétlenül jelenti azt is, hogy hiányzik. Tudniillik előfordulnak olyan elemei is az

anyaországi szóhasználatnak, amelyekre nálunk voltaképpen nincs szükség. Mi a városnak nem a centrumát, hanem a központját tartjuk számon, a borbéllyánál nem frufut kérünk a gyerekeknek, hanem siskára vágatjuk a haját, általában nem papának és mamának szólítjuk szüleinket, hanem apunak és anyunak, nem cekkerrel megyünk a piacra, hanem szatyorral, grépfrút helyett inkább citrancsot vásárolunk, bejgli híján a mákos tekerccsel is megelégszünk, és így tovább.

Újabban is jelentkeznek Magyarországon olyan szavak, amelyekről mi úgy véljük, hogy szükségtelenek. Nincs szükségünk például a *megnevesít* és a *vákuumcsomagol* ígére, vagy a *piármenedzser* főnévre.

Divatszóként bukkant fel az anyaországiak, különösen pedig a pestiek beszédében a *megnevesít* ige, leginkább a *megnevez* helyett használják. Olykor igeikötő nélkül is előfordul. Pl. *Nincs nevesítve* (azaz nincs megnevezve). Hogy mi készíti a beszélőket erre a cserére, azt nehéz megmagyarázni. Mindenesetre a Magyar Televízió riportalanyai és riporterei egyaránt élnek a megnevesít szóval, fittyet hányva annak, hogy a magyar köznyelv a 'valakinek, valaminek a nevét megmondja', illetve a jogi nyelv 'a hatóság előtt név szerint megjelöl valakit' jelentést a *megnevez* igével fejezi ki. A megnevesít szó már csak azért is furcsának tűnik, mert nincs összefüggésben az 'érdemei révén ismert, közismert' értelmű *neves* melléknévvel, mint ahogyan várható volna.

Az ilyen típusú igék zöme elsősorban azt fejezi ki, hogy a melléknévi alapszó jelentésének megfelelővé tesz valamit (hogy csak a meg- igeikötős igéknél maradjunk: megédesít, megerősít, megházasít, meghonosít, meglángosít, megmagyarosít, megmérgecs, megnedvesít, megnemesít, megsebesít, megtüzesít stb.). Akadnak köztük azonban olyanok is, amelyekben nem jut kifejezésre ez a kapcsolat az ige és az alapszó között: *meglovasít* (tréfásan 'elcsen, elemel' értelemben használják), *megkárosít* ('anyagi kárt okoz valakinek', tehát nem kározza, hanem károsulttá tesz), *megszemélyesít* (dolg, fogalmat 'emberi tulajdonsággal ruház fel, illetve így ábrázol'), *megtestesít* (választékosan szólva eszmét, tulajdonságot 'érzékelhető formában megjelenít') stb. Ezek közé sorolható a *megnevesít* is.

Néha inkább azzal a főnévvel van tartalmi összefüggésben az ige, amelyből melléknévi alapszava létrejött. Például: *megfilmesít* ('filmet készít valamiből'), *megsemmisít* ('úgy elpusztít, hogy nyoma sem marad'), *megvalósít* (elgondolást, tervet 'valóra vált'). Bizonyos esetekben analógiásan *-sít* képzője van az igének, tehát nincs is *-s* képzős melléknévi alapszava. Ilyen többek között a *meghiúsít* ('meggátol, megakadályoz') és a *megsokasít* ('megszaporítja valaminek a mennyiségét, számát').

„A frissen örölt Jacobs kávé vákuumcsomagoljuk, hogy megőrizzük a mindig megbízható Jacobs minőséget és a csodálatos aromát” – tudhatjuk

meg egy reklámszövegből. Feltűnő benne a *vákuumcsomagol* ige. Ha a nagyközönségnek szánták a közlést, akkor nyilván mellőzni kellett volna magát a vákuum főnevet is, célszerűbb lett volna a kávénak *légmentesen való* csomagolásáról beszélni. Mivel a vákuum említése a szakszerűséget sugallja, nehéz engedni a csábításnak, hogy éljen vele a reklámkészítő. Ebben az esetben viszont megtette volna a *vákuumosan csomagol* szókapcsolat is. Egyébként a *vákuum* latin eredetű szó, elsősorban üre, légüres térre vonatkozik. A műszaki nyelvben 'légritkított tér, a légköri nyomásnál kisebb nyomás' jelentésben él. Több összetételben is megjelenik, ezek azonban zömmel szakszavak. Érdekes az angol mintára létrejött *vákuumklíner* főnév, régen így nevezték a porszívót, illetve a porszívó gépet (amikor még korántsem volt annyira elterjedve, mint korunkban).

A vákuumcsomagol ige a szóelvonás terméke, a *vákuumcsomagolás* főnévből hozták létre. Ebben a főnévben a vákuum előtag jelzői szerepet tölt be, a *milyen* kérdésre felel. Ezzel szemben a vákuumcsomagol igében már határozói funkciója van, a *hogyan* kérdésre ad választ. Meglevő igéink közül hasonló felépítésű a *gyógykezel*, a *végrendelkezik*, a *gyorsfagyaszt*, valamint a kevésbé bejárodott *gyorsír*, *nagytakarít*, *haszonbérlet*, *végkielégít*. Ezek szintén másodlagosak egy-egy megfelelő főnévhez képest (gyógykezelés, végrendelet, gyorsfagyasztás, gyorsírás, nagytakarítás, haszonbérlet, végkielégítés). Az említett (részben még szokatlan) igék abban viszont különböznek a vákuumcsomagol igétől, hogy magyar szó az előtagjuk. Ilyen szempontból meglehetősen társztalan a vákuumcsomagol. Legközelebbi rokonának talán a *generáljavít* tekinthető, amely 'járművet általánosan felújít' értelemben fordul elő, és a generáljavítás származéka. Tudomásunk szerint a *röntgenfelvétel* ('röntgensugarak segítségével orvosi, műszaki vagy más tudományos célra készülő fotó') és a *rotaryfűrés* ('nagy mélységekbe történő, gépi hajtású öblítéses fűrés') főnévből még nem vontak el igét.

A HVG (Heti Világgazdaság) egyik számában akadt meg a szemem a piármenedzser szón: „... a Kempinski budapesti szállodájának piármenedzserre, Dudás Ildikó (...) arra büszke, hogy náluk nincs két egyformán berendezett ház.” Sokáig nem tudtam mit kezdeni vele, mignem a közelmúltban olyan útítársam akadt, aki történetesen erre a hivatásra készül. Tőle aztán sikerült megtudnom, hogy a *piármenedzser* (vagy angolul Public Relations Menager) az a személy, aki egy vállalatnak a nyilvánosság számára való bemutatását, ismertetését szervezi, intézi, aki képet alakít ki cégéről az országban, illetve a világon. A szóban forgó összetétel előtagja nem más, mint a *PR* rövidítésnek angolul kiejtett változata. Magyarul persze azt is mondhatnánk a piármenedzser helyett, hogy nyilvánossági intéző, vagy valami effélét.

Maga a *menedzser* szó is az utóbbi évtizedek terméke. Az 'irányít, intéz' jelentésű angol *menage* igéből alkották. Eredeti értelme 'igazgató, vezető

személy, aki a vállalat munkáját megszervezi'. A magyarban eleinte az olasz eredetű *impresszárió* főnév helyett kezdték használni, azzal, hogy a menedzser nemcsak előadóművészek szereplését szervezi meg, hanem sportolókét is. A sportnyelvi szóhasználatban versenystároló vezetőjére is vonatkoztatják. Fokozatosan elterjedt egy másik jelentése is: 'bonyolult feladatnak, nagyobb üzleti vállalkozásnak minél gazdaságosabban való megszervezésével és irányításával foglalkozó szakember'.

Noha furcsa dolog, hogy köznévi értékű angol rövidítést az angol kiejtés szerint használnak a magyarban, mégsem teljesen példa nélkül való. Ilyen még a személyi számítógépet jelölő *PC* (personal computer) piszi alakban kiejtett változata (persze van, aki inkább a magyaros péce formát választja), vagy a 'lemezlovas' értelmű *DJ* (disc-jockey) rövidítésnek dídzséj kiejtése a fiatalok beszédében. Sok más angol rövidítést viszont csak magyarosan szoktunk mondani, ilyen a vécé (*WC* – water-closet), a tévé (*TV* – television), a cébé (*CB* – citizen band), a cédé (*CD* – compact disc), az ícé (*IC* – integrated circuit vagy Intercity), az íesbéen (*ISBN* – international standard book number) stb.

A vajdasági magyar szókészlet hiányai tehát nem egyértelműen számítanak hiányosságnak is. Mindenképpen mérlegelnünk kell, hogy az anyaországi szóhasználatnak egy-egy eleme alkalmas-e arra, hogy bekerüljön szókészletünkbe. Olykor csakugyan szükség lenne rájuk, számos esetben viszont hiánypótlással oldhatjuk meg a dolgot, nem kell átvennünk bizonyos magyarországi szavakat, szóalakokat.

LEXICAL DEFICIENCIES AND SUPPLEMENTS IN THE HUNGARIAN LANGUAGE SPOKEN IN VOJVODINA

Hungarian linguistic science started researches into deficiencies a few years ago. Deficiencies in language culture and linguistics are most frequently discussed. The author of this paper deals with some lexemes that are used in the home-country but are non-existent in Vojvodina, for example *állóeszköz*, *állóalap*, *tárgyév*, *századfordító*, *táv munka*. These words could be incorporated into the Hungarian language in Vojvodina, too, since they denote specific notions. Yet, there are certain lexemes that despite the fact that they are not in use in this region should not be taken over because words for the notions not only exist but are even better than the ones used in Hungary: *megnevez* instead of *megnevesít*, *légmenetesen csomagol* instead of *vákuumcsomagol*, etc.

LÁNCZ IRÉN

A LEENDŐ TANÍTÓK HELYESÍRÁSI KÉSZSÉGÉRŐL

Több oka van annak, hogy helyesírási kérdésekkel foglalkozom. Az idei tanácskozásunk egyik feladata, hogy áttekintsük, mi történik mikro-nyelv-közösségünkkel, nyelvhasználatunkkal, a nálunk jelentkező nyelvsajátosságokkal, melyek a nyelvvel, nyelviséggel törődés hiányzó, kevésbé művelt kategóriái. Ebbe a kérdéskörbe tartozik az is, hogy milyen az iskolai helyesírásunk. S ezzel van összefüggésben a másik ok, az ugyanis, hogy két évvel ezelőtt a magyartanárok továbbképzésén Papp György a közeljövő feladataként említette az egész iskolahálózatra kiterjedő tüzetes elemzést.¹ Erre azonban valami miatt nem került sor. (Megfeledeztünk volna róla? Vagy nem sikerült megszervezni? Erre nem tudok válaszolni.) A harmadik ok, ami miatt a kérdést újra felvetem, az az, hogy nemrég hozzám kerültek a Tanítóképző Egyetem harmadéves hallgatóinak írott szövegei. Nem véletlenül kerültek hozzám, hanem azért, hogy lássam, lássuk, hogy írnak a jövődöbeli tanítók, milyen az íráskészségük és helyesírásuk. A hallgatók többsége Szabadkán, Zomborban, Zentán és Topolyán fejezte be a középiskolát: gimnáziumot, gépészeti, közgazdasági vagy mezőgazdasági szakközépiskolát. Akár reprezentatív mintának is tekinthető a csoport, igaz, Dél-Bácska nincs képviselve, bánáti hallgatók viszont vannak a csoportban.

Az írás, s ezen belül a helyesírás (és a fogalmazás), az alapkészségek egyike az olvasás és a beszédértés mellett. Kialakításuk és fejlesztésük elsősorban az általános iskola alsó tagozatának feladata, persze a fejlesztés nem állhat le azon a szinten, folytatódnia kell a középiskolában is.

A helyesírás tanítása azonban nincs megnyugtatóan megoldva. Pedig „a magyar helyesírás szabályainak ismerete és tiszteletben tartása hozzátartozik a magyar irodalmi nyelv művelt, tudatos ismeretéhez”.² A helyes magyar írást nem könnyű megtanulni, de meg lehet tanulni. A kisiskolás korban kell az alapokat elsajátítani, s aztán a felsőbb osztályokban már a – mondjuk így –, bonyolultabb szabályokra is ki kell térni. Az igényes írásbeli nyelvhasználat nem tűr meg helyesírási hibákat. A tanterv előírja, melyik osztályban milyen helyesírási szabályokat kell elsajátítaniuk a tanulóknak.

Egy-egy jelenséget a következő osztályokban újra megtárgyalnak. Annak, aki tanítja, tisztában kell lennie a tanítandó anyaggal. A helyesírás kérdéseiben sem lehet bizonytalan a tanító, a tanár. A tanulók hibáit mindig ki kell javítania, nemcsak akkor, amikor egy-egy helyesírási kérdés is kapcsolódik a tanítási egységhez. S nemcsak a magyarórán kell figyelni arra, hogy miként írnak a gyerekek. Csakhogy sokszor maga a tanító, a tanár sem tud pontosan írni! De akkor hogy ellenőriz? Hogy javítja ki a hibákat? Sehogy vagy rosszul! A diák pedig nem tanulja meg a helyesírást, s ha netán később a pedagógusi pályát választja, ugyanúgy rossz példát mutat, mint ahogy neki mutattak. És ebből a bűvös körből nehéz a kilépés. Pedig meg kellene találunk a módját.

A tanítóképzősök írásbeli szövegeit olvasgatva megdöbbenve láttam, hogy milyen sok bennük a helyesírási hiba. Pedig maholnap ezek a hallgatók az általános iskola alsó tagozatán fognak tanítani. De még az is megeshet, hogy a felső tagozaton is. De hogy ne legyek igazságtalan, mindehhez hozzáteszem azt is, hogy a mi hallgatóink helyesírásával sem vagyunk mindig megelégedve, még azok is követnek el – sokszor égbekiáltó – hibákat, akik már túlvanak a helyesírási vizsgán. Szóval nem ártana a tanszékesek helyesírásával is foglalkoznunk, hogy lássuk, mik a teendőink itt nálunk, ahol külön tantárgy keretében tanítjuk. Remélem, erre is sor kerül majd hamarosan.

Ezúttal nem szándékozom taglalni „az írásban is megnyilvánuló tünetegyüttest”, sem azokat a kérdéseket, amelyek a helyesírás befolyásolhatósága körül zajlanak az elméleti és alkalmazott nyelvészetben. Sok fontos tényt ismertetett fentebb említett előadásában Papp György. Az én elemzésem nem tekinthető sem tüzetesnek, sem módszeresnek. Nem mutattam ki, hányszor fordul elő egy tévedés, és az milyen arányban van a helyes megoldásokkal. Nem hoztam összefüggésbe az adatokat a tanulmányi eredménnyel, mert ilyen adataim nincsenek. Mégsem tartom haszontalannak a hibák bemutatását, mert betekintést mutat, hogy milyen a helyesírási készségük azoknak, akiknek feladata lesz a készségfejlesztés és a helyesírás befolyásolása.

Papp György előadásában ismertette azt a skálát, amelyet Kalmárné Hornyánszky Ágota dolgozott ki, és amely 37 minősítendő kategóriát, jelenséget tartalmaz, többnyire morfológiai és mondattani szempontok szerint.³ A helyesírási hibák táblázata tartalmazza azt is, hogy mely hibák a durva, súlyos és kis hibák, és hogy mi nem tekinthető hibának egy-egy osztályban (az ötödiktől a nyolcadik osztályig). A táblázatot Papp György kiegészítette azzal, hogy a mi tanterveink szerint a jelenséget mikor kell elsajátítani/elsajátítani.

Az egyetemistáktól viszont elvárjuk, hogy a táblázatban található mind a 37 jelenséget ismerjék, náluk minden hiba – az én véleményem szerint – súlyos hiba, mert ők fogják hamarosan tanítani a helyesírást is.

Azok az írott szövegek, amelyeket átnéztem, az egyetemisták aktív készségét mutatják, bár „minta” is rendelkezésükre állt, ugyanis egy Csáth-szöveg dramatizálása volt a feladatuk, tehát több szót és szerkezetet megtalálhattak az író szövegében. Negyven írásbeli dolgozat alapján állapítottam meg a helyesírási hibák típusait. Ezek a következők:

1. Központosítási hibák

a) Vessző és mondatvégi írásjelhiba:

Ezekből van a legtöbb. A vessző használatával nincsenek tisztában a hallgatók. Nincs is olyan szöveg, amelyben ne volna vesszőhiba.

– Az alárendelt összetett mondatok tagmondatainak határát sokszor nem ismerik föl, nem jelölik. Pl. „Ha gondolja kíséren végig a Duna-parton.” „Alig mosdottam meg a telefonhoz hívtak.” „Azt amit a múltkor használt...” „Megnyugodtam amennyire lehetett.” „Azt hiszem lassan indulnom kell.” „Nem hiszem hogy helyénvaló lenne...” „Mit gondolsz vajon...” „Tegyen velem azt amit akar.” „Félek a feleségem megcsal a kocsi-sunkkal.” stb.

Tipikus hiba, hogy amikor a főmondat egyszavas, és felszólító módú igealak alkotja, nincs utána vessző. Pl. Kérem jöjjön, ... Kérem ne menjen el! Képzeld nem is akár kivel... Látod ezért szeretek hozzád járni... Képzeld a férjem orvosai... Mondja sok nővel volt már kapcsolata? stb.

– A mellérendelt összetett mondatok tagmondatait sem választják el egymástól. Pl. „Jöjjön mert telefonon keresik.” „... jókedvű volt ez a fickó és engem is azzá tett.” „Egyébként kiváló egészségnek örvendek és ez meg is látszik rajtam.” „A múltkor a fürdön voltunk a férjemmel és nagyon jól éreztük magunkat...” „Én még fiatal vagyok és szükségem van az élvezetek-re is az életben.” stb.

– Nem választják el vesszővel a megszólításokat. Pl. „Jó napot drága Elemér barátom!” „Nyugodj meg barátom.”

– A páros kötőszóval alakult szerkezetben nincs vessző a második előtt: „...vagy csak erkölcsi okokból vagy csak a kettő révén...”

– Hibásan használják a vesszőt az idéző mondatok után (l. az idézetnél).

– Elmarad a mondatvégi írásjel. Pl. „Lehet, hogy tévedsz”, „Gyorsan felöltözök és indulok” stb.

– Nem a megfelelő írásjel van a mondat végén. A felkiáltójel és a kérdőjel helyett pontot tesznek, azaz nem ismerik fel a felkiáltó, felszólító, és óhajtó, ill. kérdő mondatot. Pl. „...jaj és látta a tegnapi meccset.” „Milyen esős nap volt ma.” „De esős idő van ma.” „Látta volna azt a gólt.” „Mit gondolsz vajon elegendő lesz-e az a csekély előny, amivel a ZTE vezet, a bajnokság megnyeréséhez.” „Mitől ilyen biztos.” „Mi történt ebéd után – hangzott az újabb kérdés.”

– Felesleges a vesszőhasználat: pl. „De, talán, egy séta belefér.” „Erre, hogy reagált?” (Ugyanabban a szövegben ugyanez a szerkezet egyszer jól van írva.)

b) Egyéb központosítási hibák is vannak:

– Az idézésnél a gondolatjel helyett kiskötőjel van.

c) Gondot okoz a kötőjeles írás is. A *Duna-part* minden szövegben megtalálható, de sokan egybeírták, és nem kötőjellel, vagy pedig gondolatjel van a két tag között (Duna – part). A bizonytalanság jele, hogy ugyanabban a szövegben kétféle írásmód van, először az egybeírt szó van, aztán a helyesen írt.

1. Az egyenes idézésnél:

– ha az idéző mondat követi a kijelentő mondatban álló idézetet, az idézet után is kiteszik a pontot: „Nos, mesélj már valami érdek esetet. – kezdte a beszélgetést a nő.” „Semmi gond. – felelte Szid. – Látom telefonálni szeretnél. – mondta Szid.” „Csak 4-ig érek rá, egy beteghez kell mennem. – jelentettem ki.” „Kedves uram vártam már magát. – kezdett igen barátságosan beszélgetni –” „Kellemes időnk van. – kezdte barátságosan a nő.” „4-re egy beteghez kell mennem. – szólaltam meg.” „...szeretném önnel tölteni a délutánt. – mondta a nő.” stb. (Az idézet végén – ahogy a szabályzat előírja –, kitették a felkiáltójelet és a kérdőjelet.)

– az idéző mondatot nem zárják le írásjellel, pl. „...a nő egyedül fogadott – mondta a postás”, „... válni akarok – panaszkodott” stb.;

– hiányzik a gondolatjel az idéző mondat elől: – Ugyan már! jött zavarba a férfi.

2. Az igekötő eltévesztése:

– ha az igekötő és az ige között más szó van, ezzel egybeírják az igekötőt, pl. elkell, kikell, elsem, felvagyok (de ki van javítva), letudunk e mondani (hiányzik a kötőjel);

– külön van írva az igekötő, pl. meg csalni, az el süllyedt (jó volt írva, de aztán kijavítja rosszra).

3. A magánhangzók időtartamának eltévesztése:

a) hosszú magánhangzó van a rövid helyett, pl. amit, benyít, bizonyíték, bíztattam, bőjt, fürdő;

b) rövid magánhangzó van a hosszú helyett, pl. így, feltűzte, kívánnivaló, mig, multkor, ökörhangu, (légy) szives, ujjabb, utra.

4. A mássalhangzók időtartamának tévesztése:

a) rövid mássalhangzó van a hosszú helyett, pl. adig, halotta, elsüllyedt, mecset, rohana, futbalmérkőzés, valhattam;

b) hosszú mássalhangzó van a rövid helyett: pl. minnél, utánna, sürgössen, pajkossan, vállás, vállni.

5. Egybe- és különírás: egybeírják, amit külön kell írni: ügytűnik, mostmár, ugyanmár, úgyérezem, dehát, nehiggyétek, párhónapja, és külön van ír-

va, amit egybeírnak: akár kivel, beszéd téma, enni és inni való, ezen kívül (beszélgettünk), ez úttal, hamvazó szerda, jól lakni, kezelő orvos, nem igen, út közben, szervezet tisztító.

6. A szóközök be nem tartása is tipikus hiba: sokszor szóköz van a szó és az írásjelek között.

7. Nem tipikus hiba, de vannak, akik néhány mondatukat kis betűvel kezdik. Hiányzik a kötőjel az -e kérdőszó elől: letudunk e mondani, képesek vagyunk e, tudunk e (ugyanabban a szövegben). Egy-egy példa van arra, hogy a tárgyragot hosszú mássalhangzó jelöli, és hogy a toldalék hosszú magánhangzója helyett rövid magánhangzó van (kőből).

A felsorolt típushibák különböző számban fordulnak elő egy-egy írott szövegben. Legtöbb esetben ingadozás van a helyes és helytelen megoldásokban. Van, akinél „csak” két-három típusú hiba található meg. Teljesen hibátlan szöveggel nem találkoztam. Mivel a szövegek nagyobb részében vannak helyes megoldások is (a hibások mellett), egy kis odafigyeléssel, a szabályok tudatosításával lehet, hogy nem lenne nehéz javítani a helyzeten. (Hacsak nem a figyelmetlenség okozza a hibákat.)

Nemcsak nálunk gond a helyesírás tanítása. A magyarországi tapasztalatok is ezt mutatják. Az okok többfélék. Oszthatjuk a gyakorló pedagógus véleményét, aki a 80-as években tíz év megfigyeléseit összegezve az okok között említette a tudás leértékelődését, a rossz példaadást a különböző írott szövegekben, az igényesség csökkenését, a figyelmetlenséget, és az iskolán belüli okokat, és azt, hogy a tanulók keveset és rosszul olvasnak. A teendőket pedig így foglalja össze:

„– védjük meg a gyerekeket (és a helyesírást) a hivatásos kommunikátorok által elkövetett hibák fertőzésétől” (nekünk is fel kellene mérnünk, milyen mértékű nálunk az ilyen jellegű „fertőzésveszély”);

– tegyük igényesebbé a gyerekeket általában és konkrétan nyelvi megnyilvánulásaik terén;

– ne kezeljük a helyesírást a nyelvtanóra belügyeként, a gyerekek szokják meg, hogy minden általuk írt szövegre azonos szabályok vonatkoznak;

– készítsük tanítványainkat több és igényesebb olvasásra;

– fejlesszük koncentráló képességüket;

– a szabályok magoltatása helyett a gyakorlatra helyezzük a hangsúlyt.”⁴

Sok tehát a tennivaló, ezért meg kell fontolnunk, mit tehetünk helyesírásunk megtanítása érdekében.

Az iskolán belüli okokkal – mert minden bizonnyal nálunk is vannak ilyenek –, most kell foglalkoznunk, amikor iskolareform előtt állunk, és folyamatban van az új tantervek kidolgozása.

Meg kell néznünk, miként volt jelen a helyesírás tanítása a mostani tantervekben, az előírtak hogyan tükröződnek a most használt tankönyvekben, és jó

volna tudnunk, mennyi időt fordítanak a tanárok a gyakorlásra, és milyen eredménnyel történik a tanítás. Ezért lett volna fontos a helyzetfelmérés.

Amit én tapasztaltam, az azt mutatja, hogy több időt kell fordítani a helyesírás tanítására, és több gyakorlatra van szükség.

A középiskolai tankönyv felhívja ugyan a figyelmet a szabályokra, de kevés gyakorlat van a tankönyvben. Például a tanulók megismerhetik az írásjelek használatát, de kevés a begyakorlásra vonatkozó feladatok száma. Pl. az alárendelő összetett mondatok ismertetése után következő 17 feladat közül kettő, a mellérendelőket követő 12 feladatból egy, a többszörösen összetett mondatok tárgyalása után következő 7 feladatból szintén kettő vonatkozik az írásjelek használatára. Jó, hogy külön rész foglalkozik az írásjelekkel (a Nyelvművelő kézikönyv nyomán készült), és felhívja a figyelmet a szabályzatra is, pontosan meghatározva, mely pontok foglalkoznak a kérdéssel, de ez, úgy látszik, nem elég. És nem elég a sok jó példa sem, ha a tanár nem hívja fel a figyelmet a szabályos írásmódra.

A helyesírási ismeretek nem függetlenek a nyelvtani ismeretektől.

A tanterv készítésekor érvényesülnie kell a nyelvtannal alapozott helyesírás-tanításnak. A helyesírással kapcsolatos tudnivalókat a nyelvtanhoz kell kapcsolni. Hogy a példámnál maradjak: a mondattan tanításánál a grammatikai sajátságokra is legalább akkora hangsúlyt kell fektetni, mint a kommunikációsakra, akkor (talán) észlelni fogják a tanulók, hogy hol a tagmondat vége, és hova kell írásjel. Ahhoz viszont, hogy felismerjék a mondatfajtákat, ismerniük kell az igemódokat, és azt, hogy pl. a felszólító mondatnak milyen sokféle árnyalata van.⁵

Nem helyesírási kérdés ugyan, de nem hagyhatom szó nélkül, hogy bizony sok egyetemi hallgató kézírása nagyon csúnya, néhányuké szinte olvashatatlan. Hogy fognak ők a táblára írni? Hogy tanítják meg majd az elsősöket a betűk helyes formájára? A tanítóképzőben erre is oda kell/kellene figyelni. Három-négy évtizede a tanítóképzősöknek sok kisvonalas füzetet kellett teleírniuk, hogy megtanuljonak szépen írni. Nemcsak helyesen, hanem szépen is!

Jegyzetek

- 1 Papp György: Helyesírási készségmérés és befolyásolás időszerű kérdései. Tanulmányok, Különszám, 2000. 25–34.
- 2 Bárczi Géza: Nyelvművelésünk. Bp., Gondolat, 1974. 42.
- 3 Kalmárné Hornyánszky Ágota: Egy általános iskolai helyesírási norma és tapasztalatai. Mt. 1963.5., vö. Papp György: i.m. 31–33.
- 4 F. Kovács Ferenc: Megjegyzések a gimnáziumi helyesírás-tanításról. Magyartanítás, 1989. 4–6. sz. 208–218.
- 5 Vö.: A. Jászó Anna: A grammatika a felsőbb osztályok tankönyveiben 10–18 éves korig. Nyr. 119 : 380–390.

ON THE ORTHOGRAPHICAL SKILL OF THE FUTURE GENERATION OF TEACHERS

Next to reading and speech comprehension, writing - and within this sphere orthography (and composition) – is one of the basic skills. It is primarily the responsibility of the lower grades of the primary school to lay their foundations and to develop them. Naturally, the development can not stop at this level but should continue in the secondary schools as well. And yet, the teaching of orthography has not been solved in a satisfying way in the secondary schools.

The author of this paper shows the typical errors that are present in the written texts of students at the teachers' training school (errors have been found concerning interpunctuation, spelling as one or two words, quotation marks in direct speech, length of vocals and consonants, etc.). And these are students who will soon take upon themselves the task of teaching not only other subjects but orthography as well.

In the last section of her paper the author speaks of the material used for the teaching and practice of orthography in the secondary school textbooks in Vojvodina.

HOVÁNY LAJOS

ÉSZAKKELET-BÁCSKA VIZEINEK JELLEMZŐI NYOMTALANUL NEM TÚNHETNEK EL

Északkelet-Bácska területén a következő vizek kapcsolódnak a Tiszára:

- Adorjánál az a Körös-ér, ami egyrészt a Ludasi-tavon és az Árapasztó-csatornán át, másrészt a Tisza–Palics-csatorna segítségével a Palicsi-tóval is össze van kötve,

- Adánál a Felsőhegy melletti Kalocsai völgy vizét is levezető Budzsák-ér,

- Péterrévénél a Csík-ér, illetve

- Óbecsénél az a Duna–Tisza-csatorna, amibe Turjánál torkoll a Krivajapatak és a Béla-bara.

Korabeli adatokkal a XVII. század végétől ismerhető meg e vizenyős területek zöme – némelyikükről korábban (legrégebben a XIII. század elején) leírás is készült. Az adatok értékelésénél figyelembe kell venni a terület éghajlatának és növénytakarójának módosulását, illetve azt, hogy a vízrendezésekkel megváltozott a vizenyős területek vízjárása és a vízhez való viszonyulásunk is.

Az említett szempontok áttekintésével e vizenyős területek adatainak értékelését szeretnénk segíteni, a példákkal pedig más területek vizeinek fel tárhatóságát.

*

Északkelet-Bácska vizenyős területeinek jellemzői a helytörténeti szakirodalom, a földrajzi névgyűjtemények, a térképek és a terepszemléken szerzhető értesülések adataiként tárolnak élénk.

Az adatok értékelésénél tudni kell, hogy e vidéken a VIII. századtól a XIV–XVI. századig a jelenleginél melegebb, mediterráni éghajlat uralkodott, majd az 1860-as évekig a csapadékosabb, ún. kisjégkorszak következett, ami után az éghajlat jellemzői a jelenleginek megfelelők lettek. Bács és Bodrog vármegyék XVIII. századi térképei tehát okkal ábrázolják széles vizenyős területeknek a patakjainkat.

A talajtani adatok szerint vidékünk területének negyedét–ötödét az erdők hatásaként kialakult talaj borítja, nemcsak a patakok és a Tisza árterében,

hanem azon kívül is. A szakirodalom a XV. századra valószínűsíti a Kárpát-medencei erdőirtások kezdetét, befejezésére a török korban kerül(het)et sor. E jellemzőkre a földrajzi nevek is utalnak. Pl.: a) Gunarastól Kishegyes felé a Töviskés-pusztta területén, Zenta irányában pedig Gyantáros-pusztán erdő által kialakított talaj van, illetve b) a középkorban Kanizsa nevű Körös-ér nevét az árterében volt körisfaerdőkkel is kapcsolatba hozzák.

Az északkelet-bácskai felszíni vizek állapota a vízrendezésekkel módosult. A XVI. század első negyedében a Palicsi-tó vízgyűjtő területén, a szabadkai vár közelében gát épült, megakadályozva a vizek egy részének a tóba való lefolyását; a XVIII. század közepén megváltozott a Ludasi-tó és a Körös-ér kapcsolata; 1802-ig a Fekete-mocsár medrét is felhasználva elkészült a Dunát a Tiszával összekötő Ferenc-csatorna; a XIX. század második felében szabályozták a Tisza bácskai szakaszát, a XIX. század végén, majd a XX. század harmadik negyedében pedig csatornázták a patakokat.

A Tisza szabályozása megváltoztatta Bácska és Bánát határvonalát. A folyó bácskai árterének egy-egy szakasza, ezzel a patakok torkolatánál elterült fokrendszerek egy-egy része is jelenleg Bánátban van.

A Fekete-mocsár Bácsföldvárnál kapcsolódott a Tisza árterére. Óbecse és Csúrog között három, egymással összeköttetésben álló, több mint félszáz fokkal bíró fokrendszer terült itt el. Két elsődleges fokuk azonosítható. A XX. század elején Óbecséhez került a később Duna-Tisza-csatornának ismert Ferenc-csatorna torkolata. Turjánál a Krivaja-patak és a Béla-bara torkolltak a Fekete-mocsárba. A csatornázás előtt a Krivaja-patak vize a Zobnatica-Turja szakaszon hat vízimalmot hajtott. Középkori nevét a Kishegyestől északnyugatra levő táplálóvölgyének az Ügyes-ér neve őriz(het)te meg. A Béla-bara vízgyűjtő területén az avar korból fennmarad(hat)ot, a XV. században leginkább pusztanevekben ismert Turol-győr emlékei tanulmányozhatók.

A Csík-ér forrásvidéke a Szabadkától nyugatra levő Csikérián volt, torkolata pedig a péterrévei Csikériánál. Az utóbbi területen a középkorban több település volt. A terület neveként ezek valamelyikének a neve is felmerült. Az ér a Tisza árterében kapcsolatban állt mind a Mohol, mind az Óbecse felé volt egy-egy fokrendszerrel is. Az egyik elsődleges fok helye becsülhető.

A Csanalas-völgy vize a XVIII. század második feléig a moholi fokrendszerbe, majd az Adánál torkolló Budzsák-érbe folyt le. A Budzsák-ér torkolatának északnyugati részén még feltáratlan fokrendszer húzódott.

A Kalocsai völgy a Budzsák-érrel kialakított kapcsolata előtt a Zentától délre volt Bátka környéki, két részből álló fokrendszerre kötődött. E fokrendszernek is volt elsődleges foka.

A XVI. század első negyedéig a Palicsi-tóból indult az Adorjánál torkolló Paulova-bara. A középső szakaszán később kiszáradt – Szucsiovának

nevezett Szucsi-mocsárként a Velebit melletti mélyedéstől a Tiszáig nyúlt. Összeköttetésben állt a Zentai-rét helyén volt Csecstó-fokrendszerrel, illetve a Kanizsai-rét helyén elterült Gyékénytő-fokrendszerrel is. E két fokrendszer egy-egy elsődleges foka jelenleg csatornaként működik.

1750 táján vizenyős területen alakították ki a Kapitány-rétet. Ennek következtében a Szucsi-mocsár a Körös-ér egyik, majd a legfontosabb torkolata lett, és Kosztik, illetve Sárga-árok neveivel jelenleg is a Körös-értől való korábbi különállóságára utal. Az eredetileg Kanizsánál torkoló Körös-ér összeköttetésben áll a Ludasi-tóval, korábban a Gyékénytő-fokrendszerrel is.

A Tisza Horgos és Martonos közötti árterében a Láda-fokrendszer terült el. Az Ördöglyuk nevű elsődleges fokának nevét egy ártérszakasz örizte meg, a Görbe-fokét viszont a közelében levő artézi kút egyik neve. A Folyó-semlyék nevű táplálója jelenleg is vizenyős terület. Neve a torkolati szakaszán állt csárda nevében maradt fenn. Másik táplálója a Horgostól nyugatra volt Kun-tó környéki vízrendszerrel kapcsolta össze.

A Palicsi-tó vízgyűjtő területének változásai a XVI. század első negyedétől adatolhatók. Vízrendezései a tó vízmérlegének hét, hidrológiai szempontok szerint homogénnek tekinthető időszakát alakították ki.

Megváltozott a vízhez való viszonyulásunk is: a szabályozások előtt a vízjáráshoz való igazodás, majd a vízjárás irányítása a jellemző. Mivel patakjaink csatornázását 1950 és 1980 között években fejezték be, környékükön még élnek emberek, akik elmondhatják, hogy a csatornázás előtt milyen volt a patakok egy-egy szakasza. Véleményükre érdemes odafigyelni, hiszen környezetükhöz nem csak gazdasági megfontolások szerint kötődnek.

*

Szükségleteinknek a jövőre nézve nem katasztrofális következményekkel járó kielégítéséhez módosítanunk kell a vízhez való viszonyulásunkat. A vízjárás-változások okainak megismerésével egy-egy terület kultúrtájának a vízzel kapcsolatos jellemzői azonosíthatók. Az egyik legnagyobb vízügyi problémánknak, a megcsappant talajvízbázis rendezésének sikere függ e megismeréstől.

Szakirodalom

- Antić, Mihailo; Jović, Nikola; Avdalović, Vera: Pedologija. – Beograd: Naučna knjiga 1982.
Hovány Lajos: Vizeink nyomában. Különös tekintettel Északkelet-Bácskára. – Szabadka, Grafoprodukt, 2002.
Nejgebauer, Viktor; Živković, Bogoslav; M. Tanasijević, Đorđe; Miljković, Nikola: Pedološka karta Vojvodine. – Novi Sad, Institut za poljoprivredna istraživanja, 1971.

Rácz Lajos: A Kárpát-medence éghajlatának hosszú távú változásai a 16. századtól napjainkig. – In: Frisnyák Sándor (szerk.): Az Alföld történeti földrajza. – Nyíregyháza, Az MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Területe és a Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke, 2000. 25–34.

THE CHARACTERISTIC FEATURES OF THE WATERS IN NORTH-EAST BÁCSCA CANNOT VANISH WITHOUT A TRACE

On the territory of North-East Bacska there used to be several streams and brooklets that flew into the river Tisa. We can learn about these marshy lands from contemporary data mostly from the seventeenth century – some of them are mentioned even as far back as the thirteenth century. The author taking into account several aspects like changes in the climate, vegetation, the flow of water as a consequence of waterways regulations, and our attitude to water looks over and considers these data and, at the same time, gives examples of how waters of other regions can also be explored. There are important inferences to be drawn from the paper: if we wish to avoid catastrophic consequences, we have to change our attitude to water. By learning about the causes of changes in waterways, we can also learn about the characteristic features of how a culture area relates to water. This knowledge will help towards a successful solution of our greatest problem, that is, the regulation of the decreasing subterranean water base.

ANDRIĆ EDIT

A VAJDASÁGI MAGYAR DIÁKOK NYELVI HIBÁIRÓL

A nyelv, mint a társadalmi érintkezés eszköze, állandó változásnak, fejlődésnek, különböző pozitív, de ugyanakkor nemritkán negatív hatásoknak is ki van téve. Érvényes ez a nemzeti határokon belül létező nyelvre, de fokozottabb mértékben tapasztalható az anyaországtól elszakadt kisebbségi helyzetbe kerülő nemzetiségek nyelvében. Mi, vajdasági magyar nyelvészek különösen érzékenyek vagyunk a nyelvmegőrzés, a nyelvápolás gondjaival szemben, s folyton azt kutatjuk, hogy anyanyelvünk immár több mint nyolc évtizedes különfejlődése milyen nyomokat hagyott nyelvhasználatunkra.

Már hosszabb ideje foglalkozom a szerb nyelv hatásával a vajdasági (különösen pedig az újvidéki) magyarok nyelvére. Nemrég azonban a diákok nyelvhasználata kezdett foglalkoztatni. Néhány kutatást végeztem tartományszerte, különböző szempontok alapján közelítve meg a problémakört. Többek között, egyik vizsgálódásom tárgyát három nagyváros (Újvidék, Szabadka és Zenta) általános iskolái felsős diákjainak iskolai dolgozatfüzetei képezték magyar nyelvből. Ezekben kerestem bizonyítékokat a szerb nyelv interferenciajelenségeire. Találtam is, de kijegyzetelt példáim tüzetesebb vizsgálata után meglepődve vettem tudomást arról, hogy a nyelvi hibák nagyobb része nem a szerb nyelv befolyásának tulajdonítható. A valószínű okokra a dolgozat végén próbálok választ keresni, most azonban a teljességre való törekvés nélkül, szeretnék szólni a dolgozatfüzetek nyújtotta tapasztalatokról.

Még csak annyit szeretnék a bevezetőben megjegyezni, hogy szándékosan választottam három nagyobb várost Vajdaság különböző részeiből. Közülük mindhárom más-más helyzetet tükröz: Szabadka közel van az országhatárhoz, ennek ellenére az utóbbi időben a magyarok aránya a többségi nemzethez képest jócskán csökkent. Zenta kapcsán homogén magyar közösségről lehet szólni, Újvidék viszont, egyrészt a Bácska legdélebbi részében fekszik, másrészt a nemzetiségi összetétel is mindinkább a szerbek javára billen.

Ezúttal nem térek ki azokra a hibákra (legalábbis nem részletesen), amelyek a szerb nyelv hatásával hozhatók összefüggésbe, mivel ezekkel már több ízben különböző módon, megközelítésben is foglalkoztam. Tehát nem veszem számba a szerb nyelvből tükrötetett szavakat, kifejezéseket, fordulatokat, sőt az igevonzatok problematikáját is figyelmen kívül hagyom (bár azok nem mind szerb hatásra jönnek elő), mert ezzel egy külön dolgozatban foglalkoztam. Ez persze nem jelenti azt, hogy itt-ott nem utalok annak lehetőségére, hogy interferencáról van szó. Mindebből az következik, hogy példáim között sok olyan van, amely Magyarországon is előfordulhat, sőt elő is fordul, ez azonban nem vigasz és esetünkben nem hozható fel könnyítő körülményként.

De térjünk át a konkrét hibaelemzésekre! Újvidéken és Szabadkán gyakori hibának bizonyult a téves helyhatározóragok használata, éspedig leginkább a *-ba/ban* változók esetében, Zentán ez csak egyszer fordult elő:

- ...megnézem magam a tükörbe... (NS)
- Elhatároztam hogy ezt a napot a parkba töltöm. (NS)
- ...közbe észrevettük... (NS)
- ...sétáltam a városba... (NS)
- ...első évben csak tanultunk, de a másodikba már faragunk is. (NS)
- ...apukámmal az erdőbe sétáltunk... (NS)
- Emlékszem, mikor óvodás koromba miket csináltam. (NS)
- ...telefont csakis üzletbe kell venni... (NS)
- Csónakázás közbe... (NS)
- ...az órát az öltözőbe hagytam... (NS)
- ...ahová kiskoromba mindig este besurrantam gyümölcsöt lopni. (NS)
- ...az ablaktól szembe van egy fa... (NS)
- ...gyönyörködtem a szép rózsákba, amelyek rá voltak rajzolva... (NS)
- A kiskakas az égő kemencébe így kiáltott fel... (SU)
- Az olvasókönyvbe olvastam... (SU)
- ...uzsonnaszünetben magunk voltunk az osztályba. (SU)
- ...zárás előtt megvettem egy kisebb áruházza. (SU)
- ...ez történt negyedikbe... (SU)
- ...ki kivel alszik egy sátorba... (SU)
- Szüleimmel hétvégén a színházba voltunk. (Z)

Az ezzel ellenkező jelenség is megvan, tehát az inessivusi viszonyrag használata az ilativusi helyett:

- ...egy kis cseréptartóban is bebirtál férni... (NS)
- ...hanyadik osztályban járok... (NS)
- ...vele az oviban jártam... (NS)
- Az ördög bújt az osztályban. (SU)

Szabadkán több tanulónál is előfordult az elativus használata az inessivus helyett az *olvas* ige mellett:

- Ezt a mesét egy régi könyvből olvastam. (SU)

Időhatározókban a gyerekek gyakran kiteszik a superessivusi ragot olyankor is, amikor nincs rá szükség:

- ...egy hétfőn délután... (NS)
- ...majdnem minden napon eljött a motorjával... (SU)

A helységnevek viszonyragjával is van némi gond, külső helyviszonyt jelölő ragok helyett ugyanis belső helyviszonyt kifejező toldalékokat használnak. Jegyezzük meg azonban, hogy ez csak az újvidéki diákok füzeteiben fordult elő:

- Újvidékben születtem... (NS)
- Csókában akarták eladni... (NS)
- Kecskemétből hozta ajándékba. (NS)
- A Magyarországbán volt egy király. (NS)

Az adatok alapján kiderült, hogy a legnagyobb problémát az igeekötők használata okozza. Kezdve attól, hogy a tanulók sokszor olyankor is kiteszik őket, amikor nincs rájuk szükség:

- amikor este ment *ki* a városba... (NS)
- szigorú törvényt kellene *behozni* a plakátok ragasztására ... (NS)
- és jobban fogok sütni és *megfőzni* is... (NS)
- Apukám egy vállalatot nyitott *meg*. (SU)
- Nagyon sok a *megrendelés*. (Z)
- az emberek a kezükben *megmaradt* acskót az út közepére *ledobják*. (NS)
- *Felcseréltem* a cipőt. (SU) Cipőt cseréltem
- Végre hazaértem az iskolából és először a szobába *bementem*. (NS)
- Létezik Palics felé haladva egy hagyományokat *megőrző* tábor. (SU)
- kérném nagyon magukat, hogy innen valamennyit teljesítsen *meg*... (NS)

Továbbá, tévesen választják meg őket, vagy pedig a helyesen kiválasztott igeekötőket rosszul alkalmazzák (elsősorban a szórendre gondolok itt). Így pl. a *kikapcsol* igeekötős ige kifejezésére nagyon gyakori a *lekapcsol* és az *elkapcsol* változat is minhárom közösségben.

- ...*elkapcsoltam* a porszívót... (NS)
- ...minden tizenöt perc után *le* kellett kapcsolni, hogy lehűljön... (NS)

Íme még néhány példa a helytelen igeekötőhasználatra:

- ...*kigereblyézzük* a földből a szemetet... (Z) *felgereblyézzük*
- nem vesznek *be* a középiskolába... (NS) *felvesznek*

- *Besárgult* minden fa. (SU) megsárgult
 - ... hogy amíg az holnapig *beszárad*, addig ne bírják megint kilökni. (Z)
- megszárad
- Miklós először *megkezelt* a csehhel. (NS) lekezelt
 - Este virágozni kezdett, reggelre már *megvirágozott*. (SU) kivirágozott
 - ...egyszer csak *megeredt* az eső... (SU) eleredt
 - Pirkadatkor *megindultam* horgászni. (SU) elindultam
 - A cseh *átadta* magát. (predao se) (NS) megadta
 - Anyukámmal általában szeptember végén tesszük *le* a télirevalót. (NS)
- eltesszük
- Én ennek a *lerakásában* mindig segíteni szoktam. (NS) elrakás
 - Nagyon szertem őt és nem cserélném *le*. (SU) elcsrélném
 - Szerintem ő a legjobb anyja a világon és sohasem cserélném *le* másra. (SU)
 - Gondoltam tartom neki a drótot amíg *le mosdik*. (SU) megmosdik
 - ...négy játékost *lecseleztem*... (SU) kicselez
 - *Lecsapkodtak* vízzel ... (SU) összecsapkodtak
 - Ma *letojtak* a papagájok... (SU) megtojtak
 - ...nagyon gyorsan *elkapkodom* a házit... (NS) összekapokodom, össze-
- csapom
- Előadás után sokan *eljöttek* gratulálni. (NS) odajöttek
 - ...*elment* megnézni mi az... (NS) odament
 - *Elmentem* a konyhába reggelizni. (NS) kimentem
 - Amikor *felnőnek*, mindegyik virágot külön cserépbe ültetem. (Z) meg-
- nőnek
- ...reggelizés után *felágyazok*... (Z) megágyazok
 - ...*belesegítettek* anyukájuknak a konyhában... (NS) besegítettek
 - A nyúl *beleiramodott*, de már késő, a teknős győzött. (SU) nekiira-
- modott
- ...nekem kellett *összeporszívóznom* helyette... (NS) felporszívózni
 - A város szélén már *összeszedték* a kukoricát és a napraforgót. (Z) le-
- szedték

Megtörténik, hogy az egyébként jó igekötővel rendelkező ige segítségével a gyerek helyes mondatot alkot, de annak jelentése nem felel meg a szituációnak, nem a valóságátteret tükrözi:

- A nap forró sugara *átsugárzott* az ablakon. (SU) arról van ugyanis szó, hogy a nap besütött az ablakon amikor felkelt
- ...*ezt* csak *elképzelttem*... (NS) a beképzelttem helyett
- ...*féltünk* az esetleges *felrobbanástól*... (NS) attól, hogy kirobban a nevetés az osztályban

Olykor vonzattévesztéssel járó helytelen igekötőválasztással találkozunk:

- Lassan rászoktam a rakodásra. (NS) hozzászoktam a rendcsináláshoz
- A török császár így kiáltott fel a szolgálinak... (SU)

De az igekötők népies változata is előfordul:

- ...megmondtam neki, hogy egy kicsit törekedtem megcsináltam a házit és lejöttem *fő*takarítani. (NS)

Újvidéken eléggé elterjedt jelenségnek számít a *kell* személytelen ige, illetve a *szabad* személytelen főnévi állítmány mellett előforduló főnévi ige-név személyragozása helyett, vagy azon túl az ige/állítmány személyragokkal való ellátása is:

- Még máig is csinálók mindent, amit mondanak, csak *kellnem* egy kicsit törekedni. (NS)
- Egy helyről *kellnem* elbúcsúznom, ahol fél napomat ott töltöttem. (NS)
- Szabadnom elvenni egy falatot? Szabadon elvehetsz. (NS)

Nyelvjárási hatásként könyvelhető el a „nákolás”, mindhárom vizsgált városban találtam rá példát, de másutt is hallani lehet, eléggé elterjedt jelenségről van tehát szó:

- ...én minden állatot meg *tartanak* és befogadnám. (SU)
- ...a befejezésnek még csak annyit *írnák*... (NS)
- Játszanák vele de ő csak a tévét nézi. (Z)
- Valamit mondanák, ha nem árulod el... (NS)

Tartományszerte sajnos, eléggé elterjedt a „suk/sük-ölés”, de előfordul annak hiperkorrekt változata is, a felszólító módú igék esetében. A diákok azon része, amelyik tudatában van a jelenség téves voltának, a felszólító mód megkövetelte teljes hasonulásban is ezt vélik felfedezni:

- ...majd meglássátok ha elhozom a tesómat. (Z)
- ...lassan haladunk, kövessük a hatodikosokat... (SU)
- Kiválogassuk az érettebbeket, a többit eltesszük későbbre. (NS)
- ...képes arra, hogy a megfelelő helyzetben a megfelelő oldalát mutatja. (SU)
- Kérlek, hogy halasztjuk el a meccset. (NS)

Az ikes ragozást sem használják a tanulók következetesen, sőt mondhatni, hogy kivételnek számít amennyiben ráakadunk:

- Emlékszek még, mikor kicsi voltam... (SU)
- Még mindig emlékszek arra az időre... (NS)

- Jól alszok és jól eszek, ez meccs előtt nagyon fontos. (NS)
- ...az én helységem heréskert, itt lakok. (NS)

A ható igék használatát háttérbe szorítja a „bir + főnévi igeneves” szerkezet:

- ...én meg nem *birok lenni* színésznőm, mivel tehetségem sincs rá. (NS)
- ...mert a görízés nagyon veszélyes és meg *birok* benne *sérülni*. (Z)
- ...annyit sem *birok mondani*, hogy szia. (Z)
- Korán reggel keltem, hogy időre *el bírjak készülni*. (SU)
- ...megkérdeztem, hogy meg *birom-e* tartani? (SU)

Igeidők, igemódok ragozási módok váltakoznak, keverednek, gyakran egy mondaton belül is, de az is előfordul, hogy rossz képzővel ellátott igealakot választanak a diákok:

- Nagyon jó lenne, ha minél előbb megkapom a választ tőlük, mert nagyon kíváncsi leszek, mit fognak mondani arra, amit én ebben a levélben leírtam. (NS) megkapnám, vagyok
- Ha nem jött volna én valószínűleg még tovább aludtam. (NS) volna
- ...az emberek is bekapcsolódhatnak a munkába, persze aki akarja. (NS) akar
- Zsófia egy szegénylős kislány, akit sehogy se tudják megérteni egyes felnőttek. (NS) tudnak
- ... itt-ott *kilátszódik* a főútvonat, amely mögött egy házat építenek. (NS)
- ...én minden állatot meg tartanak és *befogadnám*... (SU) tárgyas ragozás befogadnék

A magyar nyelv sokkal szintetikusabb a szerbhez szemben. A szerb nyelv analízáló, széttagoló tendenciája lépten-nyomon érezteti hatását a vajdasági magyarok beszédében. Legjellemzőbb erre talán a képzett igék mellőzése a tárgyas szerkezetek javára:

- ...nagyon sokat *játszott* velem *sakkot* és *dominót*, és kizárólag ezt, mert ő nem szerette a kártyákat és a többi játékot. (NS) sakkozott, dominózott
- ...amikor kistesóm Tibi elalszik, akkor játszik velem és a testvéremmel: *kártyát* és társasjátékot. (SU) kártyázik
- ...le szoktunk menni a barátokkal játszani *fofbalt*, *bújócskát* és más ilyen játékokat is. (SU) futballozni, bújócskázni
- ...éppen *fagylatot* ettünk, amikor... (Z) fagylaltoztunk

Ennek ellenkezőjére is hozhatunk fel azonban példát:

- ...ugrálóköteleznek... (SU) – kötelek ugrálnak

Említsük meg az olyan állandósult tárgyi, vagy határozói-igei szókapcsolatokat, amelyekben az ige lexikális jelentése kisebb-nagyobb mértékben elhomályosult, s annak szerepe sokszor alig több mint az igeiség kategóriájával ellátni a szókapcsolatot. Ezt az igei elemet a magyarban el is hagyhatjuk, s a tárgyból igét képezhetünk, de a szerb nyelv hatására mégis az analízáló szerkezetet használjuk:

- Mindenki melegebb ruhába burkolja magát. (Z) burkolószik
- De általában megegyezésre jutunk. (Z) megegyezünk
- Sokat foglalkozom sporttal. (Z) sportolok
- Este amikor elmentünk aludni... (SU) lefeküdtünk

De más példákat is említhetnénk:

- ...örömmel szolt vissza... (SU) válaszolt helyett
- Egyre közelebb kerültünk a város középpontja felé. (SU) központjához, prema centru
- De finom a leves – beszóltam a csend közé. (Z)
- ...mindkettőjük megkedvelték egymást... (NS) megkedvelték egymást
- ...elhatároztuk magunkat... (SU) elhatároztuk
- Azon a napon igen hideg volt... (SU) aznap

Egészen a tárgyi mellékmondatok melléknévi igenevekkel való visszaadása lehetőségének figyelmen kívül hagyásáig:

- ...egy asszony sepregeti a leveleket, amik a fáról lehullottak. (SU) a fáról lehullott leveleket

Csak egy példa erejéig szeretnék utalni a fordított jelenségre, amikor a szerb nyelvből történő tükörfordítás eredményeként lexikai, sőt logikai hézag jön létre a magyarban, ez viszont teljes félreértéshez vezethet:

- Német juhász ugrott elébünk. (SU) juhászkutya

A hibák között az alany és állítmány számbeli egyeztetése, valamint a főnevek egyes/többes számának téves használata is szerepel, ennek oka néha csak a diák figyelmetlenségének tulajdonítható, ott viszont nem, ahol következetesen jelentkeznek.

- A ruháim szerte szét *van* dobálva. (NS)
- A folyó mögött magas fák emelkednek ki amelyek eltakarja a város egy részét. (NS)
- ...a lakosság pedig ha megbetegszik akkor kórházi segítségre szorulnak... (NS)
- ...észrevettünk egy olyan nagy fát, hogy nem is láttuk a tetejüket. (NS)
- Így ment ez napokról napokra. (SU)

A gyerekek különösen a határozatlan számnév vagy egyes melléknévek, névmások társaságában levő főnevek számának megválasztásában bizonytalanok:

- Melletünk még sok emberek sétáltak... (NS)
- ...a többi madarak Afrikában voltak már... (NS)
- ...elmondtam az összes titkaimat és még sok mindent... (NS)

Egy olyan példám is van, amikor a többirtok jele helyett az általános többesjelt használta a tanuló:

- ...a fiak úgy megijedtek... (NS) (a fiai – a király fiai – több birtok)

A páros testrészeket majdnem mindig többes számban használják, még a *bajusz* esetében is, nyilván a szerb nyelv hatására:

- ...ősz a haja és a bajuszai is. (NS) (brkovi)
- ...lábain barna cipőt visel. (SU)
- A testvéremmel kidülledt szemekkel néztük anyut. (SU)
- Reni kisírt szemekkel állt... (SU)
- ...sohasem szerettem az iskolát és a tanulás sem tartozik az erősebb oldalaim közé.

A nehézkes fogalmazásmód, a mondanivaló megszővegezéséhez nem szokott gondolatmenet olykor egészen furcsa, sokszor igen bonyolult, nyakatekert mondatokat eredményez:

- ...az ősz az elhalást ébreszti fel bennem. (Z)
- A jég sok helyen be volt fagyva. (SU)
- Ennyi lesz amit magát illeti jobb lesz, hogy minél hamarabb *legyen megcsinálva*. (NS)
- Én ezt a nagyapámnak könnyebbé tettem (viszonoztam) hogy egyszer télen amikor ment (jött) hozzánk majdnem megcsúszott a jégen, de volt szerencséje (szórend) hogy (mert én) megfogtam. (NS)

A szórenddel is nagy gondok vannak, s talán nem is a fő mondatrészek helycseréje okozza a legnagyobb problémát (bár erre a jelenségre is bőven szolgálhatunk példával), hanem az igekötők, a főnévi igeneves szerkezetek, a modális igéket, segédigéket tartalmazó szerkezetekben uralkodó sorrend megbontása:

- Reggel felébredtem fél hétkor. (NS) – Reggel fél hétkor ébredtem fel.
- Reggel anyukám keltett fel, mert kellett mennem iskolába. (SU) – Anyukám reggel felkeltett, mert iskolába kellett mennem.
- Már akkor éreztem, hogy fog valami iszonytos dolog történni. (SU) – ...hogy valami iszonyatos dolog fog történni

- ...egy száz méterre ott van egy tó a házunktól... (SU) – a házunktól száz méterre van egy tó
- Anyukám nagyon örült, hogy én akartam ezt megcsinálni. (NS) – ... hogy én ezt el akartam végezni
- ...a második kérdés hangzott... (NS) – hangzott a második kérdés
- ...kellett a számokat, betűket megtanulni. (NS) – meg kellett tanulni a számokat, betűket
- de azt se mondom, hogy a rossz tulajdonságot nem-e lehetne kijavítani (NS) – ...nem lehetne-e...
- A péntek délután elmúltott játszással és tévé nézéssel. (NS) – A péntek délután játszással és tévé nézéssel múlt el
- ...kidobtak a fiúnak májat... (NS) – májat dobtak a fiúnak
- Hirtelen a húgom vidáman lépett be a szobába. (SU)
- Én is akarok itt lenni a társaságban. (NS) – Én is itt akarok lenni a társaságban
- Nagyon jó lenni kint a határban. (Z) – Nagyon jó kint lenni a határban
- Vasárnaponként mamához el szoktunk látogatni. (Z) – Vasárnaponként el szoktunk látogatni a mamához

Olykor a szórend teljesen megváltoztatja a mondat jelentését, félreértést vagy abszurd kijelentéseket eredményezve:

- ...hogy az udvaron összesöprögessem a lehullott fáról a leveleket. (Z)
- ...hogy az udvaron összesöprögessem a fáról lehullott leveleket
- Büntetésből otthon anyu és apu azt mondták, hogy egy hónapig nem találkozhatok Zsoltal. (SU) – Otthon anyu és apu azt mondta, hogy büntetésből egy hónapig nem találkozhatok Zsoltal.
- Mivel lassan fejezem be a nyolcadik osztályt az iskolámtól el kell búcsúznom. (NS) – lassan befejezem...
- Körüljártam a palotákat gyöngyös díszítéssel. (NS)

Az utóbbi mondatból ugyanis nem derül ki egyértelműen hogy a palota volt-e díszes vagy pedig a mese főhőse öltözött ki.

Azt hiszem, hogy a következő példához felesleges magyarázatot fűzni:

- Vajdasági zeneszerző, Ernő Király új handszerének bemutatása végett rendezték (a hangversenyt NS) – Király Ernő

Szegényes szókinszűkről tanúskodik a sok szóismétlés:

- ...nem sok napom maradt még az iskolában tölteni és szeretném utolsó pillanataimat szépen tölteni. (NS)
- ...két legemlékezetesebb emlékem van... (NS)
- ...gondolom hogy a tanár ezt gondolta... (NS)

- ...az út mellett félig avarban álló régi padok álltak... (NS)
- Elcsodálkozva felültem a szőnyegre és hazáig azon csodálkoztam milyen csodálatos volt ez a kirándulás. (NS)
- Be is jött és nem is kérdezte meg hogy bejöhet-e. Én még hálóingben voltam amikor ő jött. Ha nem jött volna én valószínűleg még tovább aludtam. (NS)

Utaltam már dolgozatom elején, hogy nem fogok kitérni minden egyes jelenségre, de a leggyakoribb hibákat igyekeztem bemutatni. Végezetül két kérdésre próbálok választ adni. Az egyik az, hogy vajon mi jellemzi a vajdasági diákok iskolai dolgozatfüzeteibe került nyelvhasználatát. Nem mindennapi beszédüket vizsgáltam tehát, hanem egy igényesebb nyelvet megkövetelő kifejezésmodot. Válaszként a következőket tudnám kiemelni:

- a szerb nyelv hatása,
- a népi vagy a nyelvjárási beütések,
- a nyelvtani, nyelvhelyességi szabályok hiányos ismerete,
- a kifejezőkészség, pontosabban a beszédkésztség alacsony szintje és
- a szegényes szókincs.

A második kérdés, amelyre feleletet keresek, s azt hiszem a válaszok listáját nem tudnám lezárni, hogy mi az oka annak, hogy ilyen helyzet mutatkozik a gyerekek nyelvhasználatának abban a rétegében, ahol nagyobb fokú választékosságot várunk el tőlük:

– külső okok, amelyekre nem tudunk hatni: a demográfiai tényezők, a lakosság nemzetiségi összetételének megváltozása – a nagyvárosokban (mint pl. Szabadkán és Újvidéken) ugyanis ez az arány különösen az utóbbi években erősen megromlott;

– Vajdaság egyes részeinek földrajzi fekvése – az országhatárhoz közeli kisebb településekben a helyzet szinte összehasonlíthatatlan a Dél-Bánát vagy a Szerémség helységeiben élő magyarokéval. Ezzel függ össze valamilyen mértékben a média hatása is: a gyerekek ugyanis rádiót vagy nem hallgatnak, vagy pedig inkább csak a zenei műsorokat sugározó állomásokat, Vajdaság déli vidékein a magyar tv műsorait nemigen lehet fogni, hiszen műholdas vevője sincs mindenkinek, az Újvidéki tv magyar nyelvű adásai pedig egyrészt szintén nem kísérhetők mindenütt (Versecen pl. nem lehet fogni) másrészt kevés ilyen műsor van, vagy pedig nem megfelelő időben sugározzák őket;

– nem fektetünk elég hangsúlyt a két nyelv különbözőségeinek tudatosítására;

– a sztenderd nyelvhasználat és a nyelvjárási, népi jellegzetességekre kell felhívni a diákok figyelmét és mindkettőt tovább ápolva, arra kell őket

ösztönözni, hogy mindkettőt használják, de helyesen, a megfelelő helyen és a megfelelő szituációkban;

– nyilvánvaló, hogy a magyarórán nem fektetünk elég hangsúlyt a nyelvtani egységek gyakorlására, egészen olyan mértékig, hogy a tanulók elfogadják, mindennapi érintkezéseik során, különösen azonban a választékosabb nyelvhasználatot igénylő szituációkban használni is tudják;

– a gyerekeket nem beszéltetjük eléggé, fejleszteni kellene fogalmazás-készségeiket, hogy ne csak tömondatokat használjanak és rengeteg szóismétléssel éljenek, továbbá bővíteni szókincsüket, hatni arra, hogy honnan és hogyan kerülnek oda be elemek.

ON LEXICAL ERRORS OF HUNGARIAN PUPILS IN VOJVODINA

For a long time I have been interested in researching into how Serbian influences the mother tongue of Hungarians in Vojvodina. Recently, the language of pupils and students has particularly intrigued me. I have conducted some research throughout the province, trying to approach the problem from various aspects. On one occasion I made the subject matter of my analysis compositions written in the notebooks of Hungarian senior class primary school pupils in Novi Sad, Subotica and Senta. My primary objective had been to find traces of Serbian influence in their written Hungarian (mother tongue). As expected, they were found, but only after a detailed analysis of the lexical errors. I was amazed to discover, however, that most of the errors could not be explained by the influence of Serbian on their mother tongue. This paper presents the conclusions resulting from the above-mentioned analysis.

BAGI FERENC

DR. IVAN BOJNIČIĆ PL. KNINSKI NYELVKÖNYVÉNEK NYELVTANI ANYAGÁRÓL¹

Egy nyelvkönyv megírása bármely nyelv idegen nyelvként való tanításához a célnyelv tanítandó szó- és nyelvtani anyagának meghatározását, majd a kiválasztott anyag oktatási sorrendjének megállapítását, valamint a tanítás módjának megválasztását követeli meg írójától. A felsoroltakat azonban a szerző a célnyelv elsajátítására szánt időtartamra vonatkozó, és nem utolsó sorban magát a nyelvtanulót érintő bizonyos adatok (életkora, műveltsége, általános nyelvi-nyelvészeti tudása, a célnyelvet beszélő népre vonatkozó ismeretei stb.) birtokában határozhatja meg. Tehát a felsoroltak ismeretében lát munkához, de így jár el akkor is, ha, mint dr. Ivan Bojničić, magánszorgalomból magyarul tanulni akaró korabeli horvát értelmiségiek számára ír tanulásukat elősegítő könyvet. A szóban forgó nyelvkönyv koncepciójáról és módszertani eljárás módjáról szólnam a múlt évi tanácskozáson², ezért most a nyelvkönyv grammatikai anyagának elrendezését, valamint ennek az anyagnak megjelenítését a megelőző századforduló (1800/1900) magyar mint anyanyelv tanításának és nyelvészeti szemléletének viszonylatában szándékozom körvonalazni.

Ez az elemzés két alapvető, de több más szempontból is érdekesnek ígérkezik. Először is azért, mert a két nyelv, (a célnyelv, a magyar) és a kiinduló nyelv (a tanuló anyanyelve, a horvát) eredetüket és grammatikai sajátosságait tekintve jelentős mértékben tér el egymástól (más-más nyelvcsoportokban tarják mindkét nyelvet számon: indo-európai, illetve flektáló nyelv a horvát, viszont ural-altáji és agglutináló a magyar). Másodszor pedig azért, mert a célnyelv tanítási anyaga nem csak ismertetési módjában, elrendezésében, de bizonyos mértékig tartalmában is eltérhet az anyanyelvként tanított nyelvtani anyagtól, annak feldolgozási rendjétől és módjától, hisz az előbbi esetben több tényező játszhat közre: egyrészt alkalmazott nyelvészeti elméletről és gyakorlatról van szó, másrészt viszont a tankönyvíró egyéni nyelvészeti meglátása, álláspontja is kifejezésre juthat a célnyelv egyik-másik nyelvi-nyelvtani anyag részét illetően, és ezek a mozzanatok érvényesülhetnek a célnyelvi anyag értelmezésében és átadásának módjában is.

Hogy bármely nyelv célnyelvként való tanításában általános és nyelvspecifikus anyagismertetési vonások jelenhetnek meg, azt dr. Ivan Bojničić nyelvkönyvének a magyar beszédhangokra vonatkozó közlései már az első lapokon bizonyítják, ugyanis beszédhangjaink leírásában (ezek sajátosságainak érzékeltetése céljából) nem a hangképző szervek működését ismerteti, hanem vagy a tanuló anyanyelvéhez viszonyítottan írja le egy-egy beszédhangunkat (pl.: a magyar *a* zártabb a horvát *á*-nál, de nyíltabb annak *o* hangjánál), vagy a német nyelv beszédhangjaira emlékeztet (pl. a magyar *á* kapcsán a német *aa*-t, illetve a magyar *e*-t érzékeltetően az úgyszintén német *ä*-t említi), máskor német nyelven szópéldákat is felhoz (pl.: az *ő* kapcsán a német nyelv megfelelő hangjára való hivatkozás mellett a „*stöhnen*”, az *ü* magánhangzókra pedig a „*stück*” szót). Mindkét megoldása jó és logikus. Az előbbi azért, mert a kiinduló nyelvben két meglévő beszédhang által nem csak azok hangzására, de képzésmódjukra is utalnak megjegyzései, mivel a magyar *a* anyanyelvi hangokkal szembeni köztes vonásaira hívja fel a tanuló figyelmét. A második esetben pedig feltételezhetően a tanuló által már ismert idegen nyelv, a német nyelv megfeleltethető hangjaira hivatkozva alakítja ki a célnyelvi hangok képzetét, tehát e példának köszönhetően az ejtésgyakorlás során a célnyelvi hangok képzése a tanuló részéről már sokkal könnyebben realizálható. Az ismertebb idegen nyelv, a német nyelv szópéldáinak bevonását még az is indokolja, hogy a horvát nyelv hangrendszerében nincs meg az utóbbi két magyar magánhangzó, sőt ezekhez hasonló sem található, de nincsenek meg az ejtési időtartamukban eltérő rövid – hosszú fonéma párok sem, tehát a német nyelvi szópéldákkal a tankönyv írója az egyes magánhangzó-minőségek mellett az ejtésbeli időtartameltérések meglétét fogalmilag is érzékeltette. Igen célratorően magyaráz akkor is, amikor a magyar fonémák jeleit, illetve a betűk jellegzetességeit ismerteti. A mássalhangzók betűi kapcsán előbb azokról a grafémákról szól, amelyek mindkét nyelvben fellelhetőek, azonos, vagy igen közeli hangok jeleiként, majd azokról a betűkről, amelyeket a magyarban kettős jel alkot. Tizennégy magánhangzót, és huszonnégy mássalhangzót említ számszerűen, de a *cz*-t, a *c* egykori jelét nem számítva is huszonötöt sorol fel, közöttük az *ly*-t is, nem ismertetve azt, hogy ez a jel az ábécében csak betűként létezik, az ejtésben ugyanis *j*-ként van meg. A *dz*-t kihagyta, a *dzs*-t pedig a korabeli magyar írásnak megfelelően, *ds*-sel jelölte. A tanuló figyelmét most már határozottan hívja fel a rövid és a hosszú magán- és mássalhangzók közötti különbségekre, és csakúgy beszédbeli és írásbeli érzékelésük, valamint érzékeltetésük fontosságának voltára.

A magánhangzókat még külön fejezetben is tárgyalja. Felosztásuk tekintetében *mélyeket*, *magasakat* és *élesek*et különböztet meg. E felosztás memorizálását kiemelten fontosnak tartja, mert, mint figyelmeztet: „...ezen *alapul a*

magánhangzók harmóniája, amely a teljes magyar nyelvet uralja.” (Kiemelte B.F.) A hangrendi illeszkedés toldalékolásban érvényesülő törvényének magyarázatára méltán fordít nagy gondot, hiszen a horvátban ez a jelenség is teljesen ismeretlen. Ám annak ellenére, hogy figyelmesen, gondosan és alaposan véve igen leleményesen magyaráz, ismertetésében néhány ellentmondást figyelhetünk meg. A magyar szót ugyanis akkor véli mély hangrendűnek, ha annak utolsó szótagában mély magánhangzó van, e magyarázatát alátámasztó példái azonban kétszótagúak, (*alma, atya, asztal*), és mindkét magánhangzójuk mély, mint ahogy a magashangrendűséget bizonyító szavak is kétszótagúak, és mindkét magánhangzójuk azonos hangrendű, azaz magas (*ember, erős, betű, kéreg*). Az említettekkel szemben már nem tapasztalható következetlenség az általa *éles* magánhangzósoknak nevezett szavak fogalmának meghatározásában, annak ellenére sem, hogy ezúttal csak a többszótagú szavak sajátosságait határozza meg, példái között pedig egyszótagúak is felbukkannak: „Éles (élesen hangzó) a szó csak akkor lesz, ha kizárólag éles magánhangzók alkotják pl.: *szép, kés, színész, vitéz*.” (I. m., 10. o.) Gondolatmenetét folytatva, de továbbra is a tanuló nyelvelsajátító munkájának megkönnyítése érdekében – minden bizonnyal saját megfigyelése nyomán! – új nyelvi szabályt fogalmaz meg, amelyben azonban az előbbihez viszonyítottan másfajta következetlenség észlelhető. Eképpen magyaráz: „Mind azon szavak toldalékának hangredjét, amelyek előző szótagaiban mély és magas hangrendű magánhangzók vannak, az utolsóban pedig éles magánhangzó fordul elő, az utolsó előtti szótag magánhangzójának hangrendje határozza meg, tehát ennek értelmében magas vagy mély hangrendű a szavak toldaléka, mint pl.: *ajándék, maradék*, mélyek; a *veszély, egészség* esetében pedig magasak.” (I. mű, 10. o.) A következetlenség elmaradna, ha csak a megelőző mélyhangrendű magánhangzós szótagokra következő *éles* magánhangzós zárószótagú szavakról – és nem a vegyes hangredűekről is – szólna. Ki is hagyhatta volna a vegyes hangrendű szavak kérdését, hiszen éppen az előző mondatban igen találóan ismertette az éles magánhangzót tartalmazó szavak toldalékolásának szabályát. Emellett pontosítása egyszerűsíthető és általánosabb érvényűvé is tehető a következő átfogalmazással: *Az -ék képzővel alkotott mélyhangrendű két- vagy többszótagú szavak esetében a toldalék mindig mélyhangrendű.* A szerző példáin kívül számos példa igazolhatja a szabályt: *toldalékok, toldalékolás, hozadékaról, váladékoknak*, de kivétel is található, pl. az *inditék, férfi*, amelyek rendre mély toldalékokat vesznek fel. Éppen ezért megjegyzendő, hogy dr. Ivan Bojničić ragozástani vonatkozású szabálya a tanulót csak gyakorlatiasan igazíthatja el a magyar nyelv toldalékolási rendszere egy kérdésében, de a jelenség valós nyelvi okára nem mutat rá. És ez már kifogásolható, mert a tanuló célnyelvi ismereteit megtartja a részismeretek szintjén, azokat nem teszi általánosakká, nem generalizálja. Ez esetben ugyanis a nyelvi-

nyelvtani jelenség tényleges okának megértését csak a magyar nyelv hangrendszerében a történelem folyamán lejátszódott változások nyelvtörténeti ismerete biztosíthatja. A szerző mentségére szolgál a tény, hogy a korabeli magyar nyelvészetben nem lelhetjük fel a szóban forgó jelenség magyarázatát. A jelenség magyarázatára tett kísérlete pedig problémaérzékenységét bizonyítja, amelyet alkalmazott-nyelvészeti indíttatásúnak kell tekintenünk, hisz annak kényszere vezette el a probléma meglátásához, hogy éppen idegenajkúaknak akart megmagyarázni egy anyanyelvükben ismeretlen jelenséget, de a célnyelvi törvényszerűségeket alkalmazható módon. Ezért kellett magát a célnyelvi jelenséget is sajátosan definiálnia. Az viszont már jó didaktikai megoldásnak tekinthető, hogy definícióba foglalt felismerését a szöveg írásmódjával kívánta a tanuló emlékezetébe vétni. Az *é*, *i* és *í* magánhangzók *élesekknek* nevezése, sőt külön csoportba sorolásuk is, tehát csak azért történt, hogy *e* hangok mély hangrendű szótagok utáni utolsó szótagban való megjelenéseinek eseteiben a szavak toldalékolásában bekövetkező sajátos jelenségre felkészítse a tanulót. Mégis, minden igyekezete, elemzése és a tanulónak nyújtott gyakorlatias eljárás felelőtlensége ellenére is, elégedetlen lehetett a megoldással, ugyanis a tanuló tudomására hozza, hogy a tárgyalt esetek egy részében *nincs állandó érvénnyel bíró szabály*, mert pl.: a *kés* szó esetében *kés-nek* a helyes toldalékolás, míg a *víz* és a *szíj* szavakhoz bizony, *-nek*, illetve *-nak* toldalékot kell adni. „Ezeket az eseteket – figyelmezteti a tanulót – csak gyakorlással lehet megjegyezni.” Kísérletező kedve azonban használható magyarázathoz vezet: az egyöntetűen éles magánhangzós szavakhoz magas hangrendű toldalékot kell illeszteni – állapítja meg: *vitéz*, *színész*. (A fentebb általam említett kivételekről nem szólt.)

Megjegyzendő, hogy a szerző ismertetett magánhangzó-felosztása emlékeztet Szvorényi József *Kisebb magyar nyelvtanának*³ felosztására, amelyben a magánhangzókat ő *alhangúak*, *felhangúak* és *közösek* csoportjaiba sorolta (ez utóbbi csoportba tartoznak az *é*-t, *i*-t és *í*-t tartalmazó szavak). A magánhangzók említett csoportneveit Szinnyei József is szakkifejezésként használja *Rendszeres magyar nyelvtanában*⁴. Felosztását ő a következőképpen indokolja: „Az *ě*, *é*, *i*, *í* magas hangok mély hangokkal is megférnek egy és ugyanazon szóban, azért közös hangoknak is szokták őket nevezni; pl. *rěám*, *lěány*, *běka*, *věkony*, *fiú*, *hiúz*, *író*. Az olyan szó, melyben az *ě*, *é*, *i*, *í* hangok valamelyike magas hanggal, v. hangokkal van együtt, a magas hangúakhoz tartozik, – a melyben pedig mély hanggal v. hangokkal van együtt, azt a mélyhangúak közé sorozzuk.” (I. m. 6. o.) Amint látjuk, a jelenség megnyugtató, nyelvtörténeti magyarázatával ez utóbbi szerző sem szolgált, és a toldalékolásukban fellépő kivételekről sem szólt.

Az idegennyelv-oktatásban az ismertetésre kerülő nyelvi és nyelvtani anyagrészek kiválasztása és a feldolgozás sorrendjének meghatározása látszó-

lag a tankönyvíró elgondolásaitól és tervezett eljárás módjaitól függ, valójában azonban ezt a szerzői szabadságot a tanuló befogadóképessége, valamint a tanultak szó- és írásbeli kommunikálásban való mielőbbi és minél könnyebb önálló felhasználása határozza meg. Ebből a szempontból nézve tehát ugyanúgy indokolt volt a hangképzés ismertetése helyett a magyar beszédhangok minőségi jegyeinek horvát és német nyelvi ejtés-példákkal történő érzékeltetése (amely megoldásával dr. Ivan Bojničić a magyar beszédhangok percepcióját és helyes képzését a tanuló számára kézzelfoghatóvá tette), mint ahogy indokolt és jó megoldása az is, hogy a szófajok ismertetése után nem a főnév, illetve a felsorolásban szereplő névszók és a magyar ige részletező átvételébe kezd, hanem a névelőt tárgyalja. A magyar mint anyanyelv tárgyalása szempontjából ez a sorrend ma váratlanak tűnhet, de a magyarnak mint idegennyelvnek tanításában a tanultak mielőbbi felhasználhatósága szempontjából nézve nem az. A főnevek átvétele után, a névszói mondatok szerkesztésének ismertetése és gyakorlása során bizonyosodhatunk meg erről, ugyanis a névelők ismerete igencsak szükséges, ám nemcsak, illetve nem elsősorban a főnevek beszédbeli meghatározottságának, vagy meghatározatlanságának megkülönböztetése miatt (*az apa, az anya, a fiú, a katona; egy apa, egy anya, egy katona; illetve: apa, anya, fiú, katona*), hanem éppen a névszói mondatok létrehozása, tehát a tanultak alapfokú használatának szempontjából. (Mert a névelőnek köszönhetőleg *A fiú katona*. mondattá, közlésé előrelépett szavak sora lett, míg névelő nélkül ugyanezek a szavak csak felsorolást eredményeznek: *fiú, katona*. Ezzel szemben *a katona fiú* szószervezet arra figyelmeztet, hogy a szórendnek is szerepe van a mondatalkotásban.) A szerző azonban komparatív módszerrel élve a magyar névelő egyik, idegen nyelvi szempontból könnyebben érzékelhető sajátosságára hívja fel a figyelmet! A német névelők főnevek nemét jelölő funkciójának említése révén (*die, der, das*) azt tudatosítja a tanulóban, hogy a magyar nyelv grammatikailag nem különbözteti meg a nemeket, tehát a magyar névelő ilyen funkcióval sem rendelkezhet, mert a magyarban: „Minden főnév azonos nembe tartozik.” (I. mű, 11. o.) A névelő német nyelvbéli szerepére utalóan kiemeli továbbá azt is, hogy a magyarban a névelőnek nincs semmiféle szerepe a főnevek esetragozásában, de határozottá teszi azt, mint „... már említettet vagy ismertet.” Hibát követ el azonban akkor, amikor a horvát nyelvre vonatkozóan azt jegyzi meg, hogy a magyar névelők: „...horvátra nem fordítandók”. („Taj se član na hrvatski ne prevodi.” I. mű, 12. o.) Pedig le kell fordítani, azaz jelölni kell a horvátban is, ha a szóban forgó dolog, vagy fogalom határozottsága fontos tényező a közlésben, ennek jelölésére pedig a horvát nyelvnek is megvan a maga nyelvi eszköze, bár az tény, hogy a határozottság jelölése korántsem olyan fontos a horvátban, mint a magyarban. A két nyelv közötti különbség pontosítottabb ismertetése ezen nyelvi jegy kapcsán

kidomboríthatlan maradt tehát, de ez miatt a szerző mégsem igen kárhoztatható, hisz e figyelmet elvonó részletkérdés tisztázása inkább akadályozta, mint segítette volna a tanulót munkájában. Ennél súlyosabb, már tévedésnek számító hiba azonban a határozatlan névelő magyarban való meglétének kimondott tagadása: „Neodređenog člana u madžarskom uopšte nema (njemački „ein, eine”), dakle: ein treuer Hund, vjeran pas, hű kutya (ne: jedan vjeran pas, egy hű kutya). Gdje u madžarskom ipak pred imenicom stoji „egy”, ima se smatrati b r o j n i k o m.” („Határozatlan névelő a magyarban egyáltalán nincs (a németben viszont van: „ein, eine”), tehát: ein treuer Hund, hű kutya /nem: egy hű kutya/. Ha a magyarban a főnév előtt mégis „egy” áll, akkor azt s z á m n é v n e k kell tekinteni.” /I. mű, 12. o. A kiemelés a szerzőtől való, B.F./) Az anyagtárgyalás egészét illetően váratlan, mivelhogy a névelő ismertetése van folyamatban, de a névelő helyéről és ragtalanságáról megállapítottak mentén bizonyos mértékben logikus, hogy egy külön pont beiktatása után, a magyar melléknév mondatrész-funkciójáról azt mondja a szerző, hogy jelzőként minden toldalék nélkül közvetlenül a jelzett szó (főnév) előtt áll (mint a névelő, amely ilyenkor a jelző elé kerül), viszont állítmányként már a maga főnévével megegyezik számban és ragját tekintve is. Mivel a horvátban a magyartól ez esetben is eltérő a helyzet (a jelző felveszi a jelölt főnév nemét, számát és esetragját) természetes, hogy a könyv írójának a magyar nyelvnek erre, a tanuló anyanyelvétől eltérő vonására fel kellett hívnia a figyelmet. Ennek az anyagrésznek a kiemelt módon történő közlésével tehát egyrészt a jelző szórendi helyét, másrészt közlésbeli, azaz névszói mondatok szerkesztésének előfeltételeit illetően adja meg a szükséges információkat. E logikát követően azután még egy ponttal bővítette a *névelő* címszó alatt elmondandókat, amelyben pedig a változó tövű *len-ni* segédige jelen idejű harmadik személyének alakváltozatáról, a *van*, *vannak*-ról nyújtja a legszükségesebb fogalmi és nyelvhasználati ismereteket. A horvát anyanyelvű tanuló számára ritkított szedéssel is hangsúlyozza, hogy: *...a szóban forgó esetben a magyarban mindazon alkalmakkor elmarad az egyes szám harmadik személyű igealak használata, amikor az a névszói állítmányt kapcsolná össze annak alanyával, otac je dobar az atya jó.*” Ezzel a helyzettel szemben, mindjárt nyomatékosan ismerteti azt az esetet, amikor a segédige használata szükséges a magyarban is. „Van i vannak – magyarázza – se samo onda rabe, kad su samostalan glagol, t.j. predikat, a ne pomoćni glagol t.j. kopula, – dakle u slučajevima kad se ima naznačiti, da nešto opstoji ili da se negdje nalazi n.p. otac je ovdje az atya itt van, van Isten, Bog bivstvuje.” (A *van* és *vannak* csak igei, azaz állítmányi szerepben használatosak, nem pedig segédigeként, nem kopula-funkcióban. Tehát olyan esetekben, amikor azt fejezik ki, hogy valami létezik, illetve, hogy valahol fellelhető, pl.: az atya itt van, van Isten.” /I. mű, 12. o./)

Szemmel látható, hogy a leírtakhoz hasonló magyarázatot, azaz, az elmagyarázottaknak megjegyzését könnyítő módszertani eljárásokat a továbbiak során is nagyon igyekezett a szerző találni, mint ahogy az is, hogy ennek érdekében a grammatikai ismeretanyag elrendezését ezen eljárásai logikája szerint kívánta megoldani. Ebbéli törekvése, a fentebb számbavettek mellett eredményesnek bizonyult a számnevek tárgyalásakor is. Viszont a könyv *Második szakaszában*, azaz az igék tárgyalásakor már kevésbé sikerült könnyítő szándékát érvényesítenie, a főnevek és a személyes névmások viszony-, illetve személyragozásának tárgyalásakor pedig már elbizonytalanodása érezhető.

Az igeragozás tárgyalása során az anyanyelvhez alkalmazkodó tananyagismertetés szándéka viszi tévútra, ugyanis a magyar ige alapalakjának (szótári alakjának) is, a horváthoz hasonlóan, az infinitivuszt tekinti, amit *határozatlan módnak* (horvátul: *neodređeni način-nak*) nevez, majd ugyanezt a terminus technikust használja horvátul a magyar *alanyi ragozás* jelölőjeként. Ez esetben a bajt főképpen az okozza, hogy a horvát nyelvben egyetlen igeragozás létezik, tehát a magyar alanyi és tárgyas igeragozás rendeltetési különbségeinek megértése, illetve megbízható önálló használata, a tanuló számára eléggé nehéz feladat önmagában is, amit igencsak megnehezít, bonyolít az említett szakkifezés kettős értelmű használatával. Ennek a résznek az ismertetése több részre osztottan, ám jórészt táblázatos áttekintésekben folyik le, tehát erősen grammatikai központú, amelytől ugyan a teljes könyv sem, de a korabeli anyanyelvi és idegennyelvi oktatás sem mentes, így ez a megállapítás nem egyértelműen negatív kicsengésű. Dícséretes azonban, hogy ebben a részben is vannak jól megfigyelt célnyelvi törvényszerűségek és olyan tanácsok, amelyeket a tanuló a gyakorlatban jól hasznosíthat. Ilyenek például az ejtéskönyvítő hang megjelenésének eseteire, továbbá e hang minőségére vonatkozóak, majd pedig az *-s-re*, *-sz-re* és *-z-re* végződő igék kijelentő módja múlt idejének második személyében *-sz* rag helyett megjelenő *-l-re* való figyelmeztetése, de az a megjegyzése is helytálló, amely szerint a tárgyas ragozású ige magát a tárgyat helyettesítheti, így annak jelölését teheti feleslegessé. Érdekes az igék tárgyalásában továbbá a sok igeidő számbavétele. A jövő idő tárgyalásában például mai szempontból figyelmet érdemel az összetett és egyszerű jövő idő alakjainak megkülönböztetése. Ennek kapcsán szerzünk az *egyszerű* jövő idejű igealakot az *-and*, *-end* képzővel alkotottban látja (vár-*and*-ok, szök-*end*-ek). Vele szemben Szvorényi József fentebb említett anyanyelvi tankönyvében ugyanezt az *-and*, *-end* időjegyes, azaz képzős igealakot a *Föltételező jövő* (i. mű, 99. o.), míg Színnyei József *Rendszeres magyar nyelvtanában* a *végzett jövő* (futurum perfectum) kifejezőjének tekinti. Ivan Bojničić azonban a tárgyalt jelenség kapcsán megjegyzi azt is, hogy a jövő idő képzésének ez a módja

még az irodalmi nyelvben is ritkán használatos, míg az *összetett* alakváltozat (várni *fogsz*, szökni *fogsz*) elterjedt a köznyelvben is, de felhívja a figyelmet arra is, hogy a magyarban jelen idejű kijelentő módú igével és a *majd* szóval is létrehozható a jövőidejűséget kifejező igealak. Ezeket a időkifejezési lehetőségeket, természetesen, a két említett szerző anyanyelvi nyelvtanai is tárgyalják.

Ivan Bojničić eddigi eljárásával ellentétben, amikor is a magyar nyelv természetét követve igyekezett könyve használóival ismertetni a grammatikai szabályokat, a személyes névmások és a főnevek viszony- és birtokos ragozásának ismertetésekor a német nyelv négy esetének mintáját követve kísérli meg nyelvoktatói feladatának megoldását. Nem csoda hát, hogy ellentmondásba keveredik. A személyes névmások tárgyalásakor úgy találálja, hogy a magyarban csak az első (nominatívuszi), a harmadik (datívuszi) és a negyedik (akuzatívuszi) eset van meg egyes és többes számban is, míg a második (a genitívuszi) eset hiányzik, tehát csak az *én*, a *nekem*, és az *engem/engemet*, illetve a *mi*, a *nekünk* és a *minket* esetek léteznek szerinte, s persze ugyanezek második és harmadik személyben is. (I. m. 12. o.) Ezzel szemben a főnevek esetragozásában mind a négy esetet számon tartja, ám itt egybeesést jelez: *nom. az atya, gen. az atyá-nak, az atyá-é, dat. atyá-nak és akuz. atyá-t*. (I. m. 36. o.) Megállapítható tehát, hogy ennek az anyagrésznek a tárgyalásakor a szerző nem követi sem eddigi eljárásának mentetét, de a korszak magyar nyelvtaníróit sem, ugyanis Szvorényi József is *névragokról* beszél (és csak e rész első pontjának nevében lelhető fel az *eset* kifejezés), így nála a következő ragsoportok képeznek nagyobb nyelvi egységeket: az a) pontban *Alanyeseti ragokkal*, b) pontban *Belviszonyragokkal*, a c) pontban pedig *Külviszonyragokkal* foglalkozik úgy, hogy mindezek alcsoportokra bomlanak. Szinnyi József szóban forgó könyvének *A főnevek ragozása* című fejezetben (I. m. 35-45. o.) pedig mindkét előbbi szerzőnél sokkal árnyaltabban és részletesebben tárgyalja a két kérdéskört. Ő több alanyesetet és egy tárgyesetet különböztet meg, a *rendes határozó ragokat* pedig táblázatban mutatja ki hely-, idő-, mód-, ok-, társ- és eredményhatározói ragokat különböztetve meg.

E kérdéskör kidolgozásakor Ivan Bojničić tehát szakított a korabeli magyar nyelvészek szemléletével és nyelvoktatási gyakorlatával is. Bár alkalmazott nyelvészeti elveket követett ezen anyagrészek feldolgozása során is, annak ellenére azt a benyomást kelti, hogy eljárását önmaga számára sem dolgozta ki teljes átláthatósággal, amikor a német esetrendszer mintájának követését választotta a magyar nyelv szóban forgó részrendszerének ismertetésére. Ez alkalommal ugyanis a német nyelv sajátos grammatikai jegyei nem alkalmas illusztráló anyagként jelennek meg a célnyelv aktuális grammatikai anyagrészének ismertetésében, hanem annak egy szélesebb és saját-

tosabb egysége, önmagában egészét alkotó részrendszere. Ez tehát nem az az eset, ami a magyar hangtani-éjtétani anyaggal volt, amikor – mint láttuk – sikeresen hasznosította nyelvkönyve használóinak feltételezett, vagy valószínűsíthető nyelvi ismereteit. Nagyon valószínű, hogy dr. Ivan Bojničić e két anyag rész átadásának kapcsán csak azért döntött a német nyelvtan mintáját követő feldolgozási mód mellett, mert a horvát nyelvben is létezik esetrendszer. (Bár a német nyelvben négy esettel szemben a horvátban hét főnévi esetet tartanak számon.) A szerző abból, a különben mai keletű nyelvkönyvek legtöbbszörében is érvényesülő feltevésekből indulhatott ki, hogy az anyanyelvben esetrendszert érző, vagy éppen ezt ismerő tanuló számára könnyebben el- és befogadható a szóban forgó magyar grammatikai tananyag, ha a magyar főnevek és névmások személy- és viszonyragozását esetrendszerbe foglaltnak ismerteti. E szempont érvényesítése eredményezte viszont azt a töredéket, amely a nyelvkönyv előző anyagrészei és az imént említett két anyagrész feldolgozásában mutatkozik. Az előző anyagrészek tárgyalása során ugyanis bizonyosnak látszott az említett magyar anyanyelvi tankönyvek (esetleg velük azonos koncepciójú más magyar anyanyelvi tankönyvek) használata, vagy legalábbis ezek szerzőnk általi jó ismerete, hiszen nála is ugyanúgy a *beszédrészek* megnevezés szerepel *szófaj jelentésben*, mint Szvorényi József 1875-ben megjelent tankönyvében, s az ugyanazon szak kifejezések használata mellett nagyfokú szemléletbeli hasonlóságot is tapasztalhatunk, különösen az imént említett Szvorényi József szemléletével, aki a szófaj leírásakor így fogalmazott:

„A szokat, a mennyiben a beszédnek alkotó részeit képezik, *b e s z é d r é s z e k n e k* is mondjuk. A beszédrészek ezek: a név, a névmás, ige, határozó, kötőszó, indulatszó. Ezekhez járulnak a *b e s z é d r é s z e c s k é k*, melyek részint a szók viszonyítására, részint azok jelentményének egyszerűsége alakjának módosítására szolgálnak; ilyenek: a rag, névutó és képző.” (I. mű, 5. o.)

Megjegyzendő, hogy az idézett definíció felsorolása nem pontos, mert hogy a római egyessel külön szófajként jelzett főnév után (amelynek keretében, mint fentebb említettem már, a névelőt, a névragokat és a névutókat is számon tartja) római kettessel jelölten, tehát külön szófajként említi a melléknévet, ami a fenti meghatározás felsorolásából kimaradt

Ivan Bojničić definíciója pedig a következő:

„U madžarskom su slijedeće vrsti govora /a magyarban a következő beszédrészek különböztetendők meg/: 1. *i m e n i c a* (főnév); 2. *p r i d j e v* (melléknév); 3. *b r o j n i k* (számnév); 4. *z a m j e n i c a* (névmás); 5. *č l a n* (névelő); 6. *p r i s l o v* (határozónév), kojima spadaju /ezekhez tartoznak a/ *i a d v r b i j a l n i n a s t a v c i* (határozóragok) *i /és a/ p o s t p o z i c i j e* (névutók), odgovarajući hrvatskim prijedlozima /amelyek a

horvát előljáróknak felelnek meg/; 7. g l a g o l (ige); 8. v e z n i k (kötőszó); 9. u s k l i k (indulatszó).” (I. m. 11. o. A magyar szófajnevek és írásmódjuk a szerzőtől származnak. A megjegyzéseket pedig magyarra én fordítottam. B.F.),

Tehát az egyező mozzanatok mellett különbségek is érzékelhetők, amelyek a szerző egyéni célnyelv-szemléletét bizonyítják, de ezek az eltérések korántsem olyan kifejezettek, mint amilyen a főnevek és névmások ragozásában tapasztalhatók.

De az említett magyar nyelvtani anyagrészek tárgyalásának módja a nyelvkönyv szemléletében észlelhető említett törés mellett még azért is különös, mert 1912-re, dr. Ivan Bojničić elemzett nyelvkönyve negyedik kiadásának megjelenési idejére, már jórészt meghonosodtak a magyar nyelvészeti szakmunkákban, sőt az iskolai nyelvtanokban is, a magyar leíró nyelvtanban ma is használatos alapvető szakkifejezések, sőt mai szempontból nézve is eléggé pontosítottakká váltak fogalmi jelentéseik is (pl. a szófajok, a toldalékok és a mondatok fajtáival kapcsolatosak), ám e folyamat eredményei nem tapasztalhatók szerzőnk vitatott anyagfeldolgozása során használt terminológiájában.

Ivan Bojničić nyelvkönyve azonban fogyatékoságai ellenére a magyar-nak mint idegen nyelv tanításának igen fontos és tanulságos dokumentuma. A szerző ugyanis igen kitartó és legjobb megoldást kereső küzdelemben bocsátkozik a célnyelvvél azért, hogy tankönyvíróként a magyar nyelv grammatikáját olyan módon tárja a horvát anyanyelvű tanuló elé, hogy könyve, szívsós és kitartó munka árán ugyan, de megismerhető és egyszersmind használható eszköz legyen. A tankönyvírói megközelítés így a kiinduló és célnyelv, de egy harmadik nyelv, a német elemeinek egybevetésére, illetve a konfrontatív nyelvvizsgálat két ágának, az összehasonlító (komparatív) és szembeállító (kontrasztív) módszereinek⁵ elemeit is felhasználva igyekszik magyarázatait kézzelfoghatóvá és használhatóvá tenni.

Ez a segítő szándék nyelvészeti kutatómunkára, és hasznosítható didaktikai megoldások fellelésére egyaránt serkentette őt.

Jegyzetek

- 1 Dr. Ivan Bojničić pl. Kninski (1912): Gramatika madžarskog jezika. Četvrto ispravljeno izdanje. 1912. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb, Ilica 30.
- 2 Bagi Ferenc (2002): Az 1889-ben megjelent horvát nyelvű Magyar nyelvkönyvről. In: Tanulmányok. Különszám. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének Évkönyve. 117-124. o. Újvidék.
- 3 Szvorényi József (1875): Kisebb magyar nyelvtana. Az algymnasiumi s ipartanodai I. és II. osztály használatára. Első rész. Szótan. Ötödik kiadás. Budapest. Franklin Társulat. E tankönyve második szakaszának az I. Főnév címet viselő fejezetéhez tartozóan tárgyalja a: 1. Névelőt (de csak a határozott névelőt!), 2. Névragokat és 3. Návutókat is, tehát Ivan Bojničić említett jó megoldásához az ötletet innen is átvethette.

- 4 Szinnyei József dr. (1892): Rendszeres magyar nyelvtan. A középiskolák harmadik osztálya számára és magánhasználatra. Negyedik, lényegében változatlan kiadás. Budapest, Hornyászky Viktor Kiadása. Vallás- és közoktatási minisztérium 55825/1892. sz. rendelettel a középiskolák számára engedélyezett tankönyv.
- 5 Balázs János (1980): A nyelvközi (interlingvális) kutatási módszerek történeti áttekintése. In: Magyar Fonetikai Füzetek. Szerk.: Bolla Kálmán. Kiadja az MTA Nyelvtudományi Intézete. 9. o.

ON THE GRAMMAR PART OF DR. IVAN BOJNIČIĆ PL. KNINSKI' S HUNGARIAN TEXTBOOK.

By researching into the existence or non-existence of sonic sounds in one syllable Hungarian words when compared to the relevant phones of Serbian, the author set out to give a definition of Hungarian consonants, and among them of the characteristic features of the group of sonic sounds. He concluded that sonic sounds in Hungarian function exclusively as consonants; nevertheless, as a group of consonants, both when in initial and when in final position in a word, they show a high ratio of appearance next to a vowel.

PÁSZTOR KICSI MÁRIA

SAJTÓSZÖVEGEK HÍRÉRTÉKE NYELVI FORMÁJUK FÜGGVÉNYÉBEN

Itt következő felszólalásom során sajtónyelvünk egyik vonatkozásával szeretnék foglalkozni, nevezetesen a sajtószövegek hírértékével, még pontosabban azzal a kérdéssel, hogy miként hat ki a sajtószövegek nyelvi formája hírértékükre.

1. Ma már közhelynek számít, ha azt mondjuk, az információ korszakában élünk. S annak sincs különösebb értelme, hogy az információ adekvát definíciójának keresgélésébe bonyolódjunk. Az információ ugyanis ma már életünk minden területét áthatja, s általánosságban véve minden olyan impulzust információnak tekinthetünk, mely a valóság bármely területén egy adott rendszer pillanatnyi állapotába valamilyen változást hoz.

Nyelvi szempontból az információ olyan tényezőként fogható fel, mely a változást tudati szinten idézi elő. Optimális esetben tudati tartalmaink rendezettségi fokának növelése révén, negatív pólusán viszont különböző mértékű rendezetlenséget idézván elő.

Magát a mértéket, mind pozitív, mind negatív értelemben véve, természetesen, cseppet sem egyszerű meghatározni, mint ahogyan a változást előidéző információ értékét sem az.

A matematikai információelmélet megalkotói, Claude Shannon és Warren Weaver (1949), az információ mértékének meghatározását a statisztikai valószínűséggel kötötték össze, s a termodinamikából kölcsönözött *entropia* fogalmával, mely lényegében egy teljes eseményrendszert jellemző átlagos információmennyiséggel egyenlő.¹

A matematikai információelmélet szerint egy esemény bekövetkezésének az információs értéke annál nagyobb, minél nagyobb a rajta kívül létező alternatívák száma abban a rendszerben, ahol ez történik, vagyis minél kisebb a valószínűsége annak, hogy ez az esemény bekövetkezzék.

1.1. Robert de Beaugrande és Wolfgang Dressler szerint a statisztikai valószínűség így megszerkesztett modellje a természetes nyelvi kommuniká-

cióra nem alkalmazható,² mivel szerintük „képtelenség megszámlálni az összes elemsorozatot egy olyan nyelvnek, mint az angol. De még ha ez nem lenne is lehetetlen, a legtöbb elem előfordulása más tényezőktől függ (...), a nyelvtani függőségek gyakran olyan kifejezések között állnak fenn, amelyek nem szomszédosak egymással. Nem beszélve arról, hogy a statisztikai módszer figyelmen kívül hagyja a szövegek értelmének és a diskurzusban betöltött szerepének, céljának a legtöbb tényezőjét”.³

Mindamellett azonban a szerzőpáros sem mellőzi a *valószínűség* fogalmát a szövegek hírértékének meghatározásakor. Ők azonban a *statisztikai* valószínűséget a *környezeti* valószínűséggel váltják fel, s szerintük „a legfontosabb megfontolás ekkor már nem az, hogy a dolgok milyen sűrűn fordulnak elő együtt az abszolút gyakoriságukat tekintve, hanem az, hogy az előfordulásuk milyen osztályai valószínűbbek vagy kevésbé valószínűek a fennálló tényezők rendszerszerű alakzatainak hatása alatt”.⁴

Ilyen tekintetben pedig általános *valószínűségi tartományok* meglétét feltételezik, melyek lényegében „egy közelítőleges skálán ábrázolható magasabb és alacsonyabb értékek”,⁵ s ennek értelmében három *hírérték-kategóriát* állapítanak meg, melyek mindegyike szerintük „elég tág ahhoz, hogy az emberi nyelvhasználók képesek legyenek megkülönböztetni őket a valószínű kommunikáció során”.⁶ Így szerintük, ha az előforduló elemeket egy *zsilált választékhalmazból* választjuk ki, lényegében a tartományt három részre oszthatjuk: egy *felső*, egy *alsó* fokozatra, valamint azon elemek tartományára, amelyek *látszólag nincsenek is benne a halmazban*.⁷

A szövegek *hírérték-kategóriái* viszont ennek értelmében a következőképpen bontakoznának ki:

- ha egy szöveg mind kohézióját (nyelvi felépítését), mind koherenciáját (szemantikai és fogalmi összefüggését), mind pedig tervezését tekintve *teljesen megjósolható* elemekből épül fel, *valószínűség* szempontjából a *felső* fokozat kategóriájába sorolható, *hírértéke* azonban igen *alacsony*, s ezt a szerzőpáros *első típusú* (a legalacsonyabb fajta) *hírértékként* jelölte meg;

- *második típusú hírértéke* szerintük azoknak a szövegeknek van, melyeknél „az alapeseteket vagy preferenciákat leküzdi valami, vagyis amikor az *előforduló jelenségek a valószínűség felső fokozata alatt maradnak* (kevésbé valószínűek, tehát meglepőbbek)” (kiemelés: P.K.M.), s szerintük „legalább néhány második típusú jelenség előfordulása a szövegkommunikációban normális eset, mivel mindvégig az első típus körében mozgó szövegek nehezen lennének előállíthatók és borzasztóan érdektelenek volnának”;⁸

- a *harmadik típusú hírértékkel* rendelkező szövegek viszont – s itt a továbbiak során éppen velük szeretnék részletesebben foglalkozni – azokat a jelenségeket ölelik fel, melyek *látszólag kívüliesnek* a „többé-kevésbé való-

színű választások körén”,⁹ különféle folytonossági hiányok, sőt ellentmondások észlelhetők bennük, így a befogadót problémamegoldó műveletek végrehajtására kényszerítik, hogy visszailleszthesse őket „abba a folyamatosságba, ami a kommunikáció alapja”.¹⁰ Ha ez sikerül a befogadónak, „a keresés *leértékelte* a harmadik típusú jelenséget második típusúvá”¹¹ (kiemelés: R.B.–W.D.). Ha ez visszalapozással történik, *hátrafelé* való leértékelésről beszélhetünk, ha a későbbi információk tükrében található meg a keresett folyamatosság, *előrefelé* való leértékelésről van szó, ha viszont nem tud megbirkózni a diszkontinuitással, és egyszerűen kilép a szövegből, a leértékelés *kifelé* történik. Beaugrande és Dressler szerint „ha ezen taktikák egyike sem értékeli le az eseményt, egyszerűen nem lennének képesek megérteni. *Értelmetlenség* (vagy *nonszensz*) akkor keletkezik, ha nincs folyamatosság valamely jelenség és meglévő ismereteink és tapasztalataink között, márpedig ezt kétségkívül nehéz elviselni”¹² (kiemelés: R.B.–W.D.).

2. A fentieket tekintetbe véve megállapíthatjuk, hogy a sajtószövegeket (melyeknek alapfunkciójukat tekintve mindenképpen hatékonyaknak és hatásosaknak is kell lenniük), minden bizonnyal az első két típusú hírérték-kategória valamelyikébe kellene tudnunk besorolni. A harmadik típusú hírérték viszont ezek esetében kimondottan mellőzendő lenne, hiszen a publicisztikai szövegek esetében a nyelvi formának eléggé transzparensnek kellene lennie ahhoz, hogy ne gátolja meg az információ befogadását.

Sajnos, ez a követelmény lapjainkban nincs mindig kielégítve, nem egyszerűen ugyanis az utóbbiakra található példa.

2.1. Ez leggyakrabban a hírfordításokra jellemző, melyek esetében a fordítók gyakran *blattolva* fordítanak, leginkább idő szűkiben, nem ritkán azonban a rutin által vezetve, ami talán nem is lenne gond, ha a rutinos megoldások mögött az átváltási műveletek¹³ megfelelő fokú ismerete és tudatos alkalmazása állna. Klaudy Kinga szerint ugyanis „az, hogy egy átváltási művelet mennyire automatikus, nagymértékben függ a fordító kompetenciájától”.¹⁴ Az általam átlapozott hírfordítások bizonyos hányada azonban nem jó fényt derít fordítója kompetenciájára. Ezekben a szövegekben ugyanis a részben helytelen megoldásoktól az elképesztően *félre* fordítottáig mindent megtalálhatunk.

A hibák leggyakrabban a *grammatikai* átváltási műveletek nem adekvát alkalmazásából kifolyóan jönnek létre, s elemzésük gyakran egy-egy mondaton belül is komplex műveletek sorának elvégzését igényli. Éppen ezért itt nem bonyolodnék ezek ismertetésébe, két példával ellenben illusztrálnám, hogy a fordítások esetében a *lexikai-szemantikai*, sőt *pragmatikai* szinten elkövetett vétségek is értelemszavaróak lehetnek

Az alábbi példában a lexikai szinten elkövetett hibát emelném ki, mely akkor válik nyilvánvalóvá, ha a fordítást összehasonlítjuk forrásnyelvi eredetijével:

„*Dragoljub Ojdanić nyugalmazott tábornoknak, a Jugoszláv Katonaság egykori vezérkari főnökének, valamint Milan Martićnak, a horvátországi szerbek egykori vezetőjének védőügyvédjei levelet adtak át az egészségügyi minisztériumnak, ebben a vádlottak kifejezik abbeli készségüket, hogy feladják magukat Hágának.*” (Magyar Szó, 2002.04.23.)

„*Advokati bivšeg načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije, generala u penziji Dragoljuba Ojdanića i bivšeg lidera Srba iz Hrvatske Milana Martića danas su u Ministarstvu pravde predali pisma u kojima je izražena spremnost te dvojice da dobrovoljno odu u Hag.*” (BETA, 2002.04.22.)

A fordító tehát az igazságügyi minisztérium helyett egészségügyi írt, mely tartalmi szempontból nem illik bele az adott szöveg kontextusába.

A következő példa pragmatikai (és grammatikai) vétséget tartalmaz. A fordító ugyanis ebben az esetben többek közt azt tévesztette szem elől, hogy egy nagyobb közönség hivatalos megszólítása miként, milyen grammatikai eszközökkel fejezhető ki a magyar, illetve a szerb nyelvben:

„*Elméletileg és gyakorlatilag nem történhet meg, hogy valaki megjelenjen Belgrádban és Podgoricában egy kész szöveggel, és azt mondja, tessék, ezt fogadjátok el ...*” (Magyar Szó, 2002.08.10.)

„*I teorijski i praktično je nemoguće da neko dođe u Beograd i Podgoricu i da donese gotov tekst i kaže – ovo ima da usvojite*” (BETA, 2002.08.09.)

A tessék, ezt fogadjátok el és az ovo ima da usvojite sem grammatikai, sem pragmatikai szempontból nem ekvivalens. Egyrészt a szerb kifejezés erős imperativust tartalmaz, mely a magyar fordításban megenyhül, másrészt az usvojite igealak szerbül mind közvetlen (tegeződő), mind hivatalos (magázódó) szituációban használható, magyarul ellenben hivatalos megszólítás esetében a tegeződő alak indokoltsága erősen vitatható.

2.2. A hírfordításokból szemezgetett illusztrációk után azonban érdemes olyan példákkal is foglalkoznunk, melyek eredetileg magyar nyelven írt sajtószövegekből származnak, és harmadik típusú hírértékkel rendelkeznek.

Ezek esetében a lexikai szinten elkövetett hibák többnyire stilisztikai vétségeknek tekinthetők, s nem gátolják annyira a szöveg információjának befogadását. Ezzel szemben a grammatikai (többnyire szintaktikai) hibák sokkal komolyabb félreértésekre adhatnak okot, olykor komikussá is téve az olvasottakat.

Nem ritkán a hibás szórend felelős az értelemzavarért:

„*A tét tehát nem csekély, ezért fordulhat elő, hogy a tizenhárom Magyarországon elismert kisebbség mindegyikénél jelentkeznek »betolakodók«*”

(Magyar Szó, 2002.11.17.) (Helyesen: ...a Magyarországon elismert tizenhárom kisebbség...).

Gyakran azonban a nem megfelelő grammatikai egyeztetés és a visszautalások következtelen alkalmazása okozza folyamatosság hibáját és a *téves kapcsolást*. Sőt, hasonló jelenségekre még a magyarországi lapokban is találhatunk olykor példát:

„*Kis haszna volt csak a háborús vitézségnek: Mariann édesapja ugyanabban a lövészárokban szolgált lánya gimnáziumi igazgatójával, így elmaradt a kicsapátás, amikor az visszaadta a pofont egyik pap-tanárának.*” (168 Óra, 2002.07.18.)

A szövegből úgy tűnik, hogy az *az* mutató névmás az igazgató személyére utal vissza, elhomályosítva a mondat voltaképpeni ágensét.

A nem megfelelő eszközzel kifejezett visszautalás folytán olykor egészen elképesztő információkat olvashatunk ki egy-egy hír szövegéből:

„*Mindenféle akció ellenére nem csökkent a kóbor kutyák száma a városban. Úgy tűnik, hogy a begyűjtők képtelenek »lépést tartani« a tulajdonosokkal, akik főleg télvíz idején kicsapják az utcára kedvenceiket, úgyhogy belőlük is jócskán van a városban, és a novemberi akció során közülük is nem egyet altattak el, mert senki sem volt hajlandó kiváltani őket.*” (Magyar Szó, 2001.12.16.)

A fenti idézet szerzőjének nem névmási, hanem konkrét visszautalással kellett volna élnie. Akkor nem keltette volna azt az érzést az olvasóban, hogy a városban, melynek ügyeiről ő tudósít, a kutyatulajdonosok számára sem biztonságos az élet.

Egy sajtószöveg hírértéke tehát nem csupán attól függ, hogy az újságíró miről tudósít. Ahhoz ugyanis, hogy az olvasó megfelelő módon fogadja be (értse meg) a szövegbe ágyazott információt, a szöveg nyelvi formája is megfelelő kell, hogy legyen. De mindenek előtt annak az elvárásnak kell eleget tennie, hogy ne tartalmazzon olyan félreérthető nyelvi elemeket, melyek harmadik típusú hírértékkel ruházzák fel az adott szöveget.

Jegyzetek

1 Horányi Özséb, Jel, jelentés, információ. Bp., Magvető Kiadó, 1975.; 20.o.)

2 R. Beaugrande–W. Dressler, Bevezetés a szövegnyelvészetbe. Bp., Corvina Kiadó, 2000.; 185.o.

3 R.B.–W.D., uo.

4 R.B.–W.D., 186.o.

5 R.B.–W.D., 187.o.

6 R.B.–W.D., uo.

7 R.B.–W.D., uo.

8 R.B.–W.D., 189.o.

9 R.B.–W.D., uo.

10 R.B.–W.D., 190.o.

11 R.B.–W.D., uo.

12 R.B.–W.D., uo.

13 *Az átváltási művelet* terminus technicust Klaudy Kingától vettem át. L. Klaudy Kinga, A fordítás elmélete és gyakorlata. Bp., Scholastica, 1997.; 103.o.

14 K.K., uo.;109.o.

THE NEWS VALUE OF PUBLICISTIC TEXTS TAKEN AS A FUNCTION OF THEIR LINGUISTIC FORM

In my paper I discuss the topic of how the news value of publicistic texts is influenced by their linguistic form. In cases where the text is not well formulated either grammatically or in its composition, the reader is confronted with having to solve a task that draws his attention away from the reception of the actual information. Robert de Beaugrande and Wolfgang Dressler refer to these kinds of texts as texts with a third type of information.

CSEH MÁRTA

ASSZONYNÉVHASZNÁLATUNKRÓL

Több mint félezer sajtóbeli adatot vizsgáltam meg avégből, hogy asszonyneveink használatáról valamelyes képet kapjak. Az újvidéki Magyar Szó 1996. augusztus 22-i, 1997. január 9-e és 16-a közötti számainak teljes anyagából céduláztam ki a nőneveket, a Tarka Világ kisújságot is ideértve, s csupán a nyilvánvalóan gyermekneveket (pl. a Napsugár rovat kistudósítóiéit) nem vettem számba. Napilapunk 2002. november 24-i számából a gyász hírek nőneveit utólag vontam be a megfigyelésbe. Hogy összevethessem a vajdasági adatokat a magyarországiakkal, átnéztem a szegedi Délmagyarország 1996. augusztus 22-i és 1999. június 18-i számait, a magyarországi névhasználatra vonatkozó adataim innen valók.¹

Jugoszláviában a házasságról és a családi viszonyokról szóló 1980 óta hatályban lévő törvény, valamint ennek 1993. évi módosításai rendelkeznek a házastársak névhasználatáról. A férjnek is és a feleségnek is (miközben a keresztnévük nem változik) lehetősége van: a) megtartani eredeti vezetéknévét; b) átvenni házastársa vezetéknévét; c) saját vezetéknévéhez hozzácsatolni házastársa vezetéknévét.

Ha tehát a házasulandó feleket – mondjuk – *Kovács Viktor*-nak és *Molnár Mária*-nak hívják, akkor ez a következő hivatalos névváltozatokat eredményezheti:

A) A férj (*Kovács Viktor*) esetében:

- *Kovács Viktor*
- *Molnár Viktor*
- *Kovács Molnár Viktor*
- *Kovács-Molnár Viktor*
- *Molnár Kovács Viktor* és
- *Molnár-Kovács Viktor*.

B) A feleség (*Molnár Mária*) esetében:

- *Molnár Mária*
- *Kovács Mária*
- *Molnár Kovács Mária*
- *Molnár-Kovács Mária*

- *Kovács Molnár Mária* és
- *Kovács-Molnár Mária*.

Mind a vőlegény, mind a menyasszony tehát, a törvény szerint, elméletileg, hat névváltozat közül választhat.

Magyarországon a hivatalos névváltozatok (*Kovács Viktor* és *Molnár Mária* házasságra lépése esetén):

- A) A férj neve nem változik
- B) A feleség választási lehetőségei:
 - *Kovács Viktorné*
 - *Kovács Viktorné Molnár Mária*
 - *Kovácsné Molnár Mária*
 - *Molnár Mária* (1952-től) és
 - *Kovács Mária* (1974-től).

A hatályos magyarországi rendelkezések szerint a vőlegénynek – egyelőre – nincsenek névválasztási gondjai, míg a menyasszony öt lehetőség közül választhat.

A napisajtóban – nálunk is, Magyarországon is – egyéb névváltozatok is megjelennek. A sajtó a megnevezett személyt föltehetően nem mindig a hivatalosan használt nevén említi vélhetőleg még olyankor sem, ha az újságban olvasható név a fönti (hivatalosan engedélyezett) névváltozatok valamelyikével megegyezik.

A jugoszláviai és a magyarországi hivatalos névváltozatok közül – a feleség nevét illetően – közös a *Molnár Mária* és a *Kovács Mária* típus. A következőkben először ezekkel foglalkozom ([1/2] típus). Ezután következnek majd a Jugoszláviában hivatalos további típusok ([3/4]–[5/6]), majd a többi három Magyarországon hivatalos ([7]–[9]), végül a rendelkezésekkel nem szabályozott egyéb névváltozatok ([10]–[20]).

[1/2.] A *Molnár Mária*, illetve *Kovács Mária* típus

- Altípusai : 1. *Molnár Marija*, ill. *Kovács Marija*;
 2. *Molnar Mária*, ill. *Kovač Mária*;
 3. *Molnar Marija*, ill. *Kovač Marija*;
 4. *Molnár Marika*, ill. *Kovács Marika*;
 5. *Molnar Marika*, ill. *Kovač Marika*;
 6. *Marija Molnar*, ill. *Marija Kovač*;
 7. *Maria Müller*, ill. *Maria Schmidt*².

Mind az alaptípusú, mind pedig a 6 és 7. altípusú nevek között előfordul *Dr.* rangjelzős név is.

A Magyar Szóban (a továbbiakban MSz.) talált nőnevek több mint 80%-a ebbe a csoportba tartozik. Itt tartom számon a mi szemléletünk szerint hivatalos névalaknak nem tekinthető becenév alakú keresztnéves variánsokat is (4. és 5. altípusok), mert viselhetők hivatalos névelemként, ugyanis Jugo-

szlaviában a keresztnévhasználatnak nincsenek olyan szigorú kötöttségei, mint Magyarországon. A Délmagyarországból (a továbbiakban Dmo.) való adataimnak a 66%-a sorolható ide. E nevek között minden bizonnyal nem csak asszonyok nevei vannak, hanem hajadonokéi is, ezt azonban legtöbbször, tényismeret híján, a szövegkörnyezet segítségével sem lehet eldönteni. (Bár valószínű, hogy pl. a női vízilabdacsapatban inkább leányok játszanak.) A magyarországi és a jugoszláviai adatok százalékaránya közötti tetemes különbség azonban jelzés értékű lehet. (Hiszen Magyarországon még három másik asszonynévváltozat él, amelyeknek nem feleltethető meg a Jugoszláviában engedélyezett másik két, az alábbiakban sorra kerülő [3] és [4] névtípus.)³

[3/4] A *Molnár Kovács Mária*, ill. *Kovács Molnár Mária* típus.

- Altípusai: 1. *Molnar Kovács Mária*, ill. *Kovač Molnár Mária*;
 2. *Molnár Kovač Mária*, ill. *Kovács Molnar Mária*;
 3. *Molnár Kovács Marika*, ill. *Kovács Molnár Marika*;
 4. *Marija Molnar Kovač*, ill. *Marija Kovač Molnar*;
 5. *Maria Müller Schmidt*, ill. *Maria Schmidt Müller*.

Az alapváltozat egyik adata *Dr. rangjelzős név*.

Magából a névből többnyire nem állapítható meg, hogy a férj vezetékneve az első vagy a második eleme-e a vezetéknevnek, (s ez a következő, az [5/6] típus neveire is vonatkozik). Tényismeretre van szükség, hogy tudhassuk, melyik vezetéknev a leánykori, melyik a házasságkötés óta viselt. A magyarországi hivatalos névtípusok között nincs pontos megfelelője, leginkább a *Kovácsné Molnár Mária* típushoz hasonlít. Valószínűleg ezzel magyarázható, hogy (a gyászhirektől eltekintve) a MSz. nőnevei között ez a második leggyakoribb. (Így sem éri el azonban az 4%-ot.) Idegen nevek esetében a keresztnév meg is előzheti a kettős vezetéknevet. A Dmo. átvizsgált számaiban erre a névtípusra nem találtam adatot, ami érthető is, hiszen Magyarországon a *-né* képzős névalakok élnek.

[5/6] *Molnár-Kovács Mária*, ill. *Kovács-Molnár Mária* típus;

- Altípusai: 1. *Marija Molnar-Kovač*, ill. *Marija Kovač-Müller*;
 2. *Maria Müller-Schmidt*, ill. *Maria Schmidt-Müller*.

A magyar jogszabályok szerint kötőjellel a kettős családnév írandó (vö. NymKk. I:248), a hivatalos magyar asszonynévhasználat vonatkozásában – a *-né* képzőnek köszönhetően –, adataim tanúsága szerint, magyar asszonynévtípusként ez a variáns nem él, az idegen asszonynevek kettős vezetékneves, kötőjeles változatai viszont gyakoriak (1. és 2. altípus).

[7] *Kovácsné Molnár Mária* típus

Az alapváltozat mellett a MSz.-ban egy-egy adattal megjelenik a *Kovačné Molnár Mária* és a *KOVAČNÉ Molnár Mária* variáns is.

Míg A Dmo. asszonynevei között ennek a névtípusnak a megterheltsége 9–10% körül van, addig a MSz.-ban sokkal ritkábban fordul elő, 2% körüli

arányban. Van, hogy ilyenformán magyarországi személyt nevez meg az újság. Nem tekinthető egyértelműnek az az írásmód, amikor a vezetéknév egyik elemét csupa nagybetűvel szedték, a másiknak viszont csak a kezdőbetűje nagy. (Ez az írásmód feltehetően a [10] típus neveivel rokonítható).⁴

[8] A *Kovács Viktorné* típust a MSz.-ban egy adat képviseli. (Tulajdonképpen *Dr. Kovács Viktorné* típusú, azaz rangfokozatjelző elemmel bővített variáns.⁵

[9] A *Kovács Viktorné Molnár Mária* típus

Erre a névváltozatra a MSz.-ból nincs adatom. A Dmo.-ban sem túl gyakori típus, a nőneveknek 3,5–5%-a. Altípusként – föltehetően a férj rangját jelezvén – megjelenik a *Dr. Kovács Viktorné Molnár Mária* változat (vö. a [7] típussal) és a KOVÁCS VIKTORNÉ Molnár Mária változat is (vö. a [6] és a [7] típussal).

[10] *Kovács (Molnár) Mária* típus⁶

Ez a típus a MSz.-ban főleg a gyászjelentések, köszönetnyilvánítások, megemlékezések névváltozata. A megnevezett asszonyok föltehetően férjük vezetéknévét viselték, míg éltek, s a zárójelben a leánykori vezetéknévük olvasható, amelyet viszont asszony korukban nem használtak. Ezt a föltételezést támasztja alá több olyan gyászír, amelyben férj és feleség az elhunytak, s a férj vezetéknévvel az asszony (kettős) vezetéknévének zárójelbe nem tett eleme egyezik meg.

Valószínűleg idegen hatást és névhasználati szokást tükröz, hogy egy idősebb asszony gyászírében a keresztnév helyén becenév áll, típusát illetően ilyenformán: *Kovács (Molnár) Marika*.⁷

S mert ugyancsak gyászírben olvasható, itt említem meg a Dmo. azon (egyetlen zárójelbe tett névelemet tartalmazó) adatát is, amely *Kovács Viktorné (Molnár Marika)* típusú.

[11/(12)] A *K. Molnár Mária* (ill. *M. Kovács Mária*) típus, úgy tűnik, tudatos, a hivatalos (és szokásos) magyar névválasztási lehetőségekre odafigyelő változat a MSz. nőnevei között. (A [7] típusra gondolhatunk, bár nem tudható bizonyosan, hogy a rövidített névelem a férj vezetéknévére utal-e, hiszen a törvényeink nem írják elő kötelező érvénnyel – mint Magyarországon teszik – a vezetéknévelemek sorrendjét). Előfordulási aránya 2% körüli, nagyobb, mint a Dmo.-ban.

[13/14] A *Molnár K. Mária*, ill. *Kovács M. Mária* típusú nevek egymástól való elkülönítése sem oldható meg pusztán a névalak alapján. (Vö. a [11/(12)] típussal.) A MSz. nőneveinek 2%-a tartozik ide. A *Molnár K. Mária*, ill. *Kovács M. Mária* változat is megjelenik. Magyarországi adatom nincs az alaptípusra sem.

[15] A *Kovácsné*, *Schmidtné* típusú nevek csak egy-egy adatom van. Az utóbbi a vajdasági, egy külpolitikai kommentárban olvasható (több-

ször is): egy államelnök feleségét nevezte ilyenformán (és *elnökné*-nek) az újságíró.

[16] A *Kovácsné Marika* névváltozatot a Dmo. egyik adata képviseli.

[17] *Molnar asszony*, ill. *Schmidt asszony* típusú nevek csak a MSz.-ből való adataim között vannak. Szabályos névalakváltozat (vö. NymKk. I:249–50). A politikai élet személyiségeit, főleg a nem magyarokat, nevezik meg néha ilyenformán az újságírók,

[18/19] A *Molnar*, ill. *Kováč*; *Müller*, ill. *Schmidt* típusú névalakokat – az *asszony* szó csatolása nélkül – mintegy a férfpolitikusok megnevezésének analógiájára, elvértve, közvetlen hangú kommentárookban a közélet asszonyaira is alkalmazza a MSz.. A Dmo.-ból nincs rá adatom .

[20] *Mária néni*, *Mariska mama* stb. típus

Ezek a közvetlen, megnevezésre is, megszólításra is alkalmas névalakok a Dmo. egyik riportjában jelennek meg. A MSz.-ban nem fordult elő ilyen névtípus.

A főlisorolt névtípusokra vonatkozó MSz.-beli adatok legföltűnőbb saját-sága, hogy *-né* képzős nevek alig fordulnak elő köztük, számarányuk alig haladja meg az adatok 1,3%-át. (A Dmo. adatainak 31,45%-a *-né* képzős. Érdemes lenne megvizsgálni, vajon véletlen-e, vagy tendenciát jelez, hogy míg az 1996-os adatok 16,9%-a, addig az 1999-esekéinek „csak” 14,5%-a ilyen típusú.)

A magyar nyelvhasználati, nyelvhelyességi szempontok alapján kifogá-solható névalakok aránya (l. a becenévhasználat, ill. a pusztá vezetőnévhasználat szabályait) 1,5% körül van. (A Dmo.-ból, bár markáns hibát képvisel, csupán egyetlen ilyen adatom van.)

Az adatoknak csaknem a fele (48,5%-uk) olyan névtípusba tartozik, amely Jugoszláviában is, Magyarországon is hivatalosan elismert névválto-zat. A Jugoszláviában hivatalosan használatos névváltozatok megterheltsé-ge a MSz.-ban 85%. Ha hozzávesszük ehhez a Magyarországon hivatalos használatban lévő típusokat is, ez az arány nem módosul jelentősen, mind-össze 1%-kal növekszik. (Még így is messze elmarad a Dmo. ilyen jellegű neveinek megterheltségi arányától, a 95%-tól.) Csak abban az esetben ha-ladja meg a 90%-ot, ha – mert vélhetőleg tényleg ez a helyzet – a [10] típus adatait úgy értelmezzük, mintha (a megnevezett személy hivatalosan hasz-nált nevét illetően) [1/2] típusúak lennének.

Hivatkozások

ÁGOSTON, 1990 = Ágoston Mihály, Rendszerbomlás? Forum, Újvidék, 1990

J. SOLTÉSZ, 1979 = J. Soltész Katalin, A tulajdonnév Jelentése és funkciója. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979

NymKk. = Nyelvművelő kézikönyv (Főszerk. Grétsy László és Kovalovszky Miklós). Aka-démiai Kiadó, Budapest, 1980

Jegyzetek

- 1 A gyűjtésre eredetileg a „Nomen est omen” témájú, a Vajdasági Néprajzi Társaság (Udruženje folklorista Vojvodine) 1996. november 22-én, az Újvidéki Egyetem Bölcsészeti Karán megtartott tanácskozásán való részvételem miatt került sor, ahol a kérdésről *Imenovanje udatih žena u savremenom mađarskom jeziku* címmel olvastam föl dolgozatot.
- 2 A megnevezett személyek nemzeti hovatartozása a nevük alapján nem következtethető ki mindig. A nyilvánvalóan nem magyar személyneveket a mellékjeles névváltozattal (Kovač), a mellékjelezés elhagyásával (Molnar), a Müller, Schmidt vezetéknevekkel, illetve a Mária keresztnév idegenes változataival (Maria, Marija) jelzem.
- 3 Fölfigyeltem viszont egy érdekességre: a Dmo. Megjöttünk rovatában, amely anyakönyvi hírekről tudósít, az édesanyák rendszeren a leánynevükön szerepelnek, innen tehát nem tudható meg a feleség jelenlegi személyneve. E „gólyahírek” között egy esetben mindhárom említett családtag vezetékneve azonos, de ez valószínűleg abból adódik, hogy az anya leánykori vezetékneve és a férje vezetékneve ugyanaz a név.
- 4 Gyászírásban fordul elő. Mellesleg megjegyzendő, hogy adataim között egy sincs, amelyben a vezetéknevelemek között – a helyesírási szabályzatunk által is elmarasztalt – *szül.* (született, *férjezett* stb.) kiegészítő elem megjelenne. Hadd merjem hinni, hogy az ilyen fölösleges elemekkel bővített névváltozatok visszaszorulásában nyelvünkünk tevékenykedésének eredménye mutatkozik meg. (L. pl. ÁGOSTON, 1990:78-84.)
- 5 Ennek kapcsán fölvetődhet a kérdés, hogy vajon a férj vagy a feleség-e a jelzett rangfokozat viselője.
- 6 Kevésbé valószínű, hogy számolnunk kell a Molnár (Kovács) Mária variánssal is.
- 7 E – szerencsére ritka – jelenség kapcsán „nem árt tudnunk, hogy a mi nyelvünkben a becézés kizárólag bizalmas szöveghelyzetben természetes. [...] Egyébként profánul hat, néha kissé sértőnek is vagy bizalmaskodónak. Tehát sajtóban vagy nyilvános helyen közönség előtt [...] indokolatlan...” (ÁGOSTON, 1990:80)

ON THE USE OF MARRIED NAMES OF WOMEN

The author analyses the use of married names of women in material taken from the daily press in Vojvodina, and compares her findings to data in Hungary. She looks both at the official and non-official types of usage, and comes to the conclusion that, on the whole, the daily press in Vojvodina follows the rules of Hungarian usage, nevertheless, it has specific features of its own. The most striking one is the use of double surnames of which one in parentheses, and the rare occurrence of the use of the *-né* suffixed type of married name. (This latter seems to be on the decline in Hungary itself, too, though not nearly as fast as in Vojvodina).

JUNG KÁROLY

HOL IS VAN AZ „EB HELE”, AVAGY: DÖGLÖTT KUTYA-E A „HOLT EB”?

További adatok egy Zrínyi-locus értelmezéséhez

Egyik évtizedekkel ezelőtt közzétett tanulmányában Kovács Sándor Iván alapos elemzésnek veti alá a Zrínyiász híres szerelmespárjának, Delimánnak és Cumillának fergeteges összevesingolódásához vezető út költői megjelenítését. (KOVÁCS 1977.) Mint az aprólékos gonddal összeválogatott idézetekből látható, a költő már az enumerációban jelzi „Krim bék” búját és bosszúszomját, hisz Cumillát, a szultán megszeretett szépséges leányát apja már férjhez adta a vezér Rustán béghez. Delimán, az ifjú tatár tehát hoppon maradt, s alig várta az alkalmat, hogy „szerelemsebzettségében” (Arany szóhasználata, idézi: KOVÁCS 1977. 161o.) elégtételt vegyen a győztes konkurens Rustán vezéren.

Erre jó néhány énekkel később sor is kerül, amikor Delimán egy Szigetvár ellen intézett roham sikertelensége után visszakozni, azaz menekülni kényszerül, bár – mint Zrínyi írja –: „Vértót, holtest-halmot, füstölgő üszöget” (XI. 7.) hagyott maga után. Mi sem természetesebb, mint hogy a gúnyolódó Rustán bégre azonnal lecsapott Delimán fegyvere: hatalmas haragjában megölte gúnyolódó konkurensét. Íme Zrínyi fogalmazásában:

Heában hány ellent Rustán bék kardjával,
Mert vitéz tatár hám három csapásával
Földre halva nyujtá, s fölötte így szállal:
„Holt eb, ihon Krim bék, az kivel játszottál.”
(XI. 12.)

Delimán tehát *holt ebnek* nevezi megölt konkurensét, a káromló szóhasználat a hirtelen felindulás nyelvi kifejeződéseként fogható fel. A hallatlan botrány következtében menekülni, elbujdosni kényszerül.

Kovács Sándor Iván a továbbiakban Zrínyi költői eszközeit elemzi, amelyekkel az immáron megözyvegyült szépséges Cumilla később felgerjedő

hajlandóságát igyekszik motiválni a férjgyilkos Delimán irányában. Mivel e dolgozat tárgya szempontjából ezek a részletek nem elsődlegesek, velük nem foglalkozom. Annál fontosabb azonban az a további két strófa, amelyben a bosszú pillanatában Delimán szájából egyszer már elhangzott *holt eb* nyelvi alakzat újra felbukkan. Delimán – miután Cupido mérges nyila beléje fúródott – így latolgatja esélyeit:

Rustan bék halála, melytül véres kezem,
Talán szemeid előtt gyülöltet engem?
De inkább mit bánnád, hogy aztot megöltem,
Holt ebtül szépségedet hogy megmentettem.
(XII. 18.)

Ha a konkurensét kutyának tekintő (?) Delimán három kardcsapásával leterített Rustán bég – halálával – ki is érdemelhette a *holt eb* indulatos szavakat, miért beszél a gyilkos a fenti strófában Rustán kapcsán – „hogy aztot megöltem” – újra *holt ebről*, vagyis arról, hogy Cumilla szépségét a „holt ebtől” megmentette? Miért kellett az áhitott asszony szépségét a holt ebtől megmenteni, hisz a holt eb már ártalmatlan; miért nem inkább Cumillát magát az ebtől, aki csak Delimán kardja nyomán válhatott holt ebbé?

Miután a Delimán esetében már eredményes Cupido Cumillát is megnyilazta, az özvegyasszony – mintha csak összebeszélt volna leendő szerelmével – maga is ugyanazokat a gyalázkodó kifejezéseket használja megholt férje kapcsán, mint Delimán:

O, hányszor kívántam végét életemnek,
Hogy ne fekügyem mellette a holt ebnek!
Hányszor fohászkodtam az szent Mehometnek,
Hogy fertelmes ágyátul megszabadulnék!
(XII. 28.)

Miért nevezte Cumilla – férje holta előtti életében – Rustán béget *holt ebnek*, ha már Delimánhoz hasonlóan maga is kutyának tartotta (?), hisz akkor még élt!? Miért ugyanazok a kifejezések, nyelvi megfogalmazás jutott eszébe, mint Delimánnak a gyilkosság pillanatában, illetve annak még egyszer később is, amikor a már özvegy Cumilla kapcsán szerelmi esélyeit latolgatta? Nem arról van-e itt szó, hogy a *holt eb* szintagma jelentése Zrínyi szóhasználatában nem is volt olyan kézenfekvő a későbbi értelmezők előtt, mint első pillanatra tűnik? Éppen ennek a dilemmának kapcsán sorolok majd fel a későbbiekben folklóradatokat, melyek azt a feltevést látszanak alátámasztani, hogy Zrínyi a kényes problematika nyelvi megjelenítésekor a magyar népköltészet jelképrendszerének eszközeihez folyamodott.

Rustán bég pipogyaságát (KOVÁCS 1977. 1612.) egyébként – mint a tárgyalta tanulmány szerzője gondosan összegyűjtötte – a *holt eb* mellett, szinte egymással versengve, a Cupido nyila által gerjedelembe esett két szerelmes további gyalázkodó terminusokkal illette: Delimán még *ágya gyalázó*-nak (XI. 26.), Cumilla pedig, „mint koronatanú-feleség” (KOVÁCS 1977. 1613.) *unalmas*-nak (XII. 27.), *dög*-nek (XII.102) és *fertelmes ágyú*-nak is (XII. 28.). Mindebből sejteni lehet, hogy a szerencsétlen férj férfiatlanságára céloznak, aki a nászt el sem hálta, tehát a házasságot nem is konzumálta, s férji kötelességét a későbbiekben sem teljesítette – a szépséges Cumilla bánatára. Mint Kovács Sándor Iván pontosan konstatálja: „Zrínyi Rustán férfiatlanságáról, hiteles műszóval: impotenciájáról beszél; arról, hogy feleségét nem volt képes asszonnyá tenni.” (KOVÁCS 1977. 1613.)

Fölöttébb kényes szituáció; nem lehet tudni azonban, hogy a részletekről a hoppon maradt Delimán honnan értesült? Ez sem képezi azonban e dolgozat tárgyát, de azt még meg lehet jegyezni, hogy Kovács Sándor Iván Cumilla kényszerű házasságának elhátlatlanságát azzal is bizonyítja az eposz szövege alapján, hogy idézi az immár megözvegyült asszony szavait, aki magát „Cumilla leán”-nak (XII.43.) nevezi, majd pedig az bukik ki szájából, hogy „leányságotam néked tartották” (XII. 44.). (Mindez a Delimánnak küldött levélben olvasható.)

Nem tudni, Kovács Sándor Iván miért nevezi „vaskos kiszólásoknak” (KOVÁCS 1977. 1612.) azokat a kifejezéseket, amelyekkel Delimán Rustán pipogyaságát jellemzi, s amelyeket szerinte Cumilla is megismétel. Talán a *holt eb* és a *dög* másodlagos (többet-) jelentésére gondol? Erről azonban nem tudunk meg többet tanulmánya szövegéből. Magam úgy vélem, hogy a költő Zrínyi szövegében háromszor is említett *holt eb* korántsem alkalmi költői lelemény, melyen a pipogya férj értendő, bár Delimán, amikor először mondja, feltehetően Rustánra vonatkoztatja, hanem valami más, amit Zrínyi költői zsenialitása a népköltészet jelképi eszközeivel fogalmaz meg, mintegy virágnyelven adva tudtára az olvasónak, hogy miért maradhattott Cumilla „leán” házassága során is. Lássuk a népköltési példákat, melyekkel e hipotézis igazolható.

A 19. század legelején keletkezett kéziratos daloskönyvének egyik szövegében írja Pálóczi Horváth Ádám az alábbiakat:

Van egy kis kert, eb hele,
Tökmagot vetünk bele.
Van-e szívem, tudodra?
Ott hagytam a számodra.
(PÁLÓCZI 1979. 272.)

Hogy a kiskert, mely *eb* helye, valamint a tökmag milyen jelentésben került bele Pálóczi (saját szerzésű) versébe, azt a többi strófa szövegkörnyezete segít megfejtetni. Ezekben többek között ágyra való felhágásról, ajakra adott csókról, szőr között meleg likba bökdöző gombostűről, a kedves hasára való felmászásról, valamint szárazastul lógó körtvélyről számol be a költő. Vagyis: igen szabadszájú, obszcén versezetről van szó, ami egyébként nem számít ritkának Pálóczi kéziratban maradt daloskönyvében. Nem valószínű tehát, hogy ilyen kontextusban a kiskert, mely *eb* helye, valamint a belevetett tökmag más cselekenyre utalna, mint a versezet egésze. Mivel e dolgozat annak kísérel meg utánajárni, hogy a Zrínyiász szövegében miféle konnotációja lehet a „holt *eb*” szintagmának, Pálóczi népköltészetben iskolázott vaskos versezetéből a „kis kert, *eb* hele” nyelvi alakzat érdekel, hátha ennek jelképi konnotációja (ha van ilyen) segít megfejtetni Zrínyi szavait.

Lássuk tehát, hogy a *kiskert* és az *eb* kifejezés miféle többletjelentéssel bírhat egyrészt külön-külön, s ha van rá példa, együtt is, mivel az idézett verssor azt állítja, hogy a kiskert éppen az *eb* helye. Mivel a (kis)kert jelképi szerepével a néphagyományban külön dolgozatban volt alkalmam foglalkozhatni a közelmúltban (JUNG 2002.), itt nem ismétlem meg a több tucatnyi magyar lírai népköltési példát, melyben a (kis)kert felbukkan, szinte szájbarágóan azonos jelentésben. (Csak megemlítem, hogy Pálóczi kortársa, a kopácsi Csöbrös István katonakori daloskönyvében a kert azonos jelképi funkcióban szerepel. Vö. JUNG 2002.)

Idézek viszont magyar parömiológiai példákat, amelyek alapján véve ugyanazt a jelentést sugallják, mint ami a népdalpéldákból kiolvasható, bár a közzétévő értelmezők azt nem mindig vették észre. (Vagy nem akarták?)

1. *Más kertjében kapdálgt.* Csak száz évesnél korábbi adatokkal igazolható proverbiumunk jelentése: *másnak a felesége a szeretője.* (O. NAGY 1976. 354.)

2. *Kutya jár a kertben.* Egyik jelentése: *szeretőt tart az asszony.* (O. NAGY 1976. 402.)

3. *Megszorult, mint kutya kert között.* Jelentése: *kínos, kellemetlen helyzetbe került valaki.* (O. NAGY 1976. 402.)

4. *Megkenték az alfelét ebhájjal.* (MARGALITS 1877. 32.) Változatai: *Kutyahájjal kenték meg a köldökét.* (O. NAGY 1976. 411.); *Hamis hájjal kenték meg a segge táját.* (O. NAGY 1976. 259.) Jelentésként *hamis, ravasz, furfangos, álnok, fősvény, zsugori ember* olvasható.

Ha ehhez hozzávesszük, hogy főntebb említett dolgozatomban a népdalokban előforduló (kis)kert jelentését kivétel nélkül a *nő öleként, szemérmeként, szeméremtesteként*, illetőleg *külső nemi szerveiként* állapíthattam meg, akkor az első három idézett proverbium jelentése egy másik folklórműfaj irányából nyert igazolást, függetlenül attól, hogy a harmadik példa „jelentése” szemmel láthatóan kissé prűd megfogalmazású.

Hogy is állunk azonban az eb, illetőleg kutya virtuális jelképi jelentésével az idézett proverbiumokban?

A második példában, ha a kert (legalább) asszony jelentésben fogható fel, akkor a benne járó kutya (is legalább) a szeretőt, tehát férfit jelenthet jelképi szinten. Ennek fényében a harmadik példa nyilván gazdagabb jelentésű (lehetett), mint róla a közelmúlt parömiológusai megállapíthatták. Hasonlóképpen elgondolkodtatóak a negyedik pont alatt közölt szövegek is. Úgy tűnik, az elsődleges szövegjelentés szintjén aligha lehet összefüggést találni a negatív előjelű (felsorolt) emberi tulajdonságok, valamint a *kutya-hájjal, ebhájjal* vagy hamis hájjal (meg)kenetetés között. Az pedig egyenesen talányos, hogy ehhez miért kell valakinek az *aifelét, a köldökét* vagy *segge táját* kengetni.

Nos, úgy tűnik, e szövegek is megnyugtatóan értelmezhetők, mégpedig azzal a jelképfeltöltő eszköztárral, melyet a magyar folklór-kutatásban egyesek elvetnek.

Mivel a kert (kiskert) szimbolikus jelentése: női szeméremtest, a fentebbiekben már szóba került, az idézett proverbiumok (valamint a Pálócztól vett idézet és a Zrínyiászban szereplő „holt eb”) kapcsán egyrészt az eb/kutya, továbbá a hájjal kenetetés virtuális jelképi jelentése lehet fontos. Erről az irodalom az alábbiakat tudja. Folklórszövegekben (pl. népdal, proverbium) a genitáliákat állat(ok)ként is megnevezték. Közéjük tartozik a kutya is, amely ebben a funkcióban számos szövegben mutatható ki. A fentebb idézett proverbiumok mellett például az alábbiakban: „*Tarka kutya van a kenderben,/ Szerelem van a legényben*”; „*Nem jön be a kutya a pitarba, ha beteszik az ajtót.*” Jelentése: nem esik meg az a nő, aki nem hagyja magát. „*Rajta érték az ebet a szalonnán.*” Jelentése: in flagranti érték a férfit. (BERNÁTH 1981. 27. és BERNÁTH 1984. 75.) „*Nagy kutya jár a csizmájában.*” Jelentése: nagy kópé, (O. NAGY 1976. 402.) ám ha tudjuk, hogy a csizma jelképi jelentése: vulva (BERNÁTH 1981. 19.), akkor sokkal valószínűbb, hogy inkább a ’híres legény a szeretője’ (az asszonynak, lánynak) lehetett az egyébként táji provenienciájú proverbium jelentése. Bizonyos, hogy alaposabb vizsgálattal további proverbiumok vonhatók be az itt tárgyalt kérdéskörbe, ezek már jelentésváltozáson estek át, vagy a régebbi korok parömiológusai nem adták (tudták) meg minden jelentésüket.

Mindebből az következik, hogy az eb/kutya jelképi jelentése: férfitag, melynek behelyettesítésével idézett folklórszövegeink értelmezhetővé válnak, azok is, amelyekhez a kézikönyvek diszparált (mai?) jelentést társítanak. Éppen e jelentés ismeretében válik érthetővé, hogy a negyedik pont alatt idézett proverbiumokban miért kenték valaki *alfelét, köldökét* vagy *segge táját* hamis, *eb-* vagy *kutya-hájjal*. Ne feledjük: valakinek az alfele, köldöke és segge tája jellegzetesen eufémisztikus (?) megnevezése a genitáliáknak, elsősorban a nőknek. (Például: DEVEREUX 1990. 199. és 202.)

A negyedik pontban felsorolt három proverbium adott „jelentése” tehát enyhén szólva megmosolyogtató, különösen ha hozzá vesszük, hogy az „*Úgy érzi magát, mintha hájjal kenetnék*” szóláshasonlatunk szélτέben (ma is!) ismert jelentése: nagyon boldog, nagyon jólesik neki, nagyon örül, madarat lehetne fogatni vele. (Utal rá: O. NAGY 1976. 259. is.) Nyilván ez lehetett a jelentése az említett három proverbiumnak is, annál is inkább, mivel mindháromban a szexuális kommunikáció szimbolikus nyelvi megfogalmazása érhető tetten, a kenés és megkenés ugyanis a penis in actu jelképes nyelvi megnevezése. (BERNÁTH 1986. 177–178.)

Az előbbieken elmondottak alapján úgy vélem, hogy a „kis kert, eb hele” nyelvi alakzat, melyet Pálóczi Horváth alkalmazott fentebb idézett versezetének egyik strófájában, nem kíván további kommentárt és értelmezést, különösen nem, ha hozzá tesszük, hogy szerinte a kiskertbe tökmagot szoktunk vetni, és ha hozzá vesszük az egész versszöveg vaskos, obszcén kontextusát. Pálóczi tehát valóban jól ismerhette a magyar népi kultúra akkor – a 19. század elején – még valószínűleg virágzásában élő jelképrendszerét, s azt alkalmazta is.

S végül: az előbbieken elmondottak milyen értelmezést tesznek lehetővé Zrínyi zordon zengzetességű eposzának híres szerelmespárja szóhasználatára kapcsán? Úgy vélem: a Delimán és Cumilla szájából is elhangzott „holt eb” jelentésének pontos értelmezhetősége éppen az elmondottak alapján lehetséges. Az már bizonyos, hogy nem a szerencsétlen Rustán bég személye értendő a „holt eb” megnevezésen, hanem valami egészen más, ami összefüggésben van pipogyaságával, illetőleg impotenciájával, ahogy azt Kovács Sándor Iván megállapította. Mivel az eposzi magaslatok választékossága és emelkedettsége kizárja azt a fogalmazásmódot, amely a másfél évszázaddal későbbi Pálóczi vaskos szóhasználatú daloskönyvében még elviselhető volt – persze a kéziratosság szintjén, hisz csak másfél évszázad múlva jelent meg először, akkor is csak az obszcén szövegek nélkül – magam is olyan terminológiát kísérek meg alkalmazni, amely valamiképpen megbújhat Zrínyi árnyékában.

Nos, az *impotentia coeundi* (VAJDA 1999. 357.) – hogy bizonyos mértékben tovább árnyaljam Kovács Sándor Iván diagnózisát – valóban Rustán bég férfiatlanságát jelentette: hogy feleségét nem tudta asszonnyá tenni. Ám a „holt eb” gyalázkodó kifejezés nem magát Rustánt jelentette, hanem – s itt gondoljunk az előbbieken kifejtett népi szexuáliszimbolikára – azt a férfiúi fogyatékkosságot, ami oda vezetett, hogy Cumillát nem tudta menyecskévé, tehát asszonnyá, tenni. Csábító lenne ezt a fentebbieken már használt terminológiával, terminus technicusokkal nyelvileg megformálni. Ehelyett azonban – a költőnek hódolatul! – egy Zrínyinél korábbi írónk, Bornemisza Péter 16. század végi művéből vett megfogalmazással adjuk vissza Rustán fogyatékkosságát, mintegy utalva arra is, hogy ezt a magyar fogalmazásmó-

dot minden bizonnyal Zrínyi is ismerhette, ám még a prédikatori idióma sem illett bele az eposzi emelkedettség zordon nyelvi folyamába.

Tehát: úgy vélem, hogy szegény Rustánnak már *soha fel nem költi az ő szemérmes teste* (BORNEMISZA 1977. 23., idézi: VAJDA 1999. 358. is.), így kell érteni a *holt ebet*, s nyilván a Cumilla emlegette *dögöt* is, s a szemérmes test alias eb jelentés pontosan megfelel a népi kultúra jelképrendszerében a canis alias penis összefüggésnek. (Nota bene: fél évszázaddal ezelőtt a bácskai Gomboson, ahol még a 19. századból kontinuus romlatlan magyar nyelven beszéltek az idősebbek, ha ritka alkalmából meg kellett nevezni valaki genitáliáit, akkor a „szemérmes teste” nyelvi alakzatot használták.) Mindennek fényében válik érthetővé, hogy ágya gyalázó az, aki nem tesz eleget férji kötelességének, s nyilván fertelmes ágyú a feleség számára, akivel a házasságot még csak el sem hálták. S így maradt meg lánysága a de jure feleségnek.

Igazat kell adni tehát Kovács Sándor Ivánnak, amikor a Zrínyi-összes utószavában így fogalmaz: „A *Szigeti veszedelem* nyelvi archaizmusainak szövegrétege, költői előadásmódjának olykor a szóbeliséghez, olykor az eposzbeli történések idejéhez való kapcsolódása ugyancsak tudatos – még alaposabban vizsgálandó – sajátosság.” (ZRÍNYI 1995. 242.) Ebben a dolgozatban magam Zrínyi szóbeliséghez való kapcsolódása igazolásaként kíséreltem meg egyik locusa értelmezését, s egyben arra a költői zsenialitásra is utalva, hogy – ha szüksége volt rá – Zrínyi a magyar szóhagyomány jelképi eszközeit is felhasználta, mint ahogy eposzában a horvát népköltészet ismeretének nyomai is kimutathatóak.

Források és irodalom

- Bernáth Béla: A magyar népköltés szerelmi szimbolikája. EMN 9. (Budapest, 1981) 17–82.
Uő.: Népköltészetünk úgynevezett szimbolikájáról. Forrás (Kecskemét) 16 (1984) No. 10. 69–79. Uő.: A szerelem titkos nyelvén. Budapest, 1986.
Bornemisza Péter: Ördögi kísértetek. Budapest, 1977.
Csefkó Gyula: Szállóigék, szólásmódok. Budapest, 1930.
Devereux, Georges: Bauba, mitska vulva. Zagreb, 1990. (Eredetije: Baubo. La vulve mythique. Paris, 1988)
Jung Károly: „...az tulipán körül szorgalmatoskottam...” A (kis)kert és a tulipán jelképi funkciójához a népi kultúrában. Híd (Újvidék) 66(2002) 1394–1412. és 67 (2003) 190–205.
Kovács Sándor Iván: Venus triumfusa. Kortárs (Budapest) 21(1977) 1609–1620. U.A. Zrínyi-tanulmányok, Budapest, 1979. 132–153. és 189–191.
Margalits Ede: Bácskai közmondások és szólásmódok. Baja, 1877.
O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások. Ed. 2. Budapest, 1976. Uő.: Mi fán terem? 3. bővített kiadás. Budapest, 1979.
Pálóczi Horváth Ádám: Énekes poézis. Vál. Katona Tamás. Budapest, 1979.
Vajda Mária: „Amely firfinak az arany szeget megkötik.” Szexuális szokások a magyar néphagyományban. DMÉ (Debrecen) 1997–1998. Debrecen, 1999. 355–425.
Zrínyi Miklós: Összes versei. Szerk. és utószó: Kovács Sándor Iván. Budapest, 1995.

CONTRIBUTION TO THE SYMBOLIC MEANING OF THE 'DEAD DOG' IN ZRINYI'S EPIC

Research into Zrinyi's work has already been concerned in relation to three of his characters in the epic *Szigeti veszedelem*: Cumilla (Bey Rustan's wife), Bey Rustan and Deliman (Rustan's murderer and later Cumilla's lover) with Rustan's impotency, which both Cumilla and Rustan make prominent in the text of the epic prior to the bey's murder. (Without saying the actual word, they express it in symbolic language.) Research has claimed that 'dead dog' and 'carcass' can be identified with the impotent husband, and as a consequence their marriage has remained unconsummated. The author of this paper, basing his views on folk sex symbology, is of the opinion that 'dog' beyond doubt refers to the male organ (penis), and therefore the expressions 'dead dog' and 'carcass' do not denote Bey Rustan but apply to his deficiency as a man. Zrinyi, therefore, relied upon folkloric data when writing this part of his work. The author props up his hypothesis by paroemiologic and folkloric data, and refers to literature relating to the subject.

GEROLD LÁSZLÓ

**„... A MAGYAR VÍGJÁTÉK ÁLTALA
SZÜLETETT...”**

Kisfaludy Károly vígjátékírása*

„...a vígjáték az igen csekélység, abban az emberek mindaddig nevetnek, míg a leányt elveszik.”

(Kisfaludy Károly: *Áltudósok*)

A címbe emelt idézett másik, ismertebb, mert többször használt, többször előforduló változata szerint Kisfaludy Károly a magyar vígjáték atyja. Ez olvasható minden vagy szinte minden róla írt dolgozatban, lett legyen az monográfiászerű áttekintés, hosszabb, olykor füzetnyi méretű tanulmány, drámatörténeti áttekintés megfelelő fejezete vagy emléket idéző cikk. S ez tényyszerűen is igaz, annak ellenére, hogy a magyar drámai irodalomban Kisfaludy előtt is voltak figyelmet érdemlő, sőt, jelentős vígjátékírók, illetve írók, akik többek között vígjátéko(ka)t is írtak, mint például Csokonai Vitéz Mihály, aki önéletrajzi jegyekkel bővelkedő művében (*A méla Tempeffői, avagy az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon*) a mostoha költősors miatt panaszkodott a világosság századának utolsó évtizedében, jelezve/utalva ezzel arra a szomorú tényre, hogy a század eszmélámpáinak fénye nem mindenhol világított be, vagy modern irodalmunk első programkészítője, Bessenyei György, aki a korabeli magyar valóságtól teljesen idegen szalontörténetbe kiváló dramaturgiai érzékkel építette be a parlagi nemes jellegzetesen műveletlen alakját, Pontyit, megteremtve ezzel a magyar komédiaírában évtizedekig élő, és sajnos, aktuális, egyik nemzeti prototípusát (*A filozófus*).

Mindketten Kisfaludy Károly vígjátékírást készítették elő, Csokonai azzal, hogy Kisfaludy kedvelt témáját, a műveletlen magyar állapotokat ábrázolta, Bessenyei pedig figurateremtőként, ennek ellenére azonban egyikük sem tekinthető a magyar vígjáték atyjának. Mindenekelőtt, mert próbálkozásait nem kísérte a szükséges, sőt, nélkülözhetetlen színházi/befogadói siker, ami Kisfaludynak megadatott. Bessenyei Pontyija (ilyen cím

* A tanulmány az NKA támogatásával készült.

alatt!!) színre került ugyan a Kelemen-féle társulat előadásában, de a magyar színjátszás csenevész helyzete következtében nem vált műfajalapozóvá, Csokonainak pedig még ennyi sem járt ki, hiába ajánlgatta darabjait (és fordításait) Kelemenéknek, ha azok nem törődtek vele, holott mint a költészetben, úgy a vígjátékírásban is Csokonai európai alakja volt az európaiktól igencsak messze levő magyar irodalomnak, s így csupán annyi öröme lehetett, hogy az istenhátamögötti Csurgón, hol segédtanítóskodott, diákjaival iskolai ünnep alkalmával előadathatta *Az özvegy Karnyóné és a két szeleburdiak* című tündérbohózatát.

Kisfaludy Károly Bessenyei és Csokonai nyomában indult, anélkül, hogy a két elődöt ő vagy bárki más számontartotta volna. Erről tanúskodik az a levele, melyet műveinek német fordítójához, Gaál Györgyhöz 1818-ban írt, s melyben többek között ez áll: „...nem volt hazai elődöm, s a magyar dramaturgia rögzös útját csaknem teljesen egyedül kellett egyengetnem”. Valóban így történt. De nyilván történhetett volna másként, juthatott volna Kisfaludy is Csokonai vagy Bessenyei szomorú sorsára, ha nem adatik meg neki az a szerencse, hogy a magyar színjátszás éppen ekkortájt, a XIX. század második évtizedének derekán kezdi meg immár harmadszor gyökeret eresztő hősie kísérletét. Ebben az élethalál-harcban jutott szerep a kiváló partnernek bizonyuló Kisfaludy Károlynak, aki szomor- és vígjátékjainak érdekfeszítő történeteivel váltott ki, sőt, megérdemelt hangos sikert könyvelhetett el. Nem véletlen, hogy 1820-ban abban a levelében, melyben 16 művéről tudósítja Gaált, terveiről is ír: „azt tervezem, hogy minden negyedévben egyet kiadok”. Vagyis a körülmények immár nemcsak azt tették számára lehetővé, hogy darabjait színpadon lássa viszont, hanem hogy ezek nyomtatásban is megjelenjenek. (Sőt: nem egyet német színpadon is előadtak!!)

Ha tehát az előzmények nem, de a körülmények és természetesen Kisfaludy Károly tehetsége és helyzetfelismerő készsége, ami ugyancsak nem mellékes, valóban indokoltá teszik a magyar vígjátékírás atyja, megteremtője minősítést.

De ez miben és hogyan nyilvánul meg?

Az irodalomtörténeti emlékezet elsősorban három Kisfaludy-vígjátékot tart nyilván. *A kőröket*, melyhez az első műfajsiker kötődik, *A pártüröket*, melyért majdnem póruljárt, ahogy Szemeréhez írt leveléből tudjuk: „...az ostoba asszeszorért kétszer akartak megverni” és a pálya végén írt, szerkezetileg legjobb vígjátéknak tartott *Csalódásokat*. Holott még tíznél több komédiája van, de ezek, mint a három felvonásos *Leányörzö*, melyről még megjelenése előtt Kölcsey írt műfajt (is) vizsgáló méltatást, mind egyfelvonásosai (*A gyilkos*, 1820; *A betegek*; *A vígjáték*, 1826; *Szeget szeggel*, 1827; *Áltudósok*, *A fősvény*, 1828; *Három egyszerre*, 1829) alig említődnek, kivéve amikor lajstromozzák az életművet képező darabokat, vagy amikor

az egyértelműen jelenidejű műfaj anakronisztikus változatát említve anekdotából kerekített történelmi vígjátékait (Mátyás *deák*, 1825; *Kénytelen jószívűség*, *Hűség próbája*, 1827) sorolják fel. De hasonló a helyzet Kisfaludy ún. „komoly” drámáival is, melyek közül elsősorban az *Irénet* (1820) jegyzik, drámaként, joggal, s legfeljebb a Kisfaludy-siker kezdetét jelölő lovagdrámát, *A tatárokat* (1809), illetve a végzetdrámaként ismert *Stibor vajdát* (1818). Ez utóbbit az sem kerülheti meg, aki Kisfaludy vígjátékai iránt érdeklődik. A kegyetlen vajdáról szóló dráma ugyanis nem a magyar történelem Kemény Simonok, Szécsi Máriák, Zách Klárák Szilágyi Mihályok világát idézi, hanem – bár a múltban játszódik – sokkal inkább időtlen történet, s mint ilyen közelebb áll a jelenből vétetett, a jelenhez szóló vígjátékokhoz, mint a történelmi drámák. A mű fordítására vállalkozó Gaálnak, aki a főszereplő kannibalizmusát és Beckó bolond pallérozatlanságát róta fel, válaszul ezt írja Kisfaludy: „Stibort ördögnek nevezi – számos dokumentum bizonyítja, hogy az volt –, rikító vonásokkal rajzoltam meg jellemét, de nálunk a vidéken az efféle kannibalizmus nem volt ritka, ezért is választottam ily rút színeket. Ha bolondom nem volna elég pallérozott, elnézését kérem, annál is inkább, mert nem politikus bolond, következésképp nem lehetett olyan szabadon megformálni. Egy kedélyes bolondot, ki ténykedésével egy Stibort szolgál – nem gondolhattam finomabbnak; a nyelv, mely alig ismeri a szójátékot és nem bővelkedik könnyed fordulatokban” szolgálhat mentségül. A Stibor-történetben ugyanis nem a történelmi pátosz nyelven kell az írónak megszólalnia, hanem a mindennapi beszélt nyelv fordulataival kell élnie, éppen úgy, mint a vígjátékokban.

És Kisfaludy számára ez okozza a legnagyobb gondot.

Megítélésem szerint, ha Kisfaludy Károly vígjátékait vizsgáljuk, akkor mindenekelőtt a vígjátékok nyelvét kell vizsgálni.

A Kisfaludyról készült hosszabb-rövidebb portrék, elemzések, áttekintések amikor a magyar drámaírás területén szerzett érdemeit nevezik meg, kivétel nélkül felemlítik, hogy ő az első, aki a magyar életet ábrázolja, s aki magyar alakokat (típusokat) szerepeltet. A kor kegyetlenül szókimondó kritikusa, Erdélyi János Kisfaludy vígjátékairól így ír: „Az ő szelleme magáldva végetlen szemlélődő erővel, megfürdött mintegy az élet habjaiban: tapasztalt magán és másokon, s kebelébe szedé a nap és kor jeleneteit” (1844). Vagyis: nyitott szemmel járt, jó megfigyelő volt, s vígjátékaiban ezeket a megfigyeléseit használta fel. S ebben a tekintetben (is) valóban tudatos alkotó volt a magyar vígjáték megteremtője. Idézzük Gaálhoz írt ön-jellemző/bemutakozó szándékú levelének idevágó, fontos magyarázattal szolgáló hosszabb részletét:

„Könnyen írok, eleven érzés, némi tapasztalat, mit Németországban és Itáliában szereztem, megkönnyíti munkámat, de mégis minden törekvésem

s egész létem hazámat illeti. Mindazt, amit láttam s hallottam, kutattam, magyar vonásokkal ruháztam föl, s elébb tanultam nemzetem karakterét, mint a dramaturgiai művészetét; ezért is írtam csupán Magyarországnak s nem a világnak. Ami darabjaimban a magyaroknak tetszhet, az a külföldieknek gyakorta laposnak és tartalmatlannak tűnhet, ami az egyiket felemeli, az a másiknak üres szó; az ok talán a nemzet sajátosságában rejlik, melyeket éppoly jól ismer, mint én...” Amikor történelmi tárgyú művet ír, akkor nemzetének Kisfaludy a múltat akarja megmutatni, hazafiúi kötelességből ír, amikor azonban vígjátékot ír, akkor a jelenben kell tájékozódnia, és akkor komoly problémákkal szembesül. Szemere Pálnak írja abban a levelében, melyben Kölcseynek *A leányőrőről* mondott kritikájával foglalkozik: „Mi nem honni e darabban – arról óhajtának felvilágosodást nyerni. Még az az észrevételem is van: míg Feri esztétikai székéről alámennydörög, minden kornak legnagyobb példáit emlegetve, elfelejteni látszik, hogy ami az időhöz s nemzethez van kötve, annak bélyegét is hordja. Ő mondja: a komoly tárgy önkeblünkben születik, a komikumot külső tárgy és forma segíti elő – igaz, és éppen a komikum nálunk igen nehéz, mert amit ... nemzet bír sajátságot, és amit bír is, nevetést kíván. Molière jóformán egész Franciaországot Párizsban feltalálta, és a költőnek utazni kellene mind a különféle nyelv, szokás miatt, és kérdés, ha nincs értéke és nem akar szemtelenkedni, nem halna-e meg éhvel tanulása mellett? /.../ Ha én Debrecent, Szabolcsot összejárnám, tudom, két darabot nyernék általa, de éltem egész munkája adna-e annyit, hogy könnyű kebellet Erdélyt, al- és felvidéket összejárhatsám.”

Nem elég tehát csupán, ha az író igényli a valóság ismeretét, erre lehetőség is kell, ami viszont, Kisfaludy szerint neki nem adatott meg. Ettől függetlenül azonban a Kisfaludy-vígjátékok igenis a kor, a XIX. század tízes és huszas éveinek magyar valóságát tükrözik.

Hogy a vígjáték a műfaj törvényei szerint funkcionáljon, ahhoz az kell, hogy a szükséges valóságfedezetet az író jellemző alapkonfliktus kapcsán létrehozott helyzetekbe modellálja, hogy a helyzetekbe autentikus alakokat léptessen fel, s hogy ezek a helyzetnek és önmaguknak megfelelően viselkedjenek, cselekedjenek és beszéljenek. Vagyis kellenek helyzetek, kellenek szereplők és kell nyelv.

Bármennyire is igaza van Kisfaludynak, amikor felpanaszolja, hogy magyar vígjátékírónak más a helyzete, mint Molière-nek volt, hiszen nehezebben ismerheti meg a maga társadalmát, mint a francia előd, aki az egész társadalom keresztmetszetét Párizsban látta, megismerhette, arról nem is szólva, hogy a magyar viszonyok között nem volt egy (vagy több) város, amelyben a magyar társadalom minden rétege képviselve van, jelen van. Ettől függetlenül azonban rátalált, ráérezett arra problémára, amely szinte az

egész magyar társadalomra jellemző volt a (fő)nemesektől a nincstelen job-
bágságig. Ez pedig a műveletlenség. A probléma korjelenség, elsősorban
Közép- és Kelet-Európában, de a nagyon műveltnek vélt nyugat sincs sok-
kal jobb helyzetben, attól függetlenül, hogy van tudomány, van virágzó mű-
vészet, van szellem és van szellemi élet. Nincs Kisfaludynak vígjátéka,
melyben ez a kérdés, ha nem főszólamként, de háttér-motívumként ne for-
dulna elő. *A kérőkben*, hogy az egyik legismertebb Kisfaludy-komédiát em-
lítsük, Baltafy kapitány nagyfokú érzelmi műveletlenségről tesz tanúbi-
zonytságot, amikor lányát ahhoz akarja férjhez adni, akit nemhogy nem sze-
ret, de nem is ismer. Szélházy báró a külföldet imádó arisztokraták művelet-
lenségét példázza. A legtöményebb kulturálatlanságot *A pártütők* falusi
előljárói (Öregbíró, Bíróné, Nótárius, Kántor) s a tőlük nem sokban külön-
böző Táblabíró képviselik. A *Csalódásokban* pedig elsősorban a Pontyi-
utód Mokány kapcsán jutnak eszünkbe a magyar állapotok. Annak ellenére
azonban, hogy Kisfaludy mennyit panaszkodik, elsősorban Gaál Györgyhöz
írt leveleiben, a magyarországi szellemi állapotok miatt, vígjátékaiban, le-
számítva *A pártütőket*, meglehetősen szörmentén bánik a kulturálatlanság
kétségtelenül evidens kérdésével. Talán azért, mert vígjátékai elsősorban
szerelmi tárgyúak, a műveletlenség kérdése jószerivel csak egyik-másik
szereplő kapcsán merül fel, kerül előtérbe. Gaálhoz írt leveleiből tudjuk,
hogy „Oly ritkán lehet itt találni oly embert, ki magát a faragatlan magyar-
ságból felküzdötte, s – panasolja – a balsorsom ezek közé vetett. Gyakor-
ta gondolkodom arra, mily csodálatos lehet költésszettel foglalkozni felvilágo-
sult, érzékeny emberek körében, képzett barátok társaságában, kik nem tisz-
telnek mindent fanatikusan, s nem vetnek el mindent vakon.” Ezzel áll ösz-
szefüggésben az a megjegyzése, miszerint ő vígjátékaiban „a magyaroknak
több együgyű szokása és előítélete ellen élesen” kikelt.

Sajátos és igen figyelemre méltó, hogy Kisfaludy a műveletlenséget ösz-
szeköti a nyelv kérdésével. A nyelv szerinte az a tükör, amely leghívebben,
legpontosabban mutatja meg egy közösség, ez esetben egy nemzet
műveltségi fokát, színvonalát.

Száma mint vígjátékiró számára nem okoz gondot egy-egy ötlet dra-
maturgiai bonyolítása, legyen az a fősvénység, a féltékenység, az áltudo-
mány, a rangkørság vagy bármi más erkölcsi és jellembeli ferdeség. Mert a
komédiaírás dramaturgiájának jól bevált, nemzetközi megoldásaival él.
Mindenekelőtt az intrika kipróbált eszközét használja fel, ezt rendre félre-
értéshez köti, s gyakran él az átöltözés, a félrevezetés eszközével is. Lénye-
gében inkább bohózáti, mint vígjátéki megoldások jellemzik szövegeit,
amit a kritika Vörösmartytól és Toldytól kezdve meg is említ.

Gondot jelent ellenben a nyelv kérdése. A vígjátéknak, ha nem történel-
mi, akkor a mindennapi beszélt nyelv regisztereit kell használnálnia. Csak-

hogy nyelvünk, véli Kisfaludy alkalmatlan a mindennapira hajazó színpadi konverzációra. Egyszerűen azért, mert ha nincs társasági élet, akkor nincs, nem lehet társalgási konverzáció, nyelv sem. Tanulságosak ilyen tekintetben a Gaál Györgyhöz írt levelek, melyekben fordítójának magyarázkodik szövegeinek provincializmusai és lokalizmusai miatt s ad tanácsokat arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne ezeket a magyarnál kimunkáltabb németbe átültetni, hogy az olvasók/nézők értsék is és élvezzék is. *A kérők* fordításakor írja: „Itt a darab nagy lármát szült, a szomszédokat azonban nem fogja érdekelni, ugyanis helyi utalásokkal s provincializmusokkal van telítődve, mik szerencsésen egyetlen nyelvre sem ültethetők át”. S miközben a magyar nyelv csenevész állapota miatt panaszkodik és magyarázkodik, önmagáról sem feledkezik meg: „Mi a nyelvet illeti, megvallom: most kezdem tanulni; nyolc esztendeig lévén külföldön, magyar könyveket csak alig láthaték; most kezdek választást tenni s a nyelvnek rövidebb és nyájasabb fordulatait megismerni”, írja nem sokkal első zajos színpadi sikerei után 1820-ban, igaz, nem másnak, mint a nyelvújítási harc vezéregyéniségének, az érzékeny stilisztának, Kazinczynak, aki előtt nyilván, érezte Kisfaludy is, nem csak szerénységből kell/illik mentegetőznie, annál is inkább, mert vígjátékainak nyelve igencsak távol áll Kazinczy fentebb stíljétől. Hogy viszont általános jelenség a nyelv kérdése a XIX. század első évtizedeiben, az a magyar színészetéről írt, Gaálnak küldött leveléből is látszik: „...sajnos nem sok bizonyosat mondhatunk felőle – állapotja mindenütt nagyon ingadozó, legtöbbször városról városra vándorol, s oly emberekből áll, kikre a múzsa takarékosan mosolygott...” A színjátszás állapota és körülményei, a színészek felkészültsége játékok/beszédjük színvonalán is észrevehetően megmutatkozott: „...az eredeti művekben derekasan játszanak, írja, a tragédiához is hozzáidomulnak, csupán a társalkodási drámák nem sikerülnek nekik sehogyan sem; a kemény lovag, ki csak fegyvereket ismer, mindenütt előtűnik. Túlon túl darabos a nyelvezet is, mintsem hogy ebben a műfajban szerencsét próbálhatnánk; a jellemek gyakorta torzképpé válnak”. A magyarázat pedig az, hogy „csak csírájában levő kultúráról” van szó a magyarok esetében.

A nyelv tehát több elhangzott szavaknál, leírt mondatoknál. A nyelv a kultúra alapkérdése, s ilyenén az életforma, az általános társadalmi állapotok tükrö. Következésképpen az írónak, kivált ha vígjátékírással vállalkozik, komoly gondot okozhat a nyelv kérdése, mert „Hol nincs társasági nyelv, a komikum kényszerű munkát ad; hol nincs társalkodás, ott csak erőszakos vonások tűnnek fel a tréfában is, mely többnyire a művész előtt ízetlen. Ítéletem szerint a társalkodásból születik a Comus, még annak költői nyelve is abból fejlődhetik ki.” A társalkodás szónak, ahogy Kisfaludy válogatott műveihez írt utószavában Kerényi Ferenc is magyarázza, „kettős jelentése van:

nem csak társalgást, csevegést jelent, hanem annak mélyebb értelmét is, a társadalmi érintkezés új, polgáriasult formáit”. Azt, amiben a magyar társadalom igencsak szűkölködik még ekkortájt és sajnos még elég sokáig. Ezt támasztja alá a kortárs Toldy Ferenc véleménye, melyet éppen Kisfaludy Károly vígjátékai kapcsán s őt védve fogalmaz meg Szontágh Gusztáv ellenében, ki szerint Kisfaludy egyre inkább s fölöttébb megengedhetlen módon lemond a magyar élet és világ ábrázolásáról, letér *A kérők* taposta útról – „ezen út kopár tájakra téveszt, mellyeken repkény nem zöldellik” –: „Fájdalommal kell /.../ megvallanunk, hogy saját fenntebb conversációnk nincs is. Uraink s dámáink, assamblékben és sétányokon, concertokban és játékszínben, hol a nyelv gazdagságot, sokszínűséget, hajlékonyságot, udvari formákat nyerhetne, idegen nyelvekkel élnek, vagy ha olykor magyarul szólnak is, idegen kitételekkel hemzseg beszédjük. Minekutána immár *sajátosságos* conversációnk nincsen, és körülállásainknál fogva alig is leszen: kívánhatunk-e olyant művészüinktől? Conversációi *nyelvet* a költő teremthet, és teremt is: de a társalkodás tónusát csak életből másolhatja. Amit Kisfaludy finomabb házainkban nem lele, tükre vissza nem lökheti; s ez nem az ő fogyatkozása.”

Az viszont Kisfaludy érdeme, hogy felismerte a vígjátéki nyelv kialakításának igényét, s hogy ezt a nyelvet igyekezett megteremteni.

Ha valamiben keresendő Kisfaludy Károly vígjátékírásának jelentősége, akkor ez elsősorban a színpadi társalgási nyelv létrehozása. Teljes mértékben elfogadható monográfusának és művei kiadójának, Bánóczi Józsefnek a megjegyzése, miszerint tudjuk drámai nyelvéről, hogy „annyi küszködés és tanulmány után művészibb lett ugyan, de bája, ereje” nem igen volt. „Ha kothurnust köt, feszcs, mesterkél. Lyrai ömlengése többnyire megbontja a drámai kifejezés tömörségét, a szenvedély hiánya meg elernyeszti energiáját. Vígjátékainak prózája azonban az élet és társadalom egyszerű keresetlen nyelve; folyékony és természetes. Nagy szenvedélyek kifejezésére sincs szükség s a cselekvény gyors menetében az áradozás nem talál helyet.” Következésképpen félreértés Kisfaludy vígjátékainak nyelvét elmarasztalni, mert „nem elég költői”, ahogy a magyar drámairodalom áttekintésében a Hegedűs–Kónya szerzőpáros teszi.

Való igaz, hogy vígjátékaiban Kisfaludy kora magyar társadalmát jeleníti meg. Hogy komédiáinak színhelyei és alakjai korának valóságából vették, ezt tükrözik. Hiszen a vidéki udvarházak, ahol legtöbb műve játszódik, a nemesi-vidéki Magyarország, a korabeli magyar élet legáltalánosabb színhelye. S ugyanúgy vitathatatlan, hogy vígjátékának szereplői a kor tipikus magyar alakjai, kikben ő „a philosophiai fenéken csapongó szatíra” eszközeivel – ahogy az Akadémián tartott emlékülésen Toldy Ferenc fogalmazott – „hol a kacér aggszüzeket s tettetett asszonygyűlölőket, hol az erkölcs pa-

lástja vagy az ősz haj tiszteletes örve alá rejtőző vén szerelme, itt az áltudományt, ott a pedantságot; majd ismét a külföldieskedés kórját s a balul értett hazafiuságot, az ősökben kevélykedést s előkelős tudatlanságot, a zsu-goriságot s pénzhajhászást /.../, a féltékenyt s hypochondriást, az enthusi-astát, a szeleburdit és szerencsevadászt korholja”, azzal a szándékkal, hogy „a nézőt megnevetteti és tanítja”.

S ehhez, ezen írói szándék minél teljesebb érvényesítéséhez kell, van szüksége a mindenki számára ismert, a beszélt, társalgási nyelvre, amelyen az által követett külföldi példákban is konverzálnak a szereplők, s amely a magyar viszonyok között ekkor még igencsak kialakulatlan, szűkkörű. Ezt kereste, ezt igyekezett meghonosítani vígjátékaiban Kisfaludy Károly. Tudjuk, nem mindig sikerrel. Olykor nem a szereplők beszélnek, hanem a hely-zetek, kivált akkor, ha igazi bonyodalom nem lévén csak a megtanult vígjá-téki dramaturgia működik. Bár ez alól is vannak kivételek, mint például a *A vígjáték* című egyfelvonásosban – ebben a szerelmét megvalló fiatalember egy vígjátékot ír, hogy ily módon közvetetten adja tudtára szerelmét választottjának –, melyben a fűzfapoéta szerelme jellemzi kopogó rímű sorokkal. Vagy *A fősvény, vagy nem mehet ki a szobából* című jelenetben, melynek szí-nésszereplői szakmájuknak megfelelően gyakran használnak színházi termi-nusokat. Kisfaludy általában ügyelt arra, hogy szereplői „jellegzetes beszéd-módjukba építve hordozzák a jellemüket determináló kulturális arculatot”, amint Kisfaludy vígjátékairól író Nagy Imre látja, aki szerint Kisfaludy Ká-roly „szemben a korszak tragédiaíróinak többségével, sőt, eltérően saját szo-morújátékbeli gyakorlatától is, legjobb vígjátékaiban nem oktrojál szereplő-ire szerzői beszédmódot, hanem mintegy szabadon engedi figuráit nyelvi szempontból, akik ily módon a maguk sajátos 'dialektusát' juttathatják ér-vényre”. Így ír Nagy Imre, aki a nem éppen gazdag Kisfaludy-irodalomban mai szemléletű dolgozatával igyekszik, méltán, felhívni a figyelmet az egy-re inkább irodalomtörténeti kövületté vált opusra, s aki mintegy a fenti mon-dat igazolásaként az első Kisfaludy-vígjátéksikerből, *A kérők*-ből veszi példá-it: „Székházy bárójának francia kifejezésekkel, modoros frázisokkal telített, felületes retorikájú, laza beszédmódja mellett Perföldy pedáns, feszes-latinos szóhasználatát halljuk, valamint Baltafy ízes-magvas, törölmetszett, ám né-mileg avittas magyar beszédét, Margit ájtatos-kellemkedő fontoskodását, míg Károly és Máli Himfyn iskolázott stílusban szólal meg”. A szereplők egyénített nyelve tekintetében valóban talán *A kérők* kínálja a legszemlélete-sebb példákat, itt érvényesül a drámai beszédmód Kisfaludyra jellemző tu-datos keresése és használata, de erre más komédiái is bőven szolgáltatnak bizonyítékot, gyakorta nem más formában, mint egy-egy (ön)jellemző mon-dattal, mint például a fősvény, aki –, „a nyereségért kész önmagát is megcsal-ni” – így vall: „a contactusba vagyok szerelmes, a szép leány csak appendix”,

vagy: „az okos ember a ládának házasodik s nem a szívnek”. De idézhetnénk a töredékben maradt *Elbeszélés* néhány mondásértékű megnyilvánulását is: „van sok edényem, de nincs benne mit főzni”, vagy: „szörnyű szerencsétlenség, mikor az embert semmi szerencsétlenség nem éri”, melyekről nem nehéz kideríteni, hogy szerelmet remélő személy beszél önjellemzőképpen így. Ha a Kisfaludy-féle vígjátéki beszédmodot szeretnénk bemutatni, semmiképpen sem mellőzhetjük az *Áltudósok* alábbi példamondatait: „vígjáték az igen csekélység, abban az emberek mindaddig nevetnek, míg a leányt elveszik”, vagy: a szomorújátékban „nagy dérdurral beszélnek, a jó embert kínozzák, utóbb agyonlövik, és az ember sírva mulatja magát”. Mindkét mondatot Jakab, az inas mondja, de mindkét mondat több irányban is funkcionál: jellemzi természetesen azt, aki mondja, kifejezi azt a naivitást, amellyel egy inas szemléli a körülötte történeteket, beszél a teátrumról, ennek két műfajáról a szomor- és vígjátékról, de mintegy tükördramaturgiai funkciója is van: az áltudósokat leplezi le közvetetten, amint erre a tükördramaturgia lehetőséget ad, s még közvetettebben árulkodik arról az általános műveltségi szintről, amelyről mint magyar jellegzetességről Kisfaludy Károlynak fölöttébb elmarasztaló véleménye volt.

Kisfaludynak voltak elődei a magyar vígjátékírában, de a magyar drámai beszédmód kérdése ebben a műfajban vele kezdődik. Ő ismeri fel a vígjátéki dikció szükségszerűségét és ő az, aki nemcsak szembenéz a kérdéssel, hanem kiváló érzéssel igyekszik megoldani, sőt a legtöbb esetben meg is oldja a drámaszerző számára létkérdésnek tekinthető beszédmód problémáját.

Elsősorban ezért jogos Kisfaludy Károlyt a magyar vígjáték megteremtőjének, atyjának tekinteni, ahogy ez a róla szóló irodalomban rendre olvasható.

”... HE GAVE BIRTH TO HUNGARIAN COMEDY...”

The study, by analysing the dramatic discourse in the works of Károly Kisfaludy (1788-1830) – the playwright, who is considered to be the father of Hungarian comedy writing – comes to the conclusion that the secret of Kisfaludy’s success lies in the fact that he depicts the society of his day; the scenes and the characters of his plays mirror the reality of his time, and he also uses the most brilliant and effective comic devices including, not infrequently, expressions of contemporary colloquial language, too.

PAPP GYÖRGY

MIT TEHETÜNK ÉS MIT KELL TENNÜNK HELYNEVEINKÉRT*

0. A moravicai Helyi Közösség először személyesen, majd pedig a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék névtudománnyal is foglalkozó tanáráként, kutatójaként intézett hozzám levelet, felkérést, hogy a falu nevének használatával, kiválasztásával kapcsolatban a következő kérdésekben, kétségekben mondjak véleményt.

01. Lehet-e állást foglalni a sajtóban használt különböző változatok ügyében, mint amilyen a *Moravica*, *Ómoravica*, *Kossuthfalva*, *Bácskossuthfalva*.

0.2. Mi a helyzet az általuk „köznyelvben előforduló” (valójában a közéleti vagy mindennapi használatra gondolhattak) változatok tekintetében – *Moravica* – *Moroviça*. Ez utóbbi már inkább a helyi népi névhasználatot érinti.

Mint megállapítják, a helyi Monográfiabizottság külön tanácskozáson foglalkozott a kérdéssel, és aztán, mint megállapítják, „élénk” sajtóvita bontakozott ki Torok Csaba és Szloboda János, illetve Gulyás László között, amely – tegyük mi hozzá – személyeskedővé vált, hangnemében eldurvult, mellékösvényekre tért, anélkül, hogy végleges, az érintett kis- és nagyközösségünket megnyugtató eredményeket hozott volna. Más kérdés az, hogy bonyolult többnyelvűségi, társadalmi körülményeink között van-e megnyugtató megoldás egyáltalán.

1. Kérelmünknek, amely egyfajta közszolgálati tájékoztatás, szakmai segítségnyújtás iránti igényében példamutató, megtisztelő, a következő tartalmi elemei vannak:

1.1. Ismertessük a falu nevével kapcsolatos álláspontunkat

1.2. Mi a nyelvi, történelmi tények, ismeretek tudatában a mai szerb hivatalos *Stara Moravica* helyes magyar megfelelője?

1.3. Jelenleg melyik változat tekinthető elfogadottnak?

*Elhangzott a 2002. évi Matijevics Lajos emléknapon

1.4. Mi a teendő abban az esetben, ha szeretnénk hivatalossá tenni azt? Nem tudjuk pontosan, mire, melyikre gondolnak.

1.5. Milyen fórum illetékes a település magyar nevének meghatározásában.

Mint megállapítják, ezzel szeretnék elkerülni a jelenlegi használati tarkaságot.

Egy csatolt anyagban áttekintik az eddig fellelt történeti és egyidejű változatokat, sőt a folyó év május 22-én tartott tanácskozás javaslatait is tudomásunkra hozzák az elfogadottság rendjében:

1. helyen áll az *Omorovica*

2. helyre került a *Morovica*, *Moravica*

3. helyezett 1 szavazattal a *Kossuthfalva*

4. helyezés nélkül maradt a pillanatnyilag használt *Ómorovica*.

2. Megtisztelő kérelmük nyomán sokat tűnődtem, tűnődtünk a lehetséges megoldásokon, és elvi álláspontjaink ismertetésére a Matijevics Lajos emlékülésnél jobb alkalmat keresve sem találhattunk volna, hiszen egész életét ezeknek a kérdéseknek szentelte, másrészt talán eljöttek az idők, hogy a magyar településnevekért valami érdemlegeset tehetünk. Álláspontjaim tehát a következők:

2.1. A falu, Helyi Közösség kérelméből egy fontos alapkérdés hiányzik: Mi és miért nem tetszik a falu jelenlegi közkeletű nevében? Milyen megfontolásból került felszínre a kérdés? (Egymagában a változtatás ténye, vagy valamilyen politikai, időszerűség, pl. a Kossuthfalvát előtérbe helyező történelmi évfordulók).

2.2. Meggyőződésem, hogy ebben a kérdésben jelenleg nincs egyetlen illetékes, csak a minden érintettet átfogó egyezményesség nyújthat segítséget. Itt kell azt is kimondanunk, hogy ebben a pillanatban nincs egyetlen falunév sem, amelyet mind alakilag, mind pedig névhasználati, nyelvpolitikai szempontból azonnal el lehetne fogadni.

2.3. A mi megjegyzéseink az ilyen alapállásokat csak kiegészíthetik, ezt is csupán akkor, ha a problémák lényegével és menetével azonosultak, főleg nyelvészeti, névtani, nyelvszociológiai és nyelvpolitikai vonatkozásokat hangsúlyozva. Próbálunk hát közösen, szakaszosan gondolkodni:

2.4. Ehhez az együttgondolkodáshoz először a lehetséges, néha egymás rovására érvényesülő, egymásnak ellentmondó érveket, elveket kell áttekintnünk, amelyek egyik vagy másik megoldást részesítik előnyben.

2.4.1. Az alak- és névváltozatok *száma* gondot jelentett a múltban, gondot jelent ma is, főleg ha ezek egymástól teljesen független motivációt, logikát képviselnek;

2.4.2. Az egyes nevek *keletkezésének ideje*, régisége, illetve hagyománytalansága;

2.4.3. Az egyes névalakok *területi kiterjedése*, általános magyar nyelvterületi gyakorisága, vagy egyedisége;

2.4.4. A *névadás indítéka*, a területi adottságokkal, a település történetével való összefüggése; Vagy éppen más (politikai) elvek érvényesülése;

2.4.5. A kiválasztott névalak *hangzása*, „magyarossága”;

2.4.6. A település *lakosságának viszonya az adott névhez*. A korábbi vitázók némelyikével határozottan szembehelyezkedve kell kimondanunk, hogy a névválasztás, -változtatás egyik legfontosabb alanyi tényezője igenis a *helyi magyar közösség*, amelynek élettere, sorsának formálója a település, amelynek ősei a nevet megalkották, akik most is használják, továbbhagyományozzák. Igaz, ezekben a kérdésekben különbséget kell tennünk a politikailag befolyásolt kisközösség, a megfélemlített nyelvhasználat, illetve a hagyományaiért kiálló, azonosságtudattal rendelkező tudatos közösség között. Nincs kétségünk, hogy Moravica esetében az utóbbiakról van szó. Igaz, a nagyobb nyelvközösség is érdekelt lehet ebben a folyamatban, szempontjai is lehetnek mások... Például a Bácsstopolya – Topolya, Kanizsa – Törökkanizsa vonatkozásában, az előtag nélküli alakot ugyanis az érintett települések lakossága használja, az előtagosat pedig a távolabbi névhasználók.

2.4.6. Az előző pontból következően tehát a változatok helyi használatát, *használati gyakoriságát* is figyelembe kell vennünk.

2.4.7. Tetszik vagy nem tetszik nekünk, de a többnyelvűség körülményei között élőknek a *környezeti nyelv*, *nyelvek névalakjait* is figyelembe kell vennünk, különösen akkor, ha a névrendezést, -változtatást a *hivatalos használatra* is ki akarjuk terjeszteni.

3. Ha névről, név és táj viszonyáról, változtatásáról akarunk dönteni, természetesen az összes fellelhető változatot számba kell vennünk, valahogy úgy, ahogyan azt Penavin Olga, Matijevics Lajos és Mirnics Júlia is tették:

Okor 1462 (de nem csak akkor, hanem már 1192-ben is Győrffy György adatolása szerint – Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, Bp. 1966.), Omorovicz 1543, Omorobicza 1738, Omorovicza 1789, Omorovicza pag. 1806/08. Ó Morovica pag. 1828, Omorovicza 1853, 1873, Omorovicza 1854, O-Morovica 1878, O-Moravica 1883, Ó-Moravica 1897, Omorovicza 1907, Kossuthfalva 1909, 1910, Bácskossuthfalva 1922, Stara Moravica 1922, 1935, 1947, 1959.

Penavin Olga–Matijevics Lajos–Mirnics Júlia: Bácsstopolya és környéke neveinek adattára, Újvidék, 1975.

Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, Bp. 1966.

Ehhez még hozzá kell vennünk olyanokat, mint a szórványosan, iratokban előforduló Omor, Omár, Omarica, Omorovicz, sőt Dévai Lajos szerint az *Aranyán* is.

A változatok sokasága és sokfélesége többirányú elemzést és döntést igényel.

3.1. El kell a szinkron (egyidejű) és diakron (történeti) változatokat különítenünk. Az *Okor*, *Ómoravica*, *Bácskossuthfalva* nem azonos időben voltak hatályos elnevezések, a későbbi egyidejű szereplés ellenére sem.

3.2. El kell a névváltozatokat és az alakváltozatokat is határolnunk. Az *Okor* és *Morovica*, *Morovica*, *Ómoravica* látszólag elkülönülnek, egymástól, bár a névelemek elemzése még hozhat meglepetéseket.

3.3. Adott időben a különböző nyelvi eredetű, használatú nevek is külön kategóriaként kezelendők, etimológiailag azonban korántsem azok.

3.4. Külön gondot jelent a névvel jelölt tájegység, földrajzi fogalom területi behatárolása, azonosítása, hogy azonos települést jelölnek-e a nevek. Ilyen megfontolásokból akár Iványi, (Iványi István Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára, Szabadka 1907 című művében foglalkozik az *Aran*, *Arany*, *Aranyan*, *Aranyád* nevekkal, variánsokkal. Két lokalitást is meghatároz, de egyik sem azonos a mai Moravicával. Az egyiket Apatin és Baja közé teszi, a másikat a mai Temerinnel azonosítja) akár Györffy nyomán (Györffy idézett művében Aranyt egy Vaskúttól délre fekvő pusztával azonosítja, Aranyánt pedig Apátival, vagyis Apatinnal), az *Aranyánt* nyugodtan kizárhatjuk.

4. Az elkülöníthető nevek más-más motivációt, vonatkozást emelnek ki, emelnek be a jelentésbe, központi kérdés lehet tehát egy névrevíziónál az eredeti tájra utaló vonatkozás. Kossuth Lajos mint névadó esetében nincs gond, de mi lehetett az *Okor*, *Moravic*, *Morovica* elsődleges valósága. Ehhez először is más területi előfordulásukat is fel kell kutatnunk. *Okorág*, *Okorvölgy* falvak vannak Baranya megyében, mindnek ótörök eredetű, az 'ak', 'akar' (folyik, folyó) jelentésű szavak vannak a mélyén, amelyekkel a magyarság vándorlása közben találkozhatott. A *Morovic*, *Moravica* a *Mora*, *Morava* alaki rokonsága, de akár a *Móra*, *Mór*, sőt a *Maros* is számításba jöhet. A magyar nyelvterület más pontjain is felbukkan szláv alakja is, sőt a *Marác* is *Moravice* vagy *Cameralmoravica*, *Temesmoravica*, a vagy *Temesmóra*. Eredetileg álló-, vagy folyóvízzel kapcsolatos, sőt a *Morva*, *Morava* kifejezetten határvízet jelent. Kijelenthetjük tehát, hogy a településnevük víznévi eredetű, valószínűleg a *Bácsérre*, a mai *Krivaja* által határolt földterületre, birtokra vonatkozhatott. Történetileg adva volt tehát egy *Okor* és egy *Mor*, *Mora*, *Morava*, *Morovic*, *Morovica*, *Moravica* névváltozat-csoport, amelyeket az együtt élők, térképészek egy ideig váltakozva használhattak, és ezzel magyarázható, hogy elemkiszűrődéssel, szervesen összetétel révén az *Okor* O-ja és a *Morovic*, *Moravica* összeforrtak, miután a *Morovic*, *Morovica* a magyar etnikum elmenekülésének, megritkulásának követke-

tében túlsúlyba került, és ebből a folyamatból értelmezhetőek az Omar, Omoric változatok is.

5. Szép középkori nevünk, az *Okor* visszahozhatatlan, amint a *Vastorok* (*Ostorka*), *Pusztageyház*, *Homokrév*, (*Mokrin*), *Harngod* (*Aranka*) is. Helyette maradt a *Morovicz*, *Moravica*, *Morovica*, amelyhez odakerült az Ó-analógiásan, noha nincs Újmoravica, és logikus, hogy ezt fordították le szerbre 1922-ben is. Kicsinyítő képzője a magyarban idegen, szlávosságnak tűnik, noha nincs mássalhangzó-torlódás benne, a-s, o-s változatait tovább elemezhetnénk a szláv–magyar magánhangzórendszer megfeleléseinek vonalán is. Az ó- tehát a név elején szervesen, de o-ként közvetetten az ősiségre utal.

6. Külön figyelmet érdemel a *Kossuthfalva*, *Bácskossuthfalva*, az elsődleges 1909. évi döntést, javaslatot bizony fel kellene kutatni a levéltárakban, tehát hogy a politikai időszerűség volt-e a döntés lényege, vagy valami más is. A második, előtagos változat már világos, a mások Kossuthfalvával való összetévesztés elkerülése volt a cél. Önmagában ez a falunév (A Bács-ra Tiraonon után már nincs semmi szükség) kifogástalan, identitáshordozó is, bár tudnunk kell, hogy szláv eredetű a *košut(a)* szarvasbikát vagy szarvas-tehenet jelent szerbül. Kár, hogy eltörölték, de most már szembe kell azzal néznünk, hogy rövid élete, régenvolt halála miatt hagyománytalan, tehát nehezen visszaállítható.

7. Itt kell egy fontos kérdést feltennünk: Hogy hívja a mindennapi érintkezésben a falu önmagát. Bizony meglepő a válasz, ők *moroviciaknak* nevezik magukat.

És most eljött az ideje a nagy kérdések megválaszolásának.

7.1. Önmagában mindegyik név, névváltozat „helyes”, korrekt formájú, a gond csak az azonos szerepkörű tarkaság. „Elfogadottnak” sajnos egyik sem tekinthető, mert a kétnyelvű hivatalos helységnév-használatot nálunk törvény nem rendezi, csak a szerbet. Valamit ebben a kérdésben a községi alapszabálynak kell elsőként tennie.

Nyilvánvaló, hogy egy helységnév hivatalossá itt és most csak a szerb névváltozattal együtt tehető, sokszor hosszú kálvária végén, ahogyan például a Nadrljan-ból Adorján lett 10 év után, mindenképpen valamilyen indoklással, hogy miért nem jó a jelenlegi, miért lenne jobb a másik. Az elfogadhatónak tűnik, hogy az Omorovica egyrészt legközelebb áll az élő helyi névhasználatához, másrészt azonos lehetne mindkét nyelvben, harmadsorban pedig szervesen sűrítéssel ugyan, de a történeti variánsokat is tartalmazza, ilyenként pedig az eredeti táji, természeti összefüggésekre, a víznévre is utal.

A mi szempontunkból kifogástalan Kossuthfalva kétnyelvi hivatalossá tételén is virtuálisan el kell gondolkodnunk: *Košutfalva* aligha lehet, marad-

na tehát a *Košutovo Selo*, vagyis a szerbül tudók számára Szarvasbikafalva, Szarvasfalva?

Annak örülhetünk, hogy a magyar név közéletivé, „hivatalossá” tételében is van már illetékes intézményünk, ez a Magyar Nemzeti Tanács.

Van tehát egy álom, a Kossuthfalva, amelynek nincs élő magyar használati hagyománya sem, hivatalossá tétele tele van golgotával, és van egy több elemből összetársuló, már megkövült alakulat, az Omorovica, amely – sokadmagával – idegen hangzású, de legközelebb áll a szociolingvisztikai, nyelvpolitikai megvalósulásához. Én is emellett állok ki, még ha szívem sajog is a másikért.

ACTIONS WE CAN TAKE, AND ACTIONS WE HAVE TO TAKE FOR THE SAKE OF OUR PLACE NAMES

The official and informative use of place names in the multilingual Vojvodina raises complex theoretical, and legal issues of language policy, which become aggravated by the diachronous and synchronous variants within one language, i.e. Hungarian. The issue came up in connection with Moravica, a village in the Bacska region, whose administrative staff asked the author's advice on which of the earlier names to make official variant: one of the Hungarian variants – Morvica (the present name), Ómoravica, Moravicz –, or the pre First World War Kussuthfalva (1902), in use until 1919, or Bácskossuthfalva used from 1941 to 1944. After a thorough study of the relations between the uses of names and the marked settlement, the author came to the conclusion that instead of Kossuthfalva, – which was in use for a short time only and thus did not take root – it would be better to accept the Omorovic form whose elements go back to the ancient water names: the Okor and the Móra or Morava, and thus offer the best chance for being accepted In Serbian official use, too.

A KÉT ARANY

Összehasonlító tanulmányok. Szerkesztette: Korompay H. János.
Budapest, Universitas Könyvkiadó, 2002, 216 l.

Egy három és fél évvel ezelőtti centenárum – a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeum alapításának századik évfordulója – alkalmából rendezett tanácskozás anyagát tartalmazza *A két Arany* című, Korompay H. János szerkesztette tanulmánykötet. Az előadások szerkesztett változatából összeállított könyv egységessé formálásának elve az *összehasonlítás* volt, amelyet nemcsak az alcím („összehasonlító tanulmányok”), de a szerkesztő – mindenekelőtt a Csonka-toronybeli Arany-múzeum történetére visszatekintő, szerepét-jelentőségét (pl. Arany János műveinek kritikai kiadásában) kiemelő – előszavának utolsó harmada is pontosít. E részletből kiderül, miszerint az előadások „középpontjában a két Arany összehasonlítása”: az apa és fiú életművének *szociológiai* (a családi kötődések hatását kutató), *történeti* (a folytonosság-fordulat viszonyrendszerét vizsgáló), *szemléleti* (az irodalom- és a történelemszemléletek közötti analógiák, illetve antinómiák megragadására irányuló), valamint *poétikai*, *verstani*, *textológiai* szempontú összevetése áll. Ugyanakkor a tizenkét tanulmány közül több nem a főcím jelezte szűkebb komparatistikai szemponthoz igazodik. Nem a két életmű közvetlen összevetését jelentik, hanem más jelenségek összefüggéseit vizsgálják. Ilyen értelemben Korompay bevezetője pontosít: „Sor kerül olyan, interdiszciplináris jellegű összehasonlításokra is, amelyek Arany és Ipolyi mitológiai felfogását vetik össze, a Koszorú szerkesztésének megszűnését magyarázzák, a Nyelvőrrel való nyelvvédelmi vitát mutatják be, s angolszász irodalomelméleti, vagy német irodalomszociológiai szempontokból kiindulva elemzik a műveket.” (8.o.)

Az *Arany János és Arany László emlékezete* címen tartott tanácskozás *megnyitó beszédét* Németh G. Béla tartotta. Vitaindítójában kifejtette a konferencia megszervezésének célkitűzését. Ezek szerint „teret kívánt adni a fiatal kutatógárdának, hogy tanultságának, tudományos módszereinek, kifejlett előadókészségének, s mindenekelőtt az irodalom, a művészet társadalmi funkciójáról vallott nézeteinek, Arany művészetén át hangot adjon.” Bevezető előadása ugyanakkor felvázolja a tanácskozás lehetséges tematikai gócai és kérdésfeltevéseit. Ezek szerint: vizsgálandó tárgy lehet Arany Nagyszalontához kötődő *személyes és családi élményeinek költészetére tett hatása* („mennyi itteni emberi karakterrajz, tájképi emlék, évszakhoz kapcsolódó

mozzanat, helyi szokásrendből következő cselekmény- és lokális vonás jelenik meg kezdettől az utolsó versekig Arany műveiben”), *fordítói elszántságának helyi indíttatásai* („itt indult el nagy elszántsással és fáradhatatlan szorgalommal, hogy idegen irodalmak nagy műveit eredetiben olvashassa, miközben hivatali munkáját is mintaszerű pontossággal végzi”), „népismeretének, *néphez ragaszkodásának alapvonása*”, és *a román népköltészetéről* alkotott véleménye. Németh G. Béla bevezető előadását anekdotikus hangvétel és emlékező attitűd jellemzi. Felszólalásának záró részében felhívja az előadókat, „alkalmazkodjanak az előadás modorában, fogalomkincsében az okos közértelmiségi érdeklődéséhez, befogadókészségéhez, s ne mutogassák, *ne versengjenek az ún. irodalomtudományi külhoni olvasmányaik hamar múltó díszének ragyogtatásával*” [kiemelés – B.E.]. (11.o.)

A nagyszalontai tanácskozás előadói között volt a XIX. századi magyar irodalom érintett korszakának, azon belül az Arany-opusnak is több rangos kutatója. Dávidházi Péter, az Arany kritikusi örökségét vizsgáló „*Hunyt mesterünk*” című (1992) monográfia szerzője Arany és a *Nyelvőr* nyelvvédelemről szóló vitájának aspektusait vizsgálja tanulmányában (*Életeli csemeték vagy korcs fattyúk?*). Vizsgálatának kiindulópontja Arany János 1872-ben, a *Magyar Nyelvőr Idegen csemeték, fattyú hajtások* című rovatában közölt cikke, melynek célja volt „kis példatárát ... adni a magyar nyelvbe átkerült idegen szófűzésnek.” (80.o.) Dávidházi a *Magyar Nyelvőr* és Arany nyelvvédelmi programja között „(ön)szemléleti” különbséget észlel. A folyóirat programja, hogy „örködés közben észrevegye az idegen nyelvekkel való érintkezés korcs szülötteit és megvédje tőlük a magyar nyelv tisztaságát, Arany ellenben azért figyel éberen, hogy hogy lelkiismeretes *tanúként* kiáltson a nyelvvédők által esetleg jogtalanul megtámadott szavak védelmében.” (85.o.) Dávidházi ugyanakkor megállapítja, hogy a „hőskorát élő magyar nyelvtudománynak nagyobb szüksége volt [Arany észrevételeire], hogysem gögösen lemondhatott volna róluk. (...) Mint kívülálló, Arany megengedhette magának, hogy tágabb fókusszal pásztázó érdeklődése minduntalan áttörjön a nyelvészet belső határain...” (95.o.)

Az epikus Arany munkásságát kutató Nyilasy Balázs (a konferencia időpontjához képest két évvel később, 2001-ben jelent meg monográfiája, *A konzervatív modern költő*) előadásának (*Arany János: Román és realizmus*) témája Arany realizmusának vizsgálata volt. Műfajtörténeti fogalmak segítségével, azaz az életmű „egyszerű és archaikus” epikus műfajainak (mese, rege, legenda, zsáner, idill, hősenek, hősidill, ballada, krónikás ének) diszkurzív viszonyba állításával lehetetlen Arany János realizmusának lényegjegyeit megérteni, mert „csak részleteket tudnak szemléltetni a költő törekvésegyüttesének egészéből”, ugyanakkor túlzottan is visszafele kötnék: a *Toldi* szerzője munkásságát nem annyira a modernitás részeként, mint

inkább a múlt felé fordulás mozdulatába merevedve láttatják.” (47.o.) Nyilasy a *románc* műfajának Arany János-i megoldásait értelmezve keres magyarázatot a költő modernitás-törekvéseire, noha megállapítja, a „modern realizmus nem lehet teljes értékű megoldás Arany számára, hisz (...) végleg letörli a világvízióról az ártatlanság hímporát, elveszi tőlünk a mesét, a kalandot és a feltétlenséget.” (47.o.) A szerző kutatásainak sarkalatos pontja a *modern románc* megkülönböztetése a korábbi változatoktól, míg a hozzá kötődő történeti specifikumként az „újkori válságra való közvetlen reflektálás” (48.o.) sajátosságát jelöli meg. Megállapítja: „E modern románc sokat tanulhat a realizmustól – Arany *Toldija* realista szempontú áttekintésekor láttuk is, mennyit mindent megtanult – csak épp a lényegét nem. De amit tanult – megint csak a *Toldi* lehet a legragyogóbb példánk – kétségtelenül a javára vált: a környezet, a testi-lelki élet egyénítése, a belső, pszichikai érdekelttség előtérbe állítása, a cselekmény funkcionális összefogottsága, a fabuláris konvenció teljes mellőzése mintegy megújították, intenzívebbé, esztétikailag hatékonyabbá formálták a régi formát.” (48.o.)

Zuh Imre előadása (*A Nagyszalontai Arany János Emlékmúzeum Csonka-toronybeli fennállásának 100. Évfordulója [1899. Augusztus 27. – 1999. Augusztus 27.]*) a tanácskozás apropójául szolgáló múzeum történetéről szól, míg Novák László Arany János és családjának nagykörösi életszakaszáról értekezik (*Arany János és gyermekei Nagykőrösön*). Új Imre Attila Arany folyóiratának, a *Koszorú* megszűnésének okait és körülményeit vizsgálja a problémakijelöléssel azonos című tanulmányában. Szörényi László mitoszképzeteket vizsgál, amikor Arany *Csaba-trilógiáját*, Ipolyi Arnold *Magyar mythológiájával* hasonlítja össze. Szajbély Mihály, Tóth Ferenc és Korompay H. János Arany László munkásságával foglalkozik. Szajbély „egy lehetséges rendszerelvű megközelítés lehetséges szempontjai”-t jelöli ki, amikor a német irodalomtudományi iskolák eredményeinek tanulmányozása alapján *A délibábok hősének* alakulástörténeti, fogadtatástörténeti és hatástörténeti vizsgálatára tesz kísérletet. A rendszerelvű megközelítések „rákérdező” aspektusainak felvázolását követően a vizsgálandó anyag, *A délibábok hőse világa és szövegvilága* jelentette kérdések közötti tallózásig jut el, hogy előadását a *dupla zérót* jelentő tanulságlevonás után az „így lőtök ti – így lövök én”-féle ismert anekdotával zárja. Tóth Ferenc Arany László irodalomszemléletét, míg a kötet szerkesztő Korompay H. János az Arany János-levelek kiadástörténetének textológiai vonatkozásait vizsgálja a „kegyeletos fiú” értékrendszerét helyezve kutakodásainak középpontjába.

A „két Arany” munkásságát komparatistikai szempontok alapján egymás mellé állító tanulmány valójában csak kettő olvasható ebben – a szempontot főcímként kiemelő – kötetben. Mindkét szöveg, S. Varga Pál és Kecskés András munkája is, elvi-fogalmi kategóriákat állít egymás mellé a

két opusban. S. Varga *A hunok harca a két Aranynál – avagy egy irodalom-szemléleti hagyomány vége* című dolgozatában az irodalmi hagyományfelfogás és –tisztelet jelenségeit és változásait vizsgálja Arany János *Csabatrilógiája* tervvázlatainak és Arany László *Hunok harca* című poémájának diskurzusba állítása révén. A tanulmányíró felfogása értelmében Arany László volt annak az irodalomszemléletnek az egyik utolsó képviselője, amelynek alapvetését Kölcsey teremtette meg *Nemzeti hagyományok* című munkájában, amelyet Erdélyi alakított tovább az 1840-es években, s amelynek költői megvalósulása Arany János nevéhez fűződik. A Kölcsey-tétel ismert: „egy történeti-kulturális közösség *egészének* esztétikai világnézetét hordozó – *ebben* az értelemben nemzeti – irodalom csak akkor jöhet létre, ha a növekvő műveltség töretlenül, észrevétlenül emeli magát, hasonlítva magához az illető nemzet naiv hőskorában létrejött költő hagyományt.” (98.o.) Kecskés András a „két Arany” magyar verselésről alkotott alapfogalmait tisztázza dolgozatában.

A két Arany című összevető tanulmányokat tartalmazó kötet minden tekintetben magán viseli a konferencia-anyag kötetbe szerkesztésének esetlegességeit, hiányosságait, elsősorban azért, mert egy olyan rendező elvet erőltetett szerkesztője, amely nem valósulhatott meg, nem illeszthető a kötet anyagának egészére. A tanulmányokat rövidítésjegyzék (amely ugyanakkor egy meglehetősen gazdag bibliográfiai adattárral ér fel), névmutató követi, és a nagyszalontai ünnepség teljes programja is olvasható.

BENCE Erika

MATINKÓ ANDRÁS: A SZÓ JELENTÉSE

Szeged, LAZI, 2001., 221 l.

A magyar nyelvtudomány nem bővelkedik jelentéstani monográfiákban, bár a magyar jelentéstan kezdeteit legalább a XVI. századig, a régi szótár- és nyelvtanírókig szokás visszavezetni (vö. Kicsi Sándor András, 1997:229¹). A közelmúltig, a Kiefer Ferenc *Jelentéelmélete* előtti időkből jószerével csak két ilyen mű volt szélesebb szakmai körökben is ismeretes: Gombocz Zoltán *Jelentéstan-a* és Károly Sándor *Általános és magyar jelentéstan-a*. Tudható azonban, hogy az e kutatási területen munkálkodó nyelvészek, munkák sora ettől lényegesen hosszabb (vö. Temesi², 1980, Kicsi Sándor András, 1997:230kk). Ez a még így is rövidnek tekinthető sor annál inkább elgondolkodtató, mert a lexikográfia terén viszont a magyar nyelvészek számos maradandó, sőt monumentális művel gazdagították a magyar tudományosságot, ez a tevékenység pedig a jelentéstani (elméleti és gyakor-

lati) problémák sorával állítja szembe művelőjét (vö. Országh László³, 1962:63kk), a szórírókról, -szerkesztőkről tehát elmondható, hogy jártasak a jelentéstan kérdéseiben.

Martinkó András nevével a jelentéسلمélet-írók között a legutóbbi időkig nem találkozhattunk, inkább volt ismert arról, hogy irodalomtörténeti kérdések foglalkoztatják, pl. Kemény Zsigmond, Petőfi Sándor munkássága. Tudható azonban, hogy irodalomtörténeti tevékenységét megelőzően, a Nyelvtudományi Intézet munkatársaként, nyelvészettel, jelentéstannal is foglalkozott: pl. *Hozzászólása* hangzott el az 1953-ban megtartott III. Országos Magyar Nyelvészkongresszuson. A közelmúltban, 2001-ben pedig megjelent egy könyv is Martinkó András neve alatt, amely ennek a nyelvészorkorszaknak alighanem a fő – eddig lappangó – alkotása, és amely jogossá teszi, hogy őt is számontartsuk a magyar jelentéstudomány jelesei között.

Még ha *A szó jelentése* című monográfia nem átfogó jelentéstani munka is. Erre a szerző már könyvének bevezető, *A dolgozat tárgya* című I. fejezetben föl hívja a figyelmet, a IV. fejezetben pedig, *Befejező megjegyzések* cím alatt, más szemszögből érintve ezt a tényt, ismét visszakanyarodik a bevezetőben fölvetett gondolathoz, s mintegy arra is találunk itt utalást (206. l.), hogy valószínűleg szándékában állt folytatni a szójelentéssel kapcsolatos kutatásokat. (Ebben a munkájában ugyanis csak a szókészlettani jellegű szó, azaz a langue-jelenség-szó, a lexéma jelentésvonatkozásaiával foglalkozik, a beszédben megjelenő szóéval – illetve ahogy ő nevezi: a szintaxémával – nem.)

Kiefer Ferenc, a Martinkó-kézirat gondozója és közreadója az *Előszó*-ban ezzel kapcsolatban a következőképpen fogalmaz: „Martinkó jelentés-tanának főbb jellemzői közül nem egy megtalálható már a korábbi, Saussure befolyását mutató szemantikai munkákban is. Így például a szerző többször is hangsúlyozza, hogy a szó a *langue*, a mondat pedig a *parole* területére tartozik [...] A szó ugyanakkor Janus-arcú: a mondaton kívüli szó funkciója a megnevezés, szójelentések közlése, a mondatban szereplő szó viszont mondatrész funkciót is ellát, s ezzel némileg veszít eredeti lexikai funkciójából. A szó tehát a *langue* és a *parole* között mozog. A jelentéstan elsődleges feladata a *langue*-hoz tartozó jelentés leírása, s ez egyrészt kizárja a mondatjelentés vizsgálatát, másrészt a szónak sem a *parole*-ban betöltött szerepét, hanem a *langue*-beli funkcióit vizsgálja [...], s ez indokolja a jelentés vizsgálatának a lexikai szóra való korlátozását. Amikor tehát Martinkó a szó jelentésének vizsgálatát tekinti par excellence nyelvészeti feladatnak, nem a nyelvészeti hagyományra támaszkodik elsősorban, hanem a saussure-i elméletre, ill. annak saját maga által megfogalmazott következményeire” (6). Martinkó András ugyanakkor ennek a másik/másfajta szónak, a szövegszónak a jelentésvonatkozásait is fontosnak tartja, hiszen „a jelentéstan mozgá-

sának másik, sokkal életbevágóbb és szélesebb területe a *parole*. Ismételten esett már szó arról, írja, hogy a jelentésstruktúra gyakran inkább potencialitás, utalás egyes jelentéselemek realizálásának vagy a viszonyuló és környezeti elemek előtérbe kerülésének lehetőségeire. A szó jelentése a *parole*-ban attól függ, hogy a potenciális struktúra melyik elemét emelem ki s állítom a központba” (197). „A környezetbe (akár kontextusba, akár szituációba) került szó ugyanis nem csupán más szavakkal, illetve a szituáció elemével való egymásmellettiiségével jelzi a jelentés új funkcióját, hanem olyan formai megjelölések (suffixum, flexió, szórend, dinamika, hanglejtés stb.) által is, melyek a hallgató számára anyagi módon jelzik a szójelentés vagy szójelentések adott struktúrájában bekövetkező átrendeződést és az átrendeződés okát, célját, illetőleg az átrendeződéssel aktualizált s kompatibilisnek felismert elemek viszonyát. Az idetartozó kérdésekkel foglalkozik majd a *szintaxémák jelentéstana*.” (205) Ezekre a vizsgálatokra azonban mindaddig nem gondolhatunk, vélekedik, amíg a szójelentést a nyelv szintjén nem járjuk körül kellő körültekintéssel. Sőt, a lexémák jelentésvonatkozásai sem vizsgálhatók meg a meghatározott keretek között maradéktalanul. Megjegyezi például: „...mostani dolgozatomban általában nem foglalkoztam szemantikailag átmeneti jellegű szókategóriákkal, amilyenek például a névelő, névutó, köztöszó. Azt látom helyesnek, hogy ezeknek szótani vonatkozásaival is akkor kell foglalkozni, mikor már – a szintaxémák vagy mondatok jelentés-tanából visszatekintve – látjuk, hová vezetnek, illetőleg lépnek át. Az emberből magyarázzuk a majmot, s nem fordítva. A magasabb kategória területén kapjuk csak meg azokat a szempontokat, melyek az átmenet átmenet-mivoltát megvilágítják.” (206)

Martinkó András rendkívül alapos ismerője volt a XX. század nyelvészeti-jelentéstani iskoláinak. Ebben a művében kritikai értelmezésükkel is foglalkozik, könyvének II. fejezetét teljes egészében ezeknek szenteli (bahaviorizmus, pragmatizmus, logikai iskola, lélektani iskola, filozófiai elméletek, nominalizmus, német idealizmus, expresszionista irányok, neoszemantika, strukturalizmus stb.). Saját jelentésfelfogása ugyanakkor nem rugaszkodik el túlságosan a hagyományos jelentésszemlélettől. Ilyen értelemben – bár elméletének több vonatkozása ma is figyelmet érdemel –, nem várható, hogy (utólag) egyenrangú párja lesz Károly Sándor jelentéstánának, amely oly szorosan kötődik kora modern irányzataihoz, hogy már megjelenésekor, 1970-ben, messze maga mögé utasíthatta volna Martinkó András munkáját még abban az esetben is, ha az időben, azaz közvetlenül elkészülte után, az 50-es évek közepe táján eljutott volna az olvasó asztalára.

A mai olvasó így inkább hajlik arra, hogy elsősorban tudománytörténeti jelentőséget tulajdonítson ennek a könyvnek, pedig az ma is több annál; csak sajnálható, hogy Károly Sándor jelentéstana előtt nem jelenhetett meg

A szó jelentése. Előkészítette volna az utat e mű számára, mert nyilván igen csak megkönnyítette volna Károly Sándor munkáját, ha ott lett volna előtte egy korszerű, de hagyományos szellemben megírt jelentésemélet-kezdemény. Könnyebb dolga lett volna ugyanakkor a 70-es évek magyar nyelvésztszadalmának is, hiszen az akadémiai nyelvtan jelentéstan-fejezete és az *Általános és magyar jelentéstan* szellemisége között hatalmas úr tátong: a MMNyR:-ben Gombocz Zoltán gondolatai ismerhetők föl (pl. a jelentésváltozások bemutatását illetően), Károly Sándor viszont már egy eredeti, bár az 50-es évek új nyelvészeti irányzatainak fölismeréseit termékenyen hasznosító rendszerezés.

Izgalmas látni ugyanakkor, hogy Károly Sándor is, Martinkó András is tulajdonképpen azonos pontról indulnak: mindkettejük művében igen fontos szerep jut az Ogden–Richards-féle jelentésmoellnek, mindketten ezt fejlesztették tovább.

Martinkó András jelentéskoncepciója ugyanakkor bizonyos értelemben szemben is áll Károly Sándor fölfogásával (helyesebb talán úgy fogalmazni, hogy Károly Sándor egy soha-nem-volt szakmai vita nyomán túllép Martinkó András rendszerén) a tekintetben, hogy a jelentést funkciófogalomként kezeli, míg Martinkó szerint jelentés és funkció között másféle a kapcsolat: „a funkció: működés, aktivitás vagy erre való erő, képesség, tulajdonság [...] a jelentés egyik eleme a jel funkciója. A jelentés több, mint funkció.” (54); „*a jelentés: szová formált, linguisztizált tartalom*” (212).

Vannak ennek a monográfiának szép számban olyan gondolatai is, amelyek azt sejtetik, hogy a magyarországi nyelvészek között voltak olyanok, akiknek módjukban volt továbbgondolni őket: a 99. lapon a szemantikai jegyekről olvashatunk – egy egész fejezet foglalkozik az ún. „központi jelentés” mibenlétével (96kk.) –, ugyanakkor végigvezet Martinkó András egész rendszerén az a fölfogás, amelyet egy Antal Lászlónak tulajdonított aforizmával ekként jellemezhetünk: „a *kutya* szó nem harap”. (Vö. M. A.136kk.) Olyan jelenségekre kísérel meg körültekintő magyarázatot találni a szerző – mintegy hitelesítik, kiteljesítik ezek a magyarázatok a vázolt elméletet –, mint például a szinonimitás (146), az elvont szavak jelentése (149), a „képes jelentés” (160, 183), a szóösszetétel (180), a szólások (180), a szóhasadás (116), a tapadás (188–9), a suppletivizmus (130), a grammatikalizáció (131, 153) stb. Nem mellékes továbbá az sem, hogy több alkalommal szóba kerülnek a műben lexikográfiai vonatkozások is (pl. 172, 199).

A szó jelentése, ha csak megkésve jelenhetett is meg, megkerülhetetlen a további jelentéstani kutatások számára.

CSEH Márta

Jegyzetek

- 1 Gombocz Zoltán, Jelentéstan és nyelvtörténet, Utószó. – Bp.: AkK., 1997
- 2 Temesi Mihály, A magyar nyelvtudomány. Irányok és eredmények a felszabadulás óta. Gondolat Kiadó, 1980., 116kk.
- 3 A szótárírás elmélete és gyakorlata A magyar nyelv értelmező szótárában Országh László szerk. – Bp.: AkK., 1962

ID SZINNYEI JÓZSEF EMLÉKEZETE

Művelődéstörténeti és sajtótörténeti írásai. Összeállította, sajtó alá rendezte és a Szinnyei-bibliográfiát készítette Gazda István. – Piliscsaba : Magyar Tudománytörténeti Intézet, 2002., 323 l. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára, 26.)

Megjelent a Nemzeti Könyvtár alapításának 200. évfordulóján

Id. Szinnyei József neve az utókor emlékezetében elsősorban a *Magyar írók élete és munkái* c. 14 kötetes életrajzi lexikonja alapján maradt meg. A mű 1891 és 1914 között látott napvilágot. Az utolsó kötetet már fia, ifj. Szinnyei József rendezte sajtó alá apja kéziratai alapján. A mű alapeszméje – rögzíteni az írók életrajzi adatait és munkáinak jegyzékét – még a 19. században fogalmazott meg, de a 21. század kutatói számára is nélkülözhetetlen információ forrás. Bizonyítja ezt az a tény, hogy reprint kiadása is megjelent, sőt autentikus szövege *hypertextes* változatban rögzített információforrásként CD-ROM-on is (2000, Arcanum). Ez utóbbi segítségével az életrajzokon belül rejtőző neveket is megtalálhatja a kutató. Szinnyei többi munkája a vajdasági könyvtárakban nehezen hozzáférhető. Ezt a hiányt részben pótolja az *Id. Szinnyei József emlékezete* c. kötet.

Kozocsa Sándor bevezetője adatokat közöl Szinnyei József életéhez (1830-1913), s gazdag jegyzetanyaga forrásokat ismertet az esetleges további kutatásokhoz. A kötet értékét számomra mégis id. Szinnyei József művelődéstörténeti írásai, visszaemlékezései, sajtótörténeti írásai jelentik. A kötetet kiegészíti Szinnyei szakirodalmi munkásságának bibliográfiája, a sajtótörténeti fejezetekben szereplő folyóiratok címmutatója és a személynevek mutatója.

Visszaemlékezéseiből megismerhetjük hogyan készült a *Magyar írók* c. munkája és azt is milyen körülmények között működtek a 19. század nagy könyvtárai. Munkájához az anyaggyűjtés kezdetét a magyar szabadságharc leveréséhez vezette vissza: „Az 1848-49-i dicső korszak lezajlásával mint ha eltemették volna a nemzetet, nem hitt, nem remélt; önkéntelenül ragaszkodott egyedül megmaradt kincséhez a nyelvéhez... Az 50-es évek elején is folytattam tehát olvasmányimat, jegyzeteket írtam belőlük, mert midőn beszélni nem lehetett, írásba foglaltam gondolataimat.” Főleg hírlapokat olva-

sott. Nemcsak magyarul, hanem németül, franciául, angolul és később tótul – ahogyan ő mondja. Mivel nem volt egyetlen könyvtárnak sem rendezett hírlaptára, életcéljául tűzte ki, hogy megteremti azt. Az Egyetemi Könyvtár hírlapállománya gyér volt, rendezetlen és fűtetlen kutatótermeiben csak a leg elhivatottabb tudós használta. Hasonló volt a helyzet a múzeumi könyvtárban: „a sarokban garmadába fölhányva voltak a hírlapok, madzaggal összekötve csomagokban; ezeket én bontogattam ki poros, elsárgult mivoltukban és guggolva, vagy a félretolt könyvektől szabaddá tett asztalsarkokon dolgozva.” A múzeumi hírlapkönyvtár csak 1885-ben alakult meg. Maga Szinnyei rendezte az állományát és igyekezett tervszerűen gyarapíttatni.

Munkamódszere is figyelmet érdemel, hiszen a füzetbe írt jegyzetelést hamarosan a cédulázás módszerével váltotta fel. Ezt a módszert Fáy András *’Házi jegyzetei’-ben* olvasta, miszerint „az adatok feljegyzésére sokkal célszerűbb a cédula-rendszer; ez ugyan a papíros anyagot szaporítja... a munkát azonban megkönnyíti”. A *Magyar írók élete és munkái* megírásának a terve 1861-ben fogant meg benne. Arany János születésnapját sehol sem találta meg feljegyezve, még Toldynál sem. A költőhöz fordult levélben arra kérve, hogy adja meg neki személyes adatait és külföldön megjelent munkáinak jegyzékét. Akkor ugyan még nem folytatta tervszerűen az adatgyűjtést, bár kicédulázta a hírlapok cikkeit, a könyvek címét, gyűjtötte az életrajzi adatokat, könyvészeti és irodalomtörténeti munkákat.

Az életrajzok írásánál nélkülözhetetlen forrásnak bizonyultak az aprónyomtatványok, pontosabban a gyászjelentések. „Nagy fáradtsággal bár, de néhány év alatt gyűjtöttem 75 ezer példányt”. Ezeket szoros betűrendbe téve rendszerezte.

Szinnyei eredményesen dolgozott. Ennek a titka jó időbeosztása volt. „Reggel fél hét órakor íróasztalomnál ülök és este 10 óráig írok vagy olvasok, azonban két órai foglalkozás után mindig szünetet tartok; napjában háromszor a szabadban járok és ebéd után legalább is egy órát alszom, jóllehet éjjel mély álomnak örvendek. Mindez intézkedésem eddig sikeresnek bizonyult.” Időbeosztása mellett munkamódszere is megszívlelhető. „Mindennel reggel három és este szintén három 4-rét lapot írok. Ekkor, nehogy a hosszas kutatással időt veszítsek, a céduláimra följegyzett forrásmunkákból a legújabbakat és a leghitelesebbeket veszem alapul... A cédulákra írt jegyzeteket, ha felhasználtattak, megjegyzem, nehogy ugyanazokat kétszer kutassam.” Okulni való az is, hogy feljegyezte a cédulákra mikor adta át a nyomdának a kéziratát. Erre azért volt szüksége, mert egyes szerzők szóvá tették, hogy életrajzuk, vagy munkájuk kimaradt a kötetből, holott a nyomdába adás idején még nem is jelent meg semilyen írásuk.

A *Magyar írók élete és munkái* c. mű egyedülálló alkotás a világirodalomban is, s megjelenése óta senkinek sem sikerült egyedi vállalkozásként

túlszárnyalnia. (A Szerb Matica *Jugoslovenski pisci* címen megindított nagy vállalkozása ilyen jellegű kívánt lenni. Ez kollektív munka volt és torzóban maradt.) Míg méltatjuk és nagyra értékeljük ennek a műnek a jelentőségét, nem szabad megfeledkezni arról, hogy Szinnyei a hírlapokat repertorizálva tudta összegyűjteni azt a hatalmas anyagot, amit azután rendszerezett és közreadott. A repertóriumok készítése során kapott teljes képet a hírlapok keletkezéséről, s azok jellemzőiről a századok folyamán, pontosabban 1749-től 1873-ig. A hírlapirodalom fejlődéséről készült írásai is helyet kaptak a kötetben. Fontos szövegek ezek még akkor is, ha a Kókay György által szerkesztett *A magyar sajtó története* I-II kötet is feldolgozza ezt az időszakot. Kortás kutató szemszögéből nézve másként értelmezhetjük a jelenségeket, a valóságot.

Szinnyei József megszállott kutató volt. Hatalmas munkabírását tükrözi az emlékkötetben található munkásságát feltáró személyi bibliográfia, amely időrendben közli a szerző írásait 1852-től 1914-ig. Cikkek, önálló kiadványok jelentek meg a neve alatt vagy álnéven. Az álneveket feloldotta a bibliográfia készítője. Első írásai fordítások voltak. Legtöbb franciából, de fordított angolból és németről is. A bibliográfia tételei annotáltak, ami fontos a kutatók számára. Későbbi írásaiból kiderül, hogy nem csupán a hírlapirodalom története érdekelte, hanem a színház, a komáromi színészet története is. Emellett naplójegyzeteiből is gyakran jelentetett meg részleteket, voltak szépirodalmi próbálkozásai és egyéb írásai.

Az *Id. Szinnyei József emlékezete* c. kötet a nemzeti könyvtár alapításának 200. évfordulójára jelent meg. A példányszámról nem találtam adatot. Lehet, hogy kevés olvasó számára hozzáférhető. Pedig nagyon hasznos könyv a könyvtárosok, bibliográfusok, művelődéstörténészek (különösen a sajtótörténettel foglalkozók) számára. Egyetemi és főiskolai tanulók is tanulhatnak belőle, ha megszívlelik Szinnyei munkamódszerét, rendszerességét, kitartását, elkötelezettségét. A Magyar Tudománytörténeti Intézet méltóképpen tisztelgett ezzel a kiadvánnyal a nemzet könyvtára előtt.

CSÁKY S. Piroska

KRITIKA

Magyar irodalom*

Ábel Péter:

1. Utak egymás felé (Szeli István: Utak egymás felé). 1970. júl. 25., p.

Ács József:

2. Bolyongó paletta (Balázs G. Árpád: Bolyongó paletta). 1969. aug. 2., 7. p.

Ács Károly:

3. Lírai ügyelet (Messzike. Versek éve 1978). 1979. márc. 3., 14. .
4. Lírai ügyelet (Böndör Pál: Vérkép). 1979. febr. 2., 14. p.
5. Peremjelenségek-törvényszerűségek (Szeli István: Nemzeti irodalom-nemzetiségi irodalom). 1978. febr. 1., 12. p.

Balassa M. Iván

6. A parasztháztól a falumúzeumig (A Vajdaság népi építésze). 1992. okt. 17., 16. p.

Bálint István:

7. A vajdasági irodalom útkeresése (Herceg János: Két világ). 1972. okt. 21., 12. p.
8. Az egyidejűség költészete (Dobai Péter: Egy arc módosulásai). 1977. máj. 28., 14. p.
9. Az európai gondolkodásmódért (Major Nándor: Kisebbségi brevárium). 1998. jún. 13., 10. p.

10. Egy jelentős kordokumentum (Bosnyák István: Kis magyar balkáni krónika). 1998. aug. 8., 9. p.

11. Egy eseményszámba menő könyv (Mezei István, Tihomir Šuvakov, Sági András: Politikai gazdaságtan). 1984. máj. 5., 17. p.

12. Kiállítás (Téves csatatéren II.). 1996. jan. 13., 12. p.

13. Melyik az igazi történelem? (Várady Tibor: Történelemközelben). 1996. márc. 9., 10. p.

14. Mi az, hogy jugoszláviai magyar irodalom? (Bori Imre: Irodalmi hagyományaink). 1972. ápr. 1., 11. p.

15. Misztikus világ itt mellettünk (Gion Nándor: A kárókatona még nem jöttek vissza). 1977. júl. 9., 11. p.

16. Naplójegyzet a bombázásról (Hódi Sándor: Jugoszlávia bombázása). 1999. nov. 20., 9. p.

17. Szociográfia vagy a régi viták felelevenítése (Gerold László. Rólunk is vallanak). 1971. júl. 31., 10. p.

* Szakaszosan közlésre kerülő Kilátó-repertóriumunk második tömbje a magyar szerzők műveiről írt kritikákat tartalmazza, függetlenül attól, hogy magyarul vagy fordításban megjelent kiadásokról készültek-e. (G.)

Bálint Sándor:

18. A félreállítás értelme és értelmetlensége (Odze György: Ténymásolatok). 1978. nov. 25., 17. p.
19. A megállapodott idő (Koloszvári Papp László: Monológok a határon). 1978. dec. 9., 15. p.
20. Ember és közösség (Nádas Péter: Egy családregény vége). 1977. dec. 10., 13. p.
21. Harangszó (Hogyan tovább a háború alatt?). 1994. ápr. 23., 11. p.
22. Kényszer-mozgások (Esterházy Péter: Pápai vizeken ne kalózkodj!). 1977. okt. 29., 13. p.
23. Nostalgia a megérkezés után (Bistey András. Összeláncolva). 1978. dec. 30., 25. p.
24. Önvallomás, lelkiismeretvizsgálat és ígélet (Tordai Zádor: Legyünk realisták). 1977. szept. 24., 13. p.
25. Szubjektív eposz (Esterházy Péter: Termelési-regény). 1979. jún. 16., 12. p.

Bányai János:

26. A csend meséi (Somlyó György: A mesék második könyve). 1972. jún. 24., 12. p.
27. A csodát műveld... (Nagy László: Versben bújosó). 1974. febr. 9., 12. p.
28. A fele sem tréfa (Sok az eszkimó, kevés a móka. A vajdasági magyar humoristák évkönyve '75). 1976. márc. 20., 12. p.
29. A Gerilla-dalok etikája (Tolnai Ottó: Gerilla-dalok. Új Symposion 1967/19). 1967. nov. 19., 13. p.
30. A háború után (Kardos G. György: Hová tűntek a katonák?). 1972. ápr. 1., 12. p.

31. A gondolkodó drámája (Sinkó Ervin: Don Quijote útjai). 1975. okt. 11., 11. p.
32. A hajdani költő (Weöres Sándor: Psyché. Egy hajdani költő írásai). 1973. ápr. 28., 12. p.
33. A holtak másként látták (Ratkó József: Törvénytelen halottaim). 1976. márc. 28., 12. p.
34. A „hosszú vers” változatai (Rákos Sándor: Az emlék jelene). 1973. szept. 15., 12. p.
35. A jel megmarad (Kondor Béla: Jelet hagyni). 1975. ápr. 5., 12. p.
36. A kivesző lírai vad (Csoóri Sándor: Párbeszéd). 1973. szept. 29., 12. p.
37. A kívülálló versei (Orbán Ottó: Emberáldozat). 1974. máj. 25., 16. p.
38. A költészet forrásvidékein (Pap József: Rendhagyó halászás). 1974. dec. 28., 12. p.
39. A költő halála (Kőszegi Ábel: Töredék). 1972. nov. 4., 12. p.
40. A költői világ lázadása (Sinkó Ervin: Aegidius útra kelése és más történetek). 1964. jan. 26., 14. p.
41. A költő múltja és jelene (Erdélyi József: Cirokhegedű). 1972. szept. 2., 12. p.
42. A költő műhelyében (Illyés Gyula: Abbahagyott versek). 1972. jan. 22., 12. p.
43. A költő prózája (Takáts Gyula: Egy kertre emlékezve). 1971. dec. 18., 12. p.
44. A költő ünnepe (Weöres Sándor: Tizenegy szimfónia). 1974. jan. 26., 12. p.
45. A magyar irodalom átértékelése (Bori Imre: A szürrealizmus ideje). 1972. febr. 19., 12. p.

46. A magyar próza útjai (Sükösd Mihály: Küzdelem az epikával). 1973. jan. 13., 12. p.
47. A „második kötet” (Fülöp Gábor: Az erdő én vagyok). 1973. nov. 17., 12. p.
48. A megtalált költészet (Tandori Dezső: Egy talált tárgy megtisztítása). 1974. ápr. 20., 13. p.
49. A megtörtént csoda (Majtényi Mihály: Betűtánc). 1976. márc. 6., 12. p.
50. A nagy ihletek költészete (Szilágyi Domokos: Sajtóértekezlet). 1972. szept. 30., 12. p.
51. A regény előtt (Nagy Pál: Hampsteadi semmittevők). 1969. márc. 30., 15. p.
52. A riport és ami vele jár (Németh István: Szomszédok vagyunk). 1976. okt. 23., 13. p.
53. A semmiségek custosa (Tolnai Ottó: Gogol halála) 1973. márc. 31., 12. p.
54. A szavak szerelmese (Páskándi Géza: Tű foka). 1972. szept. 23., 12. p.
55. A szem és az ész átlóiban (Fodor András: Kettős rekviem). 1973. szept. 8., 12. p.
56. A szomorú kötéláncos (Zelk Zoltán: Ahogy a kötéláncosok). 1976. jan. 10., 12. p.
57. A szótár: Noé bárkája (Beszédes Valéria: A ház). 1993. márc. 27., 9. p.
58. A tapasztalt kritikus (Rónay György: Olvasás közben). 1971. dec. 11., 12. p.
59. A tárgy mint gesztus (Tolnai Ottó: Sirálymellcsont). 1967. dec. 17., 14. p.
60. A tiszta alkotás versei (Pilinszky János: Végkifejlet) 1974. jún. 22., 12. p.
61. A tiszta élményiség versei (Ágh István: Jóslatok az újszülöttnék). 1974. jún. 1., 12. p.
62. A tiszta jelentés felé (Oláh János: Fordulópont). 1973. máj. 5., 12. p.
63. A törvény mint akadály (Tornai József: Naptánc). 1976. jan. 3., 8. p.
64. A vas nem kenyér (Zákány Antal: A vas nem kenyér). 1975. jan. 11., 12. p.
65. Álom és természet (Jékely Zoltán: Az álom útja). 1972. aug. 19., 10. p.
66. Áthúzott versek (Domonkos István: Áthúzott versek). 1972. márc. 4., 12. p.
67. Az átlag szabályai szerint (Versek éve 1975. Összeállította: Domonkos István, Pap József). 1975. febr. 28., 12. p.
68. Az avantgarde két apostola (Bori Imre: Az avantgarde apostolai). 1972. febr. 26., 12. p.
69. Az egypercesek és elődjeik (Örkény István: Időrendben). 1972. jan. 15., 12. p.
70. Az élet mint műalkotás (Bosnyák István: Vázlatok egy portréhoz. Sinkó variációk '67-73). 1975. okt. 18., 12. p.
71. Az első kötet (Vámos Miklós: Előszó az ábécéhez). 1972. aug. 12., 10. p.
72. Az eltűnt regény nyomában (Gion Nándor: Ezen az oldalon). 1972. ápr. 8., 10. p.
73. Az idő foglya (Fodor András: Az idő foglya). 1974. nov. 2., 12. p.
74. Az idő törvénye előtt (Simon István: Rapszódia az időről). 1976. jan. 17., 11. p.
75. Az indulatos élményiség verse (Gulyás József: Pirossal, feketével). 1973. márc. 17., 12. p.

76. Az ironikus költő (Weöres Sándor: 111 vers). 1974. nov. 9., 12. p.
77. Az olvasó dicsérete (Babits Mihály: Könyvről könyvre). 1974. jan. 19., 12. p.
78. Az olvasó jegyzetei (E. Nagy Sándor: Remenyik Zsigmond). 1974. júl. 27., 10. p.
79. Az olvasó jegyzetei (Rába György: Szabó Lőrinc). 1974. júl. 20., 10. p.
80. Az új költészet útjai (Hallomás, harminchat új francia költő, Somlyó György fordításában). 1972. febr. 5., 12. p.
81. Bölcs outsiders (Fiatalkor prózáiról). 1970. febr. 1., p.
82. Csodák, kéreg alatt. (Danyi Magdolna: Sötét tiszta). 1975. szept. 20., 12. p.
83. Csorba Győző versei (Csorba Győző: Időjáték). 1972. jún. 17., 12. p.
84. Deák Ferenc drámái (Deák Ferenc: Tor). 1973. ápr. 7., 12. p.
85. Déry Tibor a pop-fesztiválon (Déry Tibor Képzelt riport egy amerikai pop-fesztiválról). 1972. jan. 8., 14. p.
86. Ég és föld között (Nagy László: Ég és föld). 1972. máj. 27., 12. p.
87. Egy első kötet (Vámos Miklós. Előszó az ábécéhez). 1972. aug. 12., 10. p.
88. Egy lelkes kritikus (Kiss Ferenc: Művek közlő). 1972. nov. 18., 12. p.
89. Élet és írás (Domonkos István: Redőny). 1975. jan. 18., 12. p.
90. Életút, viharok között (Herceg János: Előjáték). 1975. nov. 1., 13. p.
91. Elfelejtett ösztönösség (Bari Károly: Elfelejtett tüzek). 1974. jún. 6., 12. p.
92. Élmény és mű viszonylata (Mátrai László: Élmény és mű). 1974. júl. 13., 11. p.
93. Elmulasztott lehetőség (Mai magyar költők antológiája. Szerkesztette: Juhász Ferenc és Pomogáts Béla). 1974. jún. 15., 12. p.
94. Érettségi találkozók (Poszler György: Találkozások). 1993. jún. 5., 9 p.
95. Érzelmes objektivitás (Brasnyó István: Könnyűatlétika). 1972. márc. 11., 12. p.
96. Érzések és gondolatok (Lászlóffy Aladár: A hetvenes évek). 1972. okt. 7., 12. p.
97. Esszé és kritika (Lengyel Balázs: Hagyomány és kísérlet). 1972. dec. 2., 12. p.
98. Fényes napok (Gál László: Rozsdás esték). 1972. dec. 23., 12. p.
99. Hagyományaink (Móra István-Novoszel Andor-Czirák Imre: Föld és mag). 1972. júl. 1., 14. p.
100. Hagyományos magányosság (Ladányi Mihály: Kitépett tollú szél). 1974. okt. 26., 13. p.
101. Hegy és szerkezet (Takáts Gyula: Száz nap a hegyen). 1975. dec. 27., 12. p.
102. Helyzetek és gondolatok (Petri György: Magyarázatok M. számára). 1972. jún. 10.
103. Hosszú gyermekkor (Bálint Lea: Boldogságom erdeje). 1972. máj. 20., 12. p.
104. „Időszerűtlen” költészet (Kálnoky László: Letépett álarok). 1972. szept. 16., 12. p.
105. Illyés Gyula új versei (Illyés Gyula: Minden lehet). 1973. dec. 22., 12. p.
106. Irodalom múlt nélkül? (A gazdátlan világ. A jugoszláviai magyar

- költészet antológiája 1919-1945). 1969. márc. 2., 15. p.
107. Irodalmunk életrajza (Bori Imre: Irodalmunk évszázadai). 1975. aug. 30., 11. p.
 108. Irodalmunk szolgálatában (Bori Imre: Fejezetek irodalmunk témáinak történetéből). 1973. jún. 23., 12. p.
 109. Irodalom múlt nélkül? (Bori Imre: A gazdátlan világ. A jugoszláviai magyar költészet antológiája). 1969. márc. 2., 15. p.
 110. Írói szigorúság nélkül (Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna). 1974. dec. 14., 13. p.
 111. Ismét az avantgarde (Szabolcsi Miklós: Jel és kiáltás). 1972. ápr. 29., 12. p.
 112. Kép és írás (Mándy Iván: Mi az, öreg?). 1973. ápr. 21., 12. p.
 113. Későn megismert költő (Lengyel József: Ó Hit-Jeruzsálem). 1973. dec. 15., 12. p.
 114. Két világ beszélget (Kormos István: N. N. bolyongásai). 1975. dec. 13., 11. p.
 115. Kilovaglás a költészetből (Dobai Péter: Kilovaglás az őszi erdőből). 1974. ápr. 6., 12. p.
 116. Kocsis Mihály összeroppanása (Burány Nándor: Összeroppanás). 1968. aug. 25., 19. p.
 117. Konvencionális novellák (Csuka Zoltán: Kint az életben). 1972. aug. 5., 10. p.
 118. Költészetünk élő hagyománya (Márciusi zsoltár. A jugoszláviai magyar avantgarde költészete). 1974. jún. 29., 12. p.
 119. Költészetünk értékvilága (Végh László: Eszmélet: A jugoszláviai magyar költészet antológiája). 1968. dec. 29., 19. p.
 120. Költői összefoglalás (Tolnai Ottó: Versek). 1976. jún. 26., 12. p.
 121. Kőszegi Ábel: Töredék. 1972. nov. 4., 12. p.
 122. Közös dolgaink (Szomszédság és közösség. Délszláv irodalmi kapcsolatok. Szerk. Vujicsics D. Sztoján) 1972. nov. 25., 12. p.
 123. Különös antológia (Különös ajándék). 1975. nov. 22., 12. p.
 124. Lampion a fán (Brasnyó István: Lampion a fán). 1972. dec. 9., 12. p.
 125. Mit ér a Vers(ek éve)? (Versek éve 1991). 1992. szept. 6., 11. p.
 126. Mozdulatlan jelenlét (Pilinszky János: Sziklák). 1972. dec. 30., 12. p.
 127. Mutatvány, mondatokkal (Bognár Antal: Textília). 1976. jún. 19., 12. p.
 128. Művészi próza (Major Nándor: Büntetés). 1968. márc. 24., 20. p.
 129. Nagy olvasmányélmény (Szentkuthy Miklós: II. Szilveszter második élete). 1972. júl. 8., 8. p.
 130. „Ne bánts Velencét!” (Márai Sándor: vendégszínház Bolzanóban). 1993. febr. 20., 9. p.
 131. Négyszögű kert. (Takáts Gyula: Sós forrás) 1973. szept. 22., 12. p.
 132. Nem dalolunk! (Vas István: Önarckép a hetvenes évekből). 1975. szept. 27., 12. p.
 133. Népmeséink (Penavin Olga: Jugoszláviai magyar népmesék). 1972. jan. 29., 12. p.
 134. Ó, az a kritika... (Varga Zoltán: Periszkóp). 1975. szept. 13., 11. p.
 135. Örkény István drámái (Örkény István: Időrendben). 1976. máj. 6., 12. p.
 136. Örkény István regényei (Örkény István: Időrendben). 1972. júl. 29., 10. p.

137. Örökségünk, értékeink (Idő, idő, tavaszidő. A jugoszláviai magyarság népköltészetéről). 1971. dec. 25., 14. p.
138. Példázat isten ostoráról (Lengyel József: Isten ostroma). 1972. júl. 15., 10. p.
139. Petőfi és kortársai (Fekete Sándor: Meztőláb a szentegyházban). 1973. jan. 6., 12. p.
140. Regény és aktualitás (Burány Nándor: Különszoba). 1972. dec. 16., 12. p.
141. Regény és dokumentum (Sükösd Mihály: A kívülálló). 1969. ápr. 6., 15. p.
142. Regénytelen történet (Holti Mária: Sodortatva). 1978. febr. 22., 12. p.
143. Rontás és varázslat (Kiss Anna: Feketegyűrű). 1975. márc. 26., 12. p.
144. Saulussal Európában (Mészöly Miklós: Saulus). 1969. ápr. 13., 13. p.
145. Sűrű fájdalom (Beney Zsuzsa: Tűzföld). 1972. jún. 2., 12. p.
146. Szegény Arthur, szegény Franz (Bálint István: Arthur és Franz). 1973. máj. 12., 14. p.
147. Szellemes szürrealizmus (Ladik Katalin: Elindultak a kis piros buldózerek). 1972. márc. 25., 12. p.
148. Szépen sorjázó képek (Brasnyó István: Szociográfia). 1973. nov. 10., 12. p.
149. Szerkezetek diadala (Oravecz Imre: Héj). 1972. márc. 18., 10. p.
150. Szorongás és ambivalencia (Beney Zsuzsa: Ikertanulmányok). 1973. okt. 6., 12. p.
151. Szűk mezsgyén a teljesség felé (Rába György: Lobbanások). 1974. febr. 2., 12. p.
152. Találkozás az idővel (Devecseri Gábor: A mulandóság cáfolatául). 1973. szept. 1., 12. p.
153. Tanulmányok a magyar regényről (Bori Imre: Fridolin és testvérei). 1976. aug. 21., 11. p.
154. Tanulságos irodalomtörténet (Kántor Lajos-Láng Gusztáv: Romániai magyar irodalom 1945-1970). 1972. máj. 13., 14. p.
155. Tárgyak és képek (Tolnai Ottó: Legyek karfiol). 1973. nov. 24., 16. p.
156. Természet és öregség (Szezlér Ferenc: Kései kaszálas). 1973. okt. 13., 12. p.
157. Tiszta tükör (Németh István: Zsebtükör). 1973. okt. 20., 12. p.
158. Tíz év termése (Utasi Csaba: Tíz év után). 1975. márc. 1., 13. p.
159. Történelem: emberi tartalmak (Szelei István: Történi történelem). 1981. dec. 26., 15. p.
160. Tudás és szenvedély (Szelei István: Hosszú útnak pora). 1991. jún. 22., 18. p.
161. Ugyanott (Brasnyó István: Ki-aludt tűz). 1974. dec. 21., 12. p.
162. Új magatartás (Fehér Kálmán: Száz panasz.) 1967. márc. 26., 13. p.
163. Új utakon (Böndör Pál: Karszt). 1975. jan. 25., 12. p.
164. Vakvágányon (Fejes Endre: Jó estét nyár, jó estét szerelem.). 1969. márc. 23., 15. p.
165. Változatok és útkeresés (Podolszki József: Koponyatörés). 1978. febr. 8., 12. p.
166. Vers és dokumentum (Fehér Kálmán: Fürjvadászat). 1972. ápr. 15., 12. p.
167. Vers helyett emlék (Maurits Ferenc: Telep). 1975. okt. 25., 12. p.

168. Verssel a fájdalom ellen (Juhász Ferenc: A megváltó aranykard). 1974. febr. 23., 12. p.
- Baranovszky Edit:**
169. De újra tavasz jött (Balogh István: A Tisza tündérleánya). 1993. ápr. 14., 9. p.
- Bede Béla:**
170. Új verseskötet Szabadkán (Schwalb Miklós: A szén). 1972. febr. 1., 9. p.
- Bence Erika:**
171. A gyermekélet tartományai (Hullik a gesztenye). 1994. máj. 7., 14. p.
172. Bűn és rejtély (Darvasi László: A Kleofás-képregény). 1996. jún. 15., 11. p.
173. Dubrovnik lakoma (Németh István: Ünnepek Raguzában). 1998. júl. 18., 8. p.
174. Események a könyvesházban (Bordás Győző: Ténta és repesz. Velünk történt II.). 2001. jún. 16., 8. p.
175. 1986 után (Garaczi László: Mintha élnél. Egy leműrlomásai). 1996. ápr. 20., 10. p.
176. Három esszé a muzslai műhelyből (Bábel-esszépályázat 1997). 1998. máj. 16., 9. p.
177. Könyvbemutató Zomborban. A dióízű elmúlás versei. (Csörgits József: Mintha tenyérrel csapnék a fénybe). 1991. jún. 22., 11. p.
178. Mindannyiunk utcája (Tar Sándor: A mi utcánk). 1996. okt. 26., 10. p.
179. Négy szerző öt esszéje (Bábel-esszépályázat). 1999. jan. 16., 9. p.
180. Szellemi kalandok mai mesékhez (Németh István: Bűhüm meg Lotyogi). 1997. jan. 18., 11. p.
181. Történelem és fantázia (Hász Róbert: A Szalmakutyák szigete). 1996. febr. 3., 10. p.
182. Új halál-könyv (Polcz Alaine. Ideje a meghalásnak). 1998. szept. 19., 8. p.
- Bencsik István:**
183. A természet értékei (Sturc Béla: A Szabadka-Horgosi homokpuszta természetes flóráképe és megőrzésének kérdései). 1997. okt. 11, 10. p.
- Benkő Ákos:**
184. Egy vélemény Burány Nándor regényéről (Burány Nándor: Összeroppanás). 1969. nov. 16., 14. p.
- Beszédes Valéria:**
185. Népői kultúránk Észak és Dél között (Jung Károly: Köznapok és legendák). 1993. máj. 8., 13. p.
- Bogdánfi Sándor:**
186. A sértődöttek költője (Laták István: Földi bodza). 1968. jan. 28., 19. p.
187. Én és kortársaim (Dési Ábel: Kortársaim). 1969. jún. 1., 15. p.
188. Vajdasági álmok macedón fordításban (Fehér Ferenc: Szonpokraj polszkite patista). 1968. szept. 8., 18. p.
189. Valódi vajdasági regény (Gion Nándor: Virágos katona). 1974. jún. 22., 12. p.
- Bognár Antal:**
190. Csapda (Brasnyó István: Csapda). 1972. ápr. 15., 12. p.
191. Eláll az eső (Varga Zoltán: Eláll az eső). 1972. febr. 19., 12. p.
- Borbély János:**
192. A temerini „forró nap” története (Illés Sándor: Irgalom nélkül). 1995. márc. 4., 14. p.
193. Daccal övig a semmiben (Deák Ferenc: Szerelmes episztolák). 1995. ápr. 1., 12. p.

194. Egyszer volt–egy könyvesbolt (Bence Erika: Könyvkereskedés) 1997. nov. 8., 8. p.

Bordás Tímea:

195. Csavargók művészete (Sebők Zoltán: Életjáték). 1994. okt. 15., 14. p.

Bori Imre:

196. „A dal felé, a dal felé, a tiszta dal felé...” (Juhász Ferenc: A szent tűzőzön). 1969. ápr. 13., 13. p.
 197. A Dukayak (Zilahy Lajos: A Dukay család). 1968. szept. 1., 19. p.
 198. A Légszomj és jelképei (Deák Ferenc: Légszomj). 1971. febr. 27., 10. p.
 199. A magyar irodalom új története. 1964. dec. 20., 16. p.
 200. A megbecsülésről (Deák Ferenc). 1969. márc. 2., 13. p.
 201. A stílselemzés – ma (Herczeg Gyula: A magyar próza stílusformái). 1975. ápr. 19., 13. p.
 202. A tizenkettedik (Burány Nándor: Csöd). 1971. jan. 9., 9. p.
 203. A vers kopernikuszi fordulata (Weöres Sándor: Tűzkút). 1964. júl. 19., 14. p.
 204. Atlantisz (Stegen Lajos: Atlantisz). 1964. szept. 6., 13. p.
 205. Az Éden visszapereléséről (Déry Tibor–Illyés Gyula: Szembenézni. Az Éden elvesztése). 1968. jún. 23., 19. p.
 206. Az előítéletek bírálója (Láncz Irén: Szarvas Gábor). 1982. nov. 6., 15. p.
 207. Az első tábor-regény évfordulóján (Kuncz Aladár: Fekete kolostor). 1981. aug. 1., 14. p.
 208. Az emigráns létezés nyomorúsága (Sinkó Ervin: Tizennégy nap). 1982. aug. 28., 14. p.
 209. Az olvasó jegyzetei. A népszerű balladák. (Kallós Zoltán:

Balladák könyve). 1974. márc. 2., 12. p.

210. Az olvasó jegyzetei. A számon tartás könyve... (Gerold László: Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon 1918–2000). 2001. márc. 3., 8. p.
 211. Az olvasó jegyzetei. Az avantgarde színjáték története (Kocsis Rózsa: Igen és nem). 1974. szept. 7., 10. p.
 212. Az olvasó jegyzetei. Az Illyés-mítoszok vermében (Fodor Ilona: Szembesítés, Illyés Gyula életútja Párizsig). 1976. jan. 31., 13. p.
 213. Az olvasó jegyzetei. Balogh Edgár, a közíró (Mesterek és kortársak. Duna-völgyi párbeszéd). 1975. márc. 29., 13. p.
 214. Az olvasó jegyzetei (Brasnyó István: Csapda). 1972. márc. 25., 13. p.
 215. Az olvasó jegyzetei. Egy hasznos évkönyvről (Korunk évkönyv 1974). 1974. febr. 9., 13. p.
 216. Az olvasó jegyzetei (E. Nagy Sándor: Remenyik Zsigmond). 1974. júl. 27., 10. p.
 217. Az olvasó jegyzetei (Gulyás József: Vörös fagyöngy). 1972. dec. 16., 11. p.
 218. Az olvasó jegyzetei (Gion Nándor: Ezen az oldalon). 1972. ápr. 15., 12. p.
 219. Az olvasó jegyzetei. Írói vallo más az újjáépítésről. Sinkó Ervin riportregényéről (Sinkó Ervin: A vasút). 1976. márc. 27., 11. p.
 220. Az olvasó jegyzetei. Ízig-vérig tudósegénység (Klaniczay Tibor: A múlt nagy korszakai). 1974. szept. 14., 13. p.
 221. Az olvasó jegyzetei. Kismonográfiák (Kozma Dezső: A valóság

- igézete. Dávid Gyula: Jókai). 1974. máj. 25., 17. p.
222. Az olvasó jegyzetei (Kovács Sándor Iván: Szakácmesterségnek és utazásnak könyvecskéi). 1990. jún. 9., 18. p.
223. Az olvasó jegyzetei. Milyenek a Déry-életműben a változások. Kismonográfia a nyolcvanéves Déry Tiborról (Pomogáts Béla: Déry Tibor). 1974. aug. 31., 10. p.
224. Az olvasó jegyzetei (Rába György: Szabó Lőrinc). 1974. júl. 20., 10. p.
225. Az olvasó jegyzetei. Színesztézia. Egy kolozsvári irodalomtudományi műhelyről (H. Dombi Erzsébet. Öt érzék ezer muzsikája). 1975. febr. 22., 13. p.
226. Az olvasó jegyzetei. Tíz, tíz, tiszta víz... (Matijevics Lajos: Tíz, tíz, tiszta víz). 1977. jan. 29., 13. p.
227. Az olvasó jegyzetei. Tanulmány Balázs Béláról (K. Nagy Magda: Balázs Béla világa). 1974. aug. 10., 10. p.
228. Az olvasó jegyzetei. Újabb emlékezés József Attilára (Fábián Dániel: József Attiláról). 1974. nov. 9., 13. p.
229. Az olvasó jegyzetei (Varga Zoltán: Szökés). 1972. dec. 9., 11. p.
230. Az olvasó jegyzetei. Variációk a vidék és a tudomány témájára (Benkő Samu: Sorsforduló értelem). 1974. jan. 26., 13. p.
231. Az olvasó jegyzetei. Vita a Nyugatról (Vita a Nyugatról). 1974. szept. 21., 13. p.
232. Az olvasó jegyzetei. Zsilka Tibor és a modern magyar stílus-tan. A modern vers „juhászferenci” problémája (Zsilka Tibor: A stílus hírértéke). 1974. ápr. 6., 12. p.
233. Az út vége (Kassák Lajos: Az út vége). 1964. szept. 13., 14. p.
234. Bízó szerelemmel (Fehér Ferenc: Bízó szerelemmel). 1962. márc. 18., 14. p.
235. Déry Tibor új könyve (Déry Tibor: Kéthangú kiáltás). 1969. márc. 16., 13. p.
236. Drámák - színpad nélkül (Bogdánfi Sándor: Bűnösök). 1971. szept. 18., 10. p.
237. Drámák - színpad nélkül (Gobby Fehér Gyula: A budaiak szabadsága). 1971. szept. 25., 10. p.
238. Drámák - színpad nélkül (Guelmino Sándor: Haláltánc). 1971. júl. 31., 10. p.
239. Drámák - színpad nélkül (Kopeczky Kásló: Aida nem énekel). 1971. júl. 24., 9. p.
240. Drámák - színpad nélkül (Németh István: Uborka milliói). 1971. szept. 11., 10. p.
241. Drámák - színpad nélkül (Tolnai Ottó: Nádtető). 1971. aug. 7., 12. p.
242. Drámák - színpad nélkül (Tóth Ferenc: Jób). 1971. aug. 21., 12. p.
243. Drámák - színpad nélkül (Varga Zoltán: A tanítvány). 1971. aug. 14., 12. p.
244. Drámák - színpad nélkül (Végel László: Júdás hetedik pecsétje). 1971. aug. 28., 12. p.
245. Egyazon ég alatt (Fehér Ferenc: Egyazon ég alatt). 1985. ápr. 13., 19. p.
246. Egy faluról, amelyet majdnem a némaság nyelt el (Cs. Simon István: Monostor -770). 2001. aug. 11., 7. p.
247. Egy gyakorló tanár munkája (Töke István: Mosolygó Tiszamente). 1969. febr. 9., 13. p.

248. Egy tanulmánykötet margójára (Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből). 1962. jún. 24., 15. p.
249. Egy versekötet szembeesítő kompozíciójáról (Ács Károly: Ének füstje, füst éneke). 1977. febr. 19., 13. p.
250. Értékeink (Debreczeni József: Hideg krematórium). 1967. febr. 19., 15. p.
251. Értékeink (Gál László: Tarlóvirág). 1967. ápr. 2., 14. p.
252. Értékeink (Herceg János: Ég és föld). 1967. márc. 19., 15. p.
253. Értékeink (Sinkó Ervin: Optimisták). 1967. márc. 5., 15. p.
254. Értékeink (Szirmai Károly: A csend víziói). 1967. febr. 26., 15. p.
255. Eszmélés és indulat (Galgóczi Erzsébet: Öt lépcső felfelé). 1965. szept. 26., 14. p.
256. „Ez a halál nem magánügy” (Biacs Antal: Ez a halál nem magánügy). 1969. máj. 25., 15. p.
257. Faludy Villonja ismét köztünk (Francois Villon balladái). 1989. jan. 21., 20. p.
258. Feljegyzések (A Mikszáth-év könyveiről). 1998. márc. 28., 9. p., 1998. ápr. 4., 9. p., 1998. ápr. 11., 9. p.
259. Feljegyzések (Bodor Anikó: Vajdasági magyar népdalok II. és Burány Béla: Ünnepek, szokások, babonák I.). 2000. dec. 9., 8. p.
260. Feljegyzések. Három falutörténetről (Sárközi Ferenc: Az idő sodrásában. Maronka János: Bölcsőhelyünk. Törköly István: Hívjuk az élőket, siratjuk a holtakat). 2000. okt. 21., 8. p.
261. Feljegyzések. Kántor Lajos könyve Szilágyi Domokosról (Kántor Lajos: Ki vagy Te, Szilágyi Domonkos?). 1999. júl. 3., 9. p.
262. Feljegyzések. Két könyv-pillanat. Bodor Anikó népdalkiadványáról, Vujicsics Sztoján tanulmánykötetéről (Bodor Anikó: Vajdasági magyar népdalok. Vujicsics Sztoján: Magyarok és szerbek). 1997. okt. 25., 9. p.
263. Feljegyzések (Könyvekről, amelyek kéziratok voltak nemrég) (Bordás Győző: Üvegház, Toldi Éva: „Összetartozó neszek”, Németh Ferenc: A Fülep család Becskerekén)
264. Feljegyzések Márai Sándor utolsó naplója (Márai Sándor: Napló 1984–1989). 1998. máj. 9., 9. p., 1998. máj. 16., 9. p.
265. Feljegyzések (Pintér Lajos: Könnnyv). 1998. jan. 31., 9. p.
266. Feljegyzések (Vujicsics Sztoján: Magyarok és szerbek). 1997. jún. 21., 11. p.
267. Földönfutók (Dobos László: Földönfutók). 1968. máj. 12., 19. p.
268. Háborús regény margójára (Cseres Tibor: Hideg napok). 1964. júl. 26., 14. p.
269. Hatvan magyartanár (Gerold László: Hatvan magyartanár). 1969. júl. 27., 14. p.
270. Honfitársunk Skallák Illés (Skallák Illés vallomása). 1968. jún. 9., 19. p.
271. Irgalom (Németh László: Irgalom). 1965. aug. 15., 14. p.
272. Két dráma – egy bemutató (Gobby Fehér Gyula: Statisztikusok. Varga Zoltán: Útitárs). 1970. dec. 12., 10. p.
273. Kettős világ (Déry Tibor: G. A. úr X-ben). 1964. máj. 24., 13. p.

274. Korszerű regény a faluról. (Sánta Ferenc: Húsz óra). 1964. jún. 14., 15. p.
275. Költészet és intellektus (Sinkó Ervin: Epikurosz hervadt kertje). 1964. dec. 27., 15. p.
276. Küzdelem a költői hivatással (Juhász Ferenc: Harc a fehér báránnyal). 1966. márc. 20., 14. p.
277. Majtényi Mihály: Garabonciás. 1967. febr. 12., 15. p.
278. Még egy százéves könyvről (Justh Zsigmond: A pusztá könyve). 1992. jún. 13., 12. p.
279. Népi imádságok. Szabad versek a szó modern értelmében (Erdélyi Zsuzsanna: Hegyet hágék, lőtőt lépék). 1975. jan. 18., 13. p.
280. Simon István könyvének ünnepén (Cs. Simon István: Szülőfalum, Terján). 1994. aug. 20., 13. p.
281. Sirodalmunk könyve (Bogdánfi Sándor: Sirodalmunk könyve). 1971. jan. 16., 9. p.
282. Széljegyzetek Erős Lajos könyvéhez (Erős Lajos: Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyház megye történetéhez.) 1993. jún. 26., 11. p.
283. Szerelem (Déry Tibor: Szerelem). 1963. máj. 19., 14. p.
284. Tamási Áron utolsó könyve (Tamási Áron: Vadrózsa ága). 1968. máj. 19., 21. p.
285. Thurzó Lajos (Thurzó Lajos: Lélekkel magasba szállni). 1970. ápr. 18., p.
286. Tipopoézis (Böndör Pál: Tipopoézis). 1969. júl. 20., 14. p.
287. Tizenegyedik regény (Varga Zoltán: Életveszély). 1970. aug. 15., 9. p.
288. Tíz regény (Bányai János: Surlódás). 1970. febr. 15., 15. p.
289. Tíz regény (Bogdánfi Sándor: Egy merénylet vallomása). 1970. márc. 29., 13. p.
290. Tíz regény (Deák Ferenc: Métély). 1970. márc. 15., 13. p.
291. Tíz regény (Domonkos István: A kitömött madár). 1970. febr. 8., 13. p.
292. Tíz regény (Gion Nándor: Testvérem, Joáb). 1970. márc. 1., 13. p.
293. Tíz regény (Gobby Fehér Gyula: A verseny végén). 1970. márc. 8., 13. p.
294. Tíz regény (Kopoczky László: A ház). 1970. márc. 15., 13. p.
295. Tíz regény (Major Nándor: Hullámok). 1970. febr. 22., 12. p.
296. Tíz regény (Tolnai Ottó: Rovarház). 1970. febr. 1., 13. p.
297. Tíz regény (Végel László: A szenvedélyek tanfolyama). 1970. ápr. 5., 13. p.
298. Tolsztoj magyarországi kapcsolatai (Váradi-Sternberg János: Utak és találkozások). 1974. máj. 11., 13. p.
299. Tűnődések. Új „falukutatók” (Karl Miklós: Dűlőutak szorgos népe. Kercsmár Rózsa: Domokosfalva krónikája. Dobai József: Torda krónikája). 1991. jún. 22., 13. p.
300. Tűz égett a tulipános láda fedelén (Péter László: Móra műhelyében) 1999. júl. 17., 7. p.
301. Vajdasági könyv – vajdasági olvasó (Varga Zoltán: A méregkeverő). 1967. jan. 22., 15. p.
302. Vidám temetés (Déry Tibor: Vidám temetés). 1962. ápr. 22., 14. p.
303. Vonatok az éjszakában (Szirmai Károly: Veszteglő vonatok az sötétben). 1965. júl. 25., 13. p.

Bosnyák István:

304. A Korunk és a Szerkesztő kora (Gaál Gábor: Levelek 1921-1975.). 1976. ápr. 17., 12. p.
305. Az első alapos Kázmér-portré (Vajda Gábor: Kázmér Ernő szellemi arca.). 1980. aug. 2., 13. p.
306. Csak ember vagyok (Deák Ferenc: Rekviem). 1962. márc. 4., 14. p.
307. „Ez is szülőföldünk: Európa” (Méliusz József. Kávéház nélkül). 1978. febr. 11., 12. p.
308. Fegyelmezett modernség (Bányai János: A szó fegyelme). 1973. márc. 2.,
309. Gyermekköltészetünk „új hullámáról”, egy gyűjtemény kapcsán (Versek éve 1978). 1978. nov. 25., 16. p.
310. Károlyi Mihály és a jugoszláviai magyar irodalom (Károlyi Mihály: Hit, illúziók nélkül). 1978. szept. 30., 14. p.
311. Kisajátítás vagy befogadás? (Ervin Sinko: Pjesme u prozi. Pripovijetke. Zapisi. Ogledi.). 1971. jan. 1., 18. p.
312. Tovább írt telep, kiteljesedett Frankenstein (Maurits Ferenc: Miniatűr galéria). 1983. febr. 5., 17. p.
313. Történelem verssé válva (Fehér Kálmán: Fűrjvadászat). 1973. márc. 10., 12. p.

Botka Ferenc:

314. Pap József: Rés. 1965. febr. 7., 14. p.

Bozóki Antal:

315. Nemzetközi magánjog (Tibor Varadi: Međunarodno privatno pravo). 1983. nov. 12., 17. p.

Bozsik Péter:

316. Bűvös számmisztika (Sziveri János: Babel). 1990. okt. 27., 18. p.

Böndör Pál:

317. Gyökér is, szárny is, sestina, narrativa is (Szepes Erika-Szerdahelyi István: A múzsák tánca. Verstani kisenciklopédia). 1988. jún. 25., 18. p.

Brunner Emília:

318. Az összegzés gyönyörűsége (Bori Imre: Fejezetek irodalmunk természetrajzából). 1973. jún. 23., 12. p.

Burány Béla:

319. Egy könyv dicsérete (Gubás Jenő: Veszendő végeken). 1998. ápr. 18., 8. p.
320. Fűzfasíp (Bordás Győző: Fűzfasíp). 1993. febr. 6., 11. p.
321. Ügyes kezek üzenete (Nagy Irén: Debellácsi himzések). 1994. jún. 15., 12. p.

Burány Nándor, bn:

322. A dokumentumok vallatása (Petkovics Kálmán: A tizennyolc nyárfa). 1982. dec. 4., 17. p.
323. A mondat mint viszonylag önálló egység (Békési Imre: Szöveg szerkezeti írások). 1982. szept. 11., 15. p.
324. A tudományos teljesség vagy az osztályérdek (Urbán János: Párászföld). 1990. aug. 25., 14. p.
325. Emberfeletti vállalkozás (Erdei Ferenc: Város és vidéke). 1971. okt. 2., 12. p.
326. Feketebetűs ünnep (Petkovics Kálmán: Fekete betűs ünnep) 1964. márc. 8., 15. p.
327. Haláltépett élet (Urbán János: Haláltépett élet). 1974. jan. 19., 17. sz., 12. p.
328. Követőinkre hagyható példa (Sándor Iván: A futár). 1977. jan. 22., 14. p.
329. Lépés a jövőbe (Teleki Júlia: Visszatekintés a múltba). 1996. dec. 14., 9. p.

330. Merni vállalni a lehetetlent.
Hadirokkant gondolatok egy
háborús könyvről (Németh
Zoltán: Balkáni fenevad). 1996.
jan. 6., 9-10. p.
331. „Nekem Szabadka volt a vá-
ros...” (Juhász Géza: A fordulat
utáni forgatagban). 2000. ápr.
8., 10. p.
332. Négy sötét csillag (Sáfrány
Imre: Na tragu). 1972. jan. 15.,
12. p.
333. Olvasó a városházában (Varga
Zoltán: Városháza). 1968. jún.
9., 18. p.
334. Stósz délelőttök (Fábry Zoltán:
Stósz délelőttök). 1969. márc.
30., 14. p.
335. Szavak és közterek (Rozsman
Erzsébet: Vallomások). 1983.
okt. 1., 17. p.
336. Szánalmas élet (Duba Gyula:
Szabadesés). 1970. márc. 15.,
14. p.
337. Szívszorító (Nagy Sívó Zoltán:
Bukovina, mit vétettem?).
2000. márc. 11., 7. p.
338. Utazás, olvasás, cselekvés
(Boldizsár Iván: A sétáló szo-
bor). 1980. jan. 12., 14. p.
- Csáky S. Piroska**
339. Híd repertórium (Pató Imre: A
Híd repertóriuma 1934-1942).
1977. jan. 29., 14. p.
- Csányi Erzsébet:**
340. A „soványbogár” hízálása
(Kaszás József: A magyar gyer-
mekirodalom élő fája). 1982.
jún. 19., 17. p.
341. A szellemi háborgás nemei
(Végl László: Ábrahám kése).
1989. jún. 3., 18. p.
342. Építkezés és rombolás a „fejér
setétben” (Csokonai Lili: Ti-
zenhét hattyú.). 1988. jún. 4.,
18. p.
343. Műélmények–lételmények
(Utasi Csaba: Vonulni ha illő).
1982. szept. 4., 15. p.
344. „Tünde” és vaskos versregény
(Esterházy Péter: Fuharosok)
1984. júl. 21., 14. p.
345. Versvilágvedlések (Podolszki
József: Barna). 1983. márc. 19.,
17. p.
- Csapó Julianna:**
346. Újabb tizenöt év (Csáky S. Pi-
roska: A Tankönyvkiadó bibli-
ográfiája 1984-1999). 2000. júl.
29., 10. p.
- Csehák Kálmán:**
347. A vajdasági magyarság a
nemzeti elnyomás időszaká-
ban (Mészáros Sándor:
Položaj Mađara u Vojvodini
1918-1929). 1990. ápr. 7.,
16. p.
348. Fáklyavivőről fáklyafényben
(Cseh Károly: Fáklyafényben).
1978. febr. 22., 12. p.
349. Küzdelem a megmaradásért
(Kalapis Zoltán: A Magyar Szó
fél évszázada). 1995. febr. 18.,
13. p.
- Csorba Béla:**
350. A névtani kutatások újabb állo-
mása (Penavin Olga - Matijevics
Lajos: Temerin és környéke
földrajzi neveinek adattára).
1983. jan. 15., 17. p.
351. A sztálinista párt első foglya
(Demény Pál: A párt foglya
voltam). 1989. okt. 21., 18. p.
352. Akár ha szélben ezüstöt reszel-
nél (Sziveri János: Szájbarágás).
1989. máj. 27., 18. p.
353. Ki volt Hajnal István? (Lakatos
László: Hajnal István). 2001.
júl. 21., 9. p.
- Csordás Mihály:**
354. A lázadás erkölcsi dilemmái
(Sütő András: Itt állok, másként

- nem tehetek...). 1976. jan. 24., 13. p.
355. Kitejedő folklorizmus (Csépe Imre: Mezei dolgok). 1973. nov. 17., 12. p.
356. Mesélő életmotívumok (Majtényi Mihály: Így is történhetett). 1969. máj. 25., 16. p.
- Danyi Magdolna:**
357. Drámák-drámakísérletek (Színművek). 1972. jún. 29., 12. p.
- *
- Varga Zoltán: Kritika? Kritika-kísérlet? 1972. júl. 1., 14. p.
- Danyi Magdolna: Válasz Varga Zoltánnak. 1972. júl. 8., 8. p.
- Gerold László: Személyeskedés helyett vitaszempontok. 1972. júl. 15., 10. p.
358. Élmény és költészet (Utassy József: Csillagok árvája). 1977. okt. 15., 13. p.
359. Honfoglalás (Deák Ferenc: Honfoglalás). 1972. márc. 18., 10. p.
- Danyi Zoltán:**
360. „Minden olyan szép, még a csúnya is” (Petri György: Amíg lehet). 2000. márc. 11., 8. p.
- Dér Zoltán:**
361. A hűség új éneke (Magyari Lajos: Csoma Sándor naplója). 1972. nov. 25., 12. p.
- Dési Ábel:**
362. A marxizmus és a filozófia viszonya (Szabó András György: A proletárforradalom világnézete. A filozófia bírálata). 1978. ápr. 8., 14. p.
363. A modern film (Nemeskürty István: A filmművészet nagykorúsítása). 1967. márc. 19., 15. p.
364. A művészeti szubjektivitás (Mátrai László: A műalkotás születése). 1967. jan. 8., 14. p.
365. A művészetről csakis művészién. Thomka Beáta új könyvei (Thomka Beáta: Mészöly Miklós. Áttetsző könyvtár). 1996. dec. 14., 12. p.
366. A nagyvárosi élet szociológiája (Szecskó Tamás: Ember és nagyváros). 1966. jún. 5., 13. p.
367. Betegség és értelem (Benedek István: Bolond világ). 1967. jún. 25., 14. p.
368. Bibliai témák (Cs. Szabó László: A nyomozás). 1967. szept. 17., 15. p.
369. Egy új mítosz krónikája (Ungvári Tamás: Beatles biblia). 1969. okt. 12., 14. p.
370. Élmény és emlék (Somlyó György: Füst Milán). 1969. szept. 28., 14. p.
371. Érzékeny fiatalok (Laki Pál: A próféta kora). 1966. ápr. 10., 14. p.
372. Hagyomány és lelemény (Vas István: Megközelítések). 1969. szept. 7., 14. p.
373. Hit és szenvedély (Sánta Ferenc: Az áruló). 1966. dec. 18., 16. p.
374. Írói arcképek (Illés Endre: Írók, színészek, dilettánsok). 1968. aug. 18., 17. p.
375. Írói vallomások (Kortárs magyar írók vallomásai). 1968. júl. 28., 19. p.
376. Lecke az íróknak (Mészáros Vilma: A mai francia regény). 1966. júl. 17., 12. p.
377. Lecke és tréfa (Gyárfás Miklós: Tanuljunk gyorsan és könnyen drámát írni). 1968. szept. 1., 19. p.
378. Márai Sándor új regénye (Márai Sándor: San Gennaro vére). 1967. márc. 26., 15. p.
379. Móricz Zsigmond arcképe (Vargha Kálmán: Móricz Zsigmond). 1968. márc. 17., 19. p.

380. Tersánszky ébresztése (Kerékgyártó István: Tersánszky Józsi Jenő). 1970. márc. 29., 14. p.
381. Új monográfia Leninről (Réti László: Lenin és a magyar munkásmozgalom). 1970. máj. 30., 10. p.
382. Utazás Kafkaig (Sükösd Mihály: Franz Kafka). 1965. dec. 5., 14. p.
383. Utószó egy életműhöz (Bóka László: Könyvek, gondok). 1966. okt. 30., 15. p.
- Dudás Károly:**
384. Félúton elakadt katarzisos (Király László: Kék farkasok). 1973. márc. 31., 12. p.
- Engler Éva:**
385. „Fentről nézve mindenki egyszerű” (Kontra Ferenc: Fehér tükrök). 1986. máj. 31., 16. p.
386. Túl valóságos valóság (Tolnai Ottó. Rokokokokó). 1986. szept. 27., 17. p.
- Faragó Kornélia:**
387. Bizonyosság negatívban (Juhász Erzsébet: Senki sehol soha). 1992. szept. 19., 12. p.
388. Dialógusban kiteljesedni (Nádas Péter-Richard Swartz: Párbeszéd). 1992. aug. 8., 14. p.
- Farkas Zsuzsa:**
389. Ne hagyjuk magukra gyermekeinket! (Dr. Sági Zoltán: Való világon túl-án-innen). 2000. ápr. 15., 10. p.
- Fehér Ferenc, F. F., (F.), (f):**
390. A bizalom beérése (Gulyás József: Könyörgés magamhoz). 1965. szept. 19., 14. p.
391. A horvátországi magyarok új évkönyve. 1987. márc. 14., 16. p.
392. A lepkelánc hamadik – szerb kiadása (Németh István: Dečak i leptiri). 1968. dec. 15., 17. p.
393. A sokarcú Kázmér Ernő és egy tanulmány (Vajda Gábor: Kázmér Ernő). 1983. márc. 26., 16. p.
394. Az Életjel kiskönyvtárának mécsvilágánál (Lévay Endre. Új lélekindulás). 1969. jan. 12., 15. p.
395. Az életmű töredékei (Kós Károly: Hármaskönyv). 1970. szept. 19., 10. p.
396. Az emberi nagyság kis könyvei (Almási Gábor: Szobortalan égaljról jöttem). 1982. febr. 6., 14. p.
397. Az érzékenység regénye (Bencz Mihály: Magasok vándora). 1966. febr. 13., 14. p.
398. Az író asztalánál (Huszár Sándor: Beszélgetések kortárs írókkal). 1970. márc. 22., 15. p.
399. Az ismeretlenség homályából (Vlaj Lajos: Versek). 1965. ápr. 22., 17. p.
400. Az osztályharc iskolája (Löbl Árpád /Lőrinc Péter/: Pirkadás). 1978. nov. 19., 11. p.
401. Az újságíró számadása (Vébel Lajos: Írta és hitte). 1984. nov. 6., 12. p.
402. Debreczeni József válogatott versei (Debreczeni József: Dal legyen a jel). 1966. okt. 2., 15. p.
403. Egy életmű töredékei (Kós Károly: Hármaskönyv). 1970. szept. 19., p.
404. Egy muraszombati közös kétnyelvű kötet (Szűnyogh Sándor-Ernest Ružič: Leg – Naj). 1981. jan. 25., 12. p.
405. Egy prózaíró verseskötete (Herceg János: Kiáltás a ködből). 1970. júl. 25., 13. p.
406. Egy táj bűvöletében (Herceg János: Gyaloghintó). 1966. febr. 6., 14. p.

407. Gál László hátrahagyott versei (Gál László: Sziklaévek). 1984.jan. 14., 16. p.
 408. Gyermeekmondókák gyűjteménye (Burány Béla: Hej, széna, széna!). 1987. aug. 22., 13. p.
 409. Herceg János hazavezérlő csillagai (Herceg János: Hazavezérlő csillagok). 1971. jan. 23., 11. p.
 410. Írói hűség és következetesség (Németh István: Lepkelánc). 1962. márc. 18., 15. p.
 411. Kortársak – közös rámban (Dési Ábel: Kortársaim). 1969. márc. 9., 15. p.
 412. Könyvek, levelek, arcok (Magyar László: Három kincsestár). 1986. márc. 8., 18. p.
 413. Könyvünk és sorsunk (Csáky S. Piroska: Vajdasági magyar könyvek 1918-1941). 1988. júl. 16., 14. p.
 414. Köznapnak szánt halhatatlanság (Kosztolányi Dezső: Álom és ólom). 1970. máj. 23., 11. p.
 415. Más patak nincs is (Borús Rózsa: Topolya népszokásai). 1981. nov. 21., 14. p.
 416. Szabadka és környékének múltjából (Muhi János: Mesélő múlt). 1980. jan. 29., 12. p.
 417. Széljegyzetek egy első kötethez (Hornyik György: Temetés). 1966. okt. 9., 15. p.
 418. Szó a szélben (Gál László. Szó a szélben). 1968. szept. 8., 19. p.
- Fekete Elvira:**
419. Magyar Boccacciók (Nagy Olga: Újabb paraszt Dekameron). 1983. jún. 18., 17. p.
- Fekete J. József:**
420. A balkáni krónikás (Bori Imre: Ivo Andrić). 1992. okt. 10., 14. p.
 421. A bőség csapdája (Gobby Fehér Gyula: Testek és álmok). 1985. jan. 26., 17. p.
 422. A fegyelmeztetlenség regénye (Balázs Attila: Szerelem, szerelem). 1985. nov. 23., 19. p.
 423. A fikciós világ új térségei (Csányi Erzsébet: A regény öntudata). 1997. márc. 29., 11. p.
 424. A fókuszban: Kosztolányi (Gerold László: Legendák és konfliktusok). 1997. máj. 10., 11. p.
 425. A gondok alapállásáról (Szügyi Zoltán: Énekünk éneke). 1996. márc. 16., 12. p.
 426. A hasonlóság kapcsa (Találkozások/Susreti). 1984. szept. 29., 17. p.
 427. A kert oltalmazó árnyékában (Pap József: Kert/v/észének). 1996. máj. 18. 10. p.
 428. A kisebbségben levés állapotáról (Horváth György: Véraláfutás). 1995. dec. 16., 11. p.
 429. A kisebbség vállalása (Szenteleky Kornél: Nyári délelőtt). 1994. márc. 27., 10. p.
 430. A kitaszított (Rónay István: Késő álmok). 1990. dec. 1., 16. p.
 431. A kritika méltóságáról (Bányai János: Talán így). 1995. okt. 21., 13. p.
 432. A lábujjhegyen élők krónikása (Tari István: Napszél). 1998. máj. 16., 8. p.
 433. A polihisztorikus regényről (Csányi Erzsébet: Szövegvilágok: a fikció fölénye). 1993. nov. 27., 13. p.
 434. A rossz tanítvány (Böndör Pál: A változásom könyve). 1999. júl. 10., 9. p.
 435. A szeretet szövetsége (Németh István: Házioltár). 1996. máj. 25., 11. p.
 436. „A tenyeremben szög” (Halász Albert: kór-kör/cor-kór). 1995. máj. 20. 14. p.

437. A továbblépés bizonytalansága (Sinkovits Péter: Határsáv). 1993. jún. 5., 13. p.
438. A tömörítés művészetéről (Thomka Beáta: A pillanat formái). 1986. jún. 7., 16. p.
439. „A valóság ismeretere van szükségünk” (Bori Imre: Szociográfia nyomában). 1997. nov. 8., 8. p.
440. „A vers a dolgok találkozása” (Horváth István: Szívharang). 1995. jún. 17. 14. p.
441. A vers humanizálása (Podolszki József: Át). 1988. máj. 28., 18. p.
442. „A virágok szelídek” (Halász Albert: Mosolymorzsák). 1992. okt. 24., 13. p.
443. A zűrzavar nyugalmas ébredése (Balogh Róbert: Helyi érdekű útvessző). 1996. márc. 23., 12. p.
444. Ágoston olvasása közben (Szentkuthy Miklós: Ágoston olvasása közben). 1994. okt. 1., 14. p.
445. Álcázott önvizsgálatok (Mák Ferenc: A magam iskolája). 1990. aug. 4., 14. p.
446. Ars teoretica (Bori Imre: Huszonöt tanulmánya a XX századi magyar irodalomból). 1985. febr. 9., 19. p.
447. Az elbeszélt világ (Németh István: Mogorófavirág). 1990. dec. 29., 18. p.
448. Az életigenlés balladái (Hargitai Gyula: Pogány rekvium). 1990. jan. 20., 18. p.
449. Az elvagyódás villamosa (Szathmári István: A villamos és más történetek). 1996. febr. 3., 10. p.
450. Az erkölcs devalválása a családban (Hornyik György: Bontás). 1987. okt. 10., 14. p.
451. Az esetlegesség terei (Podolszki József: Kitérő). 1985. aug. 10., 16. p.
452. Az idő ébresztése (Végl László: Áttűntetések). 1984. máj. 19., 17. p.
453. „Az idő, mely megrekedt” (Jung Károly: Barbaricum). 1992. márc. 14., 11. p.
454. Az idő és a táj vonzásában (Varga Szilveszter: Angyalcomb). 1989. nov. 26., 18. p.
455. Az illúziók hajóján (Gobby Fehér Gyula: Vallatás). 1989. máj. 13., 18. p.
456. Az olvasó beavatása (Utasi Csaba: Csak emberek). 2000. jún. 3., 9. p.
457. „Belül minden megvan” (Juhász Erzsébet: Úttalan utaim). 1998. aug. 22., 10. p.
458. Bimbózó lányok árnyékában (Szentkuthy Miklós: Bianca Lanza di Casalanza). 1994. dec. 10., 14. p.
459. Boglya (Tari István: Boglya). 1993. jún. 12., 13. p.
460. Címzavak (Sükösd Mihály: Se-regszemle). 1986. okt. 11., 17. p.
461. Csellengők (Gobby Fehér Gyula: Tekergők). 1996. dec. 28., 10. p.
462. Dac-decade (Bada Tibor: Darwin dramatika). 1991. febr. 9., 18. p.
463. Depoetizált szonettek (Tari István: Fegyvertánc). 1995. máj. 13., 13. p.
464. Dokumentumnovellák (Németh István: Hegyomlás). 1986. jan. 25., 19. p.
465. Drávaszögi rekvium (Dunai N. János: Drávaszögi krónika). 1997. okt. 25., 10. p.
466. Efezusi varázsigék, avagy egy megjelölt könyv. (Szabó Palócz

- Attila: Trium(f)virátus). 1999. jan. 9., 8. p.
467. Égbekiáltó hiány (Cs. Simon István: Szülőfalum, Terján.). 1995. márc. 25., 13. p.
468. Egyéni élet – közösségi lét (Bordás Győző: Fűzfasíp). 1993. febr. 13., 14. p.
469. Egy ifjúság álma. (Szimin–Bosán Magda: Egy ifjúság álma). 1986. okt. 4., 17. p.
470. Egy igazi „Híd-as” (Fehér Ferenc: Vállalt világ). 1988. dec. 17., 18. p.
471. Élet szabta fikció (Brasnyó István: Majomév). 1985. jan. 12., 17. p.
472. Élettelen képek (Urbán János: Örömnap). 1987. ápr. 4., 18. p.
473. „Elkülönböződött” próza. (Aaron Blumm-Szerbhorváth György–Mirnics Gyula: Dombosi történetek). 1998. aug. 15., 9. p.
474. Elmaszatolt portré (Bata János: Korom). 1990. júl. 7., 16. p.
475. Elmés multság (Kopeckzy László: A beszélő óra. Párizsi kaland). 1988. máj. 21., 22. p.
476. „Elmúlt telek s nyarak, melyekben otthonosak voltunk” (Harkai Vass Éva: Így éltünk). 1997. ápr. 26., 10. p.
477. Emlékezetünkben élnek (Kontra Ferenc: Kalendárium). 1993. okt. 17., 11. p.
478. Enciklopédikus nyitottság: egy alakuló életmű dokumentumai (Herceg János: Összegyűjtött Elbeszélések I-III.). 1987. márc. 28., 18. p.
479. Esetgyűjtemény a holtak országából (Kontra Ferenc: Gyilkosság a joghurt miatt). 1998. ápr. 11., 9. p.
480. Évszázadunk rondabugyrai (Bosnyák István: Pörök, táborok, emberek I-II.). 1997. aug. 9., 9. p.
481. Feltáruzó életmű (Bodrogvári Ferenc: Érték és utópia). 1984. júl. 9., 17. p.
482. Fohász (Esnagy József: Kisvárosi hőmezőben). 1995. ápr. 22., 13. p.
483. Folyóirat könyvben (Ex évkönyv, 1990). 1991. jan. 5., 19. p.
484. Forgácsok (Balázs Attila: Kite tette a macskát a postaládába?). 1990. szept. 29., 18. p.
485. Gogoland (Herceg János: Gogoland). 1992. júl. 4., 13. p.
486. Gondolkodás, gondoskodás, érzelem (Papp Tibor: Könnyv). 1992. márc. 7., 15. p.
487. Gyerekeknek – szívből (B. Horváth István: Kicsiknek, nagyobbaknak, még nagyobbaknak). 1999. febr. 13., 8. p.
488. „Gyermekkorom forró nyomát követve” (Cs. Simon István: Szíromeső). 1999. jan. 23., 10. p.
489. (Gyermek)versek mindenkinek (Bogdán József: Szeder indája). 1998. márc. 14., 8. p.
490. Haláltól halálíg (Kontra Ferenc: Nagy a sátán birodalma). 1991. jún. 15., 18. p.
491. Haláltól halálíg hidakon (Temesi Ferenc: Híd). 1993. szept. 18., 14. p.
492. Harcos alapállás (Varga Zoltán: Búcsú az utópiától). 1984. dec. 15., 17. p.
493. Harmonikus tépett lélek (Harmonikus tépett lélek. Réz Pál videobeszélgetése Szentkuthy Miklóssal). 1995. jún. 3., 13. p.
494. Háromszor vagy többször is (Kontra Ferenc: Úgy törnek el). 1995. júl. 15., 13. p.

495. Helyezés nélküli boldog verseny (Teredben élek. Bajai költők versei). 1994. szept. 17., 14. p.
496. Hermetikus világban (Bognár Antal: Eligazodni). 1984. szept. 22., 17. p.
497. Hideg párhuzamok romantikával (Beder István: Szomjúság földje). 1992. máj. 23., 15. p.
498. „Hol a Bodri? Hol vannak a lepedők? Hol van a nagytata régi hegedűje?” (Gobby Fehér Gyula: A sötét árnyéka).. 1999. júl. 24., 10. p.
499. „Hol van az én maradásom helye?” (Géber László: Szöveg szalonna). 1994. szept. 24., 14. p.
500. Hova siet ez az élet? (Gion Nándor: Az angyali vigasság). 1986. febr. 15., 19. p.
501. Humor magas szinten (Kopoczky László: Hímzett pogácsa). 1986. ápr. 26., 23. p.
502. Ígélet (Apró István: Küldetés). 1989. jan. 7., 18. p.
503. Ikarosz rövid röpte (Székely Beáta: Az elkobozott bolygó). 1992. ápr. 18., 15. p.
504. Intellektuális blöff (Végel László: A magyar Közép-Kelet Európai Lakoma bevonult a Pika-reszk Regénybe). 1998. máj. 23., 9. p.
505. Intellektuális költemény: esszé (Thomka Beáta: Esszéterek, regényterek). 1989. ápr. 11., 18. p.
506. „Írásgörcs” (Tetszőleges irány. Fiatal költők antológiája). 1999. júl. 17., 9. p.
507. Jelzések a jelenről (Holti Mária: Ezer zizezés). 1987. ápr. 11., 18. p.
508. Karnevál a múzeumban (Juhász Erzsébet: Tükörképek labirintusa). 1997. márc. 22., 11. p.
509. „Kellek, vagyok” (Ács Károly: Ráklépcsben). 1995. aug. 26., 14. p.
510. Kényszerzubbonyban, ketrecben (Tóth Livia: Köszönöm, jól!). 2000. okt. 28., 10. p.
511. Keserves keringések (Brasnyó István: Gyöngyéletünk). 1990. febr. 10., 18. p.
512. Készülő irodalomtörténet (Gerold László: Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon 1918-2000). 2001. márc. 3., 10. p.
513. Kétbalkezes mesék (Podolszki József: Csacska csacsi menyegzője). 1989. okt. 7., 18. p.
514. „Komor és vigaszt nem hozó töprengésre születtem” (Juhász Erzsébet: Esti feljegyzések). 1993. nov. 7., 10. p.
515. Korkép, kitérőkkel (Herceg János: Vuk és kora.). 1987. nov. 7., 16. p.
516. Költői feljegyzések – egy festőről, prózában (Sáfrány Imre: Jegénye-gambit) 1987. máj. 23., 12. p.
517. Könyv és dokumentum (Ugart kell tömünk. Válogatás a Vajdasági Írásból). 1984. jún. 23., 17. p.
518. Kötődés (Fehér Ferenc: Egy-azon ég alatt). 1985. ápr. 13., 19. p.
519. „Lazán, szabadon” (Toldi Éva: „Összetartozó neszek”). 1997. júl. 12., 9. p.
520. „Le a fantáziával!” (Bori Imre: A magyar irodalom modern irányai II.). 1990. ápr. 21., 18. p.
521. Lektűr? (Temesi Ferenc: Pejote). 1993. júl. 31., 13. p.
522. Lelkes olvasónak lenni (Bori Imre: Krónikák írókról, könyvekről). 1999. okt. 9., 9. p.

523. „Lenni akarok” (Mirnics L. Zsuzsanna: Varázsbót fonákja). 1998. júl. 11., 9. p.
524. Leselkedések és lelkesedések (Szentkuthy Miklós: Az alázat kalendáriuma 1935-1936) 1999. márc. 6., 9. p.
525. Letisztulás (Torok Csaba: Pontos idő). 1967. jún. 28., 11. p.
526. Magyar művészregények (Harkai Vass Éva: A művészregény a 20. századi magyar irodalomban). 2001. okt. 6., 8. p.
527. „Már a jövő sem a régi” (Fenyvesi Ottó: A káosz angyala). 1994. máj. 21., 14. p.
528. Másként (Verebes Ernő: Griff). 1999. jan. 16., 10. p.
529. „Meddig bírja még a vers?” (Fülöp Gábor: Kipányvázott versek). 1989. aug. 12., 14. p.
530. Megbocsátó hontalanok (László Lajos: Halálpolka). 1994. ápr. 16., 14. p.
531. „Megbotlasz, lépsz és félsz” (Böndör Pál: Eleai tanítvány). 1997. máj. 31., 12. p.
532. Mégis ismét el kell mondani (Bányai János: Kisebbségi magyarára). 1996. dec. 21., 11. p.
533. Meg-megújuló monológok (Kalapis Rókus: Kis keleti nők nincsenek). 1990. júl. 28., 14. p.
534. Mértékhiány (Kopeczky László: Savanya, lóra!). 1984. júl. 28., 14. p.
535. Mindennapi stresszeink (Burány Nándor: Gyümölcsöskert házzal eladó) 1987. szept. 12., 14. p.
536. „Mindig is tartottam valahová” (Brasnyó István: Szokott-e ősz lenni Paraguayban?). 1993. febr. 23., 13. p.
537. „Mindigtől tartó és örökös lézengés” (Brasnyó István: Kész regény). 1997. jan. 25., 11. p.
538. „... mintha tenyérrel csapnék a fénybe” (Csörgits József: Napló a fejfáig). 1990. márc. 17., 18. p.
539. Miniatűr esszék (Bori Imre: Hétről hétre). 1998. júl. 25., 9. p.
540. Minimalista líra (Szűnyogh Sándor: Honvágy). 1985. okt. 19., 19. p.
541. „Mintha véget ért volna a története” (Bányai János: Mit vizsgálunk magunkkal?). 2000. szept. 30., 10. p.
542. „Mögöttem: sár és pokol” (Gulyás József: Mi lesz holnap). 2000. nov. 11., 10. p.
543. Muszáj (Bordás Győző: Ténta és repesz). 2001. jún. 16., 8. p.
544. Mű-kedvelők (Juhász Erzsébet: Műkedvelők). 1985. dec. 21., 19. p.
545. Műközelből – emberközelbe (Toldi Éva: Herceg János). 1993. júl. 17., 12. p.
546. Napló a gondolat szabadságáról (Bori Imre: Írók, események, jelek). 1997. júl. 19., 9. p.
547. Néhány remek ötlet (Dési Ábel: Félelem és fájdalom). 1984. aug. 11., 14. p.
548. „Nincs nép. Csak voltak emberek.” (Gobby Fehér Gyula: A tűz közepéből). 2001. nov. 17., 11. p.
549. Novemberi esők – holdvilágos éjszakák (Kontra Ferenc: Ősök jussán). 1993. máj. 15., 13. p.
550. Önemésztő pálinkázgatások (Bozsik Péter: Visszakéből). 1989. dec. 2., 18. p.
551. Örvényben (Gobby Fehér Gyula: Armand gróf halála és más történetek). 1986. szept. 13., 17. p.
552. „Őszintén és alázattal” (Szelei István: Nyelvünk, kultúránk,

- nyelvi kultúránk). 1997. dec. 13., 9. p.
553. Pajtáskodások a sütőlapát nyelén (Fehér Béla: Zöldvendéglő). 1991. júl. 13., 18. p.
554. Prózák nosztalgiára (Balázs Attila: Én már nem utazom Argentínába). 1996. márc. 30., 11. p.
555. Regény – képekben (Böndör Pál: Ebihalak). 1987. jún. 13., 18. p.
556. Remek miniatűrök (Németh István: Arcok zsebtükörben.). 1984. szept. 8., 17. p.
557. Restaurált önarckép (Domonkos István: Önarckép). 1986. nov. 15., 17. p.
558. „Saját romjainkon ülve” (Németh István: Ima Tündérlakért). 2000. jún. 17., 9. p.
559. Sápadt bemutatkozás (Körkép '96). 1996. szept. 21., 12. p.
560. „Síró Démétérekről a magna materig” (Mohás Livia: A táncos, a politikus, a nő). 1998. szept. 19., 8. p.
561. Szabadkai történetek (Lovas Ildikó: A másik történet). 1996. jan. 6., 11. p.
562. Szavakkal festett szívirvány (Brasnyó István: Hogyan kell szívirványt festeni?). 1985. dec. 14., 18. p.
563. „Szavakkal, mondatokkal töltöm ki az ürességet” (Jódal Kálmán: Bakancs és fal). 1994. aug. 6., 14. p.
564. Szélbe kapaszkodva (Radics Zoltán: A széllel szemben is). 1985. nov. 2., 21. p.
565. Szemkút (Fehér Kálmán: Szemkút). 1999. okt. 30., 9. p.
566. Szentkuthy naplóval (Szentkuthy Miklós: Fájdalmak és titkok játéka). 2001. jún. 2., 10. p.
567. Szentviden tükör (Bence Erika: Ibolya utca). 2001. aug. 11., 9. p.
568. Színes tinták nélkül (Lovas Ildikó: Kalamáris). 1994. júl. 30., 14. p.
569. „Szirmai-szerű lett a világ” (Szathmári István: Ünnepek). 1996. szept. 7., 12. p.
570. Szolgálat (Bori Imre: Identitáskeresésben). 2000. nov. 4., 10. p.
571. Szomjas esők (B. Horváth István: Szomjas esők). 1997. szept. 13., 11. p.
572. Szövegek színpad nélkül (Szabó Palócz Attila: A meztelen Télapó, ifj. Szloboda Tibor: A). 1995. máj. 27., 13. p.
573. „Szűk résre nyílt ajtó - észvilágosodás” (Guelmino Sándor: Lamentációk az élőkért). 1992. máj. 16., 15. p.
574. Tanulmány és kritika (Harkai Vass Éva: Ezredvégi megálló). 1998. jún. 13., 10. p.
575. Tények és élmények (Kalapis Zoltán: Vándorok és leteleplülők). 1985. okt. 5., 19. p.
576. Térpoétika (Faragó Kornélia: Térirányok, távolságok). 2001. szept. 22., 9. p.
577. Torzó (Szentkuthy Miklós: Euridiké nyomában). 1994. nov. 26., 8. p.
578. Út a boldogtalanságba (Szirmai Károly: Veszteglő vonatok I.). 1991. febr. 2., 17. p.
579. Versek a Pannon pokolból (B. Foky István. Bezdáni versek). 1995. jún. 24., 14. p.
580. Verses katonakönyv (Egy szép dologról emlékezem. Csöbrös István kopácsi énekeskönyve). 1993. júl. 3., 12. p.
581. Vidám ismeretterjesztés (Műferdítések és poétai rugamok). 1984. okt. 6., 15. p.

582. Vonatkozásrendszer-kollázsok (Temesi Ferenc: A szív bőjtje). 1991. dec. 14., 16. p.
583. Zombor regénye (Herceg János: Módosulások). 1989. szept. 30., 18. p.
- Fenyvesi Ottó:**
584. Vitatkozó levelek (Bosnyák István: Pesma sa Panonskog asfalta). 1983. febr. 12., 17. p.
585. Vizuális költemények. (Szombathy Bálint: Poetry) 1982. jan. 16., 15. p.
- Gaál György:**
586. A reform szellemében (Tóth Lajos-Bartha Dezső: Történelmi olvasókönyv az általános iskolák számára). 1977. jún. 18., 14. p.
587. A topolyai munkásmozgalom monográfiája (Brindza Károly: Mondd el helyettem, elvtárs...). 1971. dec. 18., 12. p.
588. Kétszázéves oktatásügy (Pálinkás József: Szabadka népoktatása 1687-1919.). 1975. jan. 25., 13. p.
589. Tudományosan és elvszerűen (dr. Dávid András: A kölcsönösség hidai. A jugoszláv-magyar kulturális és irodalmi kapcsolatokról). 1977. okt. 29., 12. p.
- Gabrity Molnár Irén**
590. A marxista világnézetéről, ideológiáról népszerűen (dr. Rehák László: Világnézet, ideológia, tudományos megemlékezés). 1984. nov. 17., 17. p.
- Gál László, ó, (g):**
591. Fehér Ferenc: Delelő. 1967. jan. 22., 15. p.
592. Kritika a felső fiókból (Kopoczky László: Humor az alsó fiókból). 1964. szept. 27., 13. p.
593. Nyelvünk kertésze (Kossa János: Így írunk mi II.). 1965. máj. 16., 14. p.
594. Teljes zenekarral (Kopoczky László: Opus 5). 1966. okt. 2., 15. p.
- Garai Aranka:**
595. A születéstől a halálig (Gazda József: Így tudom, így mondom, a régi falum emlékezete). 1980. dec. 27., 15. p.
- Garai László:**
596. Évek és könyvek (Herceg János: Évek és könyvek). 1972. jún. 17., 12. p.
597. Szabadkai kiadványok 1764-1869 (Szentgyörgyi István-Eva Bažant-Nevenka Bašić Palković: Szabadka bibliográfiája I. 1764-1869). 1988. aug. 6., 14. p.
598. Vidám szociográfia (Moldova György: Titkos záradék). 1973. szept. 22., 12. p.
- Géber László:**
599. „Lelkemben inkább madár vagyok” (Tandori Dezső: Madárzsoké). 1996. jún. 1., 11. p.
600. „Szerepelünk, ahelyett hogy élnénk” (Pilinszky János összegyűjtött művei). 1996. okt. 6., 10. p.
- Gerő László:**
601. Dombó (Nagy Sándor: Dombó). 1975. nov. 1., 13. p.
- Gerold László, G. L., G.:**
602. A magyar avantgarde és Kassák bizonyítása (Bori Imre-Körner Éva: Kassák Lajos irodalma és festészete), 1968. jan. 25., 8. p.
603. A Szenteleky-jelenség könyve (Bori Imre. Szenteleky Kornél) 1994. szept. 3., 13. p.
604. A színésznő arcai (Kállai Katalin: Básti Juli). 1991. júl. 20., 14. p.
605. A tanulmány nagykorúsítása (Bori Imre: Eszmék és látomások). 1966. jan. 9., 14. p.

606. Abody Béla szellemi önéletrajza (Abody Béla: Saulus vagy Paulus?). 1968. aug. 18., 18. p.
607. Alaptémája: a magány (Saffer Pál: Hideg neonfény). 1967. dec. 27., 1. p.
608. Aszfaltlakók és árulók (Végh László). 1968. febr. 11., 18. p.
609. Csalódás és felfedezés (Zimre Péter: Napágyú). 1968. aug. 11., 19. p.
610. Déry Tibor szürrealista drámája (Déry Tibor: Az óriáscsecsemő). 1994. okt. 15., 12. p.
611. Dokumentum és tanulság (Somlyó Zoltán: Szabadkai karnevál). 1984. márc.24.,17. p.
612. Egy archetípus alakváltozásai (Vajda György Mihály: Don Juan vándorútja). 1993. szept. 18., 14. p.
613. Egy kimaradt fejezet (Juhász Géza: Papp Dániel). 1966. jan. 16., 14. p.
614. Egy műfaj két változata (Fekete Gyula: Élünk magunknak?, Kunszabó Ferenc: Sárköz). 1972. aug. 26., 9. p.
615. Egy nélkülözhetetlen könyvről (Staud Géza: Magyar színház-történeti bibliográfia). 1976. júl. 10., 11. p.
616. Erdőhátról, Nyírről – számunkra is lényeges tanulságokkal (Végh Antal: Erdőháton, Nyíren). 1973. jan. 13., 12. p.
617. Felfrissítő szerep? (Böndör Pál: Karszt). 1974. ápr. 27., 14. p.
618. Forrásanyagok sorozata (Könyves Máté: Játékszíni koszorú. Szuper Károly színészeti naplója. Szilágyi Pál: Egy nagyapa regéi unokájának). 1976. aug. 21.,11. p.
619. Garas úr (Tarján Tamás. Garas). 1991. aug. 3., 16. p.
620. Hasznosítható tapasztalatok (Egri István: Színház egy életen át). 1991. szept. 14., 16. p.
621. Hatványozott korszerűtlenség (Lévai Endre: Ballagók). 1966. febr. 6., 14. p.
622. Húsz nehéz tanulságos év története (Kováts Miklós. Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918-1938). 1974. szept. 7., 11. p.
623. Időrendben (Toldi Éva: Herceg János). 1993. júl. 17., 12. p.
624. Illyés Gyula horvátul. (Đula Ilješ: Poezija) 1972. máj. 13., 13. p.
625. Jung Károly versei (Jung Károly: Leng). 1970. aug. 7., 1. p.
626. Kételtűek a barlangban (Gion Nándor: Kételtűek a barlangban). 1968. aug. 4., 18. p.
627. Kifűjhatja-e Lear király az orrát? (Molnár Gál Péter: Színházi holmi). 1976. ápr. 24., 12. p.
628. Középszerűség - írói hamisítások nélkül (Börcsök Erzsébet: Emberek a Karas mellől). 1963. szept. 29., 16. p.
629. „...mint egy szál virág” (Ézsias Erzsébet: Mészáros Ági). 1991. aug. 17., 16. p.
630. Molnár-könyv (Sárközi Mátás: Színház az egész világ). 1995. júl. 22., 12. p.
631. Példatár újságírók, riporterek számára (Ruffy Péter: Egy napon). 1967. márc.5.,15. p.
632. Szeptemberi melodráma (Veress Zoltán: Szeptember). 1967.máj.7., 13.,
633. Színikritikus írók (Nagyvárad szinikritikák a Holnap évtizedében). 1976. júl. 31., 11. p.
634. Viaskodás a magánnyal (Varga Zoltán: Kirándulás). 1965. dec. 19., 14. p.

Gion Nándor:

635. A középút hiánya (Hegedüs Géza: Szent Szilveszter éjszakája). 1964. júl. 26., 13. p.
636. Modern állatmesék (Bálint György: Az állatok dicsérete). 1964. aug. 9., 13. p.
637. Az elefántcsonttorony dicsérete (Esterházy Péter: Az elefántcsonttoronyból). 1991. júl. 16., 15. p.

Grétsy László:

638. Egy vajdasági könyv külföldi visszhangja. (Kossa János: Így írunk mi). 1963. aug. 4., 14. p.

Gubás Jenő

639. Egy nélkülözhetetlen kézikönyvről (Az Orvosi helyesírási szótár). 1993. jan. 9., 13. p.

Guelmino Sándor:

640. A böbeszedű hígműfaj (Görgey Gábor: Alacsony az Ararát). 1972. jún. 10., 12. p.
641. A kihasználatlan nagy ötlet (Keszi Imre: Bakacsin és buk-fenc). 1972. máj. 20., 12. p.
642. A színházi változások nyomdokáiban (Gerold László: Színházesszék). 1986. máj. 3., 14. p.
643. A tetten ért rendezés (Gerold László: Szivacstalaj, homokfutó...). 1981. nov. 7., 15. p.
644. Foszlányos kötet (Bogdánfi Sándor: Hallgatni nem mindig arany). 1972. jan. 15., 12. p.

*

Bogdánfi Sándor: Könyvismertetés vagy valami más. 1972. jan. 22., 13. p.

Guelmino Sándor: Az érzékenységről és az értékekről. 1972. jan. 29., 12. p.

Györe Géza:

645. Egy könyvkereskedő emlékei (Kende Sándor: Sorsom könyve.) 1988. jún. 4., 8. p.

646. Irodalmunk múltjából (Hornyik Miklós: A Mi Irodalmunk története és repertórium 1930-1933.) 1988. ápr. 2., 18. p.
647. Sajtóbibliográfia magas fokon (Magyar sajtóbibliográfia 1705-1849). 1988. jún. 18., 18. p.

Györe Zoltán:

648. Kisebbségvédelem Európában (Galántai József: Trianon és a kisebbségvédelem). 1990. jan. 13., 18. p.
649. Teljességre törekedve (Víg Gábor: Magyarország királyai és királynői). 1992. febr. 1., 16. p.
650. Vajdaság népesedési és agrárstatistikája. (Hegedüs Antal-Katarina Čolonović: Demografska i agronomna statistika Vojvodina 1767-1867.) 1991. jún. 29., 18. p.

Gyórfy László:

651. A szlovéniai magyarságról (Bence Lajos: Írott szóval). 1995. dec. 2., 10. p.

Hajnal Jenő:

652. Akiket megőriz az emlékezet (Faragó Árpád: Elfelejtett arcok, emberek). 2001. szept. 22., 9. p.

Harkai Vass Éva:

653. A költészet csúcsein és mélypontjain (A költészet másnapja. Válogatás fiatal költők műveiből). 1986. dec. 6., 18. p.

Hegedüs Antal:

654. Az egyetemes magyar történeti irodalom egyedülálló vállalkozása (Gyetzai Péter: A Tiszai koronakerület településtörténete). 1993. ápr. 17., 14. p.

Hegedüs-Kovácsics Katalin:

655. Valóságként a német háttérrel (Victor Bordás Weidenpfeick = Bordás Győző: Fűzfásip). 2000. jan. 8., 8. p.

Herceg János:

656. A költészet antitézise (Tolnai Ottó: Siráymellcsont). 1968. febr. 2., 10. p.
657. A tündöklő Erdély (Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér). 1971. aug. 28., 12. p.
658. Az erotika határán (Faludy Ferenc: Test és lélek). 1990. júl. 10., 14. p.
659. Csuka Zoltán műve. Széljegyzetek egy bibliográfiához (Harmat Béla: Csuka Zoltán bibliográfiája). 1982. máj. 15., 20. p.
660. Fehér Ferenc hazavezérlő csillagai (Fehér Ferenc. Hazavezérlő csillagok). 1971. jan. 23., 11. p.
661. Gálans levél a múltba (Gerold László: Színházi életünk I.). 1977. jan. 29., 14. p.
662. Három költő (Veszteg Ferenc: Réják, Sinkovits Péter: Drótsövény, Szombathy Bálint: Szerelmesek és más idegenek). 1977. febr. 26., 14. p.
663. Jegyzet. Írás, könyv, értelmiség (Jakó Zsigmond: Írás, könyv, értelmiség). 1977. júl. 23., 11. p.
664. Jó szó az olvasóhoz (Komáromi József Sándor: Jó szó). 1968. márc. 3., 18. p.
665. Kordokumentum (Gulyás Pál és Németh László levelezése). 1990. szept. 29., 18. p.
666. Krúdy világa (Krúdy világa, szerk. Tóbiás Áron). 1964. jún. 21., 14. p.
667. Lamentáció (Guelmino Sándor: Lamentáció az élőkért). 1992. jan. 18., 11. p.
668. Leltár (Malušev Cvetko: Leltár). 1991. nov. 2., 11. p.
669. P. Nagy István versei (P. Nagy István: Köralagút). 1990. dec. 8., 18. p.

670. Római muzsika. (Cs. Szabó László: Római muzsika). 1971. jan. 30., 10. p.
671. Tolnai új könyvről (Tolnai Ottó: Gyökérrágó). 1986. jún. 1., 10. p.
672. Történelem (Bindza Károly: Békétlen rónaság). 1987. máj. 9., 18. p.
673. Vallomás. Ady és Balázs. Balázs G. Árpád rajzai ma is frissek, korszerűek (Balázs G. Árpád: 8 Ady-illusztráció). 1978. ápr. 8., 12. p.
674. Vándorfelhők (Fehér Ferenc: Vándorfelhők). 1986. febr. 8., 19. p.
- Holti Mária:**
675. Pokolbeli víg napok (Faludy Ferenc: Pokolbeli víg napjaim). 1990. febr. 15., 13. p.
- Hornyik Miklós:**
676. A ködoszlató (Latinovits Zoltán: Ködszurkáló). 1976. jún. 19., 11. p.
677. A lehetséges szintézis könyve (Major Nándor: Esti órák). 1968. jún. 16., 20. p.
678. Ég az erdő (Jung Károly: Ég az erdő). 1968. szept. 15., 19. p.
679. Egy vajdasági moralista (Bosnyák István: Laskói esték). 1969. febr. 2., 14. p.
680. Félreértett modernség. (Sulhóf József: Egyetlen pillanat). 1968. jan. 14., 19. p.
681. Félvitorlával a félig nyílt tengeren (Sinkovits Péter: Mélyrepülés). 1984. jan. 14., 17. p.
682. Hiteles Kassák-portré (Bori Imre-Körner Éva: Kassák irodalma és festészete). 1968. febr. 25., 19. p.
683. Juhász Ferenc vagy Nagy László? (Bori Imre: Két költő). 1968. márc. 24., 21. p.

684. Lírai kutatások (Torok Csaba: Szégyenfán) 1966.dec.18., 15. p.
685. Pillanataink gyászjelentései (Tolnai Ottó: Sirálmellcsont). 1967. dec. 17., 14. p.
- Horváth András:**
686. Kérdések, érvek, válaszok (Major Nándor: A békecsinálás mestersege). 1999. okt. 16., 8. p.
687. Pedagógiai irodalmunk mér-földköve (Tóth Lajos: A korszerű öngazgatású általános iskola kialakulásának útjai és feltételei). 1980. ápr. 26., 14. p.
- Hózsá Éva:**
688. Csak kaland és frivol nevetés (A magyar avantgárd irodalom 1915-1930). 1998. dec. 26., 8. p.
689. „Majd összerakom az egészet” (Bányai János: Hagyománytörés) 1998. aug. 1., 8. p.
- Ismeretlen :**
690. Új könyv (Beszédes Valéria: Ünnepez ez minékünk?). 2001. dec. 1., 9. p.
- Ispánovics Csapó Julianna:**
691. „Talán ez nem kevés” (Jung Károly: A Pannóniai énektől a Mária-lányokig). 2001. jún. 30., 8. p.
- Jódal Rózsa:**
692. Hangváltás..., hangkeresés (Mirnics Zsuzsa: Mesevilág). 1998. júl. 18., 8. p.
693. Jelek a Jelről (Bicskei István-Bütyök: Wili-kém jelentései) 1998. febr. 7., 9. p.
- Jósvai Lídia:**
694. Fonákságaink (Csorba Béla: Rögeszmélet). 1989. szept. 9., 18. p.
695. Vakmelegben és porhomokban (Danyi Magdolna: Rigóleszen). 1989. febr. 18., 18. p.
- Juhász Erzsébet:**
696. A szeretetlenség bennünk van? (Kertész Imre: Jegyzőkönyv) 1994.aug.6., 13. p.
697. „Ideje komolyan venni magunkat” (Salat Levente: Filippika az idő ellen). 1997. júl. 26., 7. p.
698. Kutyabenge (Bodor Ádám: Sinistra körzet) 1995.szept.2., 11. p.
699. „Találkozás egy haldoklóval” (Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül). 1987. jún. 27., 15. p.
- Juhász Ferenc:**
700. Egy könyv ünnepe (Szerb népdalok és népregék. Székács József fordítása). 1987. márc. 14., 17. p.
- Juhász Géza:**
701. A drámatörténész és kritikus térségünk magyar színműveiről (Gerold László: Drámakalauz). 1999. júl. 3., 10. p.
702. A kisebbségi (kisebbrendűségi) tudat ellen (Magyarok Csehszlovákiában). 1970. jan. 18., 15. p.
703. A mindentudó hálátlan szerepében (B. Szabó György: Élmény, szerep, hivatás). 1988. okt. 29., 18. p.
704. A modern művészet igényeiről (Bori Imre: Varázslók és mákvirágok). 1980. márc. 15., 15. p.
705. A trilógia befejezése (Gion Nándor: Ez a nap a miénk). 1997. okt. 11., 10. p.
706. Az irodalom és az olvasó szolgálatában (Vajda Gábor: Források és partok). 1984. márc. 10., 17. p.
707. „Csak egyfajta virág virítson” (Beder István: Töviskoszorú). 1998. jún. 20., 8. p.

708. Egy kisiklott személyiség élet-
rajza (Hornyik György: Morot-
va). 1997. márc. 1., 10. p.
709. Egy magyarul nem olvasható
magyar irodalomtörténet (Bán
Imre, Barta János, Czine Mi-
hály: A magyar irodalom törté-
nete). 2001. júl. 21., 10. p.
710. Egy nap alatt tíz esztendőt
élni... Gondolatok Csáth Géza
színműveiről (Csáth Géza:
Hamvazószerda). 1987. febr.
28., 16. p.
711. Egy társulatot nagykorúsított
(Barácius Zoltán: Mestermutat-
ványok). 1992. aug. 22., 12. p.
712. Egy vidék népének sorsa (Beder
István: Város a Baranka part-
ján). 1989. dec. 9., 18. p.
713. Emberi, közösségi sérelmek
jegyzőkönyvelése 1-2 (Sütő
András: Heródes napjai). 1995.
dec. 2., 10. p.; dec. 9., 10. p.
714. Emlékezés Gál Lászlóra egy
könyv kapcsán (Szimin Bosán
Magda: Gálék). 2000. júl. 15.,
10. p.
715. „Ha nem lesik, felét se mon-
dom” (Fehér Ferenc: Vasfü).
1973. szept. 23., 12. p.
716. Három magyar könyv – három
országból (Dobos László:
Földönfutók, Szemlér Ferenc:
Évgyűrűk, Balla László: A
világóra ketyegése). 1972. aug.
19., 10. p.
717. Ifjúkori élmények, gyermekkori
színhelyek (Saffer Pál: Politúros
fedelű könyv). 1985. febr. 23.,
19. p.
718. Illúziók ellen: valóságot!
(Méliusz József: Város a köd-
ben). 1969. dec. 14., 13. p.
719. „Innen még nem jutott senki
messze” (Fehér Ferenc: Akác és
márvány). 1990. nov. 3., 18. p.
720. Irodalmunk az 50-es években
(B. Szabó György: Tér és idő).
1988. nov. 5., 18. p.
721. Írósors világtörténelmi hátérrel
(Sinkó Ervin: Egy regény regé-
nye). 1985. nov. 16., 19. p.
722. Javítható optimista? (Kopeckzy
László: Használati utasítás a
kockacukorhoz). 1983. aug. 6.,
14. p.
723. Két szót egy életért? (Ács Ká-
roly: A közbülső világban).
1984. jún. 30., 17. p.
724. Közelképek kor- és pályatársak-
ról 1-3. (Herceg János: Nyíló
idő). 1992. ápr. 18., 15. p.;
1992. ápr. 25., 15. p.; 1992. máj.
9., 15. p.,
725. Lelki híd a különbözőség pillé-
rein (Majtényi Mihály: Hétfejű
sárkány). 1981. dec. 12., 14. p.
726. Lesz még népek tavasza (Laták
István: Egy élet árad). 1984.
máj. 19., 14. p.
727. Megváltoztatni a világot
(Bogdánfi Sándor: Szeretném,
ha nevetnének). 1983. szept.
10., 17. p.
728. „Mindig új meglepetéseket tar-
togató különös világ” (Szimin
Bosán Magda: Izraeli családfa).
2000. jún. 10., 8. p.
729. Munk Artúr „regényeinek kútfor-
rása” (Munk Artúr: Napló 1915-
1916). 1999. nov. 20., 10. p.
730. Művész, gonkolkodó, kritikus
(B. Szabó György: Élmény,
szerep, hivatás). 1988. okt. 29.,
18. p.
731. Optimista satíra (Bogdánfi Sán-
dor: Angyalok játszanak). 1974.
szept. 14., 12. p.
732. Párbeszéd az emberrel. (Pap Jó-
zsef: Jegy). 1987. dec. 5., 18. p.
733. Pozitív hagyományok jegyében
(Csuka Zoltán: A jugoszláv né-

- pek irodalmának története).
1964. febr. 16., 15. p.
734. Színháztörténetünk nagy és fontos fejezete (Gerold László: Száz év színház). 1990. dec. 15., 18. p.
735. Történetnél igazabb, mesénél kevesebb 1-2. (Sinkó Ervin: Áron szerelme I–II.) 1989. nov. 4., 18. p.; 1989. nov. 11., 18. p.
- Jung Károly:**
736. A fekete könyvről (Gál László verseskönyve). 1972. dec. 23., 12. p.
737. A gyermekkor idézése (Brasnyó István: Kései csillag). 1974. jan. 26., 12. p.
738. A kamaszkor örvényei (Pintér Lajos: Mélyvíz). 1974. nov. 9., 13. p.
739. A nagy rumli éjszakája (Gion Nándor: Postarablók). 1972. júl. 1., 14. p.
740. A szintézisteremtés könyve (Penavin Olga: A nagycsalád-szervezet Szlavóniában). 1981. aug. 8., 13. p.
741. Ajándék a legkisebb olvasónak (Brasnyó István: Égi laboda). 1972. febr. 5., 12. p.
742. Az eszmélés szomorúsága (Mirnics Zsuzsa: Ellopott csillagok). 1974. jan. 5., 12. p.
743. Az összegzés felé (Fehér Ferenc: Egy kiskirály kunyhójából). 1972. nov. 25., 12. p.
744. Borotvaélen (Szűcs Imre: Papírsárkány). 1975. jan. 25., 12. p.
745. Drávaszögi és szlavóniai népköltészet (Katona Imre-Lábadi Károly: Szedem szép rózsámat). 1986. nov. 22., 17. p.
746. Egy ismerős kisfiú (Németh István: Ki látta azt a kisfiút?). 1973. dec. 8., 12. p.
747. Egy kamasz naplója (Németh István: Sebestyén). 1972. okt. 21., 12. p.
748. Egy posztumusz regény (Börcsök Erzsébet: Sári). 1972. febr. 26., 12. p.
749. Félúton (Urbán János: Ajándék). 1972. okt. 14., 12. p.
750. Gombosi népballadák (Kovács Ilona-Matijevics Lajos: Gombosi népballadák). 1975. szept. 20., 12. p.
751. Irodalom születik (Szűnyogh Sándor-Varga József-Szomi Pál: Tavaszvárás) 1973. ápr. 21., 12. p.
752. Ismert vidék (Brasnyó István: Holdfény). 1978. febr. 22., 12. p.
753. Isten ostoráról tárgyilagosan (Szekeres László: A hunok és Attila) 1986. jan. 4., 14. p.
754. Kamaszok a történelem sodrában (Bogdánfi Sándor: Óriások). 1972. márc. 4., 12. p.
755. Mesék, mondák, hiedelmek (Penavin Olga: Jugoszláv magyar népmesék I–II.). 1984. aug. 18., 14. p.
756. Monográfia egy rokon népről (Domokos Péter: Az udmurt irodalom története). 1976. jan. 17., 11. p.
757. Regény tanulságokkal (Fehér Ferenc: A kökecske titka). 1973. jan. 6., 12. p.
758. Szókimondó történetek (Burány Béla: Szomjas vaklő). 1984. júl. 7., 12. p.
759. Vajdasági régészet dióhéjban (Szekeres László: Amit az idő eltemetett) 1981. szept. 12., 15. p.
760. Vallomás a kamaszkorról (Mirnics Zsuzsa: Égig érő fák). 1972. febr. 19., 12. p.

Káich Katalin:

761. A hit reményében. Szeretet nélkül nem volt múlt, nincs jelen és nem lesz jövő. (Harmath Károly: A hit reményében). 1998. dec. 19., 7. p.
762. Az idő múlik, a történet megmarad (Pataki László: Elmúlt bizony a régi szép idő...). 1996. okt. 19., 11. p.
763. Értékörzés Bárczi Géza módján (Szeli István: Egy tudományos világkép gyökerei). 1996. ápr. 6., 11. p.
764. Igény az értelmes életre (Baranyi Tibor Imre és Horváth Róbert szerk.: Tradíció - a Metafizika Tradicionális Évk.). 2000. márc. 19., 8. p.
765. Mulandóság az örökkévalóságban (Silling István: 1996. júl. 27., 10. p.
766. Örökkön örökké? (Kiszely István: A magyarság őstörténete I-II.). 1997. márc. 8., 11. p.
767. Szubjektív történet (Barácius Zoltán: Megkésztet rekviem). 1997. jan. 18., 11. p.

Kalapáti Ferenc:

768. Balkán-kán a Marxinban (Hornyik Miklós: Angol pázsit). 1991. nov. 23., 16. p.

Kalapács Zoltán:

769. A bánati múltkutató bácskai kiruccanása (Németh Ferenc: Bittermann Károly és a szabadkai nyomdászat kezdetei). 1995. ápr. 8., 14. p.
770. A filmkritikus „zsebtükre” (Ládi István: Mozihétköznapiak) 1990. jún. 16., 18. p.
771. Az állhatatos munka dicsérete (Törköly István: Hívjuk az élőket, siratjuk a holtakat). 2000. szept. 30., 8. p.

772. Bánati egyházi és helytörténeti adattár. Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez. 1993. jún. 5., 12. p.
773. Egy adattár hiányzó adatai (Seregély György: Magyar festők és grafikusok adattára). 1992. márc. 21., 15. p.
774. Két bánati egyesületi emlékkönyv (Stocker Eduárd-Hegyi József: A zrenjanini Petőfi Művelődési Egyesület 50 éve; Barát András: A magyar művelődés Kikindán). 1995. júl. 15., 13. p.
775. Múltunk ismeretlen tényei (Magyar László: Életek, iratok-iratok, életek). 1994. júl. 23., 14. p.
776. Művelődéstörténetünk nyeresége (Németh Ferenc: A Fülep család Becskereken). 1997. jún. 28., 11. p.
777. Nemzetiségi önismeret (Beke György: Magunk keresése). 1972. okt. 21., 13. p.
778. Örökös küzdelem a fennmaradásért (Ökrész Károly: A temerini plébánia története). 1993. dec. 19., 14. p.
779. Szegénységünk és gyámoltalanságunk könyve (Kánaáni történetek, öt parasztéletrajz, közreadja: Németh István). 1994. júl. 9., 13. p.

Kaszás József:

780. Miért hallgatunk a Messzikeről? (Messzike. Versek éve 1978). 1979. szept. 22., 14. p.
781. Új gyermeki világkép és költői hang gyermekköltészetünkben (Domonkos István: Tessék engem megdicsérni). 1977. jan. 15., 14. p.

Keczeli Klára, P., p. k. k.:

782. A megízlelés és megismerés évei (Esterházy Péter – Szebeni

- András: A vajszinű árnyalat (1988). 1993. jún. 26., 13. p.
783. Ami megmaradt... (Bori Imre: Ember, táj, történelem). 2001. dec. 22., 9. p.
784. Az utca zaja beszüremlett a versbe (Böndör Pál: Örökhatbé). 1993. júl. 4., 10. p.
785. Szökni nincs hová (Fekete J. József: Próbafüzet III.). 2001. szept. 5., 9. p.
- Kenyeres Zoltán:**
786. Juhász Ferenc új eposza (Juhász Ferenc: A halottak királya). 1971. aug. 7., 12. p.
- Koliger Károly:**
787. Naptár szerint, életszabályosan (Tandori Dezső: Japán haiku versnaplár). 1981. dec. 19., 14. p.
- Kontra Ferenc:**
788. A házat építő élet (Lábadi Károly: Meg vagyok én búval rakva. Ács Gedeon élete és feljegyzései a XIX. századi drávaszögi népeletről). 1992. nov. 10., 11. p.
789. A szabadság zsákutcai (Dobai Péter: Háromszögtan). 1984. jún. 23., 17. p.
790. A színpad magányossága (Fargó Árpád: Egy színész naplójából). 1993. jún. 5., 12. p.
791. „Az évek csak hullnak egyre” (Györe Géza: Fehér Ferenc bibliográfia). 1992. máj. 3., 13. p.
792. Az ítélet metszetei (Utasi Mária: Vízmosta jel). 1987. ápr. 18., 18. p.
793. Az ötödik fehér könyv (Esterházy Péter: A szív segédigéi). 1985. aug. 3., 17. p.
794. Egy kismonográfia margójára (Bori Imre: Kosztolányi Dezső). 1986. júl. 12., 16. p.
795. Emlékek bírósága (Konrád György: A cinkos). 1989. szept. 30., 18. p.
796. Fehér Porsche (Jódal Kálmán: Bakancs és fal).. 1994. máj. 21., 14. p.
797. Három nemzedék élettörténete (Asperján György: Végül is szenteltvíz). 1984. okt. 20., 17. p.
798. Hazatérő emlék (Kamondy László: Ismerkedés tükörben). 1991. máj. 18., 17. p.
799. Kockázat nélkül (Körkép '88.). 1988. aug. 27., 14. p.
800. Könyvhét egy éven át (dr. Garamvölgyi László: Hogyan halt meg József Attila). 2001. júl. 21., 10. p.
801. Könyvhét egy éven át (Lovas Ildikó: Via del Corso). 2001. júl. 14., 10. p.
802. Lételetek (Veszteg Ferenc: Egyirányú levelek és egyéb leletek). 1985. febr. 2., 17. p.
803. Mielőtt eljő a kalarász (Lábadi Károly: Drávaszögi ábécé). 1997. jan. 12., 15. p.
804. Misztikus lélekvándorlás (Hernádi Gyula: Fantomas). 1985. jún. 22., 19. p.
805. Önkereső szenvedély (Bólya Péter: A vihar szeme). 1984. júl. 7., 14. p.
806. Párhuzamos világok (Kasza Béla: Új-Altamira pályaudvar). 1982. ápr. 10., 15. p.
807. „Regényt írok egy képzeletbeli regényről” (Konrád György: Agenda, Kerti mulatság). 1989. nov. 18., 18. p.
808. Száműzve a láthatárra (Bence Lajos: Szíves szívtelen). 1982. márc. 13., 15. p.
809. Tabuk megtörése (Esterházy Péter: Kis magyar pornográfia). 1984. aug. 11., 14. p.
810. Történetekbe zárt dallamok (Majoros Sándor: A visszhangkísérlet). 1989. dec. 23., 18. p.

811. Utak szintézise (Szathmári István: Az Andok felé). 1988. okt. 15., 18. p.
812. Üres órák (Szepesi Attila: Sors-talan énekek). 1983. ápr. 16., 17. p.
813. „Varázslat az egész, de annak is csak a keserű íze” (Brasnyó István: Óda a regényhez). 1985. máj. 18., 17. p.
814. Vendetta és halállisták (Cseres Tibor: Vérbosszú Bácskában). 1991. jún. 29., 18. p.
815. Versenyfutás a halállal (Csáth Géza: Opijum: dnevnik morfin-iste). 1991. aug. 17., 10. p.
816. Vérszegény epika. (Hernádi Gyula: Drakula). 1983. aug. 6., 13. p.

Kopeczky Csaba:

817. Van benne valami! (Pintér Lajos: Van benne valami). 1974. jún. 1., 12. p.
818. Zárszámadás és kezdet (Sok az eszkimó, kevés a foka. A vajdasági magyar humoristák évkönyve). 1975. jan. 4., 12. p.

Kossa János:

819. A régóta várt könyv (O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások). 1967. márc. 5., 14. p.
820. Egy évtizedek óta várt kézikönyv (O. Nagy Gábor-Ruzsiczky Éva: Magyar szinonimaszótár). 1978. jún. 3., 15. p.

Kovács István:

821. A valóságábrázoló szociográfiai riportok könyve (Dudás Károly: Szakadó). 1977. jún. 18., 13. p.
822. Bandó, a humorista és az ember (Nagy Bandó Anrás: Úton- útfélen). 1987. szept. 12., 14. p.

Kovács Kálmán:

823. Átlóján az úrnek... (Fehér Ferenc: Esővárók). 1965. jan. 31., 14. p.

Kovács T. Ilona:

824. Szép szándék, némi műhibával (Simon István: Jutarnji svatovi). 1972. máj. 13., 13. p.
825. Villanásnyi öröklét (Lator László: Héraclius Gloss töprengései). 1972. jún. 2., 12. p.

Kunkin Zsuzsanna:

826. Hasznos kultúrtörténeti tanulmánygyűjtemény (Csáky S. Piroška: Könyv, könyvtár, olvasó). 1997. nov. 22., 8. p.

Lábadi Károly:

827. A költészet madárvilága (Hermann Ottó: Arany, Tompa, Petőfi és a népköltés madárvilága). 1984. márc. 3., 17. p.
828. Balladás falu (Silling István: Ismeretlen anyám. Kupuszinai népballadák és balladás dalok). 1989. júl. 8., 14. p.
829. Csillagok könyve (Bödők Zsigmond: Harmatlegelő). 1987. febr. 14., 18. p.
830. Íratlan naptár (Penavin Olga: Népi kalendárium). 1989. jún. 17., 18. p.
831. Játék és maszk (Újvári Zoltán: Játék és maszk). 1983. dec. 24., 17. p.
832. Messze nyúló eredet (Polner Zoltán: Koronával koronázzák. Makó környéki népi imádságok és Krisztus-legendák). 1986. ápr. 26., 23. p.
833. Segítő hagyomány (Tarján Gábor: Mindennapi hagyomány). 1984. júl. 28., 14. p.
834. Szólásrokonságok könyve (Poczolay Gyula: Magyar-észtnémet-angol-finn-latin közmondások és szólások a cseremis és zürjén függelékekkel). 1988. márc. 5., 18. p.
835. Szövegek Gombos hiedelemvilágából (Jung Károly: Hiede-

- lemmondák és hiedelmek).
1990. márc. 24., 18. p.
836. Temerin népi öröksége (Csorba Béla: Temerini néphagyományok). 1988. nov. 12., 17. p.
837. Tudományos emberek (Polner Zoltán: Ördögösök). 1985. jún. 29., 16. p.
- Lakatos János:**
838. A tovatűnő világ regénye (Juhász Erzsébet: Határregény). 2001. dec. 8., 11. p.
- Laták István:**
839. A földszagú élet regénye (Csépe Imre: Fordul a szél). 1965. nov. 7., 15. p.
840. A kispolgári világ rozsdatemetője (Fejes Endre: Rozsdatemető). 1966. okt. 2., 14. p.
841. A kortárs értékes tudósítása (Burány Nándor: Magunk próbaköve). 1965. jan. 10., 15. p.
842. A toll régi szerelmesei (Majtényi Mihály: Szikra és hamu). 1964. ápr. 5., 14. p.
843. A valóság mágneses vonzásában (Németh István: Hűtlen este). 1964. aug. 30., 14. p.
844. Az adai munkásmozgalom krónikája (Urbán János: Tűzsziget). 1968. ápr. 7., 20. p.
845. Egy lázas korszak idézése (Lőrinc Péter: Válságok és erjedések). 1963. máj. 19., 13. p.
846. Életrajzi könyv Kun Béláról (Kun Béláné: Kun Béla). 1966. nov. 27., 14. p.
847. Erkölcsi kérdések a jelenkor tükrében (Berkesi András: Húszévesek). 1966. aug. 28., 13. p.
848. Igényes ajándék az olvasónak (Koloszi Tibor: Árnyék a Tiszán). 1977. márc. 27., 14. p.
849. Korszerű töprengés regénye (Mesterházi Lajos: Isten, mérete) 1966. okt. 30., 15. p.
850. Még visszajövök (Gajdos Tibor: Még visszajövök). 1964. febr. 16., 14. p.
- Lengyel László:**
851. Háborús napló (Sinkó Ervin: Bezúzott háborús napló 1939-1944). 2001. márc. 10., 7. p.
- Letsch Endre:**
852. Nyelvművelésünk kodifikációja (Nyelvművelő kézikönyv I., A-K.). 1980. okt. 4., 15. p.
- Lőrinc Péter, Löbl Árpád:**
853. Az éhezés elidegenítő erő (Debreczeni József: Hideg krematórium). 1976. ápr. 3., 11. p.
854. Elkésett nyár (Burkus Valéria: Elkésett nyár). 1964. márc. 1., 14. p.
855. „Lapok, a mi lapjaink”. (Munkásélet. Írások a Szervezett Munkásból). 1974. szept. 14., 11. p.
856. Tizennyolc nyárfa (Petkovics Kálmán: Tizennyolc nyárfa). 1971. febr. 20., 10. p.
- Losoncz Alpár:**
857. A vallásról és a történelem dialaktikájáról (Lukács József: Történelem, filozófia, vallásosság). 1980. jan. 5., 14. p.
858. Adalékok az NSZK szellemi természetrajzához (Papp Zsolt: A válság filozófiájáról a „konszenzus” szociológiájáig). 1980. szept. 13., 15. p.
859. Monográfia a Vasárnap Társaságról (Novák Zoltán: A Vasárnap Társaság). 1979. nov. 17., 14. p.
- Lovas Ildikó:**
860. A költő társasága (P. Nagy István: Holt idény). 1993. júl. 10., 13. p.
861. Szómágia (Böndör Pál: Tegnap egyszerűbb volt). 1993. jún. 5., 13. p.

Magyar László:

862. A becskerekai Fülep családról és másról (Németh Ferenc: A Fülep család Becskereken). 1997. dec. 20., 9. p.

Major Nándor:

863. A háttér játéka (Cs. Szabó László: Hunok Nyugaton). 1968. máj. 26., 18. p.
864. A leírás egyenrangúsága (Konrád György: A látogató). 1969. szept. 28., 14. p.
865. A kötéltáncos (Varga Zoltán: a kötéltáncos). 1964. márc. 8., 16. p.
866. Élő emberek, igaz történetek. (Mészöly Miklós: Egy macska húsz napig is kibírja. Kézirat). 1968. jún. 23., 18. p.
867. Mítikus mélységek felé (Brasnyó István: Kinn a szélben). 1969. szept. 14., 13. p.
868. Önállósult betétek (Hernádi Gyula: Száraz barokk). 1967. febr. 5., 15. p.

Majtényi Mihály:

869. A módszer kudarca (Fábry Zoltán: Európa elrablása). 1967. febr. 12., 14. p.
870. Hazulról (Herceg János: Hazulról). 1966. febr. 13., 14. p.
871. Kosztolányi Dezső indulása (Dévavári Zoltán: Fecskelány). 1970. okt. 24., 10. p.
872. Megújult irodalmi belépőjegy (Börcsök Erzsébet: Eszter). 1968. szept. 22., 19. p.
873. Merész művészet (Herceg János: Ég és föld). 1968. ápr. 7., 22. p.

Mák Ferenc:

874. A forradalmár portréja (Balogh István: Mayer Otmar). 1988. aug. 13., 14. p.
875. A gönci prédikátor műve. Négy- száz éves a Vizsolyi Biblia. 1990. dec. 12., 14. p.

876. A gyökerekről (Fodor András: Szülöttem föld). 1990. júl. 21., 16. p.
877. A kisebbségi irodalom számadója (Méliusz József: Az illúziók kávéháza). 1991. jan. 19., 18. p.
878. A klasszikus tisztaságú eszmények őrzője (Fráter Zoltán: Osvát Ernő élete és halála). 1987. nov. 21., 18. p.
879. A közös szabadság álma (Szilágyi Domokos: Élnem adjatok). 1991. febr. 16., 18. p.
880. A művészszerelem regénye (Szenteleky Kornél: Egy fáradt szív szerelmei). 1989. júl. 15., 14. p.
881. A nihilizmus kettős éle (Lőrinc Péter: Társadalom és művészet). 1982. ápr. 10., 15. p.
882. A rendíthetetlen (Rónay László: Márai Sándor). 1991. júl. 20., 14. p.
883. A sértett Dánia hontalanjai (Te-leírt világ). 1988. ápr. 9., 18. p.
884. A tanú gyötrelmei (Sinkó Ervin: Az út. Napló 1910-1939). 1991. ápr. 20., 18. p.
885. A tudományok morális hatalmáról és a nemzetről (Széchenyi István: Akadémiai beszédek). 1991. okt. 5., 16. p.
886. Akácfáink szelíd árnyéka (Herceg János: Nyíló idő). 1991. dec. 7., 16. p.
887. Az alattvalói kényszerekről (Hódi Sándor: Önmagunk vallatása). 1992. máj. 23., 15. p.
888. Az alkotás ethosza (Bosnyák István: Szóakció I-II.). 1982. nov. 20., 17. p.
889. Az árva fiú eltévedt (Brasnyó István: Árvaház). 1990. szept. 1., 14. p.

890. Az élethez régen is kevés volt az álmodás (Apró István: Három folyó). 1989. dec. 30., 20. p.
891. Az életmű példamutató ereje (Szelei István: Így hozta a történelem). 1989. máj. 6., 18. p.
892. Az elnapolt élet ittmaradt gondjairól (Tari István: Elmulatott jövő). 1991. febr. 23., 18. p.
893. Az irodalom megtartó ethosza (Pomogáts Béla: Irodalmunk szabadságharca). 1990. máj. 5., 18. p.
894. Beszélgetés írókkal (Hornyik Miklós: Beszélgetés írókkal). 1982. aug. 17., 12. p.
895. Egy birodalom pusztulásának emberi dokumentumai (Munk Artúr: A hinterland). 1982. febr. 6., 15. p.
896. Elnagyolt portré (Bencze Lajos: Vljaj Lajos). 1983. ápr. 23., 17. p.
897. Elszámolás a tálentumokkal (Cs. Szabó László: Hülő árnyékban). 1992. máj. 30., 15. p.
898. Elűzött flamingórajok (Tolnai Ottó: Cápácskám: apu!). 1990. jan. 6., 18. p.
899. „Én nagyon szeretek nagyon messzire látni” (Lévay Endre: Régi utcák porában). 1990. febr. 3., 18. p.
900. Forrásmű, amely visszavezet a múltba (Pál Sándor: Bečejska bibliografija/Becse bibliográfiája). 1990. okt. 20., 18. p.
901. Háttérrajzok (Csányi László: Babits átváltozásai). 1991. szept. 7., 16. p.
902. Hogyan élni meg Európát? (Fried István: Kelet- és Közép-Európa között). 1987. febr. 28., 19. p.
903. Hová lett a novella? (Holti Mária: Ezer zizzenésű). 1987. okt. 31., 15. p.
904. Hűséges kötődések (Bicskei Zoltán: b. z. rajzos füzete). 1990. dec. 22., 18. p.
905. Irodalmunkról egy számvetés kapcsán (A magyar irodalom évkönyve 1989). aug. 27., 7. p.
906. Írói magány – emberi sorskérdés (Béládi Miklós-Pomogáts Béla-Rónay László: A nyugati magyar irodalom 1945 után). 1987. aug. 15., 14. p.
907. „Kegyelmiünk régesrég veszve már” (Sziveri János: Magánterület). 1991. szept. 28., 16. p.
908. Kései névsorolvasás (Kortárs magyar írók kislexikona 1959-1988). 1990. márc. 10., 18. p.
909. Kondicionált félelmeink (Hódi Sándor: Táj és lélek). 1991. jan. 12., 18. p.
910. Küzdelem a „fáradt iránytalanság” ellen (Szenteleky Kornél: Egy fáradt szív szerelmei). 1989. júl. 22., 14. p.
911. Látomások és töprengések (Dudás Károly: A gyalogtörök.). 1988. jún. 4., 18. p.
912. Legendák nélküli emlékezés (Takács Miklós: A békakúti/péterváradai ciszterci monostor). 1991. ápr. 6., 18. p.
913. Lehetséges válaszok (Varga Zoltán: Későn okosan?). 1991. jún. 1., 18. p.
914. Magánfájdalmak kábasága (Összhang/Sozvočje). 1990. jún. 9., 18. p.
915. Mefisztófelesz cimborája (Nemeskéri Erika: Cholnoky László). 1991. júl. 27., 20. p.
916. Méltatlan életrajz (Magyar István: „Felháborodom, tehát vagyok”. Bálint György élete). 1985. máj. 18., 17. p.

917. Micsoda tél kíséri utunkat (Tüskés Tibor: Rónay György). 1989. márc. 11., 18. p.
 918. Miért nem több az ember? (Ács Károly összes versei). 1988. dec. 24., 18. p.
 919. Monográfia helyett csak pályarajz (Juhász Géza: Laták István). 1983. júl. 30., 14. p.
 920. Most, hogy újra feljöhet az ember (Bojtár Endre: „Az ember feljö”). 1987. júl. 11., 14. p.
 921. Napló a halálba vezető útról (Radnóti Miklós: Napló). 1989. okt. 28., 18. p.
 922. Negyed évszázad irodalma (A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1945-1970). 1992. febr. 1., 16. p.
 923. Németh László időszerűsége (Az író rejtettebb birtokán – írások Németh Lászlóról). 1992. aug. 29., 13. p.
 924. Neonfények koldusai (Fenyvesi Ottó: Kollapszus). 1988. júl. 9., 14. p.
 925. Népismeretünk szép fejezete (Ókanizsa, Martonos, Horgos helytörténete). 1992. febr. 15., 15. p.
 926. „Óh, a szívemben már minden levél lehullott” (Lengyel József noteszeiből 1955-1975). 1989. jún. 10., 18. p.
 927. Örök példaképeink (Mai magyarok régi magyarokról). 1992. máj. 9., 15. p.
 928. Példabeszéd az erkölcsi erőforrásról (Csoóri Sándor: Készülődés a számadásra). 1988. máj. 14., 20. p.
 929. Peregrinánsok és bújosok (Gömöri György: Angol-magyar kapcsolatok a XVI.-XVII. században). 1989. jún. 17., 18. p.
 930. Számadás Európából (Cs. Szabó László: A kígyó). 1986. dec. 13., 16. p.
 931. Szólamok a gépzongorán (Beszédes István: Kívánja-e a pirostat?). 1989. febr. 18., 18. p.
 932. Távolságok összefogása (Hornyik Miklós: Beszélgetés írókkal). 1983. jan. 8., 17. p.
 933. Titokzatos pillanatok felfejtett szövése (Herceg János: Árnyak) 1982. nov. 6., 17. p.
 934. Toldy Ferenc emlékezete (Weber Antal: Toldy Ferenc). 1988. szept. 10., 18. p.
 935. Történelmi emlékeztető (Szigethy Gábor: Ezeréves utazásom). 1991. máj. 4., 18. p.
 936. Város a belakúti apátság helyén (Érdújhelyi Menyhért: Újvidék története). 1992. ápr. 11., 15. p.
- Matijevics Lajos:**
937. „...egy majdani nagy balladaskötet kiadásához” (Tóth Ferenc: Topolya és környéke népballadáit). 1982. febr. 13., 15. p.
 938. Újabb dokumentum a Tisza mentéről (Papp György: Kánizsa és környéke földrajzi neveinek adattára I.). 1983. máj. 7., 17. p.
 939. Újabb mesekötettel gazdagodtunk (Bukovinai székely népmesék). 1980. jan. 26., 14. p.
 940. Valóságunk (Magasan repül a daru. Magyar népdalok könyve). 1980. szept. 13., 14. p.
- Mészáros Sándor:**
941. A felismeréstől az ellenállásig (Petkovics Kálmán: Áprilistól novemberig). 1973. nov. 3., 12. p.
- Mirnic Károly:**
942. Jugoszlávia széthullása a földrajztudós szemével (Kocsis Károly: Egy felrobbant etnikai mozaik esete). 1993. máj. 15., 13. p.

943. Kapcsolatteremtés a kisebbségek között (Pecze Ferenc: Sajtóadatok a kisebbségvédő rokon társulatok együttműködéséről). 1994. okt. 8., 13. p.
- Mirnic L. Zsuzsa:**
944. Elkallódott évezredes tapasztalataink (F. Várkonyi Zsuzsa: Már százszor megmondtam...). 1992. aug. 15., 13. p.
- Mirnic Zsuzsa:**
945. Új könyv (Fehér Ferenc: Krumpi Karcsi és társai). 2001. szept. 29., 8. p.
- Molcer Mátyás, M. M.:**
946. A színésztársadalom ünnepe (Garay Béla: Festett világ). 1978. ápr. 29., 9. p.
- Molnár Csikós László:**
947. Becse és vidéke helynevei (Penavin Olga-Matijevics Lajos: Becse és környéke földrajzi neveinek adattára). 1985. febr. 2., 17. p.
948. Hagyományápolás (Romániai magyar népművelési dolgozatok. Korunk évkönyv 1979). 1979. márc. 10., 16. p.
949. Nyelvészet és településtörténet (Szabó József: Magyarországi és jugoszláviai magyar nyelvjárások). 1991. szept. 7., 16. p.
950. Térképlapok székelyeink nyelvéről (Penavin Olga-Matijevics Lajos: Jugoszláviai székelytelepek nyelvátlasza). 1979. febr. 24., 17. p.
- Nagy István, P.:**
951. Ami a hallgatás mögött van (Varga Zoltán: Indiánregény). 1992. aug. 1., 14. p.
952. Egypercesek (Örkény István: Egypercesek). 1994. aug. 6., 11. p.
953. Életjátékok (Sebők Zoltán: Életjátékok). 1994. aug. 27., 12. p.
954. Hang szólít. 1994. júl. 9., 14. p.
955. Sorstalanság (Kertész Imre: Sorstalanság). 1995. jan. 14., 13. p.
956. Szép versek 1993. 1994. szept. 10., 13. p.
957. Szerelmeink. 1994. júl. 23., 14. p.
- Náray Éva:**
958. Egy „békebeli” művészember (Németh Ferenc: Streitmann Antal élete és művészete). 2000. jún. 10., 10. p.
- Németh Ferenc:**
959. Egy értékes szabadkai magánkönyvtár (Magyar László: Milkó Izidor és könyvtára). 1997. máj. 17., 11. p.
960. Egy hátrányos helyzetű fokról (Cs. Simon István: Monostor - 770). 2001. aug. 11., 7. p.
961. Emlékműnek is beillő kötet (Kalapis Zoltán: „Negyvennyolcnak nagy idejében” - Bácskaiak és bánátiak a szabadságharcban). 1998. jún. 6., 9. p.
962. Értékeink felfedezésének szolgáltatásában (Kalapis Zoltán: Betűk és képek). 1993. jan. 16., 13. p.
963. Lányi Ernő szabadkai tevékenységének nyomába (Magyar László: Lányi Ernő szabadkai évei) 1997. febr. 22., 10. p.
- Pál Tibor:**
964. Szerbek és magyarok között (Varsányi Péter István: Szerbek és magyarok között a Tisza mentén. Csernovics Péter politikai pályája). 1989. ápr. 8., 18. p.
- Papp György:**
965. A nyelvvel való foglalkozás nem a nyelvészet momopóliuma (Társadalom és nyelv). 1975. dec. 20., 12. p.
966. A Virágos katona útra kelése (Nandor Gion: Vojnik sa cve-tom). 1983. aug. 13., 14. p.

967. Közéletünkhöz anyanyelvi köznyelvet! (Ágoston Mihály: Rendszerbomlás). 1991. jún. 8., 18. p.
968. Miért kérgesednek el a szavak? (Szelei István: Nyelvhasználatunk etikája). 1986. ápr. 5., 17. p.
969. Szórt szavak sarjürendje (Janoš Urban: Nespokojna vernost). 1985. aug. 31., 16. p.
970. „Villa Oranati”-tól Temerinig (Penavin Olga-Matijevics Lajos: Temerin és környéke földrajzi neveinek adattára). 1983. jún. 4., 17. p.
- Papp József:**
971. A szlovéniai magyarok szemléje (Naptár '83). 1983. jún. 25., 17. p.
972. Az eszme szolgálatában (Varga Sándor: Vljaj Lajos életútja). 1984. aug. 25., 14. p.
973. Az Öcsinek címzett levelek hozzáánk is szólnak (Gábor Zoltán: Postagalamb). 1983. aug. 27., 14. p.
974. Kisebb példányszám, gazdag tartalom (Naptár '85. A szlovéniai magyarok szemléje). 1985. márc. 16., 19. p.
- Pastyik László:**
975. A harmadik nemzedékről, kapcsolatokról és Balassiról (Csanda Sándor: Harmadik nemzedék). 1972. máj. 13., 14. p.
976. A szolgálat útjai (Antal Dániel: Család és szolgálat). 1973. dec. 8., 12. p.
977. A valóság és a humánnum csillagainak jegyében (Bartalis János: Az, aki én voltam. Önéletrajzi visszaemlékezések). 1973. szept. 22., 13. p.
978. Az ifjúság tájain (Kemény János: Kakukkfiókák). 1973. okt. 6., 12. p.
979. Iskola, munka, közösség (Veress Pál: Kalapács, könyv, muzsika. Egy ifjúmunkás élete). 1973. nov. 10., 12. p.
980. Klasszikusok és kortársak vonzásában (Kántor Lajos: Alapozás). 1972. febr. 12., 12. p.
981. Távlatot nyitó összegzés (Csáky S. Piroksa: A jugoszláviai magyar könyv 1945-1970). 1975. jan. 18., 12. p.
- Pásztor Kicsi Mária:**
982. Szövegtani kiskaté (Petőfi S. János-Benes Zsuzsa: A szöveg megközelítései). 2000. nov. 25., 10. p.
- Penavin Olga**
983. A kisebbségi lét kérdései (Naptár 1992. A szlovéniai magyarok Évkönyve). 1992. márc. 14., 15. p.
984. A népi tudat gyöngyszemei (Jung Károly: Táltosok, ördögösök, garabonciások). 1986. febr. 1., 18. p.
985. A nyelvi rendszerteremtés útjain (Láncz Irén: A nyelvi rendszerteremtés útjain). 1998. dec. 12., 9. p.
986. Az ember önkifejező eszköze (Matijevics Lajos: Vizeknek szarváról). 1983. febr. 26., 17. p.
987. Bácskai magyar időjósítás (Sinkovits Ferenc: Bácskai magyar időjósítás. Csantavér népi meteorológiája). 1998. ápr. 18., 8. p.
988. Egy értékes helytörténeti munka (Kercsmár Rózsa: Domonkosfa krónikája). 1991. máj. 25., 18. p.
989. Egy foglalkozás fortélyai (Lábadi Károly: Dohányosok). 1983. okt. 22., 17. p.
990. Egy fontos gyűjteményről (Silling István: Boldogasszony ablakában. Népi imádságok és

- ráolvasások Kupuszináról). 1993. febr. 20., 13. p.
991. Egy ismertető ürügyén (Erdész Sándor: Kígyókultusz a magyar néphagyományban). 1985. febr. 16., 19. p.
992. Egy nagy magyar nyelvtudósról (Benkő Loránd: Pais Dezső). 1996. dec. 7., 10. p.
993. Egy nélkülözhetetlen segéd-könyv újabb kötetéről (Új magyar tájszótár, harmadik kötete K-M). 1993. márc. 27., 13. p.
994. Fordulópontot jelentő mű (Galffy Mózes-Márton Gyula: Székely nyelv- és földrajzi szótár) 1988. jún. 11., 18. p.
995. Források a Délvidék történetéhez. („Afelett sokszor harcolást töttek”. Források a Délvidék történetéhez. Bölcs Leótól Nagy Szulejmánig. Szerk.: Csorba Béla). 1998. márc. 29., 8. p.
996. Föld, föld (Székely Mária: Föld, föld... Gyűjtés a Dunatáj magyarságának szellemi néprajzi hagyományaiból). 1982. febr. 20., 15. p.
997. Húszéves gyűjtőmunka eredménye (Lábadi Károly: Kopács, a víz melletti falu) 1996. júl. 13., 10. p.
998. Megannyi emléket felidéző mű (Hovány Lajos: A palicsi fürdő és a Böge-csatorna). 1999. jan. 9., 8. p.
999. Népszerűen a népéletéről (Pénovátz Antal: Vajdasági magyar néprajzi kalauz). 1980. júl. 26., 15. p.
1000. Nyelvgazdagító segédkönyv (Szűnyogh Sándor: Szlovén-magyar társadalmi-politikai műszótár). 1990. szept. 22., 18. p.
1001. Nyelvi megnyilatkozásaink (Láncz Irén: Nyelvünk – nyelvhasználatunk). 1998. jan. 10., 9. p.
1002. Örökhagyó szellemi ősünk (Szeli István: Egy tudományos világkép gyökerei). 1996. ápr. 6., 11. p.
1003. Örökségünk – három tudományos szakkönyv (Beszédes Valéria: Örökség, Harkai Imre: Házrendszerek és szereük a magyar népi építészetben, Silling István: Örökségünk nyomában). 1996. aug. 17., 11. p.
1004. Sikerkönyv lett a szótár (Szabó T. Attila: Erdélyi magyar szótörténeti tár). 1976. márc. 13., 12. p.
1005. Szavakból kibomló történelem (Pataky András: Baranya titkokat rejtegető földrajzi nevei). 1993. márc. 20., 13. p.
1006. Szép és tartalmas (Csorba Béla-Pál Tibor: Árnyéka eltűnő nevemnek... Források a Délvidék történetéhez 2. A XVI. század végétől Trianonig). 1999. febr. 6., 10. p.
1007. Színes, ízes, hangulatos mesék (Aranyaszóló pintyőke. Magyar népmesék. Válogatta: Csáky S. Piroska). 1994. jan. 20., 10. p.
1008. Szokatlan beszéd (Matijevics Lajos: Az utca nyelve). 1980. aug. 2., 13. p.
1009. Tartalmas is, szép is (Lábadi Károly: Drávaszögi ábécé). 1997. jan. 12., 15. p.
1010. Temerin hagyományvilága (Csorba Béla: Még azt mondják, Temerinben...). 1997. júl. 12., 9. p.
1011. Újszerű szövegvizsgálat (Láncz Irén: Szó, szöveg, jelentés). 1994. szept. 10., 14. p.

1012. Veszendő értékeink (Harkai Imre-Klamár Zoltán: Adorján népi építészete) 1998. jan. 31., 8. p.

Penovác Károly:

1013. Egérút (Tolnai Ottó: Prózák könyve). 1988. jan. 23., 18. p.
1014. Egy élet fele (Beder István: Nagybüjt Abbáziában). 1988. febr. 13., 18. p.
1015. Egy ifjúság álma (Szimin-Bosán Magda: Egy ifjúság álma). 1986. okt. 4., 17. p.
1016. Híd a Telepen (Balázs Attila: Szemelvények a Féderes Manó emlékiratából). 1987. jún. 6., 18. p.
1017. A szemeztől a nimfomániáig (Bogdánfi Sándor: Éjszakák). 1986. aug. 16., 16. p.

Pénovátz Antal:

1018. Régi műveltség és társadalom (Kósa László: Hagyomány és közösség). 1984. dec. 29., 17. p.

Petkovics Kálmán:

1019. Ár ellen (Ár ellen. Mártír hidasok 1941-1945). 1982. ápr. 17., 13. p.

Piszár Ágnes:

1020. A semminél alig több (Tolnai Ottó: Balkáni babér). 2001. szept. 22., 7. p.
1021. A változás bennünk van (Danyi Magdolna: Palicsi versek). 1996. márc. 16., 12. p.
1022. Az írás kegyelme (Krasznahorkai László: Kegyelmi viszonyok). 1998. máj. 9., 9. p.
1023. Feuilletton (Szív Ernő: Hogyan csábítsuk el a könyvtáros kisasszonyt?). 1997. aug. 30., 10. p.
1024. Nádas Péter új könyve (Nádas Péter: Évkönyv). 1989. júl. 1., 16. p.
1025. „Nyelvhasználati finomságok” (Salamon András: A kutyák

nem felejtene). 1997. szept. 27., 10. p.

Podolszki József:

1026. A megcsömörlött költészet (Versek éve 1976). 1976. dec. 25., 14. p.
1027. Egy megújuló mozgalom előhírnöke (Tolnai Ottó: Szeplőtlen kis gépek, csöpp fejedelmi jelvények). 1968. okt. 6., 17. p.
1028. Költői tetszelgés (Ács Károly: Menetrend dicsérete). 1969. máj. 18., 16. p.
1029. Szép, kedves versek (Gál László: Szó a szélben). 1968. szept. 15., 18. p.
1030. Világok között (Juhász Erzsébet: Gyöngyhalászok). 1984. nov. 17., 17. p.

Pozsvai Györgyi:

1031. Márai „szösszenetei” (Márai Sándor: Füves könyv). 1991. nov. 16. 16. p.

Rajcsán Ferenc:

1032. „A megingathatatlan örök bizonyosság” keresése (Podolszki József: Át.). 1989. márc. 11., 18. p.
1033. Jelenben megbúvó múlt (Székely Tibor: Patagóniától Alaszkáig). 1988. júl. 23., 14. p.
1034. Joviális tévedések (Szűcs Imre: Kölyökkerülőben). 1988. szept. 17., 17. p.
1035. Mindennapjaink nyugalmas zavarai (Tari István: Tépőzár). 1988. febr. 20., 18. p.

Rajković, Radomir:

1036. Nyughatatlan évek (Laslo Gal: Ipak). 1975. jún. 21., 12. p.

Rehák László:

1037. A felfedezés erejével (Lőrinc Péter: Bánát magyar nyelvű polgári társadalomtudománya a századforduló idején). 1975. dec. 20., 11. p.

Sárosi Károly:

1038. Az Ady-vers időszerűsége. 1978. máj. 27., 13. p.
1039. Élmény és értelmezés (Bori Imre: Szövegértelmezések). 1978. márc. 25., 13. p.

Sárvári /V./ Zsuzsa:

1040. Feketics halotti és temetkezési szokásai (Sárközi Ferenc, Sárándi István, Kórizs József: Református halotti és temetkezési szokások Feketicsen 1785-1997). 1998. okt. 10., 8. p.
1041. Lakodalmi szokások – kéziratok vőfénykönyvek (Borús Rózsa: Bácskai lakodalmak). 1999. aug. 7., 8. p.
1042. Népéletünk apró mozzanatai (Beszédes Valéria: Örökség II. Kis magyar bácskai néprajz). 1998. máj. 23., 8. p.
1043. Néprajzi tanulmányok (Silling István: Tegnap és ma. Adalékok Nyugat-Bácska néprajzához). 1998. szept. 12., 8. p.

Sebestyén Imre:

1044. Összekötő szálak (Matuska Márton: Hiányzunk egymásnak). 1998. jan. 17., 10. p.

Sebők Zoltán:

1045. A fekete négyzet (Szabó Júlia. Kazimir Malevics). 1984. ápr. 28., 17. p.
1046. A megértett Heidegger (Fehér Ferenc: Martin Heidegger). 1986. okt. 18., 17. p.
1047. Alaptanulmány a korszerű optikai szemléletről. (Moholy-Nagy László: Festészet, fényképészet, film) 1978. ápr. 8., 14. p.
1048. Emberi, túlon túl emberi könyv (Mezei Árpád: Mikrokozmoszok és értelmezések). 1994. ápr. 16., 14. p.

1049. Kelemen János Croce-monográfiája (Kelemen János: Benedetto Croce). 1981. szept. 5., 14. p.
1050. Új szenzibilitással az „új szenzibilitásról” (Hegyi Lóránd: Új szenzibilitás). 1984. jún. 30., 17. p.

Silling István:

1051. A bezdáni műemlék kápolna (Balla Ferenc: A bezdáni Szentháromság fogadalmi kápolna). 1994. okt. 22., 14. p.
1052. Drávaszögi gyermekélet (Lábadiné Kedves Klára: Gyíngyet-gyöngyöt asszonyának. Drávaszögi /alfalusi/ népi mondókák és gyermekjátékok). 1990. máj. 12., 18. p.
1053. Gyűjtésmódszertan folkloristáknak (Ortutay Gyula: A nép művészete). 1982. ápr. 17., 15. p.
1054. Népköltészeti és szépirói hagyomány újjáéledése (Kontra Ferenc: A halász fiai) 1996. máj. 4., 10. p.
1055. Százéves Iványi helynévtára (Iványi István: Bács-Bodrog Vármegye földrajzi és történelmi helynévtára). 1989. jún. 3., 16. p.
1056. Topolyai keresztek (Kocsis Antal-Nagy Tibor: Isten dicsőségére emeltette...). 1994. okt. 8., 14. p.

Simon István, Cs. :

1057. Első nagy olvasmányélményem (Herczeg Ferenc: Pogányok). 1998. szept. 19., 7. p.
1058. Vaskoszorú (Laták István: Vaskoszorú). 1974. szept. 13., 10. p.

Sinkovits Péter:

1059. Adalékok Bartók portréjához (Gál István: Bartóktól Radnótiig). 1973. nov. 17., 11-12. p.
1060. Kulcsok egy rejtélyhez (Bodor Pál: Kék folt). 1979. szept. 29., 15. p.

1061. Nyelvi igényességgel egy derűs világról (Jung Károly: Bájoló). 1975. máj. 3., 9. p.

1062. Szándék és megvalósulás (Ady Endre. Pjesme/Versek). 1979. aug. 5., 12. p.

Spitzer Éva:

1063. A kiosztott élet (Böndör Pál: A krupié kiosztja önmagát). 1986. szept. 6., 16. p.

1064. Kőd és vattacukor (Tolnai Ottó: Rokokokó). 1986. okt. 25., 17. p.

Sulhóf József:

1065. Király Ernő: Gyermekdalok. 1963. jan. 6., 17. p.

1066. Költők okulására (Gáldi László: Ismerjük meg a versformákat!). 1964. okt. 11., 14. p.

Szabó György, B.:

1067. „Átszólók az idő kerítésén” (Sinkó Ervin: Egy regény regénye). 1962. febr. 11., 14. p.

1068. Irodalmi legendák, babonák és tévhitek (Sinkó Ervin: Magyar irodalom). 1962. márc. 25., 14. p.

Szabó Palócz Attila:

1069. A fogadatlan prókátor (Varga Zoltán: Farkasok és filozófusok). 1996. ápr. 13., 10. p.

1070. A metafizika megdicőítése (Bábel esszépályázat). 2000. febr. 19., 8. p.

Szalma József:

1071. A magyar-horvát alkotmánytörténetről (Pecze Ferenc: Az európai alkotmánytörténet és a nyolc évszázados magyar-horvát államközösség fejlődése). 2001. szept. 22., 8. p.

Szám Attila:

1072. Az alap és a felépítmény között (Rehák László: Politikai rendszerünk időszerű kérdései). 1982. jún. 5., 15. p.

Szász János, Sz. J.:

1073. Bori Imre: Miroslav Krleža. 1977. dec. 24., 14. p.

1074. Fegyverek közt beszélő múzsák (Versek éve 1991). 1992. ápr. 25., 15. p.1

Székely László:

1075. Vagy nem maga az élet a legjobb időtöltés? (Várady Tibor: Vagy nem maga az élet a legjobb időtöltés?). 1973. máj. 26., 12. p.

Szekeres László:

1076. A borostyánkőgyűrű (Kalapis Zoltán: Történelem a föld alatt). 1996. febr. 10., 10. p.

1077. Kapitális érték – óriási hibák (Nagy Sándor: Dombó). 1975. jan. 4., 11. p.

Szeli István, Sz. I.:

1078. A rés. Pap József költészete. 1964. márc. 8., 15. p.

1079. A tárca mint életmű (Vukovics Géza: Varázsszem). 1988. jún. 18., 18. p.

1080. Adalék műveltségképünk anatómiájához (Gerold László: Meglelt örökség). 1994. aug. 27., 14. p.

1081. Az eszmélkedés könyve (Juhász Géza: A fordulat forgatagában). 1988. márc. 19., 18. p.

1082. Egy s más a „Zentai évek”-ről (Majtényi Mihály: A magunk nyomában). 1961. dec. 24., 14. p.

1083. Igazi tudomány, emberi közelség (Szathmári István: Bárczi Géza). 1996. okt. 12., 11. p.

1084. Irodalmi nyelvünk egységéért (Vlaj Lajos: Versek). 1962. júl. 1., 1. p.

1085. Kulturális horizontunk tágítása (Bordás Győző: Üvegház) 1997. jún. 21., 11. p.

1086. Madáchtól Czöbel Minkáig (Bori Imre: A magyar irodalom mo-

- der irányai I.). 1985. jún. 29., 16. p.
1087. Nyelvhelyesség vagy nyelvész-tétika (Kossa János: Így írunk mi). 1962. okt. 28., 15. p.
- Sziveri János:**
1088. Magány és önmegvalósulás (Csörsz István: Visszakézből). 1975. ápr. 12., 12. p.
- Szloboda János:**
1089. Csóka könyve (Cs. Simon István: Virulsz-e még szülőföldem?). 1997. nov. 22., 8. p.
- szó /Szántó Márta/:**
1090. Hogy ne merüljön feledésbe... (Tóth Glemba Klára: Mindönki Muzslára akar menni). 2001. márc. 24., 10. p.
- Szöllősy Vágó László:**
1091. A nemi élet pszichés zavarai (Dr. Lux Elvira: Szexuálp pszichológia). 1981. nov. 21., 15. p.
1092. Mi jobb: félni vagy megijedni? (Dr. Benedek István: Ideges emberek). 1982. szept. 11., 13. p.
- Szombathy Bálint:**
1093. Elektropoezis – faxon (Bohár András művei). 1992. júl. 17., 10. p.
1094. Európai kísérlet (Zalán Tibor: Opus N.: KOGA). 1985. máj. 18., 17. p.
1095. Fizikai esztétika (Körmendi Ferenc: Fizikai esztétika). 1982. máj. 22., 16. p.
1096. Írott és látható nyelv (Bohár András: Plótinosz álma). 2000. jún. 17., 8. p.
1097. Költészet és játék (Lukácsy András: Kiment a ház az ablakon). 1981. szept. 19., 14. p.
1098. Mint egy fiatal öszinteség (Bada Tibor: Új most). 1988. júl. 2., 18. p.
1099. Reflexiók a mai művészetről (Sebők Zoltán. Médiumok és művészetek). 1983. jan. 15., 17. p.
1100. Régi mesterek „játékos költés-zete” (Kilián István: A régi magyar képv. 1998. dec. 26., 9. p.
1101. Rendhagyó életpálya (Aczél Géza: Tamkó Sirató Károly). 1981. okt. 31., 17. p.
1102. Szépművészet postán (Szűgyi Zoltán képeslapjairól). 1995. aug. 26., 13. p.
1103. Tipográfiai szövegformák (Csernik Attila: Text). 1985. ápr. 27., 20. p.
1104. Úttörő előmunka (Gajdos Tibor: Képzőművészeti élet Szabadkán a két világháború között). 1977. ápr. 16., 13. p.
1105. Vitatható eredmények (Kép. Költemény. Képköltemény). 1976. márc. 13., 13. p.
- Szűcs Imre:**
1106. A derű forrásvidékén (Turi Gábor: Jó étvágyat, Kaja Pali!). 1983. aug. 13., 14. p.
1107. A mindenség születése (Oravecz Imre: A hopik könyve). 1983. szept. 3., 14. p.
1108. A szegénység krónikása (Csépe Imre: Idők lombhullása). 1983. jan. 29., 17. p.
1109. Az a hajó, az a kislány (Gion Nándor: Engem nem úgy hív-nak). 1971. jan. 30., 9. p.
1110. Az ég térfokain, dalba szédültem (Domonkos István: Rátka). 1963. nov. 17., 14. p.
1111. Az elvagyódás hangjegyei (Deák Ferenc: Zsivány). 1970. nov. 28-30., 17. p.
1112. Az írástudók felelőssége (Sütő András: Évek – hazajáró lelkek). 1981. okt. 3., 15. p.

1113. Déry Tibor tíz novellája szerbhorvátul (Tibor Deri: Ljubav). 1980. febr. 9., 15. p.
1114. Élmény, emlék, szeretet (Törökszekfü). 1968. márc. 24., 21. p.
1115. Elmes játékok (Fülöp Gábor: Leó tünődéseiből). 1981. márc. 7., 13. p.
1116. Erdők vadonában (Székely Tibor: Emberevők között). 1985. jún. 1., 19. p.
1117. Gyermekévek, homokvárak (Tolnai Ottó: Ördögfej). 1971. szept. 25., 9. p.
1118. Harisnya csordultig felhőkkel (Ladik Katalin: Ballada az ezüstbicikliről). 1970. márc. 22., 15. p.
1119. Homorúversek - mímeltélmények (Tolnai Ottó: Homorú versek). 1963. dec. 22., 15. p.
1120. Horzsolt üveggyógyó (Németh István: Vadalma). 1970. okt. 31., p.
1121. Ismereteink a házagosak (Kalapis Zoltán: Zendüléstől forradalomig). 1982. jún. 12., 16. p.
1122. Kantáta a szabadságról (Fehér Kálmán: Kantáta a szabadságról). 1981. szept. 26., 14. p.
1123. Képek raja, arcok varázslata (Balogh Edgár: Acéltükör mélye). 1983. okt. 1., 17. p.
1124. Kísérletek, ujjgyakorlatok (Tari István: Ellenfényben). 1983. ápr. 16., 17. p.
1125. Lélekmelegítő írások (Sütő András: Gyermekkorom tükörcserepei). 1982. szept. 18., 15. p.
1126. Messzeségre nyíló ablakok (Herceg János: Távlatok). 1984. aug. 4., 14. p.
1127. Óarany ragyogás (Szepesi Attila: Sorstalan énekek). 1982. okt. 16., 17. p.
1128. Ötvenéves irodalmi örökség (Utunk Évkönyv '69.). 1969. márc. 9., 14. p.
1129. Szelíd játékok, szabad mezők (Deák Ferenc: Bagoly és csizma). 1970. márc. 8., 14. p.
1130. Szex-graffitik és vers ákombákomok (Ladik Katalin: A parázna seprű). 1985. márc. 30., 19. p.
1131. Tiszta forrás (Fehér Ferenc: Szeptemberi úrtavaló). 1970. febr. 1., 15. p.
1132. Tükör előtt, tükör mögött (Fülöp Gábor: Banális susztermatt). 1984. febr. 25., 17. p.
1133. Világunkról gyermekszemmel (Németh István: Vörösbegy). 1983. jún. 25., 17. p.
- Szűts Zoltán:**
1134. Király (Király Levente: A legkisebb). 2001. szept. 22., 9. p.
- Takács Ilona:**
1135. Az értelem ragyogása (Lator László: Fellobban, elhomályosul). 1986. aug. 2., 16. p.
1136. Pásztázó (Farkas Zsuzsanna: Nyelvörökkel, nyelvörségen). 1995. jún. 10., 12. p.
1137. Verssé érett indulat (Bogdán József: Szívzörejek). 1994. dec. 10., 12. p.
- Thomka Beáta:**
1138. Örkeny utolsó regényjátismája (Örkeny István: Négykezes regény). 1979. jún. 30., 12. p.
- Tolnai Ottó:**
1139. A mozgás állapot (Sáfrány Imre: Várnak az apostolok). 1972. márc. 11., 12. p.
1140. Mit ér az, ha költő? (Brasnyó István: Vadvizek). 1966. júl. 24., 11.
- Tomán László.**
1141. A csodálatos esszéíró (Cs. Szabó László: Örök). 1986. okt. 18., 17. p.

1142. A mítosztól a valóságig (Tamási Áron: Világló éjszaka). 1966. nov. 13., 15. p.
 1143. Aki három világban él (Kibédi Varga Áron: Amszterdami krónika). 2001. jan. 23., 10. p.
 1144. Arcképek, kritikák, igények (Illés Endre: Árnyékrajzok). 1972. szept. 16., 12. p.
 1145. Az anarchia nem anarchia (Bozóki András-Sükösd Miklós: Az anarchizmus elmélete és Magyarország története). 1995. aug. 12., 12. p.
 1146. Az élet olvasmányai (Benedek Marcell: Hajnaltól alkonyatig). 1966. szept. 25., 14. p.
 1147. Az elmarasztalt író, akit ma is lehet olvasni (Herczeg Ferenc emlékezései: Hűvösvölgy). 1994. aug. 27., 12. p.
 1148. Emlékek az irodalom börtöneiből (Domokos Mátyás: Leletmentés. Könyvek sorsa a „nemlétező” cenzúra korában 1948-1989). 1996. aug. 24., 10. p.
 1149. Emlékezés egy mártírra (In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre). 1990. júl. 28., 14. p.
 1150. Irodalmunk fejlődése (Bori Imre: A jugoszláviai magyar irodalom története). 1969. máj. 11., 13. p.
 1151. Irodalomtörténet és vérpad (Vajda Gábor: A magyar irodalom a Délvidéken Trianontól napjainkig). 1995. szept. 9., 12. p.
 1152. Kiáltás helyett dal. (Kovács Vilmos: Csillagfénynél). 1969. ápr. 6., 14. p.
 1153. Ki is volt Misztótfalusi Kis Miklós (Molnár József: Misztótfalusi Kis Miklós). 2001. márc. 24., 10. p.
 1154. Megejtő varázs (Illés Endre: Mestereim, barátaim, szerelmeim I-III.). 1980. febr. 23., 15. p.
 1155. Múltunk és jelenünk egy könyv oldalain (Botlik József-Csorba Béala- Dudás Károly: Eltévedt mezsgyékövek. Adalékok a délvidéki magyarság történetéhez 1918-1993). 1994. nov. 5., 12. p.
 1156. Régi idők, régi könyvek (Stemmer Ödön: Egy antikvárius visszaemlékezései). 1986. máj. 31., 18. p.
 1157. Régi utazók, letűnt világ (Kalapis Zoltán. Régi bácskai és bánáti utazók). 1987. dec. 12., 18. p.
 1158. Talán az utolsó ünnep (Jung Károly: Barbaricum). 1991. nov. 23., 16. p.
 1159. Utazások Európában (Illyés Gyula: Szíves kalauz). 1967. jan. 15., 14. p.
 1160. Versek, rajzok (Térzene). 1971. jún. 26., 10. p.
 1161. Világirodalmi kalauz (Szabolcsi Miklós: Világirodalom a 20. században). 1987. aug. 15., 14. p.
- Tóth Ferenc:**
1162. Sarkányölő ikertestvérek (Kopácsi népmesék). 1972. szept., 23., 12. p.
- Tripolsky Géza:**
1163. A táj paraszti humanizmusa (Bálint Sándor: A szögedi nemzet). 1983. jan. 22., 17.
- Túri Gábor:**
1164. Költészet és tipográfia (Ács Károly: Kiásott kard). 1986. jan. 16., 19. p.
- Turi Tibor, tt:**
1165. Egy regény lehetséges kulcsai (Burány Nándor: Megtorlás). 1985. szept. 28., 19. p.

1166. Kiskorúak kiskorúsítása (Krekovics Ferenc: Aranyfényű napok). 1983. nov. 19., 17. p.
1167. Nebulóm könyve (Guelmino Sándor: A nebuló könyve). 1984. jan. 28., 17. p.
1168. Összekapkodott látványhalmazon (Vankó Gergely: Napot görgető dzsungelek). 1986. febr. 8., 19. p.
1169. Szembenézés a valósággal (Beder István: Kecsketemplom). 1984. ápr. 28., 17.
1170. Történelmi és irodalmi párhuzamok (Szeli István: Istorijske i književne paralele). 1987. dec. 8., 14. p.
- Újhelyi Zoltán:**
1171. Lehet-e buktatás nélkül? (Vicei József és Balla Márta: Nehogy újabb végletbe essünk az osztályozásban). 1963. szept. 29., 16. p.
- Urbán János:**
1172. Határdomb (Csépe Imre: Határdomb). 1973. jún. 2., 12. p.
1173. Szerény ismertető (Csépe Imre: Alkonyatban). 1962. júl. 8., 17. p.
- Utasi Csaba:**
1174. A kezdeményezés dicsérete (Gerold László: Színház és kritika). 1972. jan. 29., 12. p.
1175. A kísérletezés könyve (Deák Ferenc: A Nap gyökerei). 1965. dec. 19., 14. p.
1176. Felemás vállalkozás (Kázmér Ernő: Levelek Szirmai Károlyhoz). 1975. nov. 22., 12. p.
1177. Hadjárat az öregség ellen. (Déry Tibor: Kedves Bópeer...!). 1974. okt. 19., 12.
1178. Seholy sincs Mindenüttország (Kolozsi Tibor: Vendég Bergengóciából). 1972. márc. 4., 12. p.
1179. Tojás alakú történetek (Balázs Attila: Világ, én ma felébredtem). 1983. júl. 23., 15. p.
- Vajda Gábor:**
1180. A baranyai ember hagyományai (Baranyai Júlia: Vízbe vesző nyomokon). 1977. jan. 15., 14. p.
1181. A beleélés képessége (Fehér Ferenc: Szeptemberi útravaló). 1984. ápr. 7., 17. p.
1182. A bizonytalanság effektusa (Örkény István: Forgatókönyv). 1980. márc. 1., 15. p.
1183. A daltól a lényegig (Kovács Nándor: Fölöttünk az ég). 1977. máj. 7., 13. p.
1184. A felsőbbrendű igazság (Lászlóffy Csaba: Apokrif). 1981. jan. 17., 15. p.
1185. A fénykereső kamasz (Németh László: Homályból homályba). 1978. ápr. 22., 13. p.
1186. A gyökerek deleje (Fehér Ferenc: Madarak folyója). 1978. júl. 15., 13. p.
1187. A gyöngék önvédelme (Lengyel József: Fegyverhordó Ndolo naplója). 1979. jún. 2., 12. p.
1188. A hagyományápolás hagyománya (Csordás Mihály: A Csépe-napok egy évtizede 1972-1982). 1982. dec. 4., 17. p.
1189. A hajdani kis Pap Jóska (Pap József: Hunyócska). 1989. aug. 19., 14. p.
1190. A halál mezsgyéjén (Zelk Zoltán: Mindennapi halálom). 1979. dec. 8., 15. p.
1191. A határtalan határai (Weöres Sándor: Ének a határtalanról). 1981. febr. 21., 15. p.
1192. A jóindulat lírája (Ágh István: Jól vagy?). 1977. nov. 12., 13. p.
1193. A kategóriák színpalái mögött (Lukács György levelezése

- 1902-1917). 1982. jún. 12., 16. p.
1194. A készülődő (Gaál Gábor: Vidéki történet). 1978. nov., 4., 17. p.
1195. A költő újra felfedezése (Bori Imre: Fehér Ferenc). 1979. jan. 6., 17. p.
1196. A közérzet szabadsága (A tágasság iskolája). 1978. máj. 27., 13. p.
1197. A közösségvélmény változatai (El nem taposható csillagok. Forradalmi költészetünk 1919-1979). 1980. ápr. 19., 14. p.
1198. A községháza környékén (Herczeg János: Embersors). 1978. ápr. 1., 13. p.
1199. A lebegés nehézségei (Fodor András: Kettőspont). 1978. nov. 11., 17. p.
1200. A lélek és formák – szerbhorvátul (Lukács György: Duša i oblaci). 1975. márc. 29., 12. p.
1201. A lélekétől a test szenvedéséig (Faludy György: Pokolbéli vígnapjaim). 1989. okt. 14., 18. p.
1202. A leleplező emlék (Bertók László: Emlékek választása). 1978. szept. 23., 17. p.
1203. A leroskadt orom (Halász Gábor válogatott írásai). 1978. aug. 26., 13. p.
1204. A lét-imádat ars poetikája (Juhász Ferenc: Szerelmes hazatértorgás). 1978. júl. 15., 13. p.
1205. A magyar avantgarde fölfedezése és egy módszer körvonalai (Bori Imre: A szecessziótól a dadáig). 1970. szept. 12., 12. p.
1206. A mai ember válsága (Bálint Béla: Kékperje). 1986. okt. 11., 17. p.
1207. A meg nem felelések groteszkjei (Böndör Pál: Jégverés). 1985. júl. 20., 16. p.
1208. A megtalált ember (Bori Imre: Sinkó Ervin). 1981. okt. 3., 15. p.
1209. A megtestesülés puhatólása (Lászlóffy Aladár: ... hogy kitűdődjék a világ). 1981. júl. 18., 15. p.
1210. A megzabolázott semmi (Tandori Dezső. Még így sem). 1978. szept. 9., 13. p.
1211. A „melő”struktúrája (Balázs József: Szeretők és szerelmesek). 1978. okt. 28., 18. p.
1212. A meredek emeltyű (A merülő fullantó). 1978. febr. 18., 13. p.
1213. A múlt jelene (Jung Károly: Ami nincs). 1977. júl. 9., 11. p.
1214. A munka öröme és bánata (Laczkó Antal: Acélszívvvel). 1980. jan. 19., 15. p.
1215. A művelődés idillje (A csönd városa). 1982. okt. 30., 17. p.
1216. A nagy egész alatt (Brasnyó István: Földvár). 1980. szept. 13., 15. p.
1217. A nagy élmény hiánya (Koncz István: Ellenmáglya). 1988. febr. 6., 18. p.
1218. A novella változatai (Örkény István: Novellák I-II.). 1980. aug. 16., 13. p.
1219. A nyitottság kételyei (Déry Tibor: Újabb napok hordaléka). 1978. szept. 16., 17. p.
1220. A pillanat végtelenje (Jékely Zoltán: Minden csak jelentés). 1978. júl. 8., 13. p.
1221. A posztumusz költő (Sinkó Ervin: Vándorbotom meg-megtörpan). 1978. márc. 4., 14. p.
1222. A repülő Szabadka (Csáth Géza-Havas Emil-Munk Artúr: A repülő Vucsido). 1979. jún. 30., 12. p.
1223. A riportregény frissesége (Lengyel József: Neve: Bernhard Reising. Föld és külföld) 1980. máj. 24., 18. p.

1224. A semmi ellenére (Pap József: Véraláfutás). 1985. júl. 27., 18. p.
1225. A szadizmus könyve (Hernádi Gyula: Borotvált tabló). 1980. aug. 9., 13. p.
1226. A szembenézés kényszere (Dóró Sándor: A virágok rozsdásodása). 1979. szept. 15., 14. p.
1227. A szentség komikuma (Gobby Fehér Gyula: Szent bolond). 1977. febr. 5., 13. p.
1228. A szeretet keresése (Herceg János: Kék nyárfás). 1980. jan. 26., 15. p.
1229. A színház pincéje (Pilinszky János: Beszélgetések Sheryl Suttonnal). 1978. jún. 24., 12. p.
1230. A szó csontváztánca (Marsall László: Portáncfigurák). 1981. máj. 23., 23. p.
1231. A szöveg végtelenje (Brasnyó István: Majomév). 1985. jan. 12., 17. p.
1232. A tapintat magasiskolája (Somlyó György: Árnyjáték). 1977. aug. 13., 12. p.
1233. A tárgyak bűvköre (Mándy Iván: A bútorok). 1980. júl. 5., 15. p.
1234. A tékozló visszatérése (Deák Ferenc: Kudarc). 1982. okt. 16., 17. p.
1235. A teljesség érdekében (Hankiss Elemér: Diagnózisok). 1984. aug. 18., 14. p.
1236. A tények fájdalma (Báti Zsuzsa: Útravaló). 1979. okt. 6., 15. p.
1237. A tényektől az irodalomig (Tari István: Homokba kapaszkodva). 1985. aug. 3., 17. p.
1238. A teremtés veszélyeztetettsége (Cs. Simon István: Varasodás). 1992. júl. 11., 14. p.
1239. A test börtöne ellen (Mészöly Miklós: Esti térkép). 1982. okt. 9., 17. p.
1240. A történelem alatt (Majtényi Mihály: Garabonciás). 1982. febr. 20., 15. p.
1241. A tudományos értékelés szenvedélye (Hankiss Elemér: Érték és társadalom). 1978. máj. 23., 13. p.
1242. A vonzó-taszító végtelen (Szirmai Károly: Az éjszakák motorosai). 1980. febr. 23., 15. p.
1243. Akaratos stíliromantika (Holti Mária: Égi fuvarok). 1980. okt. 11., 11. p.
1244. Alkotó szolgálat (Ács Károly: Kiásott kard). 1986. jan. 18., 19. p.
1245. Aprólékos anyagfeltárás (Káich Katalin: Bács-Bodrog vármegye Történelmi Társulata 1883-1918). 1980. dec. 6., 15. p.
1246. Átminősítések (Szombathy Bálint: Én is éltem). 1980. júl. 12., 23. p.
1247. Az abszurd előrejelzése (Gozsdu Elek: Kőd.). 1989. aug. 26., 14. p.
1248. Az akarat válságai (Csaplár Vilmos: A kék szem és a rózsaszínű mellbimbó históriája). 1981. jún. 6., 15. p.
1249. Az állandóság menedéke (Károlyi Amy: A nyúl feje). 1979. aug. 18., 12. p.
1250. Az ébrenlét álma (Csoóri Sándor: A látogató emlékei). 1978. jan. 7., 13. p.
1251. Az egyensúly keresése (B. Szabó György-album). 1980. márc. 29., 17. p.
1252. Az elérhetetlen otthon (Tornai József: Fejem alatt telihold). 1979. aug. 25., 12. p.
1253. Az elérhetetlen partok (Dettre János: Új partok felé). 1980. okt. 18., 15. p.
1254. Az élet nyomában (Németh István: Kertmozi). 1980. okt. 4., 15. p.

1255. Az élettől elzárva (Zákány Antal: Közel a Nap arcához). 1979. máj. 19., 19. p.
1256. Az élménytelenség élménye (Brasnyó István: Bereniké haja). 1982. júl. 17., 15. p.
1257. Az élő lelkiismeret (Csanda Sándor: Fábry Zoltán). 1981. szept. 5., 15. p.
1258. Az első Szirmai-monográfia (Benkő Ákos: Szirmai Károly). 1980. dec. 20., 15. p.
1259. Az ember és a történelmi végzet (Burány Nándor: Cserbenhagyott). 1986. márc. 29., 19. p.
1260. Az emberi lényeg nyomában (Varga Zoltán. A tanítvány). 1986. máj. 10., 15. p.
1261. Az ember kohója (Örkény István: Lágerek népe). 1981. okt. 31., 17. p.
1262. Az „én” és a tárgyak között (Sziveri János: Szabad gyakorlatok). 1977. máj. 14., 14. p.
1263. Az értelem paródiája (Mészöly Miklós: Film). 1976. dec. 4., 13. p.
1264. Az exhibicionizmus szintjei (Tolnai Ottó: Virág utca 3.). 1984. júl. 7., 14. p.
1265. Az idill keresése (Báti Zsuzsa: Kettőnk évszakai). 1979. dec. 22., 14. p.
1266. Az intellektuális haiku (Fodor Ákos: Idéző jelek). 1980. ápr. 5., 14. p.
1267. Az írás kételyei (Somlyó György: Arion éneke). 1979. nov. 10., 15. p.
1268. Az országút moralitása (Végel László: Szitkozódunk, de szemünkből könnyek hullanak). 1970. jan. 25., 15. p.
1269. Az önfegyelem készsége (Zabosné Geleta Piroksa: Így zajlott az életem). 1984. dec. 29., 17. p.
1270. Az önfeledtségből az elégikus-ságig (Kormos István versei). 1979. szept. 29., 15. p.
1271. Az önvizsgálat ideje (Németh István: Diszudvar). 1989. okt. 21., 18. p.
1272. Az Új Symposiontól a Tűzig (Bosnyák István: Szóakció I.). 1980. okt. 25., 15. p.
1273. Az ür választása (Vankó Gergely: Ör hely a teljességben). 1987. ápr. 25., 18. p.
1274. Benyomásos láttelepek (Benedek Mária: A képernyőn havazik). 1979. júl. 29., 14. p.
1275. Bűnös ideológia (Hódi Sándor: Pszichológia és ideológia). 1981. szept. 19., 15. p.
1276. Csáth világszemlélete (Csáth Géza: Írások az élet jó és rossz dolgairól). 1975. dec. 6., 13. p.
1277. Csépe, a táj írója (Csépe Imre: Östehetség). 1977. szept. 24., 12. p.
1278. Csintalanságok (Tari István: Térzene a majomszigeten). 1979. okt. 20., 14. p.
1279. Csönd és indulat (Deák Ferenc: Aszály). 1974. máj. 18., 12. p.
1280. De profundis (Kassák Lajos: Szénaboglya). 1989. dec. 16., 20. p.
1281. Derűs pesszimizmus (Hernádi Gyula: Jézuis Krisztus horoszkópja). 1978. jan. 14., 13. p.
1282. Derűs töprengések (Dudás Kálmán: Kettős szélárnyék). 1982. máj. 22., 16. p.
1283. Dokumentumok és költemények (El nem taposható csillagok. Forradalmi költészetünk). 1978. márc. 11., 11. p.
1284. Drávaszögi magyar találósok (Lábadi Károly: Hold letette, nap felkapta). 1982. júl. 3., 17. p.

1285. Egy teljes életmű (Juhász Géza: Majtényi Mihály). 1979. febr. 24., 17. p.
 1286. Egy történelmi regény (Gion Nándor: Virágos katona). 1974. febr. 9., 12. p.
 1287. Elbeszélés és elmélkedés (Thomka Beáta: Narráció és reflexió). 1981. jan. 24., 15. p.
 1288. Élet – halál (Vankó Gergely: Vakkok ideje). 1981. aug. 29., 15. p.
 1289. Életképek negatívban (Brasnyó István: Família). 1979. aug. 11., 12. p.
 1290. Életpsychológia (Hódi Sándor: Illúziók nélkül). 1986. jan. 11., 18. p.
 1291. Életre edzés (Domonkos István: Tessék engem megdícsérni). 1981. dec. 5., 15. p.
 1292. Életsorsok, terepszemlék (Németh István: Egy múzeum tárgyai). 1980. jan. 12., 15. p.
 1293. Elfogulatlan önéletrajzi fejezetek (Burkus Valéria: Magamon átszűrve). 1982. márc. 6., 15. p.
 1294. Elfogulatlan tragédiaelemzés (Csoóri Sándor: Iszapeseő). 1981. aug. 1., 15. p.
 1295. Elmélyedő szellemrajz (Bosnyák István. Ember a forradalomban, ember a soron kívül). 1978. febr. 25., 13. p.
 1296. Élmény és munka (Bányai János: Könyv és kritika). 1974. ápr. 6., 12. p.
 1297. Ember az embertelenségben (Sinkó Ervin: Honfoglalás előtt). 1977. febr. 26., 14. p.
 1298. Emberi egyensúly (Balogh Edgar: Férfimunka). 1987. jan. 10., 18. p.
 1299. Erkölcsi próbatételek és helytállások (Lakatos Menyhért: A hosszú éjszakák meséi). 1979. szept. 8., 14. p.
 1300. Eszményítő emlékezés (Zelk Zoltán: Főhajtás a túlvilágra). 1981. máj. 16., 15. p.
 1301. Esszé és rutin (Bori Imre: Miroslav Krleža). 1977. júl. 11., 15. p.
- *
- Bori Imre: A kritikus első hoszszúnadrágjáról. Avagy „Így írunk mi?”. 1977. jún. 18., 13. p.
 - Vajda Gábor: A rövidnadrág előnyeiről és a tekintélyelvűségről. 1977. jún. 25., 13. p.
 - Bagi Ferenc: Tekintélytisztelet és igazság. 1977. júl. 2., 13. p.
 - Vajda Gábor: Előbb az igazság, aztán a tekintélytisztelet. 1977. júl. 16., 11. p.
 1302. Feladatvállalás (Szűcs Imre: Fekete szárnyú szél). 1981. aug. 15., 24. p.
 1303. Felelevenítés (Burány Nándor: Guzsal). 1981. ápr. 4., 15. p.
 1304. Fésülési erőfeszítések (Ladik Katalin: Ikarosz a metrón). 1981. aug. 22., 15. p.
 1305. Filológia és érdekesség (Dér Zoltán: Ikercsillagok). 1980. dec. 13., 15. p.
 1306. Finom vaskosságok (Gion Nándor: Sortűz egy fekete bivalyért). 1983. jan. 29., 17. p.
 1307. Folytonos időszerűség (Ervin Šinko: Sablast kruži Evropom). 1983. okt. 1., 17. p.
 1308. Fontos anyagfeltárások (Lőrinc Péter: A Pleitz-ház tudományos kiadói tevékenysége a bánáti rónán). 1979. okt. 27., 14. p.
 1309. Formák, nyugtalanságok (Vankó Gergely: Örvénygyökér). 1977. ápr. 23., 14. p.
 1310. Földközben (Brasnyó István: Másként s másként). 1979. ápr. 21., 17. p.

1311. Gál László posztumusz verseskötete (Gál László: Sziklaévek). 1984. aug. 25., 14. p.
1312. Gúnykacaj (Varga Zoltán: Tücsök a hangyabolyban). 1980. szept. 6., 15. p.
1313. Gyanútlan hétköznapi (Hornyik György: A gyárkapun kívül). 1981. nov. 14., 15. p.
1314. Gyermekköltészeti antológia (Messzike. Versek éve 1978).. 1979. júl. 14., 14. p.
1315. Háborgó lelkek (Majtényi Mihály: Hétfejű sárkány). 1982. jan. 23., 15. p.
1316. Hagyomány és modernség között (Bányai János: Könyv és kritika II.). 1978. márc. 25., 13. p.
1317. Hahota a világ felett (Várady Tibor: Az egérszürke szoba titka). 1977. febr. 19., 14. p.
- *
- Várady Tibor: Jean-Jacques Rousseau a történetíró. Egy marx-idézet nyomában. 1977. febr. 26., 14. p.
- Vajda Gábor: Alantas érdek nélkül. 1977. márc. 5., 13. p.
1318. Hallgatni? – Megszólalni! (Veszteg Ferenc: Réják). 1970. ápr. 9., 12. p.
1319. Harc a jelenért (Esterházy Péter: Függő). 1981. okt. 17., 15. p.
1320. Hátrálva előre (Urbán János: Köpota). 1977. szept. 10., 12. p.
1321. Hétköznapi csodák (Érik a mese). 1982. márc. 20., 15. p.
1322. Higgadt bensőség (Pap József: Hűség). 1977. nov. 26., 13. p.
1323. Humanista avantgarde (Hódi Sándor: Létélmény és valóság). 1978. nov. 25., 17. p.
1324. Humanista banalitások (Hornyik György: Parcella). 1980. szept. 20., 15. p.
1325. Humánus patikamérlegen (Varga Zoltán: Leszámolás). 1987. jún. 27., 18. p.
1326. Huszonnégy népmese – több szempontból (Hol volt, hol nem volt). 1982. máj. 29., 19. p.
1327. Hűség és következetesség (Lévay Endre: Terhes örökség). 1981. márc. 7., 15. p.
1328. Idill és valóság (Örkény István: Négykezes regény). 1979. nov. 3., 14. p.
1329. Időkeresés (Juhász Erzsébet: Homorítás) 1980. aug. 30., 13. p.
1330. Impresszionista szociográfia (Cs. Simon István: Ahogy a vadkörtefa). 1980. jún. 28., 12. p.
1331. Irányadó értelem (Hornyik Miklós: Szabálytalan napló). 1981. jún. 27., 15. p.
1332. Ironikus sodródás (Kardos G. György. A történet vége). 1977. okt. 1., 15. p.
1333. Játék a szenvedéssel (Nádas Péter: Leírás). 1979. dec. 1., 15. p.
1334. Jeles regény – gyerekek és felnőttek (Domonkos István: Via Itália). 1972. okt. 21., 12. p.
1335. Jobbágysók nyomában (Hege-düs Antal: Bácskai és bánati jobbágylevelek /1676-1648/). 1985. jún. 8., 19. p.
1336. Jó versek éve (Versek éve 1976). 1977. márc. 26., 14. p.
1337. Kapcsolattörténeti eligazító (Dávid András: Délszláv epikus énekek – magyar történeti hősök). 1979. márc. 17., 17. p.
1338. Kéreg-versek (Komáromi József Sándor: Szomorú tarisznya). 1977. jan. 22., 14. p.
1339. Keresztül-kasul a múltunkon (Herceg János: Visszanéző). 1980. febr. 16., 15. p.

1340. Két világ (Hajnóczy Péter: A halál kilovagolt Perzsiából). 1979. nov. 24., 15. p.
1341. Kísértő múlt (Dudás Károly: Ketrecbál). 1984. máj. 12., 19. p.
1342. Kívül, felett...(Szombathy Bálint: Szerelmesek és más idegenek). 1977. ápr. 2., 13. p.
1343. Korjellemző esetek (Gobby Fehér Gyula: Testek és álmok). 1985. jan. 26., 17. p.
1344. Korszerűen egy tanulságos folyóiratról (Balogh Edgár: Itt és most. Tanulmány a régi Korunkról). 1977. dec. 24., 14. p.
1345. Költőink könyve (Gyökér és szárny). 1977. márc. 12., 14. p.
1346. Közüket nélkülöző mesék (Ladik Katalin: Mesék a hétfejű varrógepről). 1978. dec. 16., 17. p.
1347. Közérzet-karbantartás (Zalán Tibor: Borús reggeli üzenetek). 1990. febr. 3., 18. p.
1348. Közönyös impresszionizmus (Bálint Béla: Nyomtalan). 1977. máj. 28., 14. p.
1349. Kultúrák határvonalai (Lőrinc Péter: Pirkadás). 1978. dec. 9., 15. p.
1350. Lampion alól – napfény felé (Brasnyó István: Tükrös Madonna). 1977. jan. 29., 14. p.
1351. Legalább beszélünk róla... (Kalapis Zoltán: Zendüléstől forradalomig). 1982. ápr. 17., 15. p.
1352. Legendás pályafutások (Lukács György: Curriculum vitae). 1982. aug. 14., 15. p.
1353. Légvétel a jövőből (Illyés Gyula: Különös testamentum). 1978. máj. 6., 13. p.
1354. Lehetőségek mérlegelése (Bognár Antal: Esélyek könyve). 1984. ápr. 21., 17. p.
1355. Létérzékelések (Balázsovics Mihály: A fákkal, a folyóval). 1978. júl. 29., 13. p.
1356. Líraelméleti megalapozás (Somlyó György: „Modernnek kell lenni mindenestül”). 1979. jún. 23., 12. p.
1357. Lírai élménybeszámolók (Szügyi Zoltán: Erdő és más versek). 1985. nov. 2., 21. p.
1358. Magányos nyilvánosság (Fábry Zoltán: Tanú és tanúság voltam). 1978. okt. 14., 15. p.
1359. Magasság, fény, szárnyalás (Gion Nándor: A károkatonák még nem jöttek vissza). 1977. aug. 6., 10. p.
1360. Másokhoz szólva (Grendel Lajos: Áttételek). 1986. dec. 6., 18. p.
1361. Megfigyelések (Mészöly Miklós: Szárnyas lovak). 1979. aug. 4., 12. p.
1362. Meghallgatatlan segélykérések (Hódi Sándor: A „meghívott” halál). 1980. febr. 9., 15. p.
1363. Meghiúsulások (Vámos Miklós: Félnóta). 1987. jan. 24., 18. p.
1364. Megidéző (Urbán János: Holdudvar). 1981. nov. 21., 15. p.
1365. Megtalált ember (Bori Imre: Sinkó Ervin). 1981. okt. 3., 15. p.
1366. Megzabolázott semmi (Tandori Dezső: Még így sem). 1978. szept. 9., 13. p.
1367. Mélység és emberség (Bosnyák István: Mű és magatartás). 1987. máj. 30., 18. p.
1368. Mennyei halál (Kontra Ferenc: Drávaszögi keresztek). 1988. dec. 3., 18. p.
1369. Mindennapi végső kérdések (Illyés Gyula: Közügy). 1982. szept. 11., 15. p.
1370. Mindenütt-lét (Csoóri Sándor: A tizedik este). 1981. febr. 14., 15. p.

1371. Monológfajták (Brasnyó István: Imágó). 1982. júl. 10., 15. p.
1372. Művelődéstörténeti nyomozás (Kalapis Zoltán: Balladaénekek, mesemondók, vásárosok). 1980. nov. 15., 15. p.
1373. Nagyon távolból: nagyon közelről (Déry Tibor: Kyvagiokén). 1976. dec. 18., 14. p.
1374. Nagy súllyal – könnyedén (Gulyás József: A tenger küszöbén). 1977. szept. 3., 10. p.
1375. „Ne légy fegyelmezett” (Vásárhelyi Géza: Én ezt már úgyis álmodom). 1979. szept. 1., 17. p.
1376. Nosztalgikus szenvedélyek (Tóth Ferenc: Csontomiglan–csontodiglan). 1980. jún. 21., 15. p.
1377. Nullazuhatag (Brasnyó István: Hósáv). 1982. jan. 9., 15. p.
1378. Nyomok nyomában (Dudás Károly: Jártatás). 1981. febr. 28., 15. p.
1379. Önkeresések (Sötér István: Fellegjárás). 1978. aug. 12., 13. p.
1380. Önleszámolások (Fenyvesi Ottó: Ezüstpátkányok áttetsző selyemzónán). 1979. dec. 2., 17. p.
1381. Önmentő önelvesztés (Tolnai Ottó: Világpor). 1980. szept. 27., 15. p.
1382. Összefoglalás, értékelés, alapozás (Utasi Csaba: Irodalmunk és a Kalangya). 1985. márc. 2., 19. p.
1383. Összegző Csáth-kiadás (Csáth Géza: Ismeretlen a házban I-II.). 1977. júl. 2., 13. p.
1384. Patetikus vallomások (Holti Mária: Csak a kö). 1981. szept. 26., 15. p.
1385. Példamutató hősök (Ár ellen. Mártír hidasok 1941-1945). 1982. máj. 15., 21. p.
1386. Pöre érzékenység (Szűgyi Zoltán: Ég a föld). 1980. nov. 9., 15. p.
1387. Próza gyakorlatok (Temesi Ferenc: Látom, nekem kell lemenem). 1978. jan. 21., 13. p.
1388. Rafinált együgyűség (Fülöp Gábor: Leó tűnődéseiből). 1981. szept. 12., 15. p.
1389. Reflexiók (Fülöp Gábor: Csoportterápia). 1985. szept. 21., 19. p.
1390. Regényes nyúl-monográfia (Balázs Attila: Cuniculus). 1980. márc. 22., 15. p.
1391. Résenállás (Gobby Fehér Gyula: Másokat hívó hang). 1980. febr. 2., 15. p.
1392. Reznált természetélmény (Szűgyi Zoltán: Két part között folyó), 1982. ápr. 3., 15. p.
1393. Rögeszmék (Pintér Lajos: Purgatórium). 1981. júl. 4., 25. p.
1394. Sajgások jajszó nélkül (Nagy László: Jönnek a harangok érttem). 1978. szept. 2., 11. p.
1395. Sehol és mindenütt (Weöres Sándor: Harmincöt vers). 1979. máj. 26., 17. p.
1396. Sinkóról – Krleža ürügyén (Sinkó Ervin: Krleža). 1988. ápr. 16., 18. p.
1397. Stilizált fájások (Bella István: Igék és igák). 1978. júl. 22., 13. p.
1398. Súlytalanul (Böndör Pál: Vértkép). 1979. márc. 10., 17. p.
1399. Sűrített élet (Életjel). 1978. dec. 23., 17. p.
1400. Szabadság a versben (Csorba Béla: Stratégia). 1980. júl. 19., 15. p.
1401. Szatíra, költészet és mese (Gergely Ágnes: Kobaltország). 1978. okt. 21., 15. p.
1402. Szatirikus nyitottság (Herceg János: Iketánia). 1987. dec. 19., 18. p.

1403. Széles skálán – kissé bizonytalanul (Szügyi Zoltán: Ördögkapu). 1989. jún. 24., 18. p.
1404. Szembenézések (Lukács György: Ifjúkori művek). 1978. jan. 17., 15. p.
1405. Szenvedélyes ars poetica – aranyfedezettel (Nagy László: Adok nektek aranyvesszőt). 1979. júl. 21., 14. p.
1406. Szigorú szívvel (Ács Károly: Ének füstje, füst éneke). 1977. márc. 19., 14. p.
1407. Szíves költészet (Fehér Ferenc: Szívemben nyugvó tenger). 1982. júl. 31., 15. p.
1408. Szívügyek (Komáromi József Sándor: Bácskai emberöltő). 1981. márc. 28., 15. p.
1409. Szociográfiai sorozat (Kalapis Zoltán: Bánát könyve). 1980. jan. 5., 15. p.
1410. Szorongásos álmok (Vass Éva: Nyárkisülések). 1978. júl. 7., 11. p.
1411. Szürke fókuszpontok (Németh István: Szeptemberi útravaló). 1982. szept. 22., 17. p.
1412. Szürrealizmus és haiku (Szügyi Zoltán: Hangosan és csendben). 1977. jún. 4., 14. p.
1413. Tanácstalanság (Mirnics Zsuzsa: Kapaszkodó). 1989. febr. 25., 18. p.
1414. Tapasztalások (Kurucz Gyula: Négy csend között a hallgatás). 1978. jún. 10., 11. p.
1415. Tárgyilagos versek (Böndör Pál: Eső lesz). 1970. aug. 22., 11. p.
1416. Társadalmi igazmondás (Bogdánfi Sándor: Minden – és még valami). 1981. márc. 21., 14. p.
1417. Társadalmi önismeretünk dokumentuma (Petkovics Kálmán: A mostoha barázda). 1977. okt. 22., 13. p.
1418. Tartalmas ihlet (Gulyás József: Csillagok és patkányok). 1981. dec. 26., 17. p.
1419. Távol-keleti témák és ihletések (Gál László: A nagy utazás). 1987. márc. 7., 18. p.
1420. Termékeny szélsőség (Hajnóczy Péter: Jézus menyasszonya). 1981. nov. 7., 15. p.
1421. Tisztító tűz (Balogh Edgar: Szárnyas oltár). 1979. márc. 24., 17. p.
1422. Történelem mint végzet (Burány Nándor: Megtorlás). 1985. jún. 15., 19. p.
1423. Travesztiák vagy paródiák (Bogdánfi Sándor: Magyar sirodalom). 1977. jún. 18., 13. p.
1424. Tréfalkozás a halállal (Örkény István: „Rózsakiállítás”). 1978. febr. 4., 13. p.
1425. Tudatosítási kísérletek (Sziveri János: Hidegpróba). 1981. okt. 24., 21. p.
1426. Tudatosság és személyesség (Mándy Iván: Álom a színházról). 1977. szept. 17., 13. p.
1427. Tűzijáték (Moldova György: A törvény szolgája és egyéb történetek). 1981. máj. 30., 15. p.
1428. Újdondászati igények nélkül (Böndör Pál: A gázló). 1989. jún. 10., 18. p.
1429. Üzen a Zen (Miklós Pál: A Zen és a művészet). 1978. szept. 30., 15. p.
1430. Vakhitek árnyékában (Koloszvári Grandpierre Emil: Árnyak az alagútban). 1981. okt. 10., 15. p.
1431. Vallomások és szenvelgések (Beretka Ferenc: Abban az utcában). 1980. júl. 26., 15. p.
1432. Válogatott bizonyítékok (Dudás Károly: Szakadó). 1977. júl. 23., 11. p.

1433. Valószínűsítések (Burány Nándor: Kamanci Balázs). 1977. dec. 17., 12. p.
1434. Verses kritikák és önbírálatok (Bosnyák István: Ellenversek. Ethoszok). 1977. okt. 8., 13. p.
1435. Vészjelek (Czegő Zoltán: Ezen a parton). 1979. jún. 9., 11. p.
1436. Világfájdalom és játékoság (Sinkovits Péter: Drótsövény). 1977. ápr. 16., 14. p.
1437. Zuhanni röppenő Ikarusz (Lászlóffy Aladár: A hétfejű üzenet). 1977. dec. 3., 13. p.
- Vajda József:**
1438. Fordítás és nyelvoktatás (Mikes Melánia-Keck Balázs-Sava Babić: Szórendi kérdések). 1983. máj. 14., 17. p.
1439. Kanizsa és vidéke oktatásügyének története (Szöllőssy Vágó László: Iskoláink krónikája). 1991. júl. 6., 18. p.
- Valkay Zoltán:**
1440. Strukturalista építészeti ábécé (Harkai Imre: Házrendszerek és szerepük a magyar népi építészetben). 1995. szept. 30., 12. p.
- Varga István:**
1441. Tiszteletkör két barátnak (Régi ismerősök vagyunk, ugye? Szabadka és Palics régi képeslapokon, Prokos Szabolcs gyűjteményéből). 1990. márc. 31., 20. p.
- Varga Szilveszter:**
1442. Ambivalens regény (Pósa Zoltán: Ama török). 1986. szept. 20., 17. p.
1443. Epikus líra (Kemény István: Csigalépcső az elfelejtett tan-székhez). 1985. dec. 28., 19. p.
- Varga Zoltán:**
1444. Egy kiváló magyar regény (Thurzó Gábor: A szent). 1969. febr. 16., 14. p.
1445. Rólunk és hozzánk szólva (Domonkos László: Magyarok a Délvidéken). 1992. nov. 21., 13. p.
- Varjú Márta:**
1446. Ártatlanul elírtélve (Dr. Kovács Károly: Nevino osuđeni). 1990. febr. 24., 18. p.
- Végel László:**
1447. A nagy ambíciók nyomában (Zákány Antal: Földinduláskor). 1965. máj. 9., 14. p.
1448. Amikor a költő mindenről akar szólni (Ladányi Mihály: Utánad kószálok). 1965. júl. 18., 14. p.
1449. Az érzelgősség felé (Gulyás József: Könyörgés magamhoz). 1965. szept. 19., 14. p.
1450. Az intenzív tapasztalatok alkalmi problémái (Garai Gábor: Nyárvég). 1965. máj. 30., 14. p.
1451. Az íróságtól menekülő író és az ő igazsága (Bosnyák István: Laskói esték). 1969. febr. 2., 14. p.
1452. Egy jelentősebb fiatal magyar költő (Buda Ferenc: Füvek példája). 1965. nov. 7., 14. p.
1453. Elvágódás és tiltakozás (Balázs Béla: Az álmok köntöse. Halálos fiatalság). 1974. nov. 9., 12. p.
1454. Félek, tehát regényhős vagyok. (Gobby Fehér Gyula: A kenyér). 1967. jún. 25., 14. p.
- *
- Hornyik Miklós: Tárgyilagos félreértések. 1967. júl. 9., 12. p.
- Végel László: Modernizmus és papagajizmus. 1967. szept. 3., 14. p.
- Hornyik Miklós: A becsületes kritika és amit erről tudni kell Végel Lászlónak. 1967. szept. 10., 15. p.
1455. Gondok és események (Varga Zoltán: Életvesztély). 1970. aug. 15., 9.

1456. Híradás az életműről. (Fehér Kálmán: Tíz panasz. Híd 1965/1). 1965. márc. 21., 14. p.
1457. Jelentős tanulmány az „ázsiai termelési módról” (Tőkei Ferenc: Az „ázsiai termelési mód” kérdéséhez). 1969. jan. 26., 15. p.
1458. Látomások az őslét forrásánál (Juhász Ferenc: Virágzó virágfa). 1965. júl. 4., 14. p.
1459. Ős-pillanat a jövőben (Nagy László: Himnusz minden időben). 1965. dec. 5., 14. p.
1460. Számadás és szembenézés az életművel (Gál László: Lepkevilág). 1965. jún. 6., 15. p.
1461. Terv és történelem (Konrád György: A városalapító). 1977. aug. 13., 12. p.
- Vekardi László:**
1462. Adósságtörlesztés (Hornyik Miklós: Titokfejtők). 1989. márc. 4., 18. p.
- Vukovics Géza:**
1463. Beteljesült megérkezés (Sinkó Ervin: Egy regény regénye). 1962. márc. 18., 16. p.
1464. Ékes dalfűzés (Király Ernő: Gyöngykaláris - Jugoszláviai magyar népekek). 2000. febr. 26., 9. p.
1465. Esővárók (Fehér Ferenc: Esővárók). 1965. okt. 24., 14. p.
1466. Ihletett tolmácsolás (Ács Károly: Kiasott kard). 1985. jún. 23., 13. p.
1467. India búvkörében (Molnár Mária: A baniana árnyékában). 1997. máj. 17., 12. p.
1468. Kettős mardozó (Léphaft Pál-Keszég Károly: Végvári panoptikum). 2000. nov. 11., 10. p.
1469. Ne menjünk feledésbe (Kalapis Zoltán: Lentségi arcképcsarnok). 2001. nov. 10., 8. p.
- Zombory Gábor:**
1470. A sokszínű cukormentes élet (Hazai Attila: Feri: Cukor Kékség). 1999. dec. 11., 10. p.
- Zsoldos Zsasklina:**
1471. Újabb kishegyesi monográfia (Maronka János: Bölcsőhelyünk). 2000. okt. 28., 10. p.

Megjegyzés:

Közvetlenül a nyomdába adás előtt néhány nagyobb gépelési/tördelési hibát fedeztünk fel a repertóriumban, melyekre itt hívjuk fel az olvasók figyelmét. 1. a 409. tétel „kakukkfíóka”, pontatlan és tévedésből került be a jegyzékbe, a valós adatok a 660. tételben találhatók. 2. 637. tétel fölül kimaradt a szerző, Grendel Lajos neve. 3. az ábécé szerinti besorolásban tévedés történt, felcserélendő a 30. és 31., a 217. és 218., a 226. és 227., a 335. és 336., valamint a 864. és 865. tétel. Hibáinkért elnézést kérünk.

